

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

CU56447930

897So77 Se47

Mekhoa le maele a Ba

MÆLE

A

BA-SOTHO

© SEKISE

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

123

Columbia University
in the City of New York

LIBRARY

Herbert Bishop

MEKHOA

COLUMBIA

UNIVERSITY
MAELE

LIBRARY

BA = SOTHO

A HLALOSITSOENG

KE

AZARIELE SEKESÉ

MORIJA
SESUTO BOOK DEPOT
1907

ALAMUKO
YINOMILO
YANOLU

*Buka ena e hatisoa kajeno la bobeli, taba tsa cona li cke-
litsoe haholo.*

38-44870

MORIJA PRINTING OFFICE No 1270

8975077
Se47

38-44810 Doc 12 1938, 51.
JUN 23 1966

LENANEO LA LITABA

	Leqephe
MEKHOA	vii
I. — Lenyalo, kuruetso, etc.	I
II. — Lebollo	16
III. — Bababi le bafu	23
IV. — Lipheko, etc.	29
V. — Linyopa	36
VI. — Melao ea marena	43
VII. — Leruo le mesebetsi	57
VIII. — Selemo le likhoeli	64
IX. — Lithoko le metjeko	69
X. — Balisana	74
XI. — Lipapali tsa bana	76
MAELE	81

MEKHOA Ea ba-Sotho

TSE ETELETSENG PELE

Mobali, etlere ha u bala, u balisise buka ena ea hao : tsa manyalo le metjeko, tsa bana bao e leng matsibolo, le tsa maroko; tsa pula le mabollo; tsa tokiso ea bahlabani le melao, etc.

Mohla u phethileng ho e bala, e tla hl'e ba u phethile le ho tseba ba-Sotho. E, ka 'nete, u tla ba tseba hantle-ntle mekhoeng ea bona joal' ka ha ho tsejoa sefate ka litholoana tsa sona. U tla utloisisa le hoba buka ena e tsee, e emele litlohola le litloholaana, ho makaie litloho-tloholaana, ha li bontšitsoe tebe-tebe ea bohedene, moo Morena, Molimo o mohau, o ba tsekileng teng ho morena oa lefifi ka Evangeli.

Etlare ha ba bone, ba utloile, ba tsebile moo ba tsoang, ba ke ba bapise le mehla ea bona, e be moo ba emisang lejoe la thuso, 'me ba boke Molimo, ba re : "Ho fihlela mona Morena o 'nile a re thusa" (1 Sam. 7 : 12).

Ekasita ho bapisoa tsa mehla ena le tsa e fetileng, re na le sebaka se sehola sa teboho ho Molimo. Ba-Sotho kaofela, ba bahola le ka bana, re na be re hlobotse, re hloka lihlong; motšoare ho rōna e n'e ka bosiu. Eitse hoba re ipone hobane re hlobotse, ra ba le lihlong, kajeno re qalile hanyenyane ho apara le ho hlobola bonyamatsane.

Bosiu boa sa, likhoho tsa pele li lekile. Re re ke hona ka lipelo, le ka mantsoe : "Ho fihlela mona, Morena o 'nil'a re thusa."

I LENYALO, KEMARO, KURUETSO, ETC.

I LENYALO

MOHLANKANA ha a n'a qosa lenyalo ho baholo ba hae, e ne e ka khona a *rahe moritsoana*.

Mohlankana o n'a tsoha ka malungoa-lungoana (ho seng), o bulela likhomo, o li nehela manamane a tsona, bohle ba sa robetse, athe mehla ha a etse joalo.

Baholo ba mohlankana ha ba 'mona a etsa hoo, ba rera ka ntle ho eena ho mo batlela mosali. Ba botsa metseng kapa ha habo ho banna le ho basali, ba re: "Na morali oa 'nyeo ke motho ea joang?" Ba botsa joalo, leha e ka ba lesikeng (lelokong) la habo mohlankana. Joale he, ha ba se ba utloile hore moroetsana o teng, empa o tje, o joana, kapa ka mokhoa o ba khahlang, ere hoba ra-mohlankana le eena a mo bone, o roma motho ea eang ho ra-moroetsana, a leleka ka pele ho eena khomo e sethole, eo a eang ho mo kōpa ka eona ho baholo ba hae (ho boleloa haholo polelong ea *ho mo nka*).

Ea romiloeng, ha a fihla, o ntša ra-moroetsana leku-nutu, o re: "Ha ke tlile joanana ho uena, mo-Koena, etc: Ra-'nyeo o itse, ke tl'o mo kōpela mohope oa metsi; molomo oo a buang ka oona ke khomo ena." Joale, ra-moroetsana ebe o ea le moromuoa ho 'm'a-

moroetsana ka lapeng, o mo phetela tsa leqosa lena, le lona le le teng. Ha eba ba lumela le morali oa bona, e ka khona ba tlotse leqosa ka mafura, e be pontšo ea hore ba mo amohetse, 'me ba lumetse taba tsa hae, le pontšo eo ba mo romileng ba tlang ho bona ka eona hore taba li lokile, leha a n'a e-so ho ba phetele tsona, le bona ba motse leha ho sa hlokehe hore ba pheteloe letho ke leqosa, ba tla tseba tsohle ka oona mokhoa oo a o entsoeng moo a neng a romiloe teng. 'Me leha e n'e ba a hannoe, le teng bohle ba mo bona ha a boea a le joale ka ha a e-ca.

Mafura ho ba-Sotho ba khale e b'e le ntho e kholo. Khomo ke e thibang, hore ho se ke ha hlola ho e-ba e mong ea ka neoang moroetsana eo.

Ho ea kukoang a le monyenyanane, khomo e joalo e bitsoa ea *tebeleiso*, e mo lebelelitseng. Enere ha khomo e joalo e ka ba sieo, baholo ba moroetsana ba re, ba ea songoa.

Enere ha ho sa ka ha fumanoa khomo ea ho kōpa moroetsana ho baholo ba hae, ho no ho ea kōpuoa ka mohoma o lemanang mabele, leha e le ka sefaha.

2 PEHELANO — LIKHOMO TSA BOHALI

RA-MOROETSANA o tsebisa bahabo le ra-mohlankana o tsebisa bahabo; ke ho re, ra-mohlankana o tsebisa ntat'ae moholo a mohlankana, kapa malom'ae; ke bona beng ba morero ba tlang *ho ratha*.

Ntat'ae moholo o ea itseba, malom'ae eena mohl'a bohali o ea le khomo. E mong ke moholoane oa mohlankana. Leha mamemuoa a ka ba teng, bao e leng beng ba morero ke bona bao.

Khomo tsa bohali li khannoa ke banna ba sehlophana, e le ba ahisaneng le monyali, hammoho le mamemuoa a mang a nang le tsoanelo bohaling boo.

Likhomo tse siiloeng kamorao li tla hlahisoa ha bothethesoa bo le thata.

Likhomo tsa bohali ha li hlahlelloa bohali, ha li se li tla tsamaea, li ntšuo sakeng ke rakhali'a mohlankana, khaitsele ea ntat'ae, kapa 'm'ae, ke ho re, ea *tšoarang lere*. *Joala ba lere* bo nooa pele joale ka ba *selelekela*.

3 KHOMO TSE PELI TSA SELELEKELA

KHOMO TSA SELELEKELA: ea ntat'ae, le ea 'ma'e; e tona le e tšehali; e tona ke ea ntat'a mo-roetsana ea seholo-holo (ho tsoala); e tšehali ke ea 'm'ae ea letsoele (ho anyesa). Tsena tse peli li etele-tsoa ka pele ho tse ling ho ea fihla hae. Tsona li khannoa ka phakiso ke bahlankana ba babeli. Ha li kena hae, har'a motse, basali ba phalla ka mekouloana (mefeng), ba li otlala ka eona ho li busetsa morao, basali ba tsona le bona ba li kharamelelsa hae ka matla ho li isa sakeng. Joale balisana bao ba lelekise ba selelekela, ha ba li hlōlisitse basali, ba li

kenya sakeng, ebe ba ea ho banna ba habo moroetsana ba seng ba bōkane, ba lutse hammoho, ba re: "Ea ntat'ae (a moroetsana) ke eane e khunong, ea 'm'ae ke ena e tsoana;" 'me eba lia bokoa, ba neoa nkhoana ea joala. Ha ba sa tla kopana le bahabo ba tlang le tse ngata ka morao ho bona.

Bana, ha ba kena hae, ba li bokeletse 'moho ka hlophana sa tsona, ba li tsamaea kamorao le kapele le mahlakoreng a mabeli ho tsona, hore ba pate palo ea tsona ho beng ba motse, ba tle ba se ke ba li bala li e-so kene sakeng.

Ha ba kena joalo le tsona har'a motse, ba ka hanong (mokorotlo), hobane ba tliil'o batla ka tsona mosali ea tla tsoala bahlabani, joale ka ha ba re: "Ngoan'a moshemane ke pholo'a letlaka".

Basali ba motse ba eme ka meluluetsane, ba tsoetse ka ntle ho liotloana; ba re: "Ha lea tlala (lesaka), le mariba." Ka moluluetsane oo, ba halala likhomo, ba re, ho nyaloe, saka le tlale.

Ba tsoela pele, ba re: "Khomo ha li kae, batho re bangata; ha lea tlala, le mariba. Likhomo tsa ngoan'a mosetsana li lapise, li kena ka khoro ('mila), li be li boele".

Ka tsatsi leo, beng ba motse ba ikapesitse ka likatana hore ba li hlobolisoe ke bakhoenyana. Ha li se li finyeletse sakeng, eba ba lula fatše lehlakoreng la monyako oa lesaka. Beng ba motse ba ea ho bona, ba re: "Lumelang, *baeng*". Ka mora' tumeliso, ba hlaha sakeng ha ba bala likhomo, ba ntoo khutlela tulong tsa bona.

Banyali ba roma banna ba babeli ho isa khomo e baloang e le sieo, eo ba eketsang ka eona palo ea tse leng ka sakeng. Beng ba motse ba re: "Rea e boka khomo eo, nyalang. E reng funya-funya, re bone (li hlahi-hlahiseng ka bongata, re li bone)". Joalo ho ea ho ile, mashomeng a mabeli a metso e mehlano, la boraro ka tse khutšoanyane (lipoli). Ra-moroetsana o behile banna ba babeli bakeng sa hae, *ho thethesa* bohali; empa ke cena ea tla ahlola qetellong moo

banyali ba tšoanetseng ho khaotsa teng palong ea tseo ba nyalang ka tsona.

Mehlang ea morao, ho hlahile mokhoa oa pere, ee ho thoeng, ke *molisana*. Ke eona e batloang qetellong ea bohali.

Ha palo ea likhomo tsa bohali e fella leshomeng le le leng feela, eba ho hlabisoa ka pholo e le 'ngoe ke ra-moroetsana. Mashomeng a mabeli ho hlabisoa ka lipholo tse peli ; joalo joalo le ho a mararo.

Khomo tsa selelekela li tharo ; ea ntat'ae le ea 'm'ae le ea selelekela. Eka eona ha ea hlaloseha seo e se ntšetsoang. Ho boleloa pele selelekela, e ntano ba ea 'm'ae le ea ntat'ae.

4 LIKABELO KA LITHO HO BA NANG LE LITŠOANELO, LE KA HLONEPHO

SE-EA-KA-BAENG; ke letsoho. Le besetsoa bakhoenyana khotla, kapa patlelong ; ho ratha monna oa khaitsetli ea monyali, ha eba o ile a tsoa (ntša) khomo bohaling boo, kapa hloho ea motse (morena), ha eba a tsoile khomo bohaling boo.

Ha bohali bo khaohile (bo phethiloe) joalo, bakhoe nyana ba thabetsoe, ba bile ba fepiloe joala, ho se ho theoa hore ba hlonephue hantle le ho ratoa. Ha mohlankana a le teng, mantsiboea ba kopangoa le moroetsana ka nyooko eo ba tšeloang ka eona, ea khomo eo ho hlabisitsoeng bohali ka eona. *Mohlana,*

ka ho bitsoa *oa linyooko*, e ea khona o belesoe, o isoe ha habo mohlankana hammoho le litho tse ling.

Ea neng a e'o kōpa moroetsana ho baholo ba hae, o neoa mohlankana-monyane (sefutši, kapa nkonotelo); meletsa e pheheloa baroetsana le bahlankana (ho tseo ho boleloa baroetsana pele ho bahlankana). Ke nama eo ba tla e ja moo ba lalang ba ralitse le baroetsana (papali e kholo bosiu bohle, empa mehleng ea morao, papali eo ea 'na ea emarisa baroetsana ba bang, batlatsi ba monyaluo. Leha ho le joalo, hoo ha hoa ka ha tsoela pele har'a baroetsana ba rale-tseng, hoba bo-ra-baroetsana ba batlile ho hana le barali ba bona.)

Li-ea-ka-baeng: ke matsoho a mabeli a khomo tse hlabisitseng. Se seng ke sa habo monyaluo; ba ka se besa moo, kapa ha habo bona; ho thatong ea bona.

Litho tsa habo monyali: mehlana e 'meli, serope, letsoho, le letlalo, le hloho le litlhaha. Habo monyaluo ho sala sefuba, serope, lesapjane, letsoho, hobane matsoho leha besetsoa banna, le leng ke la banna ba habo monyaluo; tse kahare le tsona lia sala. Mantсибоea basali ba ja moholu; ka nako eo ba bitsana ka moluetsane o etsoang ke mosali e mong. Ha e le ba masholu, ho bitsana ba ra-seng feela ka ntle ho moluetsane.

Basali bao ba jeleng moholu, ke ba ea hela joang ba leqatha le ho le bateha.

5 PHOLO EA MOQHOBABA

LIPHOLO TSA *MOQHOBABA* li hlajoa ka Motšea-nong, ha khomo li se li melile boea, mohla moroetsana a isitsoeng moqhobeng, ha habo mohlankana. Ha ba le haufi le motse, ka shoalane, eba ba lula fatše, 'me ka hoo, ba habo mohlankana ba khahlan-yetsa lingoetsi ka baroetsana le bananyana ba tšoe-reng lifaha, hore ba e'o ba tlosa fatše ka ho ba neha lifaha tseo, ba ee hae. Ba fela ba tla ema, ba tsamatsamae, ba boele ba ale moseme, ba lule hape fatše; le teng, e ka khona ba emisoe fatše ka ntho. Ha ba setse ba khathalitse, eba ba neoa *lesoa* (ngoana).

Enere ha ba finyeletse lapeng habo mohlankana, ha ba nehoe lijo, ebe ha ba li amohela; mohlantsoe oo, ba robala ka tlala. Ha bosiu bo e-sa, e sa le hosasa, ba tsohela selibeng, ba fiela lapeng, ba qela mabele, ba tšehetsa leloala, ba hlatleha bohobe, empa leha bo ka butsoa, ha ba na ho ja, ho e-so ho hlajoe poli ea koae eo ba jesoang lijo ka eona. Ha poli eo e se e hlabiloe, ba lumela ho ja lijo. Ho joalo le kajeno.

Mantsiboea ba hlekeloa ntlo moo ba ea kopana teng, le bahlangana, ha ba lala ba bapala bosiu bohle, ba e-ja nama ea *poli eo ea koae*, ba raletse. Ho e-sa, basali ba tlišitseng ngoetsi moqhobeng, ba bontšoa pholo ea moqhoba. Ha e le nyenyane, ba ee ba e hane; ha e ba kholisa, eba ba e lumela, e hlajoe he, ba e belese litho, ba ee ka tsona hammoho le moroetsana. Leha ho le joalo, a ke ke a hlola a lula halelele habo. Qetellong ea nama ea moqhoba, ba boela ba mo isa bohali.

Mohla a tlišeng ruri, ke ngoetsi habo mohlankana. O tsoha ka malungoa-lungoana, o ea selibeng, oa sila, o fiela lelapa, oa pheha. Matsatsing a ho fihla ha hae, habo mohlankana ho jeoa *thaha-meso* (bohobe bo bocha bo chesang ba hosasa). O robala habo, hammoho le 'm'a-mohlankana. Ba ea 'sala ba kopa-

nela ntlo le monna ha leqatha le felile ho ahuoa. Empa mehleng ea morao, ha hoa hlola ho le joalo. Mohla ba hahetsoeng *leqatha* (ntlo e ncha ea matsoathaka), ha e felile ho batehoa lebota, monyaluoa o ea ha habo, ho thoe, *o tšaba lebota*, o tla khutla teng ka liroala tsa joala le nama; ke hona mohlang oo a tlang ho bula leqatha la hae. Joala kaofela o bo fihlissetsa habo, ha e se nkho e le 'ngoe ea joala, eo a tlang ho fihla le eona ka phirimana leqatheng.

Mohlankana, monna oa hae, o tla tšoanela ho mema monna leha e le mohlankana e mong eo a tsebang hore o noa joala. E sa le ka phirima, mohlankana le moroetsana ba theha papali. Ka mokhoa oo, ha mohlankana a lemoha hore moroetsana o senyehile, hang-hang o s'a sutha pel'a hae. Ka meso o bulela likhomo, o li isa mohobo (li aloha li sa ka tsa neheloa manamane, hore li tle li boele hae ha tsatsi le futhumala). Ha li le naheng, mokhoabong (metsing), ebe o hoba (neta) ka seretse khomo e'abo eo a e ratang, a ntano phunya kobo ea hae lesoba holim'a lehetla la hae. 'Me etlare ha a fihla hae le likhomo, a e'o lula holim'a lefika. Banna ha ba mo bona ketsong tseo, ba tla tseba le bona hore taba tsa ngoetsi li mpe. O isoa ha habo, ho hlahloa (koeneho) likhomo, hobane ho se ho tla batloa osele.

Eo, ha a se a tlile, ho atile hore ka khoeli ea boraro a fihlile, *ho tšoaroe linokoane*; e seng kahobane e le ea kenelang litulo tsa oa pele ea senyehileng; le eena, ha a n'a sa k'a fumanoa phoso, ho no ho ka etsahala hore linokoane tsona li 'ne li tšoaroe. Mobali ea sa tsebeng linokoane tse boleloang mona, a botse, empa a se ke a botsa bao a ba hlonephang (keletso). Joale, eba ba ea ha habo moroetsana ba babeli ho ea hlatsuoa. Ka ntle ho tseo, mohlomong moroetsana o phuma nkho, 'me ka hoo a boele ha habo ka ho thoba; mohla a khutlang teng, o tla le nkho esele e tšetsoeng joala, e lefang eo a e phumileng. Hona ho tsoela pele le kajeno.

6 MELAO EA LINGOETSI

HA MOROETSANA a isoa bohali, o neoa melao ke baholo ba hae, eo ka eona a tšoanetseng ho ea hlonepha bahabo monna ea mo nyetseng.

1) Taba ea pele, a utloe matsal'ae e motona le matsal'ae e motšehali, 'me a ba utloe nthong tsohle, joale ka ba mo tsoetseng; a fele a 'n'a hlonephe bohle ba mofuta oa habo monna ea mo nyetseng, le hona a thabele ho ba fepa ka tšoanelo, 'me a ba rate.

2) Ho se ke ha utluoa taba e hlabisang lihlong e boleloang bakeng sa hae ke matsal'ae, kapa ke monna oa hae, a ntse a hopola hoba o nyetsoe ka likhomo tseo mohlomong e ka bang li se li senyehile, 'me a kenya baholo ba hae tsietsing.

3) A leke kahohle kamoo a ka tsebang ho khahlisa monna oa hae, le bao a tsoetsoeng ke bona, 'me a ba rate joale ka ha eka o tsoaletsoe tlung eo.

4) A be mafolo-folo mesebetsing.

5) A mamele litaelo tsa matsal'ae.

6) A fepe monna oa hae ka nako ea teng, 'me a se ke a ba meharo lijong; a fepe banab'abo monna oa hae joale ka ha eka ke bao a tsoetsoeng le bona.

7) A boloke ntlo ea hae hantle, 'me a thabise monna oa hae ka mehla.

8) "E-ea, ngoan'a ka! Ngoan'a mosetsana o shoela lichabeng! A lahloe ka lelahlo la moo a nyetsoeng teng."

9) "Oho! ngoan'a ka, u se ke ua ntšenya har'a metse ea batho, ba tle ba se ke ba 'na ba re: "Nta-t'ae eena ke ofe? 'M'ae eena ke ofe?"

7 LETLALI

HO BOLELOA joalo khoeli eo a boetseng morao ka eona (qalo ea kemaro). Ho tloha mohlang oo, a ke ke a hlola a kuta moriri hlohong ea hae.

Ka khoeli ea botšelela, kapa ea bosupa, eba o isoa ha habo *ho ea bipa* (ho pata mpa ka sekatana); moo, bahabo ba mo koahela mpa ka sekatanyana sa khale sa nku, leha e le sa khomo.

Ha baholo ba hae ba mo busetsa bohaling ba hae (moo a nyetsoeng), ba mo hlabela nku, kapa khomo, ebe ba mo roesa khoetsa molaleng, e le mohatlana oa naketsana, o eang ho bapisoa le 'metso (polelo e re: mohatlana oo o o roetse pelong); hape hona teng, ho na le liatlana tsa eona (nakeli), le linalana tsa teng.

Ke mohlang oo a seng a sa tl'o potoa kamorao, kapa a engoa kamorao ke mang le mang. Ha a khutletse bohaling, ka khoeli eona eo, ba bohali ba hae ba boela ba mo busetsa ha habo ho ea beleha, e le ka khoeli ea bosupa. Ea boroba meno e 'meli, khoeling tsa kemaro ea hae, e bitsoang *Motlahali*. eona e mo thoasetsa ha habo.

Mohla a behileng, monn'a hae o beheloa joanana: etlare hoja a lutse a iketlile, a e-s'o utloe hore mosali oa hae o behile, monna e mong oa habo a mo shape haholo ka thupa, a re: "Re u neha ngoan'a moshe-mane". Ha e le ngoanana, e mong oa basali o tla mo posela joalo ka metsi; ere ha a tšoha, ho thoe: "Re u neha mosetsana". E n'e ka molao pehelo e joalo. Eka e s'e fetile mehleng ena.

Ere hoba ngoana a hlahe, o tla tšoanela ho lomoloa (qethisoa), a e-s'o anyesoe letsoele la 'm'ae. Haufinyane, ka mora' tseo, ho ratholoe joala bo bitsoang *Lesoatsa*. Motsoetseng ho hlongoa lehlaka seotloa-neng, ka ntle ho sona, le thibelang batho ho kena, hape le pakang mokhoa oo ba reng: "Motho o tsoa lehlakeng". Mollo oa motsoetseng ha o time, le hona ha o okhoe.

Lebaka leo ho entsoeng hore moroetsana ea itsi-bolang pelehi a n'o ea belehela ha habo, ho ntat'ae le 'm'ae, ke ka boima ba pelehi, hore ha mohlomong e mo hlōla ho be joalo matsohong a bona, ba tle ba se ke ba lla ka ho re, hoja o na a le ho bona, ba ka be ba entse ka hore le ka hore. Ba neoa sebaka sa ho mo etsa ka hohle kamoo ba ka tsebang ho mo thusa.

Ho entsoe le hore motsoetse a tle a baballoe hantle ke 'm'ae ka lijo. E sa le ngoananyana, 'me tsietsing ea hae a ka hlorela 'm'ae.

8 KHOELI EA KURUETSO

KE KHOELI ea bobeli ha ngoana a hlahile. Khoeli ea boraro ke *Tschiso*; ea bone ke *Tlhaba-Mokhosi*.

Ka khoeli ea *Kuruetso*, ha ngoana e le moshanyana, ere ka phirimana, hoba khoeli e hlahe, e sa le ka bochabela, ho mengoa bashanyana ba motse, ba tle ba etse hoo e kang papali; joale ho thoe ho ngoana: "Kururu! Kururu! molekan'a hao ke eloa". Ha ho thuatso, ngoana o shebisitsoe khoeling. Ha e le ngoanana, ho thoe: "Bona, thak'a hao ke eane".

Mohla ngoana a jesoang nama, ho hlajoa nku, leha e le poli. Ha ngoana e le moshemane, o jesoang nama ke monna ea mekhoha e metle hore ekaba o tla tšoana le eena. Nama e neoang ngoana, e n'e ka khona monna a mo nehang eona a e tšoele ka mathe a hae. Ha ngoana e le ngoanana, le teng, ho khetoha har'a basali mosali ea mekhoha e metle, le hona

ea sa feteloeng ke bana, le eena joalo o tšoela nama ka mathe a hae. Hape-hape, e be mosali ea khotse, ea utloang monna oa hae, eo e seng lekako, ea lulang ha hae, etc.

9 KURUETSO KA MOHAMI OA LIKHOMO

KHOELING ea bobeli ho ngoana, ha ngoana e le moshanyana, leha e le ngoanana, ho khethoa mohlankana ea e-song ho itšilafatse (ka basali), hore e be eena ea mo hamelang. Esita khomo ee a e hamang, e be e e-song ho tlōleloe ke lipoho mehleng ea namane eo e hangoang ka eona. Le hona mohlankana ea hamelang ngoana a se ke a bonoa ho loka tabeng e le 'ngoe feela, e hle e be ea rorisehang le ka tse ling tse ntle mekhoeng ea hae kaofela.

10 KURUETSO KA PULA

HA E SA le ngoana a hlahile, ha a rotheloe leha e le ke lerotholi feela la pula, eba ho re, ha e ka mo rothela, a e-so ho behoe ho eona ka molao oa ba-

holo-holo, e ka tla eare mohla a holang a utsoa.

Ka baka leo he, ere ka khoeli ea bobeli ea ho hlaha ha hae, kapa khoeling ea boraro, leha e le ea bone, feela tsatsing leo pula e nang ka lona, ebe ngoana o qethosoa fatše har'a seotloana, tlas'a pula. 'Me leha a ka lla haholo-holo, hoa tšehoa; ha ho taba, ke kuruetso. Ba bang ba mo tlake, ba re: "Sholu ke leo! Haiaha! Sholu ke leo! Ke leo!" A ntano tlosoa kapele, a nts'a bokolla.

II KOROSO

KHOMO EA KOROSO ea ngoana. — Mohla ngoana a orosoang, ke mohla a isoang ho batsoali (bahabo). Mohlang oo, ho hlajoa khomo e bitsoang *koroso ea ngoana*.

Ke itse, ho tloha ho Letlali, 'm'a ngoana ea orosoang h'a k'a hlola a kuta moriri; ke hona, mohlang ona, sehlotho seo se foroang lengetse (moriri o molelele o ohliloeng), korosong ea ngoana.

Ho belesoa nama ke ba mo isang. Mohlang oo, eba ho boleloa ngoana ho fetisa 'm'a hae.

12 KHOM'A MEJA

BENG BA NGOANA le bona ba busetsa *meja* ka hlonpho; meja ke marapo a neng a bofile nama ea koroso. Le bona ba hlaba khomo hore lipelesa tse beng li belesitse koroso, li tle li boele ho beng ba tsona, li belesitse hape nama ea khomo eo ho thoeng ke *mahlatsa a ngoana*.

Ho ka boleloa ho khoisoa ha ngoana ho etsoang ka morero oa baholo ba mohlankana ngoaneng oa letsibolo. A ke ke a khoisoa ka ho rata ha ntat'ae le 'm'ae.

Mochana ha a bolaile phofu, o e isa ha malom'ae, mohlomong o isa *masalico*; masalico ke eng le eng eo mochana a e nehang malom'ae ka lebitso leo. A ka etsa tseo leha a e-so ee mohasoeng.

Mochana e motona ha a shoele, ho beheloa malom'ae ka khomo. Lihlomo tsa hae tsa bonna li neoa malom'ae, ke hore pere ea hae le qhana, le tomo, le likobo tsa hae, le marumo kapa sethunya. Ho sa le joalo le mehleng ena.

13 KHOMO EA MOHASOA'

NGOANA eo, mohl'a lebollo la hae, o isoa *mohasoeng* habo-moholo. Ha babo-moholo ba e-na le khomo, eba ba ea e hlaba, a ntano beoloa hloho ka lehare, a busetsoe ha habo ka pelesa e belesitseng litho tse ling tsa khomo e hlabiloeng *mohasoa*.

Habo moholo ho ee ho sale letsoho, serope, sefuba, lesapjane, le mala.

Moh'la lebollo, bahabo le bona ba ntša khomo ea khalapa, eo ba e buseletsang babo-moholo a moshe-mane, ba re, ke *hloho ea phofu*. E khaoloa ka letheka; habo moshemane ho sala lirope, malom'ae eena a nke kaholimo ka hlohong, hobane ke *moja-lihloho*.

14 MOKHOENYANA BOHOENG

MOKHOENYANA ha a bitsoe ka lebitso ke baha-bo mohats'a hae! Ho mo bitsa ka lona hase ho mo hlonepha.

Ngoetsi, habo mohlankana, e reoa lebitso la 'm'a 'nyeo, leha a e-so ho be le ngoana hore ba bohoeng ba tsebe ho bitsa monna oa hae ka lebitso la ngoana bakeng sa la hae. Mokhoenyana ea nang le bana ba mosali oa hae oa pele, ba bohoeng ba bobeli ba mo bitsa ka bana ba mosali oa pele.

Basali ba bang ba balehela bakhoenyana, ha ba ke ba lula hammoho le bona. Mekhoa ena haholo e kene har'a sechaba ka ba morao, ba-Tlokoa, ma-Kholokoe, ma-Phuthing le ma-Tebele. Ke e ronang haholo mehlang ena ea joale.

Banab'abo ngoetsi ba batšehali ba ee ba hlonephi-se ngoan'abo bona ho bahabo monna oa hae.

Mabitso a bapileng le lebitso la mokhoenyana, ba bohoeng ha ba a bitse; ba reile asele.

II LEBOLLO LA BASHEMANE LE LA BANANA

15 LEBOLLO

BASHEMANE, ha ba rereloa lebollo, ba ne ba le-meloa mabele, selemo, ba ntano bolotsoa ka lemo sa bobeli ho mabele ao ba a lemetsoeng. Mohla ba bollang, ho khethoa mohlalani, a rongoe *ho mathisa thebe*; ebe etlare ha a kena hae moreneng, a ithoke, a be a fihle khotla a ntse a ithoka. Eba ke ea seng a il'o bolela letsatsi la mokete ho morena.

Ho tla ratholoa majoala a mangata a mabele ao ba a lemetsoeng. Empa pele, ha hlabula le kena, bashemane ba hlile ba qala ho 'na ba *qacha*. Moo ba ileng ho qacha, ba latoa teng ka makhomo ke bahlankana; ha ba fihla hae, banna ba kate *macha*. Ba boela ba ea ka mora' matsatsi a mararo.

Ke se ke tsoa re, mohla bashemane ba bollang ho ratholoa majoala a mangata, ho hlajoa pholo eo bashemane ba tla lekisoa ka eona; ngaka e se e le teng e tlang ho upella mopható.

Mohla masasa a orohetseng hae, ke mohla mantsi-boea ho tlang ho katoa macha, ke mohl'a *malingoana*, ha ho lebeloa *masasa* ka pina ea bosiu bohle. Ka meso ho thobisoa bashemane ha ba thobisoa hae. Empa hase bohle ba eang, bongata ba ba tlileng moketeng bo sala hae ka pina.

Bashemane ba ne ba atisa ho bolla ka Tšitoe, kapa Pherekhong; ba ntšuo a mophatong ka Phupjane, nakong ea serame. Ha e sa le *makoloane*, ha ba je bohobe ba maobane tjeka ha ba le mophatong. Hape, ha ba je khoahla (poone e omileng). Ka lemo sa bobeli, ha ba se ba tšoanetse ho ja khoahla, eba ho thoe ke *maphura-khoahla*.

16 MOHL'A POLOTSO EA BASHEMANE

MOHL'A *masasa*, ha bashemane ba kena hae, pele ho ntho tsohle ho bolaoa poho; ba e buang ha ba e qeta ho e rala, eba ba e tlosa letlalo letsohong ka phakiso, ba ntano tlosa letsoho ka potlako hore le e'o besoa kapele-pele, ho tle ho lekisoa bashemane ka lona. Ha le se le butsoitse (tlabohile) hanyenyane, eba ba le hoba (tlotsa) ka lihlare tseo ba li tsoakileng le mohlabele.

Ho khethoa har'a banna monna ea matla ntoeng, hape ea tsejoang le mesebetsing eohle. Athe 'na le thaka tsa ka, re na be re lekisoa ke Ramotjamane (Sholu-la-lichaake), ea neng a utsoe mabele a Moshoe-shoe, Botha-Bothe; e be e le ngoan'abo Lethole, 'me e ne e le mohale ntoeng; lehlakoreng le letona la hae o na a rariloe morara.

Motho ea khethoang 'joalo, ke eena ea jesang bashemane nama eo. Ba e jesoa ka mokhoa ona: monna eo o e hlaba ka koebe (lerumo le manaka a mabeli), ha e se e 'nile ea sehoa, ea etsoa maliboho e se e le

meleka ; monna eo o jara koebe holim'a lehetla, nama e leketla kamorao mokokotlong, ke hona moo bashe-
mane ba khumamileng ba isitse matsoho kamorao,
ba e kapang ka molomo feela, ha ba na ho e tsoara
ka matsoho ; etsoe le hona monna eo o nts'a tsokotsa
koebe. Moshemane ha a nts'a loants'a ho kapa nama
ka meno, kamorao mokokotlong oa hae thupa e mo
eme. Ha a se a e kapile, eba joale khang e felile,
ba se ba e khaola koebeng, a ea le eona ho ea e ja.
Joale o lumeletsoe ho e tsoara ka matsoho. 'Me hoo
ho ea 'ne ho be joalo ho e mong le e mong.

Tsatsi leo, ke mohla *ba lekisoang* ruri ka lihlare tsa
bahlabani, etsoe ka mora' lebollo ba se ba tla tšepeloa
ntoa.

Morena Letsie Moshoeshe le thaka tsa hae Matsie
bona ba hla ba e loana ba le mophatong, mohla Se-
konyela a hlasetseng Thaba-Bosiu, Moshoeshe a le
sieo, a futuhile.

17 BANANA LE BASHANYANA KHOTSOANENG

BANANA ha ba rerehoa lebollo, ba qaloe ka *ho liki-
soa* ke basali. Hlaloso ea *ho lika* : ere mohla khoeli
e ncha e thoasitseng, monna, kapa mosali ea e boneng
pele, eba o hoa ka lentsoe le phahamileng, o re : "Ha
ua e bonela tlung !" Hang-hang, qetellong ea lentsoe
leo, banana kaofela ba rerehoang polotso, mang le
mang o tsoa ka lapeng habo, kapa kae moo lentsoe

la ea hoang le mo fihletseng teng. Ba nka ka sekaja ho ea naheng ka thōko ho motse.

Basali ba motse le bona ba se ba khoropeha kaofela ho sala banana morao. Ha ba fihla ho bona, ho theoa pina e binang baka sa hora tse peli, ba ntano boela hae ka pina e kholo har'a moluluetsane le litlatse. Ha ba kene hae kapele-pele, ba se ba qhalana ho ikela mah'a bona. Ba tla qhalana ka pina ea maele ao ba kutlang (kobisang) ka 'ona mosali ea ileng a sala ha ho lateloa mathisa. E be pina eo ba babeli, ba bararo ba eang hlakoreng le leng ho motse, ba tsamaeang ba e bina.

Ba re: "Mamela uee!

Sefebe ke mosali!"

Karabo ea ba bang: "Mamela uee!

Sefebe ke monna!"

Ba pele: "Le mosali o joalo!" (O na a sa hane ke'ng ha monna a re, a sale?)

Karabo: "Mamela ka tlung."

Khotsaone: mohlā pula, kapa mohatsela, ha likhomo li alositsoe ke banna, maqai le mathisa eba ba utsoa mabele, ba ea thabeng lehaheng, moo ba ea apeha likhobe, e le *khotsaone*. Ha ba apahile likhobe, ere metsi a e-so che ka pitseng, banana ba li ngoathe. Mang a ngoathe, mang le eena a ngoathe, pitsa e ntse e bela ifo. Bohle joalo-joalo, ho ea ho ile. Ba lelekisana ba li kukile ka matsoho, ke papali. Ka ntle ho moo, hoa binoa, 'me thaba e ea lumela.

Ho kukiloe maele ke ba baholo, ha ba khalemela lelobelo nthong tsa bona ba re: "Hase khotsoaneng".

Ka molao oa mabollo a banana, mathisa ha a je liholane. Ka mora' matsatsi a mararo khomo e hlabiloe, nama ea eona ha ba sa e ja; ho thoe, e se e le lekhotso (nama ea khale). Nama e tsoang metseng, e belesitsoeng, ha ba e je, ho thoe, ke *matšela nōkana*, etc., etc.

18 MAEBA

MOHILA ho ntšuoang bale mophatong, ho hlajoa tse khutšoanyane, li:ku, lipoli; mohlang oo li hlajoa e le *macha* kapa *libela-bela*. Khomo e hlajoa tsatsing leo *litsoajane* li *tebukang*. 'Me li tla tebuka e mong le e mong a roetse nyooko ea poli, kapa ea nku ea ntat'ae kapa ea malom'ae hlohong, holim'a moriri o foriloeng lengetsenyana la sehlotho sa tlopo e har'a hloho.

Setsoajane se tebukang se sa roesoa hlohong nyooko e joalo, ke ha eba ntat'ae le malom'ae ke mafutsana; setsoajane sa bona se tebuka ka masoabi le lihlong har'a tse roesitsoeng nyooko.

Motho ea entseng ketso ea lithoto, o khalemeloa ka maele a reng: "O jele maeba le bale". Ho joalo, kahoba, ha tsatsi le likela, basali ba tsoela ka thoko ho motse, moo ba reng ba il'o kola *macha*, athe ba ea boea teng ba le feela, matsohong a bona ho se *lecha* leha le le leng. Nakong eo, banna bona ba setse hae, ba bolaea lipoli, le linku, ka ntle ho mashano. Maele ao a entsoe ke banna ka ho nyatsa bothoto ba basali bohateng ba bona.

19 THOJANE

BALETANG THOJANE ke ba-Hlakoana ba Lisema, le ba-Taung, le ma-Peli, le ba-Tšoeneng. Ba bang le ba bang ba e leta ka mokhoa oa bona.

Athe ba-Hlakoana le ba-Taung ba Hlalele ba etsa ntho e le 'ngoe.

Mohla *hale* ba tsoa foroa lengetse, ka moriri oo ba o holisitseng ha e sa le ba bolotse, tsatsing leo ke litsoajane, ba beoloa hloho ka mathōko 'ohle; hare ho hloho, ba tlohella tlopo, moo ba foroang lengetse la moriri oo ba o holisitseng ha e sa le ba bolotse. Athe mathōko 'ohle ho lengetse la tlopo ba beotsoe.

Lengetse le tlotsoa ka sekama; hloho, moo e beotsoeng teng, e tlotsoa ka letsoku. Ho etsoa joalo karolo tse peli, 'me ke tsona tse letoang (lebeloang) bosiu bohle, ho fihlela hosasa ha tsatsi le tla chaba. Litsoajane le ba leloko kaofela la tsona, mohlang oo, bo-Thojane ha ba lumelloe boroko le hanyenyane.

Litsoajane, hape, mohla Thojane, li tsoarisoa mahlaka a bolelele ba lere, ka bomong matsohong, joale ka ao li a tsoarisoang ha li tebuka. Ba itlhokomela haholo hore, ha ba bina, ba se ke ba nehena lihloho; hobane, ha ho ka ba joalo, sekama sa lengetse se ka hlohlrohela holim'a letsoku moo ho beotsoeng, kapa lengetse ka bolelele ba lona la phutla holim'a letsoku. Ha ho ka ba joalo, ke phoso e kholo-kholo; e ka khona setsoajane seo se tle se boele se phetisoe setšo, mohla ho bololitsoeng mophato o hlahlamang.

Ha ba letileng Thojane ba lemoha setsoajane se otselang, eba e tla khona ba batlisise na har'a ba leloko la hae ha ho ea robetseng. Ha ba mo fumane ea ikutsoitseng a robala, ebe ba mo tsosa hore a boele pineng; ke ka boroko ba hae ha setsoajane se otsela le sona. Litsoajane tseo e leng likheleke pineng li qhala boroko ka bokheleke ba tsona. Athe tse mapepele tsona li be li ntšuo e har'a pina, li sollisoe kathōko hore boroko bo hlaphe; ba boele ba buse-tsoe seemeng.

Mohl'a Thojane, litsoajane li hlobolisitsoe, ha ho le nketlana ea kobo mahatleng, leha mohlomong ho le pula e ngata ka bosiu boo bohle. Ho ba lehlohonolo ea nang le joala bo bongata, hoba batho, ka ho qenehela joala ba hae, ba mo tlatsa ka matla bosiu

bohle Thojaneng ea hae. Empa ha joala, ka baka la bonyenyane, ho ile ba fela kapele, eba batho ba ea qhalana, ba ikela matlung, ba ithoballa ; ho bo ho sale benghali feela.

Lipina tsa Thojane tsona li ngata, empa ho ka supjoa e le 'ngoe.

PINA :

Ngoan'a mo-Hlakoana,

Ka ila boroko.

Ba-Hlakoana ba leta Thojane ;

Ba-Hlakoana ba tšoana le ba-Taung ;

Ba-Hlakoana ba bina pina bosiu ;

Ba-Hlakoana, ha le batho, le baloi.

Ba imetsoeng ke mekhoha ea habo bona, ha ba rata ho itokolla ho eona, e ka khona ba hlabe likhomo tseo ba nyehellang balimo hore ba ba lumelle tokoloho.

Empa ho thoe, motho mang le mang, ea sa kang a tsamaisoa tseleng tsa mekhoha ea ba leloko la habo, a e-so ho nyehelle balimo, o ee a ateloe ke litsietsi. Mosetsana ea sa kang a letisoa Thojane, o lula nyopa, E ka sita, leha a nyehetse, taba tsa hae ha li tsamae hantle-ntle.

III BABABI LE BAFU

20 EA KULELOANG

PELE, motho ea kuleloang o na a ea ho selaoli (ngaka); selaoli ha se mo laola e ne e ka khona se mo nehe lithatho (hlare tseo mobabi a tla li roala, tse lokelang lefu leo). Mohlomong mobabi ebe o se a phekoloa ke sona selaoli seo; athe, tsatsi le leng, selaoli se neha lithatho feela mobabing ea tlang ho phekoloa ke ngaka esele.

21 THAPELLO EA BABABI HO BAFU

MOBABI, kapa motho oa *maroko*, ha a lora ba phe-lang, eba ba re o tla thuseha; athe ha a lora hangata a khahlana le bafu, ho thoe o na le maroko, bafu ba rata ho mo biletsa ho bona, a ba ke ba rape-loe, ba tle ba se ke ba mo bitsa, le hona a se 'ne a teana le bona.

Ho hlajoa poli, leha e le nku, o hlobolisoa likobo, o tšelo ea nyooko ea eona. Ba mofuta oa hae ba mo tšoara ka matsoho 'meleng, ba ntse ba bua, ba re: "Uee! hlaphoheloa hle, motho oa horeng hoitseng"; ba mo thothokise ka seboko sa hae. Ha ba ka re (ka seboko): "U re roballe boroko hle!" moo ba mo roesa molaleng mohlehlo oa nku e hlabiloeng o ohliloeng.

Ntho eo ho rapeloang ka eona e hlajoa mantsiboea, ha e n'e hlotse e holehiloe. Mantsiboea e isoa pel'a mobabi, ho thoe: "Khom'a hao ke ena eo re u rapellang ka eona." "Uee! na eena 'nyeo (moholo-holo oa habo mobali) o tseka'ng hakale-kale, baheso? Oho balimo ba heso, re ineleng matsoho metsing (thapelo)! Uena, mobabi, ha re u tšoara joanana ka matsoho, re re, u robale boroko. Oho! thuseha hosasane, ere re e-tla mona, re u fumane u phoka motoho, u eme u tsamaca, maroko ana a u qhalenele, a ee le rōna. Hlaphoheloa hle!"

Ntho e hlajoang joalo e bitsoa thatho, e hlajoa ka lemaoana le bitsoang lehlabo leo ba lohang liroto ka lona. Ha ekare e hlajoa, ea e-shoa hang-hang kapele le ho se rote kapa merokolo, eba ba qala ho talimana ka makalo, ba feha mahlo, ba nyenyeletsana, ba re: "Bohloko bona bo boholo!"

22 MOBABI KAPA MOFU

MOTHO EA HOLILENG, leqheku le liehang ho *hela*, ho hlajoa ntho eo ba mo felehetsang ka eona hore ho se be tieho ho tsamaeeng ha hae lectong

leo ka boqheku ba hae kapa ka lefu la hae a seng a bonahala ho kena ho lona.

Mobabi ha a qala ho laela, eba baoki ba hae ba se ba mo phutha matsoho le maoto, a lokele ho kokomala lebitleng moo a epeloang teng.

Ea shoeleng ho se ba mo lokisang joalo hore a finahane, eba o sehoa mesifa e sataletseng ea matsoho le maoto, a lokele ho finahana. Hape, le hona e ka khona mofu a tutubatsoe mahlo.

Bafu ba bongata, mabitleng a bona, ba shebisoa bochabela, leha e se bohle-bohle, ho ea ka liboko tse bitsoang *lelahlo*. Ba bang le ba bang ba isoa ka lelahlo la bona.

Mohla ho epeloang mofu, ho nkoa hlaku tse peli tsa mabele, le tse peli tsa poone, tse peli hape tsa ntšoe, le lithootse tse peli le tsona tsa mokopu. Ho nto kengoa mohloa. Tseo kaofela li kengoa le mofu lebitleng.

Hlaloso: Ka mefuta kaofela ea peō e ba ho re, o latelisoa mabele, a e'o lema moo a ileng; le hona a n'o a fana. Mohloa oona ke pontšo ea motse, e be hore bana ba hae ba tle ba be le motse o tiileng, le eena moo a ileng a ba hahele oona. Ha ho thoe mohloa ke pontšo ea motse, ke ho re'ng? Ho thoe, mohloa o ke ke oa ba oa mela moo ho sa kang ha e-ba maputulo a batho, kapa a lintho. Holim'a lebitla ho ribehoa lengetana leo ho isitsoeng lihlanganyelo ka lona.

Ha e ne e le ea tsubang koae, o bolokoa lebitleng hammoho le kooma ea hae kapa peipi ea hae.

23 MOHOHA, KAPA HLATSUO EA MOHOMA

EA ILENG a apesa mofu. eare leha ho chekoa lebitla a theohela ho itekanya bakeng sa mofu, teka-nyong ea ha a lutse a tsoramisitsoe, o neoa hloho, e s'e le ho re, letlalo, ebe o tlangoa letsoho ka nyooko, joale ka *letea-tsoene* ha le hlapa motho oa lireng, eo le mo bolaileng. Khomo e hlabiloeng ke e lefang bohle ba bolokileng mofu, ba bile ba hlatsuo ba bofifi ba hae ka eona.

Ere ka hobane e ka khona e jeoe, e b'e fele tsatsing leo le bolailoeng ka lona, eba e memeloa baahi ba motse kaofela le bana ba bona, le ba metseng, 'me ha e jeoa joalo, ha e na ho nokoa ka letsoai, ha e na ho chabeloa ke tsatsi la bobeli. Ha ho ka ba joalo, ke ha e ka ba e pehiloeng, e seng e tala.

Khomo eo e ile ea hlajoa ka meso, ha bosiu bo qhalana, tebellong ea mahlaseli a letsatsi, ha le lahla mahlaseli, ho se ho engoe ke bohle pel'a lebitla, ho tsoeroe mosoang ke mang le mang, e moholo le e monyenyanane, o akheloang lebitleng. Ha ba betsetsa mosoang, ba re: "U re roballe."

24 MABELE A LEOA

MABELE a hlohllorehileng moo a ahiloeng setha seotlong. Ka lilemo tsohle mabele a joalo a ratholoa joala, bo bitsoang *joala ba leoa*. Bo ratholeloa

mofu kapa bafu (batsoali), hore ba tle ba se ke ba hana ho nea lehlohonolo la ho chaea mabele ka pelaelo ea hore ba tingoa *leoa*.

Mohl'a joala ba leoa, bafu ba rōkeloa (aroleloa) mohlabana oo ba o beheloang tlung ka nkho, bona ba tle ba o noe bosiu (mekhoa feela). Joala kaofela ba mohlang oo bo nooa tsatsing leo, bo be bo fele ka lona.

Joala ba leoa bo khetheloa mofu, bo behoa leha e le ka nkho motšeho. Hosasa ho se ho tšepjoa hore o se a bo noe. Ho entsoe hore a tle a bo noe mohlabana, bo e-so hlotloe. Joale ha bo hlotliloe, eba hona ba bo kōpang ho mofu, ba bo noang, 'me ha ba khotše, ba boka mofu, ba ntano qhalana.

25 JOALA BA LIPITSA

HO HLATSUOA lipitsa ka mora' lefu, ha ho time-tse motho e moholo. Ha ho fetile lilemo tse itseng motho a shoele, e etsetsoa joala bo bitsoang ba lipitsa, bo etsoang hore mofu a se n'o timana mabele, ka hore ha a k'a hlonephua, a etsetsoa joala ba lipitsa.

Mohlang oo, e ba joale ka mokete. Joala ba lipitsa bo sebelisoa tseleng e le 'ngoe le ea mohoha. E ka khona bo fele tsatsing leo bo noang ka lona hammoho le moroko oa bona.

Hase hore lipitsa tse hlatsuoang ha lia ka tsa 'na tsa sebeletsa ha e sa le.

P. S. Mohla ho ntšuoang likobo (liphate) tsa mofu, lihlare tse fumanang, ha li sa tsejoe, li lahloa metsing; liphate tsa khale li lahloa mafarung.

26 MATLALA

HO QOMELOA sebeta le moholu, mala le sebu, tse bitsoang hammoho *matlala*; li aphehoa monna moholo le mosali moholo ba tsoetseng ra-moroe-tsana.

Ha eba monna moholo le mosali moholo ba se ba shoele, le teng ba ahehoa matlala. Ere hoba a tšoloe ifo, ba a isa tlung moo monna moholo le mosali moholo ba tlang ho a ja bosiu ha ho robetsoe.

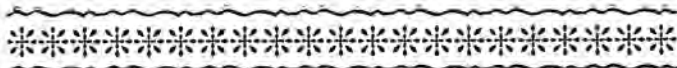
Hosasa, ke benghali, ho se ho thoe: "Bafu bao ba jele he"; leha matlala ao a jeoa, eba e se e le ho hora pitsana feela, moo bo-monna moholo ba siileng *likhe*, ha ba e-ja.

Ha eba ho sa ka ha etsoa matlala, eba etlare mohla ngoan'a mosetsana a kulang bohaling ba hae, balaoli ba bolela lebaka la ho kula hoo, ba re: "O hlona-tsoe ke bo-monna moholo, le mosali moholo, ba tseka hore ba konnoe (timiloe) matlala ao ba ka beng ba hlonephiloe, hoja ba a aphehoa."

27 MATŠELISO

BA ILENG matšelisong ha ba na ho robala teng; ha e le hole, ba ka mpa ba robala motseng osele.

Ha ba ea matšelisong, moo ba tsamaeang ha ba na ho bapa; ba tšoanetse ho tsamaea ba kolokile ba salane morao, ba apere likobo tse tsofetseng.

IV LIPHEKO, HO UPA, ETC.

28 HO SHOAMA

MOHL'A LETSOSO, kapa ho futuha.

Ha ho lokisoa bahlabani mohla morena a futuheloang, leha e le mohla a futuhang, teng ho ea ka mekhoha ea lingaka (meetlo).

Ere ha morena a phuthile batho ba le hammoho, ho betoa poho, e tle e ntšuo e letsoho e sa utloa, e ntano lesoa e 'na e tsamaea e hula lehlalo. Ha tšebetso ea ngaka e phethehile ka letsoho leo, poho e boela e hlajoa hore ho fokoe bahlabani ka bolitsi ba khokong.

E 'ngoe ngaka, ho phekoleng ha eona, ho nkoa qokoa, e hojoe (tlotsoe) ka mafura, ho hotetsoe mollo, ebe motho o o phutsa ka metsi, 'me lakabe la teng e be ntho e tšabehang, le etse mochochonono ho ea joale ka mane. Le kena har'a batho, le ba tlabole; 'me ebe ba boela ba fokoa.

Joale ka tsoho leo la poho, ebe *ho shoamisoa* bahlabani. Bohle ba e jeleng ba phatsitsoeng ka lenaka la ngaka, ka molao, e tla khona ba robale khotla masiu a mararo ba se na ho ea matlung ho basali. Ho felleng ha matsatsi a ho robala khotla, pele ba e-so ee matlung, ba ea nōkaneng kaofela ho tola moriana oo ba phatsitsoeng ka oona.

Ha bakana se sa le teng mahareng a khotso le ntoa, ba be ba boele ba ikele matlung a bona.

29 MATEA-TŠOENE

EA BOLAILENG batho mohl'a ntoa; matea-tšoene hammoho le batšoaeli ba 'ona. Eba ngaka e neng e ba lokisa, ha ba e-ea ntoeng, e ea 'ne e ba tsu-bise sehlare lengeteng. Ho tsuba pele ea bolaileng, o lateloa ke motšoaeli oa hae. Ho bohle joalo joalo, ho ea ho ile.

Ha mohale a n'a tsoa qeta ho bolaea motho, ha a na ho noa metsi, leha a ka nyoroa haholo, ho fihlela a a nosoa ka hlare sa ngaka.

Mohla ntoa e felileng, eba ho *hlapisoa matea-tšoene* ke morena, a hlapisoa a *qokile*, a tlangoa matsoho ka linyooko tsa lipholo tseo ba hlapisitsoeng ka tsona.

Motšoaeli oa pele o neoa mohlana oa pholo; oa bo-beli o neoa serope; oa boraro, ha a le teng, o neoa letsoho.

Mohl'a mokete oa bale, basali ba matea-tšoene ba kena hae ba qokile; ba tlola khoaba ka lehlakoreng le letona la sefahleho. Ba batšoeli bona, ha ba e tlola, ba e tsamaisa tlas'a nko, ho kopela molomo hare.

Ho qoka, ke ho etsoang hangata ke basali ba matea-tšoene; esita le mokhora ke ntho ea basali, athe banna, matea-tšoene, ba phatsoa ho bitsoang morara ka lehlakoreng le letona.

30 TSA LETOLO

LETOLO ha le kene hae, hona mohlang oo, ho bitsoa ngaka e tla lokisa motse le batho. Motho leha e le oa hae, ea neng a le sieo, kapa a etile ha tolo le kena hae, ha a lumelloe ho kena motseng, ho e-so ho qetoe ho phekoloa. Ngaka ha e qeta ho foka, ho bokelloa ba motse kaofela moo ho phatsoang.

Ho e-sa ho uoa naheng ka makhomo, banna le basali, le ka bana, moo ba eang ho tola, ha ba tlosa pilo ea hlare sa ngaka sa maobane.

Ha ho khutloa naheng, ho thoe: ho tsoa *lahlou letolo*. Eba ke mekhosi, thota e lumaela kahohle; makhomo le batho, ho boeloa hae. Teng, ho boeloa ho phatsoa hape-hape. Mohlang oo, ka tsatsi leo likhomo tsa motse kaofela li hameloa nga e le 'ngoe, ho tle ho phehoe lehala ka lebeso la tsona. 'Me lehala leo eba le tla jeoa ke bohle. Ka nga e 'ngoe, ngaka e le ngoatha ho tlotsa lithakhisa ka lona tse upellang motse.

Matšeho a liotloana tsa motse kaofela ha tsona, 'ona eba e ka khona a lahloe ka ntle ho motse ka ho kolokisoa. Ho boeloa ho batloa matšeho a macha. Hape, ho le joalo, ka lona tsatsi leo ho tlolea letsoku le sekama. Ke mokete o moholo, hobane ho thoe: "Morena (letolo) o nyetse."

Ha eba letolo le otlile motho, e ka khona a epeloe seretseng. Ha le otlile khomo, ke letlalo feela la eona le eang ho epeloa seretseng, nama eona e jeoe.

31 PULA

HA LETSATSI le eme, pula e n'e batloa ka mokhoa ona: motho ea neng a rongoa ho ea kōpa pula ho ngaka eo ho nong ho thoe e tseba ho e nesa, e be e ka khona a tsamaee bosiu. Pula e n'e utsuo. 'Me ha a tsamaea joalo bosiu, a se ke a ba a talima (hetla) kamorao moo a tsoang teng; 'me le hona, leha a nyoriloe, a se n'o noa metsi; feela e mpe ere, ha a atamela motse moo a eang teng, a ee metsing, a tole pele a e-so kene hae. 'Me ho thoe, enere hona moo, a sa ntse a tola, moholi o s'o leka-leka.

Ha pula e hana ho na, eba e ka khona e ileloe. Ke hore, ha e kile ea fafatsa hanyenyane, e ka khona ho iloe, ho se be ea eang masimong, hobane ho thoe: "Le omile" (letolo). Mohla e neleng, ngaka e lumetsoeng hore pula e nele ka tšebetso ea eona, ebe e nehoa khomo.

Qalong ea kotulo, ho mabele ao ngaka e neng e a nesetse pula, e boela e nehoa khomo hape-hape. E s'e le eona ngaka e tšepuoang ka lilemo, ha tsatsi le eme, empa ha e sa hla hlola e lefuo ka letho.

Esita mohla e phekotseng motho a fola, ea lefuo, kamorao mafu a hlahang tlung eo, leha e a phekola, e ke ke ea hlola e lefuo hape.

32 THAPELLO TSA PULA HA TSATSI LE EME

THAPELLONG tsa pula, banna ba ea *molutsoane* (letšolonyana) ka makhomo, ba phehella ho hloa liqhooana tsa lithaba le maralla kaofela, ba phhlela (betsetsa) majoe matsabeng le mekoteng. Ba bolaea tsohle tsa naha, ha ba ka tseba ho li bolaea; esita le mangetana, kapa mephata, hohle hoo ba ho fumanang. Molutsoaneng oa bona, tsohle tseo ba li bolaeang, mala a tsona ba a ntšetsa metsing nōkang, kapa nōkeng. Ha ho sebolauoa se ka orose-tsoang hae le mala a sona.

Ha letsatsi le phahama, ba hlabela makhomo mokhosi ho ea hae. Teng, likhomo eba lia hameloa 'moho, joale ka mohl'a bashemane le mohl'a letolo, etc.

Basali bona, ha ba khutla naheng, ha ba fete letho la litlama tse tala, joale ka mohla lesokoana, etc.

Ba kena hae ka pina, ba re :

Soloane ee, re batla pula !

Helele ! pula e kae ?

Morena, re fe pula.

Helele ! Soloane, pula e kae ?

Re sala ka mehla re nyoriloe,

Le likhomo li nyoriloe.

Soloane, pula e kae ?

33 SEFAKO

SEFAKO sea ileloa. Ha ekare se nele, eaba ka le hlahlamang batho ba ea masimong, eba ke ho baka (phephetsa) sefako.

Ngaka e batliloeng ho hlomela sefako, e nehoa nku e ntšo, e e hlabe, e ntano e ntša mafura ao e upellang sefako ka 'ona. Athe nama kaofela ea nku, ngaka e e jara mahetleng ho ea e jela hae ha eona.

Lithupana tseo ho hlomeloang sefako ka tsona, ke tsa mofifi, tse tlotsoang (hojoang) ka mafura ao, a tsoa-kiloe le pilo (mohlabele o motšo).

Ha mabele a orohile hantle kaofela, mang le mang o isa seroto mokotleng oa ngaka. Ha motse o le mongata, liroto tseo li etsa mekotla bakeng sa mokotla.

34 HO UPA LINONYANA

HOETLA, ha linonyana li le bohale mabeleng, ho batloa ngaka ho li *upa* (phekola).

Ngaka ha e upa linonyana, ho bōpjoa pitsana ea letsopa. Ngaka e laela bēng ba masimo e mong le e mong hore ba ise ho eona *mesohlo*, liqoapi tsa mabele tse seng li jeloe ke linonyana, mathe (tšenyelo) ea tsona; ba ise le bolila bo har'a masimo. Ba lae-loa ho fothola le mesohlo e meng, mabele a phatsi-tsoeng (a jeloeng ke linonyana), ka mahlaka a eona le bolila. Ho tsoakoa le lihlare tse noketsoeng pitsaneng ea letsopa e bōpetsoeng hoo, ho ntano qapi-

letsoa hloea e bolila kahare. Pitsana e kengoa mokoting o chekiloeng hae, ho ntano besoa mollo holim'a mokoti. Mollo oo o kunkelitsoe ka lisu, ho ntoo tšelo a moiteli holim'a mokoti. Ho upiloe.

Ka mesohlo le bolila le hloea ho sengoa lehana la linonyana, li tle li hlōloe ho boela li e-ja mabele. Mesohlo e ne e khiloe ka ho fotholoa hoba, mohla ho upiloeng, taelo ea ngaka e hana mafotholo, ho laetsoe hoba tsohle tsa lehoetla li sebetsoe ka sekele le ka thipa. Ho fothola hoo ho thibela ha mohlomong motšosi kapa ngoana a ka fothola, ho se be phoso e kholo, e senyang, hoba ho phekotsoe holim'a mafotholo.

Ka mora' matsatsi a mane, hoa toloa, e tl'e be hona ho khalemeloang linonyana, empa e seng ka mabitso a tsona ha li lula holim'a mabele; ba re: Bolila! Bolila!

Ho laeloa hoba masimong ho se ke ha jeoa ho engoe, ho se ke ha etsoa bohloa teng.

P. S. Motsoetse, le lesea la hae, le thari e pepang ngoana, ha a lumelloe ho ea masimong; 'me leha ka tsietsi a ka ea masimong, a hlokomele hore a siee thari le ngoana hae.

V TSA LINYOPA

35 MEHLA EA NTILI

MEHLENG ea khale, har'a ba-Monaheng, ho bo ho le motho ea bitsoang Ntili, mora oa Ramolise E le thak'a Mothibeli, mora oa Khojane.

Ntili e be e le sehole. Leoto le leng la hae, tlase bohato, le ne le hloka bohato bo bolelele le bophara ba leoto, ho se le menoana. Le be le fupere le le polokoana, joale ka setebele seo motho a se etsang ka boomo ka seatla.

Ha habo Ntili e be e le Lebabalasi, moo sa Monaheng se beng se ahile. E ne e le motho oa Makhetheng, Makhetha a le Leokeng pele ho lifaqane. O ba a sa ka a nyala. Monna eo o na a ratoa, a tšepiloa haholo-holo ke ba-Monaheng thapellong tsa basali bao e neng e e-ba linyopa har'a sechaba, bao a neng a ba rapella ho melimo hore ba fuoe popelo e hlahisang bana. Ha ke e-so ho fihlele hoba qaleho ea ho tšepuo a ha hae e hlolehile ka eng.

Empa ho bonahalang haholo-holo ke hoba eena Ntili o na a tšepeloa ho hlohonolofatsa kapa ho rapella basali ba linyopa bomalimabeng ba bonyopa. O b'a talingoa joale ka mohlolo oa Molimo; eka o na a tšepiloa ke hona. Ka mosebetsi oo, Ntili a 'na a ba teng hohle har'a sa Monaheng; a memuo, a sollisoa kahohle ho sechaba, a pepuo ke tsona linyopa joale ka ngoana, a isoa naheng moo ba neng ba lala ba

bina, ba rapela bosiu bohle. Moo hape, ha ba ne ba rapela joalo, har'a lehaha, ba neng ba fihleloa ke mohlolo oa metsi a ba fafatsang, kapa majoana a manyenyenyane a ba hasang ba sa tsebe moo a tsoang.

Mohla ho bileng mehlolo e 'meli eo, oa metsi le oa majoe, linyopa li ne li hle li tšepe hoba thapelo tsa bona li amohetsoe, karabo e fihlile. Ba boela ba mo pepa, ha ba khutlela hae, leha ba ntse ba bina tsa-tsing leo ba khutlang thabeng.

36 LESOKOANA

SESOSA sa lipina tsa thapeli ho ba *Molula*.

Lesokoana. — Ba latang lesokoana motseng o mong eba ba tsoha mesong, basali, baroetsana ka banana. Tseleng, ba sieana mekhahlelo ka bobeli, boraro, le bone, joalo, joalo. Mekhahlelo ea ho fela ke e emeng patlelong, ha ba babeli, kapa ea mong, a kena lapeng moo a hlomolang lesokoana moo le hlomiloeng teng leballong la seotloana.

Ha ba motse ba sa ka ba ba bona, leha e le ho ba utloa, ba na le ho ipolela ka ho re: "Lesokoana la ea." Basali ba tsoa matlung ka mahlaha-hlaha, baroetsana le ka banana. Mekhosi petle! Lereba ho ntšana hae.

Banna ba eme matlotlosiea pontšeng moo ba bohileng. Ha bahapi ba fekisoa ke beng ba lesokoana ka lebelo, eba ba le betsetsa pele moo ba le amohe-tsanang le mekhahlelo ea bona, joale ka ha ho akhelanoa setene. Mekhahlelo e meng e iketlaelitse ho ba hlakametsa, 'me ba ntse ba le amohetsana joalo ho ea pele.

Empa tsatsing le leng, beng ba lesokoana ba hle ba halale banki ba lona ka lebelo, ba ba amohe lona; ha le hapiloe, le ile. Ba le hapileng ha ba atamela hae ha habo bona, eba ba harola tsohle tse tala, esita le joang bo bitsoang sechaba, ba ithatela lihloho, melala le matheka ka bona. Ba kena hae, ba le maebebe, har'a pina e kholo; ba ea bina, ba re:

Re mekhologane (melala ntle, bakopi, baiteli, etc.)

Ha re etsa oele-oelele (mangoe-ngoe).

Sila koae re 'o tsuba thabeng,

Re 'o tsoala mosoeru a lehaha.

Ntili o ea bitsoa Lebabalasi.

Ho thoe, a e'o thusa likharejana;

Ntsoaketsane a ntola Ntili.

Nka ikhohla ka Ntili ka kuka (emara).

Molimo, ak'u utloe, rea rapela.

'Makane (jo!) ho iloe kae,

Ho sa kong ho khutloa re tla bonoa? [ba shoele]!

Bo-nkhono ba llela matlala (kapa: ba a bona joang

Ba a bona ka paka tsa majoe (mabitla).

Beng ba likhomo ba ntse ba lela,

Ba re, tsa bona lia tsoalloa neng tsona,

Li tsoala. li ata, li ntšetsa marole pele?

Ka lala le ngoan'a seho, ka hatsela.

Ngoan'a seho ha a na molongoana.

Ke re ka bua le eena, ha a bue.

Feta u phokole, 'na ke khathetse.

Hlabang tse tšoeu, le nehe melimo,

Le tle le bone ha melimo e thaba.

Ha melimo e thabela likharebe (linyopa).

Ntili oa lona basali ke ofe?

Ntili oa bitsoa, oa lleloa.

Ntili oa bitsoa, oa lleloa.

Ngoan'a seho o letse a mpalisa meloko.

Meloko ea habo ke e tseba ka'ng?

Ke tseba ea heso, le eso moholo.

Ntili oa bitsoa le ma-Khoakhoeng,

Le ma-Khoakhoeng li teng likharejana.
Ha re etsa oele-oelele.

Molimo ak'u utloe, rea rapela.
Etc., etc.

Ha ba finyeletse hae joalo ka pina, ba tla ke ba qhalane hore ba fumane lijo. Baroetsana bakeng seo bona ba se ba phatsa mokhora mekokotlong hammo-
ho le basali ba ratang ho o phatsa.

Ka mora' lijo ho boela ho ema pina. Ho le yoalo, ho qala ka lona tsatsi leo, ba inela mabele ao ba tlang ho a rathola joala bo bongata mohl'a mokete o moholo o etsoang sesosa ka *lesokoana* la mohlantsoe.

Mohl'a mokete oa Molula ha ho aphiloe majoala, basali ba motse kaofela, hammoho le linyopa, ba tsoa hae, linyopa li pepa Ntli, ba ea thabeng, ba phomotsana ka eena: ba ea joale ka hoja ba ea qacha joale ka bashemane. Ba kena lehaheng, hole le motse, moo ba lalang ba hotla teng bosiu bohle. Pina ke eona ela eo re seng re e utloile mohl'a lesokoana. Ntli e b'e le kheleke.

Thabeng moo ha ho mofaho, ha ho letho la lijo. Ka meso, banna ba tsoa hae ka makhomo ho ba batla. Ha ba sa fumanoe tsatsi leo moo ba leng teng, ba boela ba lala, ba bina la bobeli, bosiu, lehaheng moo. Mohla ba fumanoang, ha ba theloa thabeng, makhomo 'ona, banna ba a hlabela mokhosi ho ea hae. Ha li se li fihlile hae, ba li hamela hammoho n'ga e le 'ngoe joale ka mohla letolo (tlali), le mohl'a ho qacha ha bashemane. Le mohlantsoe, basali ba kena hae ba le *mache-ebe*.

Mohlantsoe ba hana ho honyella hae, ba ema khorong ea motse hore ba be ba latoe teng ka ntho (khomo). Etsoe e ne eitse ba sa le thoko le motse, ba hlakametsoa ka joala ke baroetsana, hobane e ne e le bona feela ba setseng hae.

Beng ba basali ba linyopa, tsatsing leo, ba hlaba likhomo tseo ba li hlabelang mokete oa lithapello tsa basali ba bona. Ke mokete o moholo. Bao ba rape-

lloang ba romiloe ka letsoku le sebilo le phepa, ba tenne mahepha a batsoetse. Mocketeng oo ho se ho le mamemuoa, le mekhosi ea ba metsana e ka mathōko.

Ha pina e s'e qalehile, ba rapelloang ba hlahisoa ka pele ho bohle le bana ba bona ba Molula. Hoa binoa, hoa lloa ke banna le ke basali. Ho hlomohiloa ka bomalimabe ba basali bao ba hloakang thari (ho pepa, pelehi, ngoana); le pina e binoang mohlang oo e hlomola benghali; ke koli ea malla paka mahlomola. Le moo har'a pina, har'a lillo, ba kalimana Ntili ka mehlana (ka mekokotlong) ho bona. Ba mo pepile, 'me ka hanong oa tilietsa (lentsoe la hlomohi, pohomela).

Ha ba qeta ho bina moo, ba belesa setho sa khomo e hlabiloeng, ba ea ka sona (litlhaha) ha malom'a nyopa. Litlhaha tseo ba ea behela malom'ae ka tsona; leha a na a le teng mocketeng, ha ho na'ng. Malom'ae o se a ba eteletse pele; athe bona ba tla orohela lehaheng, moo malom'ae le eena e tla khona a ba late teng ka mokhoa oona oo re seng re o boleletsoe, 'me le teng, ha ba kena hae, ho tla etsoa tsohle tseo re li boleletsoeng.

Ho thoe, basali ba linyopa ba 'nile ba fuoa bana ka lithapeli tsa bona, ka Ntili. *Ngoana oa seho*, kapa *khongoana-tšingoana*, ea tšoantšang ea qeloang, o pepuoa ka mehla ke 'm'ae, o robatsa pel'a hae, joale ka oa 'nete. Mohla ho hlahileng ngoana oa 'nete, o nehoe lebitso le neng le reiloa oa Molula, haholo ha eba oa Molula e ne e le moshanyana, le oa 'nete e le moshanyana: kapa ha oa Molula e le ngoanana, oa 'nete le eena e le ngoanana. Ha ho latelloe lebitso la oa Molula, ha ho fapane boshanyaneng le bongoa-naneng, eba o reoa lesele feela.

Ha kea ka ka fihlela hantle-ntle qetello ea Ntili. Monna oa khale-khale, thak'a Moshoeshoe, ea kileng a bona Ntili ka mahlo a hae a pepiloe ke linyopa, o boletse le hobane Ntili o n'a shoe ke tlala e kholo, mohleng ea lifaqane tse etsahetseng ka ho nyoloha

ha Pakalitha, ka 1822. Lebitso la monna ea bole-tseng joalo ke Rankakaloe, motho oa ba ha Monaheng; o phetse ho fihla 1893, empa e ne e se e ka se-thotsela ha eba se ee se be joalo; o na a sa le kelello e ntle. Ke ho eena moo Molapo a neng a fumana tsa khale.

Ka mora' lefu la Ntili, ho fihla kajeno, har'a banna ba motse, ho khethoa monna ea sa nyalang, e be ea eeng naheng le basali bakeng sa Ntili, empa ha a sa pepuo.

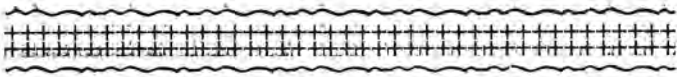
Pina ha e sa hlola e re: "Ntili oa bitsoa Lebabalasi." Ho thoe: "Ntili oa bitsoa ka balimong," hobane h'a sa le Lebabalasi. Mehlang ena, borapeli ba Ntili eka bo nyameletse ruri har'a bahedene. Linyopa li beheloa leshala, li phekoloa popelo ka lihlare. Li laeloa ho ipoloka bohlolelang metsotsong eo ba noang pitsa ea ngaka.

37 MOSALI EA BELEHANG BANANA FEELA

MMOSALI ha a beleha banana feela, o ee a batleloe ngaka ke monna oa hae, hore e mo fetole letheka ka meriana, a tle a be a belehe bashanyana. Ha eba a ba beleha, ba mpa ba e-shoa, kapa ho tsoa mpa, le teng ngaka e etsa maleba-leba ka lihlare tseo ho thoeng, li emisa bana (tšehetsa bana). Moshanyana ea hlahang moo, eba ho thoe, ke ngoanana; ho be joale ka hoja etlare, ha ho tuma hoba ke moshanyana, a shoe.

Bana ba joalo, ho atisoa ho thoe, ke bo-'m'a 'nyeo. Mohlomong o neoa lebitso la 'm'a ngaka eo a hlahleng lihlang tsa eona. Ba bang ba neoe mabitso a bo-Tšoene! Ntho! Banana: Moselantja! Phepheng! Makhokolotso! leha empa lena le le habeli, hobane mohlomong, ke makhokolotso oa bo-Mphelehetse-kehilo.

•••

VI MELAO EA MARENA

38 HO SEBELETSA MARENA

MOLAO OA I

MARENA a sebeletsoa ke batho ba 'ona. Ea hlokehang mosebetsing oa borena, eba o tlotse molao o moholo ho melao e busang ba-Sotho.

Kahlolo ho ea robileng molao oo, o jeoa likhomo. Mehlang ea morao, ho qala ka 1880, ho itsoe: "Monna khomo; monna khomo," ho mang le mang ea setseng hae mohl'a pitso, kapa letsema.

Ha e le bakeng sa matsema kapa mara, mohla phutuho, ke joale ka lekhetho le etsetsoang marena. Mohl'a letsema, eba ho bokelleloa morena lijo tseo a tla phela ka tsona le bana ba hae. Mohl'a mara le teng ho bokelleloa marena, hobane likhomo tse hapiloeng ke tsa morena kaofela; ke eena ea tla 'ne a hapise bahapi ba tsona marojanyana ka bobeli. Ke molao hore monna e mong le e mong a be teng ntoeng.

39 KHOM'A LIRA

MOLAO OA 2

MOHLABANI ea ileng a pata khom'a lira, eba o robile molao oa bobeli ho melao e busang ba-Sotho. Sekonyela o n'a bolae motho oa hae Masosobela ea kileng a pata khomo ea lira. Sekonyela a re, Masosobela a hlapanye Mokotjo hore likhomo tseo ho thoeng li teng ho eena, na efela li teng, kapa ha li eo na. Le hona a mo botsa joalo, a se a fumane bopaki bo tletseng hore Masosobela o na le likhomo tsa lira. Joale a lumela ho hlapanya Mokotjo ka leshano. Ebile Sekonyela oa mo bolaea.

Molapo eena o n'a tsoarele Molibetsane, ea kileng a pata khomo tsa lira, tsa tse neng li hapiloe ho ba-Tlokoa. Molibetsane a pata marole a leshome. Molapo a utloa ; ha a botsa Molibetsane, Molibetsane a latola.

Ka tsatsi le leng Molapo a bitsa Molibetsane ; ha a le Leribe, ho Molapo, eaba Molapo o roma Kookoana ha Molibetsane, a e'o re ho Lekhotla, mor'a Molibetsane: "Ntat'ao o nthomile, o itse u ise marole a leshome a khomo tsə ba-Tlokoa, u a khanne kaofela".

Eitse ha marole a atamela hae, Molapo a ntša nkho ea joala, a e neha Molibetsane ka khotla. Ha li kena hae, Molibetsane ha a li bone, o noa joala khotla. Molapo eena a khahlanyetsa marole ao, eaba a emisoa patlelong. Molapo a botsa Molibetsane: "Na marole ale ke a mang ?" Ha e-ba hotšo ho Molibetsane.

O n'a tsoaroe joalo, a ba a tsoareloa phoso ea hae. Empa ke molato ho pata khom'a lira.

Ea hapileng likhomo, mang le mang, o hapela morena, a tle a fuoe ke eena ka ho rata. Ho tsa bonokoane, morena ha a na taba, ha ho molao o mo nehang tsona. Khom'a lira ha e na moketehali ; ke ho re, khom'a lira ha u e hapisoa ke morena, leha e ka ba

namanyane, kapa leqhekuhali, u se ke ua e halala.

Motho ea tšoeroeng ntoeng, o lopolloa ka likhomo tse leshome ke bahabo ho ea mo tšoereng.

40 O AHLOLA MASHOLU

MOLAO OA 3

MEHLENG ea ho senyetsana ha ba-Sotho ba le bang, ho n'o atile feela *qhoqha* (bosholu ba ho ja). 'Me ha e sa le, likahlolo li 'nile tsa etsetsoa masholu. Bona kahlolo ea Ramotjamane e entsoeng ke Lethole mohla Ramotjamane a utsoitseng mabele a Moshoeshoe. Eaba Lethole o bokella serei sa marole a Ramotjamane, o a nea Moshoeshoe.

E ne e be eare Ramotjamane ha a ithoka a re :

Ke thoa-thoa (ho roba) mofoka,

Ke oa mabele a Thesele (Moshoeshoe).

Le kajeno masholu a ntse a ahloloa ka litemo. Ea utsoitseng poli o ntša poli e 'ngoe bakeng sa eo a e jeleng; ea bobeli ke kahlolo ea ho kena mohlapeng oa mong a lipoli ka ntle ho tumello; ho thoe, o buletse lesaka la motho. Mohlomong masholu a ee a amohuoe tsa 'ona, e hle e be la rita, ke hore ha ba sa saletsoe ke letho.

41 'MOLAI

MOLAO OA 4

EA BOLAILENG motho e mong, o 'nile a lefisoa khomo tse leshome tse fetsang (hlakolang) meokho ea bahabo 'molauoa. Ho sa le joalo le mehleng ena.

Ho itsoe, likhomo tseo li lekana hloho ea motho le hona, li lefelo ba beng ba mofu, ba hlobohisoa ka tsona mofu oa bona. Tefong ea khomo tseo tse leshome, beng ba mofu ba ke ke ba lebala malom'ae.

42 O AHOLA LIHLOLA

MOLAO OA 5

BOHLOLA leha bo 'nile ba hola har'a sechaba, ha e sa le bo 'nile ba nenoa mekhoeng le melaong e busang ba-Sotho, esita le matsoalong a bona. Lihlola kaofela ha lia ka tsa ba tsa neoa phomolo le boiketlo bohlole ba tsona.

Ba bang ba sa kang ba hlonepha matlo a marena, ba hlile ba 'na ba lelekoa, ba bang ba fenethoa ke marena.

Motho ea sentseng moroetsana, pele o n'a lefisoa ho sa fete khomo tse peli. Tšenyoe, ha ho boleloe kemariso, ho boleloa feela ea neng a ka bonoa pel'a ho mo senya. Hobane ho bo ho ntso ho e-na le lipapali tse ling tse neng li batla li le lihlong, tse qaloang ka ho ea tšoara letsoele la moroetsana, etc.

Kemarisō ea baroetsana e n'e le sieo, e hlahile mehleng ena ea morao ka ho hola ha bobē le ka ho ata ha sechaba. Tefiso ke khomo tse tšeletseng, empa mehleng ena ea kajeno, ke khomo tse peli kapa tse tharo. Kemaro ea baroetsana eona e tsoela pele ka matla har'a sechaba sa ba-Sotho; athe kahlolo ea eona, eona e boetse morao. Molao o hlōtsoe ke bobē. Polelo e re, hona ho etsoa ka baka la ho hlokeha ha likhomo.

Kahlolo ea khomo tse tšeletseng e ka be e ntse e loketse tšenyō ea moroetsana; ea khomo tse peli kapa tse tharo ea be e ba eona, e tiile bakeng sa bofebe ba basali le banna. Ha likahlolo li le boima, lihlola li ka tsamaea butle bohlohleng.

43 TŠENYO EA LESEA

MOLAO OA 6

MOO, e nts'e le mokhoeng oa tšenyō ea moroetsana.

Ea *sentseng lesea* le anyang ka ho emarisa 'm'a lona, o n'a lefisoa khomo tse peli. Khomo ea bobeli e ba e neoang ngaka e mo phekotseng *mafi a matsoele*; athe ea pele e lefa mosali. Khomo ea bobeli e ne e lefisoa ntat'a mosali, ka bohloa ba morali oa hae.

Ha ho sa le joalo; kajeno ea *sentseng lesea* o lefisoa khomo tse 'ne, 'me eona ea bone e nts'e le e lefisoang ntat'a mosali. Empa le teng eka ho se ho sa ata; ntat'a mosali o se a lefisoa ke ea ratang.

44 HLALISO

MOLAO OA 7

MONNA ofe le ofe ha a lumelloe ho hlalisa e mong mosali oa hae. Empa mohla hoo ho etsahe-tseng, mosali ea hlalisitsoeng o neoa lebitso la *letekatsse* (ea tekang), le la *serabu-rabu*, mabitso ao a soabi-soang ka 'ona ketsong ea hae.

Bitso la serabu-rabu le hlahisitsoe ka mora' lehloa le lehlo (1850).

Ha mosali a hlala monna ba e-so be le bana, eba ho hlahloa likhomo tseo a neng a nyetsoe ka tsona. Tse neng li hapuo ke malom'a mosali, tsona li ne li sa khutle, hobane ho no ho thoe, li ne li jeoe ke phiri. Esita pholo ea moqhoba e ne e ka khona e tsoe; athe ha ho hlalile monna ha e tsoe.

Mehleng ea joale bakeng sa hlalo ho mofere-ferere; tsela eo ho tsamaisoang likahlolo ka eona ha e bona-hale hantle. Ba bang ba re, ha ho hlalile monna bana ba arolelanoe le mosali. Ha ho hlalile mosali ba bang ba re, leha ho hlaliloe bana e 'ne e be ba ntat'a bona, hobane ha a na molato.

45 O EMELA LINGAKA

MOLAO OA 8

NGAKA e rutoa lihlaré, empa ha e rutoe mejo. Hape ho no ho thoe: "Ngaka ha e tsekisoe". Ke ho re ha e phekotse, 'me e batla khomo, u se ke ua nganga khang hore le be le hlahisane khotla. Ha khomo e le teng u hle u e nehe ka ntle ho lekhotla, etsoe lingaka ha li sa ka tsa lefuoá hantle, li ee li re, *li ea nyela matsete* (ho loea mekoti eo ho nong ho chekoa lihlaré).

Ngaka li neiloé hlompheho ea marena.

Ngaka e phekotseng e boele e bitsoe mohla mobabi a folileng, hore e t'ó mo kuta sehlotlo (moriri); hobane ha e sa le a kula, o na a sa kutoe. Mehlang ea baholo mobabi o na a ke ke a tsoa ka tlang a e-so ntšuoé ke ngaka e mo phekotseng.

Ngaka e ne e sa *phehisoe*; ho phehisoa hona ho hlahile kopanong le ba lichaba tse ling. Ha ho no ho tla phehisoa, e ne e le mohla o mong feela, 'me le hona ho laotsoe (litaola). Liphehiso le *tokollo tsa mekotla* ea lingaka li kene le-Sotho ka ba lichaba.

Ngaka e lefuoá ha mobabi a folile. Ke molao le joale. Ha ngaka e biletsoa ho phekola mobabi, pele e ea naheng moo e tlang ho cheka lihlaré (metso ea litlama tse ling). Bakuli ba okoe ka mofokolo (motoho) kapa leting.

Ba-Sotho ba khale ba ne ba etsa ngaka ea motse motho ea tšepuoang, ea tsejoang, e be eena ea tla 'ne a tsamae le motse ho hloela bakuli. Sehlaré se sehola, mekhohlaneng ea masea, ke setlamana se bitsoang *boluma*; bo apehoa ka lebesé, 'me ke bona boo ngaka ea motse e neng e thusa masea ka bona.

46 LEHLAAHLELA LE LLA KA LE LENG

MOLAO OA 9

BA KA BA babeli bana ba monna, mong a bola-
ea, mong a tšoaela, mong a kuka mollo ka sekho-
no! Ntjana-peli ha li hlōloe ke phokojoe.

Ho itsoe ke baholo, mesebetsing e boima banna ba
n'o tlatsana. Molao oo o bitsoa oa khomo e oetse,
kapa oa ntlo ha e e-cha, e le ho re, ha khomo e oetse,
kapa ho e-cha ntlo, ho hlokeha letšoele la batho ho
thusa.

Ke molemong oa molao ona ho itsoeng, banna ba
se n'o ja botlofa joale ka liphiri mohla ba tšoereng
lijo. Ka baka leo, monna ofe le ofe ea hlabileng
khomo a fepe banna khotla masufu a eona. Ea hla-
bileng nku, kapa poli, a fepe banna ka hloho le mo-
lala. Mehlang ea morao le ea hlabileng fariki le
eena a etse joalo ka hloho ea eona.

Ha ho no ho tsoile masufu khotla, kapa hloho, e
mong e n'e ba o tla hoa a le khotla ka ntsoe le phaha-
mileng ho banna ba leng malapeng, a re: "*Mo-Kone o
betile morena!*" Eka e bile hore makoala a tšabe ho
ea, a lekanye hore eka ntoa e teng ea ma-Tebele, e
seng e kene khotla, 'me le hona e seng e tšoere mo-
rena; athe bahale bona ke moo ba ea phallela teng,
ba tle ba tseke moren'a bona, leha e be e n'e le ntoa
ea 'nete. — "Ha lea tšaba la tlohela morena" (moko-
rotlo oa sesomo ho makoala). Hape ba ratang morena
ba re: "Kea matla-matla (matha-matha), ke ea more-
neng, ke sa bona seo khosi e se jang."

Ea rathotseng joala le eena a bo fepe banna. "Ma-
tsoho a lemisetsa 'metso." "Tsoho la monna ke mo-
kolla". Bala Maele.

47 O HLOMPHISA BATSOALI

MOLAO OA IO

MOLAO ona o boulella batsoali, mora le morali ba tšabe ntat'a bona le 'm'a bona, ba ba rate, 'me ba ba utloe, ba ba hlonephe; tse mpe ba li tšabe le ka baka la ho tšaba batsoali.

Mora ea bolaileng nonyana ha ntat'ae a le hole, a e nehe monna eo a mo bonang pel'a hae. Empa le eo o n'a ke ke a e ja; e ne e ka khona le eena a e fetisetse ho e moholo ho eena, joalo joalo, ho ea pele.

Mora ea sa kang a hlonepha ho loantš'a ntat'ae, o na a isoa khotla a tle a shapuo. Joale ntat'ae ha a bona hore kahlolo ea lekhotla e boima holim'a mora oa hae, o na a boela a mo rapella le ka tefo; le hona ha mora eo a ahloloa joalo ho bokantsoe thaka tsa hae kaofela, ba tl'o bona kahlolo ea mora ea loantšang ntat'ae. Molao o re, o tla ruta ntsi. Esita le molao oa maele o re, ngoana ea loantšang ntat'ae a khalemeloe, o tla ruta ntsi (ba bang).

Ho joalo le moroetsana ea loantšitseng 'm'a hae, basali ba ne ba mo bokanela, ba mo teteka (ba mo otl'a), ba mo shapa ka marapo a mese eo ba e tenneng, bang ba mo tsipa ka manala, bang ba mo loma ka meno; empa hangata kahlolo eo benghali ba atisa ho e phetha ha ba ile malibeng, joale ka ea mosali ea iphahamisang holim'a monna oa hae.

48 LITEFISO

MOLAO OA II

ONA MOLAO o boulela mali a motho. Motho ea ntšitsoeng kotsi o na le ho lefuoa, empa e ka khona ka molao le hona ea ntšitseng kotsi a e tšoele pele ka mathe, 'matuoā a tle a se ke a ruruha, a kula haholo; le hona, pele ho tefo, a ntše nku leha e le poli eo a rothetsang leqeba ka eona, e be pontšo hore le 'mati o rata hore 'matuoā a fole. Mehlang ea khale e ne e le ntho e khōlo hore leoma le tšoele, le rothetsoe. Eka mehlang ena hoa fela.

Likahlong, kapa linyeong kaofela, ho neiloe tokelo ea ho bua khotla ho monna ofe le ofe, kamoo a utloisisang kateng. Pele, ho beiloe molao ke baholo, ha thoe, nyeoeng tsohle tse tsekoang khotla ke banna, ea ka buang hampe ka phoso, a se n'ō utloelloa ("mooa-khotla ha a tsekisoe"). Ha a lefisoē liphoso tsa puo tsa hae ka ho hlonameloā le ka ho hlouoa hona ka mora' puo tsa hae.

Morena, kahoba e le eena a khaolang kahlolo, eba e ka khona a bue morao-rao ho banna bohle. Ha ho bile e mong ea boletseng moo morena le eena a utloisisang, eba o hloma kahlolo holim'a polelo tsa monna eo. Ka mora' kahlolo ea morena, banna kaofela eba ba se ba re: "Le lumile (letolo)". Eba ha ho sa le ea tšoanetseng ho hlola a sa bua. Ke moo ebang le ea ahloloang o s'a tšoanetse ho boka kahlolo ea hae, hammoho le ea ahloletsoeng.

Moo ke sa ahloleng, ke hoba na marena a ba-Sotho, linyeong, a ahlola ka tšobotsi kapa che. Athe ke tšoanetse ho tseba hoba ke 'musong oa heso; empa ke lutse mokoti oa noha holimo.

Nyeoe tse hlotseng makhotleng a manyenyane, li phetheha makhotleng a maholo.

Nga tse ling ho le-Sotho, karolo e 'ngoe ea tefo e ba ea lekhotla. Ha Molapo, kapa morena Jonathane Molapo, ha ho e-s'o etsoe le kajeno; tefo e sa lekana ea lefeloang feela.

49 O BOULELA MATOBO

MOLAO OA 12

ONA KE MOLAO o mong ho e hlokomeloang le ho fetisisa. Molebeli oa matobo o khethoa kho-tla ke morena. A ke ke a tsekisoa ke bo-ra-bana leha a ba otlile haholo matobong. Matobo a behoa hore maria ho khorisoa ka 'ona liphoofole tse ruiloeng metsotsong ea ho fokola ha tsona. Hape hore nakong tsa hoetla liphoofole tseo tse ruiloeng li se ke tsa sollisoa ke balisana har'a lijalo. Ho baballoa ka 'ona qokoa, le mohlomo, le lehlaka, loli le moli.

Bala lithoko tsa Sekonyela mohla a kenang mohlomo har'a metse ea ba ma-Patsa ba neng ba busoa ke Koteli.

Sekonyela a re: Helang leqokoa,
Ba ra-'Mangoane, le siee mohlomo,
Mong a thaba o fihlile Moqheso, etc.

50 HO NAMOLA

MOLAO OA 13

MOTHO ea sa namoleng ba loanang pontšeng pel'a hae, ha kotsi li hlahile joalo pel'a hae, 'me a sa ka a leka ho li thibela, eba e ka khona a ahlooe ka ho lefisoa.

51 MOSALI A SE N'O OTLOA KE MONNA OSELE

MOLAO OA 14

HO ITSOE, monna ea etsang hoo, eba o eisa monna oa mosali eo. Kahlolo ea hae e ke ke ea e-ba ka tlase ho tefiso ea khomo.

52 HO BEHA MOFU

MOLAO OA 15

ONA O LAELA hoba monna ea shoeleng, ho beheloe babo-moholo (malom'ae) ka khomo. Phahlo tsa hae tse thata li nehoe malom'ae; lefa lona e be la majalefa.

53 TSA BAHOEBI

MOLAO OA 16

“**M**APATSI KE PHOOKOANA.” 'Mapatsi o lumelloa ho bapatsa hohle har'a metse ka phahlo eo e tšoereng joale ka ha phookoana e rōkollleloa mohlape kaofela oa lipoli, e sa khethe.

54 KAROLO EA LITŠOA

MOLAO OA 17

MOLAO ona o arolela *malom'a moroetsana* karolo e 'ngoe khomong tsa bohali ba moroetsana, mohana oa hae.

Empa malom'ae o tšoanetse ho ea a qhoba pholo eo a eang ho hapa *litšoa* ka eona. Joale ha malom'a moroetsana a ile a kena ka sakeng, a ikhethela tseo a li hapang, ho ea pholo ea hae e ka khona eona a e khetheloe ke batsoali ba moroetsana. Empa ha molom'a moroetsana a sa ka a kena ka sakeng, 'me ba ile ba mo khethela, eba ba tla mo lumella hore ea pholo ea hae eona a ikhethete. Lia rekana.

Ere ha a qetile ho hapa, ho hlajoa pholo eo a tli leng a e khanna. Joale e rekaneng le pholo ea hae, o tla ea e hlaba hae ha hae.

55 PHIRI E JEOA MORENENG

MOLAO OA 18

KE MOLAO o hlahileng ka maele.

Ea bolaileng tau, nkoe, phiri, nare, ka molao e ka khona a e orosetse moreneng; 'me ha a ne a ke ke a etsa joalo, kahlolo ea hae e ne e le ho jeoa likhomo tsa hae kaofela.

Ekaba mobali u se u no u utloe ho nong ho qabanye morena Letsie le moen'ae morena Molapo, ha ba le hammoho Makhoarane. Ba ne ba loane ba tšoarana ka matsoho, Letsie a ba a tabolela Molapo likobo, ba tseka nkoe eo Molapo a neng a rata ho e orosetsa ha hae.

Ke ka phapang ea nkoe eo ha Molapo a tla tloha Makhoarane. Ha e le nkoe eona Letsie a e kuka, ea orohela ho eena, leha e ne e bolailoe ke motho oa Molapo.

•••

VII LERUO LA BĀ-SOTHO
LE MESEBETSI E MENG
EĀ BONĀ

56 BAETI

BA-SOTHO ke batho ba molemo. Ha ba na lonya; har'a bona ha hoa ata ba nang le sehlohō. Ke batho ba fanang. Moeti leha ba sa mo tsebe, ba mo amohela hantle ka lijo le ka ho mo boloka tlung, kapa mokhorong oa khotla. Le-Sotho batsamai ha ba reke lijo.

Taba ea pele : baeti ba botsoa hoba ke bafe. Ere ha ho fihletsoe hoba ke ba seboko se le seng le e mong oa baahi ba motse oo, baeti ba isoa ho eena, ho thoe : "Batho ba heno ke bao, ba boloke". 'Me le eena, ha a ba botsitse, a ba utloile, o ipha matla ho ba boloka ka thabo. Empa ba bang ba 'ne ba hane bahabo bona ka baka la *lisuoa* tsa phapang ea *seng* : hobane phapang tsa litšoanelo li ne li ke ke tsa hlokeha joale ka ha ho le joalo le joale bakeng sa mafa, kapa lefa le sa lokisoang ke motsoali ho bana ba hae.

Ba-Sotho ka baka la ho nyala sethepu, enere ha ho fihlile moeti, a isoe tlung e 'ngoe, ea mosali e mong. 'Me hoo ho ile ha 'na ha baka liphapang mahareng le baeti. Kamorao ho isoe moeti khotla, ka-

hlolong ho Moshoeshoe; 'me ere kahobane Moshoeshoe e ne e le koahela, ebe o re: "Moeti a tšoarelloe; e ile eare bosiu a khalehile, a thethehela likobong tsa mosali; ha a ka a etsa ka boomo, o thethehile".

57 KHOMO

HO TSOHLE tse ka boleloang molemong oa likhomo ho batho, molemo oa pele, ho ka supjoa pele lebese. Tlaleng, ho 'nile ha pheleloa tlala ka lona. Hape, lebese le na le molemo oa ho holisa masea. Ba baholo ba futsoela bohobe ka lona, mofutsoela o monate.

Ho fumanoa ho lona mafura a matle a bitsoang mafura a lefehloa. Ha ho tla etsoa mafura ao, lebese le putisoa makukeng a matlalo, kapa lipitseng tsa letsopa. Mohla le fehloang, ho itšeka har'a lona sekoetela se sehloanyane sa mafura a entsoeng ke lebejana la lebese. Joale, mafura ao a ntšuo a har'a mofehlo, e le sereleli se tlang ho fetoloa mafura ka ho phehoa ka mollo. Mofehlo o abeloa ba ahisane.

Joale, ka mafura, ba reka lipoli le linku. Ba tlotsa likobo le ho itlotsa 'mele. Ho loetsoa hape ka 'ona litsebeng tsa ba banyenyane le ba baholo.

Basali ba hlonphang banna ba bona, ba ba fepa ka mafi. Ho hlonphuoa hape ka 'ona baeti ba ratoang.

Molemo oa bobeli ke oa nama; moo khomo e hlabiloeng, u tla bona banna ho eella teng (seoela teng), ba re: "Mokhosi oa khomo o moholo".

Ha ho thothokisoa likhomo bakeng sa nama, ho thoe: "Likhomo li qhatsuo a moro, oo ereng ha ngoana a o tšolotse, nta't'ae a mo shape ka lesoi, 'm'ae a mo hlathe (tsipe) ka lenala".

Molemo oa boraro: manyalo a phethoa ka khomo.

Molemo oa bone: khomo e etsoa pelesa ho belesa tsohle-tsohle tse nang le boima bo phahamelang malla a motho.

Ke koli ha motho a hloka khomo. Ha a songoa, ho thoe: "O hloka le ea *phoka boluma*". Boluma (sehlare) bo phekolang mokhohlane oa bana, bo phehoa ka lebeso. Ho boleloa ka hona, ha ho thoe: "O hloka le khomo e pala, ea ho etsa lebeso la ho phoka boluma".

Molao o neoang moshanyana bonyenyaneng, ho isa mopatong, ke holim'a khomo.

Ha e thothokisoa, ho thoe: "Ke khomo muu, sella moreneng; ha e lla metsaneng, ea ronana".

Likhomo tse ling li ba teng tse bohlang (hlomolang ka ho lla ha tsona). Khomo e joalo, ha e n'e lla ha e furalla lehae la eona mohla li eang le lira, e n'e hlomola pelo tsa benghali ba tsona; 'me leha ba ne se ba hlōtsoe, ba ne ba boela ba itella lefu ha ba itihela holim'a lira tsa bona hore ba ba fetise likhomo tsa bona.

Ntoeng tsa ba khale ho 'nile ha tsekoa likhomo.

Mehleeng ena ea morao, molemo oa khomo o ka bitsoang oa bobeli ho oa lebeso, o ho lipholo tseo ho lengoang mabele ka tsona le ho hula makoloi.

58 MAFISA

HA E SA LE, ba-Sotho ba ruileng ba 'nile ba thusana le ba fumanehileng. Barui ba 'na ba kalima bafumanehi likhomo tsa lebese; hoo haholo ha etsoa ke marena. Ho Moshoeshoe, molisana ha a ne a beha, kapa a kōpa khomo e tsofetseng ea khomo tsa habo le morena, o na a e neoa, ho thoe, a etse kobo ka letlalo la eona. Eka hoo joale ho felile; athe mafisa a marena 'ona a sa le teng. Mafisa a seng a fokotse ke a mafutsana, ka baka la bosholu ba ea sietsoeng likhomo leha e le lipoli le linku.

Molisana oa mafisa, ha a n'a fumanoe hoba o patile khomo ea lefisa ka ho itsoaela eona, o ahloloa ka molao o ahlolang ea patileng khom'a lira.

59 LIKANO

BANNA ha ba tiisa taba, ba hlapanya lebitso la morena oa bona, le la bo-ntat'a bona le likhaitseli. Basali bona ba hlapanya ka bo-ntat'a bona le likhaitseli feela.

Kano ea bobeli e kopanetsoe, e tšepuoahaholo. Ho thoe: "Nka itoma mona". Eba ho tšoeroe sengongojane ka letsoho le leng ho supisa moo ho ka itongoang teng.

Kano eo e joalo, kahoba hase ho ka etsoang hore meno a motho mang le mang a ka fihlela sengongo-

janeng sa hae. Ka mokhoa oo, moitlami o re le eena ha a ka a tseba ho fihlela seo a qosoang ka sona.

Ke eona kano e thata-thata haholo; e sebelisoa le e reng: "Mofu a ka tsoha a tsamaea"! Ea hlapanyang o bolela mofu ntat'ae kapa khaitselfie.

Kanong tseo tse peli, ho hlapangoa holim'a se ke keng sa etsoa. 'Me likano tseo li sa tšepuo a har'a bahedene.

Hape, ba hlapanya ka tse lihlong lebitsong la *kho-ho*, holim'a se ke keng sa etsoa ponong eo. Ba bacha ba mehla ena ba hlapanya lihlong ho fetisa ba khale, hobane ba re, ha eba ha ba bolele 'nete, ba ka ape-sana le bo-ntat'a bona kapa likhaitselfi.

Kano e reng "ka 'nete," bahedene ha ba e-so ho e tšepe haholo, ke eona eo ba bonahatsang mesoaso ka eona. Leha ho le joalo, kano ea marena le ea bo-ntate le likhaitselfi li ea li nyamella; kano e reng "ka 'nete", e setse e jele setsi, ka ha motsotso o sa phetse ho ja babeli. Empa le eona, ba e ekelitse ka ho re: "ka 'nete ea Molimo".

60 MABITSO A BAHOLO-HOLO

MABITSO a bona a phetsoa haholo ka ho 'na a reoa litlohloana ho ba abela khopotso le tsebo ea moloko o ba tsoetseng. Mabitso ao, basetsana bona ba a fumana feela ka lebollo, athe ka ntle ho lona ha ho mokhoa oa ho ba rea mabitso a banna.

Mabitso ao ba boela ba a nchafatsa ka ho a bitsa mabitso a *ho-thaka*. Moo, ke ho re, sehlopha sa ba

bacha ba kopantsoeng hammoho lebollong ho etsoa hore, mohlang oo, e be *thaka* e le 'ngoe, leha ho se joalo ka tsoalo.

Ho ba ha Mokoteli, ka *bo-thaka*, ho na le bo-Motloang, ka bo-Peete, bo-Libe, le bo-Mokhachane, bo Ra-Mohato, ka bo-Makhabane, le bo-Posholi, le bo-Sebatli (Mopeli) etc., etc. Ho joalo melokong kaofela bafe le bafe mabitsong a meloko ea bona, ho boloka mabitso a bo-ntat'a bona moholo.

Lebitso la Mopeli, ho nchafalitsoe la Mopeli moholo. La Napo le nchafatsa la Napo Mosito. La Tlali le emisa la Ra-Tlali. La Ntsane le hopotsa Ntsane Monaheng. La Tšolo le Tšoloane, banna bao ba-Koena ba tsoang ho bona ka karolo tse peli tse tumileng; ba-Koena ba Tšolo, le ba-Koena ba Tšoloane, moen'a Tšolo, "Mabeoana a bo-Kali a Tšolo, maila ho ngoatheloa".

61 HO LOHA LE HO ROKA

MONNA ea lohang seroto, leha e le sesiu, kapa a rōka kobo, le mosali ea rōkang mohlotlo, kapa moseme, etc., ha letsatsi le ea likela, ba tlohelisoa ho loha le ho rōka holim'a polelo e reng: Mohl'a nto, lira li tla ba phallela ho fihlela letsatsi le tene le likele. Mosali le eena o bakela monna oa hae hoo. Athe lithapo li lohuoa letsatsi le liketse.

62 THOMO

KHOLE ea *thomō* ke ea bolitsi, e qhoaeloa leqaleng la bolelele ba *yard* le *quarter*; e fuoa molumo ka sehoana se tlameletsoeng mokokotlong oa eona tlase, ho lebana le letsoele la moletsi oa eona. E letsoa ka lehlokoa la senōkō sa qokoa.

Ba itelelang ba koma-koma haholo ka eona.

63 LESIBA

KHOLE ea lona ke ea lesika. Le lona le qhoaeloa leqaleng, empa e le la bolele ba *yard*. Ka lesiba ho etsisoa linonyana ha li bina ke baletsi ba lona. Le letsoa haholo ke balisana ba likhomo; le hona hape, le letsoa naheng le khotla, le moo ho robalang baeka bao.

Hlabula *lesiba* ha le letsoe, hobane ho thoe, sefako se ka na. Ba le ratang ba ka mpa ba le letsa hosasa le mantsiboea feela, e seng motšcare.

VIII TSA SELEMO LE LIKHOELI

64 SELEMO

SELEMO ho ba-Sotho se qaloa ka Phato.

Ba ne ba se tsamaisa joalo holim'a qalo ea ho lema ha bona, le holim'a qaleho ea ho hakolisa likhomo tsa bona joang bo botala bo bocha, esita le ka mofuthumelo o seng o qalile le oona. 'Me leha e le khoeli ea marōle a mangata, ke moea feela o hlokang serame ; serame eba se se se boetse metsing (leqhoa).

65 LIKHOELI TSA NGOAHA

I AUGUST: PHATO 'A MAKOATLE,

PULULA-MALIBA

Khoeli ea moshanyana : "Se llele ho lisa, khoeli tsa hao tsa ho lisa li sa tla, bo Phupu le Motšeanong". Ka cona serame se boetseng metsing ka Phupu se qala ho 'na se kokobela hanyenyane.

Ho boela ho qala ho futhumala hanyenyane ka eona. Hape ka eona ho sareloa liphoofole tse ling ho tse ruiioeng le tse ling tsa naha tse sa ruoang.

E bitsoa *Pulula-maliba*, ka baka la marōle a mangata a hlahang ka eona. Khoeli ea ho lema; khomo li hakola ka eona.

2 SEPTEMBER: LOETSE; LE EONA KE PULULA

Khoeli ea bobeli ea selemo; e bitsoa: "Ra-se-tla-ka Loetse-se-ntša-mafi; o bona ha 'm'a-lihlofa a lusa". Le eona e sa le *Pulula-marōle*.

Ha ho thoe ke se ntša mafi, likhomo li qala ho sisa. Ka Loetse ho futhumala ho fetisa ho Phato.

3 OCTOBER: MPHALANE 'A LESHOMA, TSOETSOANA

Mphalane a Leshoma. Ho bonoa liphhalana tsa leshoma; ka eona ke lerōleng le leholo la ho lema mabele le lipoone. Khoeli ea lebese le lengata ho likhomo.

Ke *Tsoetsoana*. Ho supjoa manamane a litšephe a tsoaloang ka eona khoeli ena.

4 NOVEMBER: PULUNGOANA

Pulungoana: ho supjoa manamane a lipulumo a tsoaloang ka eona khoeli ena, hammoho le tsona li-none. Hape, setlonono se qala ho lla ka eona, seo ba bang ba beng ba re, e se e le tšitoe. .

5 DECEMBER: TSITOE

Tšitoe: ke lebitso la tsienyana e llang, e re: Tšitoe! Tšitoe! Tšitoe! e llang e ipatile har'a joang bo botala bo botle, bo khahlisang. Ke matsatsing a eona lebese le boelang le fokole likhomong, ho bo ho thoe: "Li angoa ke Tšitoe".

Bokhabane ba lehlabula bo bonahala hantle ka eona. Moeti o tsamaea a hlobotse, a jere likobo le-

hetleng. Khoeli eo batho ba basoeu ba e balang hore e qetella selemo seo ba se qalang ka Pherekhong.

6 JANUARY : PHEREKHONG ; TATA-MOLEBO ;
KOELA-KOELA

Pherekhong : khoeli ea maphephe, mekhoroana ea batšosi masimong. Ba tšosang linonyana, ha li e-ja mabele, ba e etsa setšabelo sa pula le letsatsi.

Pherekhong ho thoe, ke *Pelo-khola* ; ke ka eona mokopu o bonahalang ka khahliso, 'me ba pelo li telele ba hle ba lakatse ho o utsoa. Ke ka mokopu ha ho thoe, ke *Tata-molebo* (litsoala tsa mokopu).

Koela-koela : likokotane ke ha mabele a tsoala, a mang a hlahisa likokotane bakeng sa molula. Sekokotane ke phofo e ntšo, mofuta oa phori ; se jeoa ke batšosi.

Pherekhong le eona e joale ka Tšitoe ; ke khoeli e ntle. Lijalo li khahlisa mahlo a batho. Ho shoangoa poone ea pele. Lihoai tse tsoileng ka *khoeli tsa baloi*, kamoo ba li bitsang kateng, li e phutha ka kobo ha li tsoa lekola, hore e se k'a bonoa ke likhoba. Ntšoe le eona ba e etsa joalo, ha ba se ba hlile ba e roba linōkōng. Ho tla 'ne ho patoe liqo le mameko le litšohlo. Ho itšabisoa boloi ba likhoba. Ke khoeli ea lehlohonolo e qalang selemo ho batho ba basoeu (*happy New Year*).

7 FEBRUARY : HLAKOLA ; HLAKOLA-MOLULA

Hlakola-Molula : mabele a hlohlorella molula, ho hlaha lihlahu. Lehoetla le leholo. Khoeli ea ho upa, ha linonyana li khathatsa batšosi ka ho lobela mabele. Ke e 'ngoe ea nako tse ntle tsa lehlabula.

8 MARCH : HLAKUBELE

Lihlahu tsa mabele lia bonahala, li tsoile moluleng, ke tsona ka topo, li topile, li nonne, li rotohibe moluleng, 'me li khahla mahlo.

Hlakubele: Ba banyenyane ba re: "Mabele a bu-tsoitse, a mafubelu", athe ba baholo bona ba re: "A matala, kapa: a mpa tsa mathoele."

Lethoele ke nonyana e kale ka koekoe. Molala oa eona ka kolung o mofubelu bo bosehla; ke nonyana e fumanoang mehlakeng (liphuleng) le lithoteng. Batsamai ba tšepa ketso tsa eona haholo; ha lethoele le lla le raba-rabela ka pele ho bona, ba se ba qala ho le roka ka lithoko tsa lona, ba re:

'M'a-hlakeli a hlaka,

Ha u le leshano, phakoe e tla u bolaea,

Eba batsamai ba tšepile haholo hore moo ba eang ba tla fumana khora e kholo, ka lehlohonolo la lethoele le hlakisitseng ka pele ho bona.

9 APRIL: 'MESA; MORANANG

'Mesa: ho besa mollo. Mohatsela o qaleha matsatsing a khoeli ena. Ka khoeli ena ho thoasa naleli *Moranang*; ho ntoo thoasa hape naleli e bitsoang *Naka* (Selemela se setona). Selemela se setšehali se shoa ka eona. Selemela seo ke sehlophana sa linaleli tse supileng. Ha lemo se le sebe, ho bajoe. Ngoaha oa roba. Ke *Moranang oa bale*; eka khale e ne e le eona khoeli eo bale ba ntšuoang mophatong ka eona.

10 MAY: MOTSEANONG; MOTSEANONYANA

Khoeli ea bobeli ea ho robeha ha ngoaha. Qaleho ea komello ea tse tala kaofela. Mabele a tsietsa linonyana ho a phatsa ka baka la ho oma. Hape, linonyana li lahlehela ke monyaka oa tsona oa lehlabula, ho fela lipina tsa tsona. Mokhabo o motle oa molepe oa masiba a matle, a matšoana, a malelele, o foforehela fatše, joale ka lihliku tsa mofoka le tsa theepe. Linonyana tse joale ka mokotatsie, lefokotsane, nkholi, tlakatšoana, le mahlapangoato, li qala ho balehela moo li tšepang boipoloko teng. Ha li na ho bonoa le-Sotho khoeling tsohle tsa maria.

Motšeanonyana: khoeli e nyakalletseng ho hloko-

fatsa linonyana ; sera sa tsona le sa thabo ea tsona, le sa litlama. Khoeli hape e hlokofofatsang bophelo ba litlama le ba liphoofolo kaofela ; esita le bophelo ba batho, haholo mafutsana, bo *koba letsatsi*. Khoeli ea qaleho ea mokhohlane ka mohatsela.

Khoeli ea *meqhoba-ngoetsi* le ea likhomo kaofela tse hlabeleang ho etsoa likobo. Motsotso oa nama e jeoang matsatsi a maleletsana e e-so ho bole. Motso-tso oa ho phunya matobo a hlomiloeng ka Tšitoe.

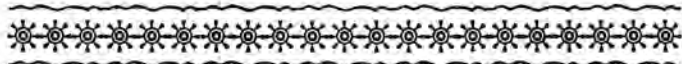
11 JUNE: PHUPJANE

Khoeli ea mahareng a maria, motsotsong o mobe ho liphoofolo le batho. Lifate le majoang, limela tsohle ho joale ka ha li ichoeletse, athe ha lia shoa, li mpa li lebeletse ka leihlo le lesesanyane motsotso oa tsoho ea tsona. *Li robalitse moutla* (hobane moutla ha o robetse, u tla bona mahlo a oona a ntse a tali-mile).

Tse lengoang le tse imeletseng kaofela, ha u li tali-ma, eka ho felile n̄ga ho tsona, li shoele. E, khanya ea tsona eona e shoele, empa bophelo bo teng ho tsona ; 'me mohl'a letsatsi la tsona li tla itlhahanela ka 'nete, esita le ngoana e monyenyanane o tla li bona.

12 JULY: PHUPU

Leha ka mabitso a tsona le Phupjane ho boleloa ho *fuputsa* (emara) ha limela, hase ntho e bonahalang hantle-ntle ho tsona ha e se naheng e futhumalang. Ke likhoeli tsa serame se sengata. Esita le naha ka khoeli tsena ha e na ponahalo e ntle ; esita le 'mala oa batho o batle o senyeha ka baka la mohatsela.

IX LITHOKO LE METJEKO

66 LITHOKO; KOLI EA MALLA

MOHLABANI e mong le e mong, mohl'a ntoa, o iketsetsa lithoko ha a ipolela kamoo a sebelitseng kateng tsa ntoa. Haholo li etsoa holim'a marena a e etsetsoang ke batho ba 'ona kapa metsoalle. Empa a mang marena a na iketsetsa e le 'ona. Lejaha Makhabane le Mopeli Mokhachane, ba ne ba li tseba haholo; le hona e be e bile e le liqapi tsa lipina.

Mohlabani, ha a qeta ho pheta kamoo a sebelitseng kateng mohl'a ntoa, o hlaba fatše ho lekanang le palo ea batho bao a ba bolailang ntoeng. Ha a le mong, o hlaba fatše hang. Ha ba le babeli, o hlaba fatše habeli; joalo ho isa le ho ba bane.

Ha a nts'a hlaba fatše, mokhopi o teetseng hare o mo emetse ka ho lumela polao ea bao a ba bolaileng, a e supisang ka ho hlaba fatše. Ba re: "Hi! Hi! Hi! Hi!"

Qetellong ea ho hlaba fatše, o supa ka bohale ba lerumo hakalo ka palo ea batho ba hae n'ga moo lira li leng teng. Mokhopi le teng o mo lumella ka ho re: "Ha! Ha! Ha! Ha!"

Hape-hape, qetellong, ea ithokang, o re: "Ntjeng, thaka tsa me!" Ba re: "Hi! Rea u ja! Re malimo! Re ja batho!"

Joale ha eba h'a s'o phethe lithoko tsa hae, ha ba

rialo, o ba fetola, a hana, a re: "Le ka ntja la nke-tsa'ng?"

O boela a tsoela pele lithokong tsa hae.

Ke tsena lithoko tse ling ho tsa morena Jonathane ka phapang e neng e be teng mahareng le moen'ae Joele Molapo, mohl'a ntoa ea Lapatla-patla.

Tšukulu ea mateketoa a Leribe,
Seoehla ke khahlanyets'a Mokutu,
Setsokotsane sa mara a Lejaha,
Setsokotsane sa kothometsa batho,
Batho ba nkoa ke sekhohola sa marumo,
Sekhohola sa lehlabula, sefefe,
Sefako se marotholi a thata-thata ;
Ea ne e sa le se etsa batho mofela,
Ho ba isa Loting bochabela.

Mohlankana oa Linare Lechokha,
Lechokha la khaola batho maratha,
Ea ba khaola matsekela Tjotjela,
Nare ea habo Mphaphathi,
Nare e hlabile naka li chochile,
Ea hlaba li le litsenene,
Tšukulu ea mosheman'a Manka.
Holimo la bataola moreneng,
La otlala kokotolla melora,
Ntša ngoana motsoetse a lehlabula,
Mateketoa ba ea fehla le Litjotjela,
Motsana oona ba ea o chesa.

67 SELIA-LIA SENA SEA KHETHA

KE PAPALI ea ba-Sotho e ka boleloang le ka ho phaelloa ho tsa bohali.

Ha bohali bo khaohile, patlelong ho ema motjeko (papali), ho *thaka-tlthankana le methepa*.

Motjekong oa khale, ho b'o le mekhoha e 'meli e ka boleloang. O mong ke oa Selia-lia sena sea khetha.

Enere ha ho engoe ke *thaka le methepa* ka hlopha tse peli, mahareng ho le sebaka, ho tlohe moroetsana ea etsang selia-lia ho thak'a mohlankaneng eo mahlo a hae a oetseng (hapiloeng) ho eena.

Moroetsana ea tšabang e n'e ka khona a felehetsoe ke e mong. Ea sa tšabeng, eena, o ea ho bahlankana a le mong, o ea ka likhoba tse ngata, a tšoere selia-lia (molamu); o se neha mohlankana, o n'a ka se amohela ha le eena a mo ratile.

Ha mohlankana a sa rate moroetsana ea tlisang selia-lia ho eena, eba o re: *Hobei* (ke teleko, joale ka ha ho lelekoa maeba mabeleng). Le kajeno motjekong, mokhoa oa *hobei* o sa le teng. Eba moroetsana o s'a mo balehela; selia-lia o se neha osele.

Ha eo a se amohetse, eba o felehetsa moroetsana, ba ea joalo-joalo, butle-butle, ba ntse ba bina, ba tjekana har'a sebaka, mahareng; mohlankana o ea n'a mo hlaha kapele, a checha kasanthao, ere e tloha a mo khorohela, a mo ome mahlakoreng a mabeli, o khutla a mo shapaka ka thaha, kapa sekola molaleng, ha a se mo omile pele phatleng (ketso ea batsebi). Bakeng sa thaha mohl'omong ho ka boleloa *kharatsana*. Ka har'a tseo, ba ka hanong ba babeli. Ba ba emiselitseng ba ba tšoaretse *mampu* (malume), ho fihlela a se nea e mong mosali kapa moroetsana, etc.

68 SEPHUMULA SEA TLA MOLEKANE

LE SONA *Sephumula* kē papaling ea motjeko. Mosali, kapa moroetsana, eba o lula fatše, mahareng har'a sebaka, moo a tlang ho raoheloa teng ke mohlankana ea kahlisoang ke eena. O ea ho eena, a belisa kharatsana holim'a hloho; ha mosali, kapa moroetsana, a sa mo rate, enere ha a le haufi, a mo akholetse matsoho ho bontša hoba h'a mo rate.

Ha mohlankana a khutla a oshola (tšolohile matla), ho seohela (theohela) e mong. Ha eba a ratao, o ea fihla, a lula ho eena, a bea hloho mangoleng a mosali, 'me eena a mo phumule mofufutso o keleketlang sefahlehong, hammoho le sekama se lutlang lengetseng, o mo phumula ka lesoto la morepo oa hae, ho fihlela a mo aka. Har'a tseo ba bohileng ba ntse ba ba binela. Pele-a-pele, joalo-joalo, ho-ea-ho-ile.

69 TENYE

MMOTJEKONG oa ka phirimana, qetellong ea oona, ha ho tla qhalanoa, ho n'o binoa: "Tenye ke moteliso, re ea matlung".

'Me leha ho le joalo, mehleng eo ea khajana, mere-ro e mebe ea pelo e n'e e-so ho ja setsi pelong tsa batho haholo-holo joale ka mehleng ea joale.

Motjekong oo, mohlankana ha a n'a khahloa ke moroetsana, o n'a rola sefaha sa hae molaleng, o re, e mong a se ise, a se roese moroetsana molaleng. 'Me leha ba qhalane motjekong, a sa k'a ba le puo ho moroetsana, o se a ea qeloa e le mohope oa metsi.

Moroetsana ha a ne a sa rate mong a sefaha, o n'a ke ke a se amohela.

X BALISANA

70 HO THELA

BASHANYANA ba na le linqalo moo ba lulang ka bongata, 'me teng ba tšoere letsopa leo ba ithutang ka lona litšoantšo tsa likhomo le lipere, tsa linku le lipoli. Mohlomong ba bapalisa majoe, leha e le ho loha likatiba tsa pula, etc.

Mohlankana ha a fihla nqalong ho balisana, utloang taba ea hae:

"Tsiroane ea e-shoa, bashemane. — Karabo: Ha e na lithelo!

Tsiroane ea e-shoa, bashemane. — Karabo: Ha e na lithelo!!

Ea e-shoa, ea ba ea tsoha, bashemane. — Karabo: Ha e na lithelo!!!"

Ho fihlela qetellong a bua ka matla, paleho e batle ho etsahala ho balisana. 'Me ha ba hlokile lithelo, mohlankana a ba otl'a.

Tsiroane ke nonyana e kang tšase.

Bashemane ba thela ka ho romeha ha ba rongoa ke banna. Hape ba thela ka linonyana tseo ba li bola-eang naheng ha ba alositse; le bahlankana ba thella banna, le banna ba thella maqheku.

Kakaretso ea lithelo kaofela; bashemane le banana ba rapella khotso mohl'a lebollo.

71 LITHELO TSA 'MAMPOLI

'MAMPOLI, moshemane ea hlōtseng ba bang ka ntoa, oa theloa : o aroleloa karolo e kholo ea bohobe le nama lijong tsa motheli. 'Me karolo e joalo e bolokoa mokotleng o rōkiloeng kobong e ka har'a tse ling, mokotla o sa keng o bonoa ke basali. Lebitso la oona ke *kolla*. Ha lithelo li le teng, khotso e teng.

Lea bona ! tsena, bophelo, khotso, boiketlo, ha ho ea ka bolokoang tlas'a tsona, a e-so ho li sebeletse. Ho thela ke pontšo ea borapeli le boikokobetso ; 'me le hona ke lehlohonolo ho morapeli.

Ha motho a le teng, ea ratang ho tseba motheo oo Moshoeshe a neng a thehe borena ho oona, ke oo.

Borapeli ba bashemane e bile temoho e kholo ho motho ea bileng le kelello joale ka Moshoeshe. Re sechaba se bolokiloeng ka borapeli bo joalo. 'Me e setse e bile eka re ka be re ec re phethe hantle tšoanelo eo e kholo, leha re sa sututsoe kamorao, hobane ho thela e sets'e ka lelomolo ho sechaba sena. "Motse ho tica oa morapeli".

XI LIPAPALI TSA BANĀ

72 THUTO EA HO HATLELA MATSOHO

BANA lipapaling ba na le mokhoa oo ba rutanang ho hatlela ka oona.

Ho qala e mong, o re :

“Matsoho masoeru ke mang ?

Tšila popo ke mang ?”

Hape-hape bana kaofela ba matsoho masoeru ba se ba amohela le bona potso ka mokhoa oa pina :

“Matsoho masoeru ke mang ?

Tšila popo ke mang ?”

Ho hlahisitsoe matsoho a bohle.

Moo ha ba rialo, e se e le masoabi le lihlong ho ba matsoho a litšila. Leha ho le joalo, e ka khona ba a hlahise ruri, a hlahlojoe ke ba barg. Ka mokhoa oo, ngoana e mong le e mong o falimehela ho hatlela ka mehla, e se be mohlomong hlahlobo ea thaka tsa hae ea mo pitla sehlōhō, a itšehisa mahlasoa a mo fetisang ka bohlasoa.

73 BANA LE KHOELI

BANA ha ba bona khoeli, ba re: "Khoeli ke ela Toloka, toloka! Ha e na mosa. Toloka! toloka! Mosa oa eona e ka oa ntja! Toloka! toloka!"
Lithoko tsa khoeli tse ratoang haholo ke bana.

74 BANA LE MARU

HA MARU a koahetse letsatsi le ratoang, e ee ere, ha eka maru a ea qalikana, a siea letsatsi har'a sebaka, ha a boela a le koahela, bana ba qala ho re: "Runyana lela, nka le ja, nka le ja, nka le re kome! Nka le ja, nka le ja, nka le re kome! Ha le na mosa; nka le ja, nka le ja, nka le re kome!"
Letsatsi ke molleloa mohl'a lesitsi la lona; maru le 'ona mohl'a lesitsi la 'ona ke molleloa.

75 BANA LE MEHOLI

HA HO E-SA, meholi e koahetse naha le letsatsi, metse le batho, eba bana ba etsa meluluetsane hore ba lelekise meholi.

76 PAPALI EA BANA LE SEOTSANYANA

SEOTSANYANA se na le mokhoa ho ema n̄ga e le 'ngoe holimo, har'a sebaka moo se phehele-tseng ho itšehetsa teng ka mapheo ao se a tsamaisang moo tjeka ha se fofa.

Seotsanyana ha se eme se tlakasela joalo, bana ba se bonang ba se opela ka liatla, ba re: "Seotsanyana, nkopele, le 'na ke u opele!" Esita ha mohlomong ha ba se bona feela moo se fetang, ba ea se hoeletsa, ba re: "Seotsanyana, nkopele, le 'na ke u opele. Seotsanyana, nkopele, le 'na ke u opele!"

Seotsanyana u ka re, se utloile. Ha ba rialo, se ema har'a sebaka; sea opa, 'me se inametše tlase fatše. Ke Scotsanyana, motsoalle oa bana.

77 THEKANO EA BANA KA MAINO LE 'MANKHOLI-KHOLI

NGOANA e mong le e mong, mohlang a khorohang meno ka nako tsa 'ona, leino ka leng le khorohang le akhelo a holimo ke ngoana; o re: "Nkholi-kholi, 'nehe (leino) le lesuoanyana, ke u nehe le letšonyana". Ntho e tšoeu e hloekileng e ea rateha le ho bana, hobane ke ho loka. Empa e sa hloec-

kang, eona e iloa le ke eena ngoana. Bana, leha ba etsa joalo, ka ntle ho kutloisiso, empa maikutlo a bona a ba pakela hoba, holimo, ho na le morui oa tse ntle tse nang le ho abeloa ea kōpang.

•••

MAELE

A puo ea Se-Sotho

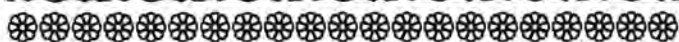
TSE ETELETSENG PELE

Mantsoe a mangata a tšepiloeng ho ribeha 'mala oo lentsoe ka leng le sa lokeleng ho hlahisa taba ka oona. Mantsoe a kholisang ka sefutho se matla, a utloahatsang ka lebatama la puo taba tse ngata tse boleloang ka maele, tse phêthehang holim'a ntsoe le le leng.

Maele, mantsoe ao ke lekantseng hoba a molemo ha a bokeletsoe hammoho, a hlahisitsoe phatlalatsa pontšeng ho mang le mang, litabeng life le life tse kholo le tse nyenyane, hore bohle ba ithuse ho 'ona ka boithatelo. 'Me haholo ho entsoe hore maele ao a pontšeng kajeno a phothongoe, 'me a bokelloe ho sa le haufi tahleho ea 'ona mehlang ea joale, a sebelisoa hore puo e se ke ea fokola. Ka phehello eo, ke a batlile ka a batlisisa, 'me ke fihletse a mang ao ke a bokeletseng, ka a kolokisa a hlahlamane, 'me a tšehelitsoe ka lihlahloso tse a latelang.

Ho ka tšepuo hore pokello ena e tla tšehetsa puo ea se-Sotho ho ea ho ile. Etsoe le leng la maele le re: "U se ke ua jaka le leleme". E se e le nako ea ho ba seli puong ea rōna, hobane maleme a rōna a se a likiloe ke lipuo tsa lichaba, tsa bao re seng re okhelana mollo le bona.

Puo ke eona e pakang seboko sa mang le mang har'a bongata ba mofuta o le mong ka'mala. Se-Sotho ke seboko sa ba-Sotho, se-Kone ke seboko sa ba-Kone kapa ma-Tebele. 'Me ka har'a kakaretso ea lipuo liboko li teng tse hlahlohanyang bomang le bomang ka metso ea bona.

**1 A opa khomo
lenaka.**

LENAKA le entse moroeroe oa sekhopi hlohong ea khomo; ea e betsang a sa le fose, oa nepa, 'me oa babatseha. Puong ho babatseha joalo lipolelo tsa motho ea buileng, 'me a nepa lipelo tsa ba mo mametseng ho seo a se boelang. O li nepile, athe ha li pontšeng tjeka lenaka la khomo, a bua tse kholo, tse utloahalang, 'me e leng seo re leng sona, kapa tsa seo a leng sona (etc.).

A bolela tse pshoesang mathe, tse sisimosang, tse sekisang meokho. Ra mo ahlamela, 'me a bua mas'a kokometse, mapalesa-pelo. Lipolelo tsa hae tsa kena, 'me tsa honyella litsebeng, tsa qhala bolutu le esele boroko, li hapile litsebe le mahlo; ra hloka khopolo ha re mo ahlametse. Moea oa kena, ra oma mathe. Motho eloa ke oa kae?

**2 Moja-pele
o tsoana le
moja-morao**

BA TSOANA ka taba tse tharo, e ka sita li le 'ne. Ha moja-morao ho khora e bileng ha moja-pele. 'Me ha moja-pele ke tlala e kileng ea e-ba ha moja-morao. Moja-pele, khoreng ea hae, a n'a ba pelo thata ho thusa moja-morao ea neng a lapa; eo o busetsa molamu sefateng, o kona moja-pele ea fetohileng molapi le mokopi le eena.

Lentsoe lena le hlahisitsoe ka ho timana ha ba bang. Moja-pele o hopotsoa ka hore, leha a timana, a n'o tseba hobane 'metso o thaka 'ngoe.

E hlile ea e-ba hore, mohla u hlokang, ke tla u etsa

seo u nong u nketse sona, ke jele tjela-mahlong, ke u time joale ka ha u n'u ntime; ka lona tsatsi leo le uena u tla boha ha ngoale e khiba.

Tjela-mahlong ke ho re, ke je pontšeng ea hao. 'Metso o thaka 'ngoe, le teng e se e le ho re, 'metso oa e mong le e mong o na le tšebetso e le 'ngoe e lekanang. Ngoale ha e khiba, ke ho re u bohe feela ka mahlo, u sa mone letho.

**3 Mabele ke
ngoetsi ea malapa
'ohle**

NYEOE ea moja-pele e sa le ka khotla. O tšoantšetsoa mabele ka ngoetsi. Ngoetsi e fihlile mona kajeno, 'me ho thabiloe; athe ka moso e 'ngoe e ea fihla mane moo ho nong ho se se thabetsoeng, 'me mohlang oo, ke nyakallo feela, athe thabo ea ngoetsi ea pele e s'e n'e fele. Le 'ona mabele a joalo. Ea neng a a chaile ngoahola, monongoaha oa lapa; ea tsotehang a chailoe ke ea neng a lapa.

U se n'u intša setloaeling ha u atetsoe ke lehlohonolo la tseo u li ruileng. Tloaeleha, 'me u hauhele bahlaeli, u hl'u ba sitse ka seo ba se hlokang. U se ke ua ja lijo tsa hao ka lonya mahlong a ea leng tsietsing; hobane ha u ka etsa joalo, eba u mo kentse pelo e npe; bokhonatha le ho timana, ntho tseo tse peli le molao oa Molimo oa li hana, 'me o li hloile haholo-holo; o emela ea fanang ho e-na le ea timanang. Ea fang ke ngoana oa Molimo; o futsitse oona.

4 Raka le shoetsoe ke molebo LE KA LONA lena ho sa lelekisoa moja-pele; empa ho ka thoe o bile o tšoeroe. Leraka ke mokopunya-na oa mehope; molebo ke me-tloang ea oona e namang, e etse lipalesa tse thehang mehope. 'Me ho thoe, khora ea maobane ha moja-pele e ile, o ponne, o bile o jere masoabi le lihlong; 'me o tšaba ho teanya sefahleho le moja-morao. Eka o rata ho tloaeleha hobane sesolo se felile; empa lihlong le masoabi li mo hlōtse. Moputso oa qetello ea bokhopo ke masoabi.

Ho na le lekalana lesele lentsoeng leo; ho lekangoa hoba ho lleloa joalo, kapa ho lla joalo, ea shoetsoeng ke bao a ba ratang, 'me ba neng ba mo rata le eena, ba mo thusa nthong tse fetang hole-hole seo ke ka se bolelang; ba neng ba le mahlong a hae joale ka molebo oa bohlokoa, o nong o namile, o rarile sebaka sohle seo o nong o se tšepetsoe hore o phethe tšoanelo ea oona ho sona; ba neng ba le joale ka molebo hape o nong o mo qhomile, ha o mo atisetsa lehloho-nolo, o 'mehela litholoana tsa mehope e metle ea thuso, e neng e mo arubetsa ka monko o monate, o mo tlelang leha a itsamaela har'a eona, a e lekola a thabile, a bobotheha, a tšeha.

Moja-pele o tšoeroe, o bile o buseletsoa khalapa, ha ho thoe: Maobane e ka be e le kajeno, re ka be re khaola ntšo mohala.

Maele ao a habeli, hararo tšebetsong ea 'ona ka ho tlala. A hlōla moja-pele; a emela moja-morao; 'me e bile ke sello sa ea tlohetsoeng ke moratuo oa hae.

**5 Bana ba khoale
ba bitsana
ka mololi**

MOFEREFERENG ofe kapa ofe, o le qhalang, kapa o le qhalileng, le batlana le ngoan'eno; oa u batla, le uena ua mo batla, 'me le etsa hore le pholosane.

Ho hong, ba-Sotho ba khale ba ne ba ithutile ho etsisa liphokojoe ha li lla li batlana, e 'ngoe e rata ho tseba moo e 'ngoe e leng teng. Ba-Sotlho he, ba ne ba etsa joalo bosiu ha ba qhaliloe ke ntoa hampe.

Mererong le rerisane ka kutloano le tšepano, le ntse le ratana ho ea ho ile ka ha le le bana ba khoale. Ea fumaneng sesolo a hopole e mong. Hobane 'metla khōla o e lebisa oabo. Ke ho re, u n'o biletsa bana-b'eno khotsong ea hao ha e lokile ho fetisa ea bona. Lefumeng le lilelane letsetse. Ea ka thōko ho tsietsi a iphe matla ho ntša banab'abo tsietsing ea bona; 'me le teng, e se ke ea e-ba ka meokho feela. A hl'a thuse ha a ka tseba.

Hape, ntoeng, ea khathalloang, kapa ea khathalang, leha e le ea hlabiloeng, ngoan'abo o ee a lumele kapele hore e ka khona le eena tsatsi leo e hle e mpe e be la hae joalo, kamoo a ikutloang hore a ke ke a feta ngoan'abo. Ke ka kotsi eo, ho lekiloeng keletso ka maele a reng: "Likhomo ha li ke li e-shoa ka hloa le le leng". E le hore, ha u lemoha, 'me u bona hoba sebaka sa ho mo thusa ha se sa le eo, u balehe, u phonyohe, u e'o beha, u boloke likhutsana. 'Me le eena motlatsuo a atisitse hangata a kōpa ngoan'abo hore a tlohe, a balehe, ha e le eena o se a shoele, le hore ha ho hotle ha ba ka shoa ba babeli hang. Empa leha ho le joalo, ho 'nile ha e-ba thata, hobane hase ka boiketsiso, kapa ka bohale. 'Me he, ba bangata ba pholosane joalo, athe ba bang e bile lebola ka tsela eo.

Pineng ea ntoa, ha ba soma ea neng a hloee ngoan'abo, a 'molaea, ba re: "Ha ua iketsa ua bolaea oeno!" kapa eo eitseng a ka etsa hore a mo thuse moleng

oa ntoa, a mo lesa a bolaoa. Ba re: "Moiketsi h'a lleloe ke motho"; e se e le hore: "U n'u sa tsebe ke'ng hoba hlaahlela le lla ka le leng?"

Balaoli le bona ha ba roka, ba re: "Ba ka ba babeli bana ba monna, mong a bolaea, mong a tšoaela". Bats'oali ba 'ne ba belaele haholo ha ba filoe moshanyana a le mong; ba re: "Na oa loaneloa ke mang molamu oa hloho?" Ke ho re: "Na o tla tsekoa ke mang ho ea 'molaeang, kapa hona ntoeng?"

6 Phuthi e tsoha ka meso e anyese PHUTHI e etsa joalo, ha e tšaba hore litsomi li se ke tsa e raka e e-so anyese lelinyane la eona; 'me e le hore le tle le be le matla palehong, ha litsomi li hlaha.

Joale ho kukiloe maele moo, hore ho n'o jeoa e sa le hosasa; lira ha li patela, 'me li hapa makhomo ha a qeta ho tsoa masakeng, li n'o fumana bahlabani ba setse ba jele, ba nkile matla; ba tle ba jare ntoa ea letsatsi lohle ba sa fokole, kapa palehong ba sa fokole. Ba bile ba khotatsoa ka maele a reng: "Tsic e fofa ka mokota".

Ke ka lebaka lena ba-Sotho ba khale ba neng ba kopana le lijo pele ho ho chaba ha letsatsi. Hona ho no ho hlokometsoe haholo-holo.

**7 Hlaahlela le
lla ka le leng**

MAELE ANA a kōpa motho oa bobeli, le oa boraro, le oa bone, le ho feta moo, ho e-na le a mong. A hana boitšepo. A emela molao o halalang bopaki ba motho ha a le mong. A bile a tlamahanya motho le ba bang ho seo a itšepileng ho se phetha a le mong. Ka maele ana ha hoa leballoa moja-pele molato oa hae. 'Me ke maele ao ba-Sotho ba a setseng morao haholo mesebetsing ea bona e boimanyana, hobane ho atile eo ba e khonang ka letšoele. Ke ka lebaka leo hape, ba nang le maele a reng: "Re batho ka ba bang"; "u se ke ua ithata u le mong". Hape-hape, ke ka bohlae ba maele ana ho sa fumanoeng ntloana 'ngoe har'a ba-Sotho. "Matsoho mabeli a ea thusa." "Poho e betoa ka letšoele." "Letšoele le hanoa ke moloi." "Moloi o fokotsa letšoele." Motho ea ahileng ntloana 'ngoe a le mong o talingoa joale ka leseela (lesholu) le jang qhoqha bosiu ha ho robetsoe ke batho ba bang, 'me hoo e be pinyane ea hae le bana ba hae feela. 'Me le joale, tsena ke tsona liketso tsa ntloana 'ngoe.

Maele ana a hlaahlela le llang ka le leng, a tšehelitsoe haholo ka a mang ho bonahatsa hore a ea utloisisoa.

**8 Ntjana-peli
ha li hloloe ke
phokojoe**

HO SA TSEHETSOA maele a kaholimo. Batho ba babeli ba ke ke ba hlōloa ke motho a le mong, hobane matla a ba babeli a phahamela a motho a le mong. Mosebetsi oa motho ea mong o fetoa ka tema ke oa ba babeli. Ho joalo, makhotla a mabeli a ka tšepisa ho feta lekhotla ha le le leng. Ha ho bolcloa ntjana-peli, ho boleloa letšoele.

Maele ao ba a setse morao mesebetsing eo ba e kopanelang ka matsema. Ke ka baka leo he le tsona litsomi li tsohang ka sehlopha sa lintja. Setsomi ha se nahana botsomi, se qala ka ho bokella lintja tse sehlopha. Setsomi se ke ke sa ea tsoma ka ntja e le 'ngoe; leha e ka ba ea tonanahali, e tla hlōloa ke sebata se le seng le sona.

Ba bang ba ee ba re: "Ntja peli ha li hlōloe ke sebata". Hase hantle hakakang ho rialo. Lebitso la sebata ke leo re tšoantšetsang marena ka lona, 'me le har'a libata eba re bolela tau le nkoe. Nkoe ke sebata ka mebala e mekhoali; hape ke sebata ka ho bolaea le ka maro. Likobo tsa libata tse bonoeng ho marena ke tse joalo.

Tau le eona ke sebata ka ho bolaea, le ka maro le ka ho tšabeha. Joale he, morena o joalo, o neiloe ke Molimo, h'a tšoare lerumo feela; o tšabeha ke hona. Tau ke sebata ka ntho tse tharo: borena, matla, maro; nkoe ke sona ka ntho tse 'ne: borena, matla, maro, mebala.

Ha re re: "Sebata" kapa "nkoe e shoa le mebala", eba re bolela morena; ke ho re, morena o shoa le botle ba hae, ha a ke a e-shoa a sohlokane joale ka mofohatse. Hape ha re lumelisa morena, re atisa ho re: "Oah! Sebata!"

o **Tsie e fofa ka
mokota**

HA HO APOLOA 'mala oa lentsoe lena ho ka thoe: "Tsie e fofa ka khora". Leeto le boima ho moeti ea le jereng ka lephako. Ke ka baka leo ba itseng, motsamai a n'o ja noha ha a lapile, a se n'o khesa letho; a je tsohle, a tšehetse bophelo le matla. Lebitso la noha le emisitsoe feela ho natlafatsa pelo ea motsamai khotatsong ea ho ja

tsohle ka baka la tsietsi. Tse phelang kaofela li ikukela matla le ho phela khoreng ea tsona. Esita nohana-metsana eo ba itseng ha e je, e ntse e e-ja seretse.

Mosebetsi oa ea lapileng o ke ke oa tsoela-pele.

**10 Tsie e kolloa
hong**

LITSIE li koloa ka motsotso o le mong ke bohle. Ba liehileng ba ee ba fumane li se li qala ho fofa, li baleha, ho sa setse marasi-nyana a bitsoang malota. Ke maele ao ba a hlahi-sang hangata ha ba biletsana lijong. Hape ke maele a hlahisoang ha ho ea qaloa mosebetsi oa batho ba bangata.

Litsie li koloa ka phirimana le ka meso; 'me mohlo-mong ba liehileng ba batle ba haelloa ke tsona. Ba-Sotho ba ntse ba kola litsie joalo le kajeno.

**11 Mphe-mphe ea
lapisa, molekane,
motho o khonoa
ke sa ntlo ea hae**

MAELE ana a entsoe khothatso ho bohle mosebetsing oa ho ike-tsetsa tsa ntlo. Ho lemohiloa ba bang ba ratang ho phela ka bo-kōpi, ba bontšoa ho iketsetsa; hobane mohla ba sa kang ba fuoa ba tla lapa. Ho thoe, u iketsetse khora ea hao ka matsoho a hao. U se ke ua tšepa ho kōpa, hona ho qhathotsa. Etlare ha ba u kona, u lape, 'me u sareloe; mohlomong u utsoe, ba u khakhathe; 'me ho etsahale ho uena maele a reng: "Lesholu ke ntja e lefang ka hlolo ea eona".

Motho ea sa iketsetseng tsa ntlo ea hae, ha a kōpe lijo feela, h'a hloke tsona feela; o hloka tsohle, o bile o kōpa tsohle. N'ga e 'ngoe, ho mo fa ka mehla ho mo ntšetsa pele ho iphutha matsoho mosebetsing oo a ka phelang ka oona, ho mo ekeletsa kholofalo. Thusa motho ea tsietsing ka seo u ka tsebang ho mo thusa, empa u etse joalo ka kelello.

**12 Matsoho a
lemisetsa 'metso**

HO BOLETSOE, 'me ke molao; matsoho a sebeletsa ho metsa. Ka maele ana u tla lemoha hobane ho se ho etsoa molao o neoang "Mphe-mphe". O hlahoetsoa hore matsoho a mang le mang a teng ho mo sebeletsa tseo a tla phela ka tsona. U sebetse, 'me u tle u kotule litholoana tsa mosebetsi oa hao boikhathatsong ba matsoho a hao. Hape hape, ho bile ho laeloa hore, ha u fumana ba sebetsang, u ba tšoarise mosebetsi oa bona; 'me ba tla thaba, ba u lebohe ka lijo tsa bona; hobane tsoho la monna ke mokolla. E ka sita khotso, motholuoana o e fumana ka botle ba mesebetsi ea matsoho a hae; ho kothala ha pelo ho kenya matsoho mosebetsing, 'me mosebetsi o etsoang ke 'ona o kenya bohobe molomong. Ke ntho e kholo-kholo; ho phethoa molao le oa Molimo, o reng: "U tla ja lijo tsa hao ka mofufutso oa phatla ea hao;" 'me he, u ke ke ua fufuleloa ha u sa tšoara mosebetsi ka matsoho; le hona, u ke ke ua fumana bohobe, ha u phuthile matsoho a hao; kae le kae, u ke ke ua fumana khotso u le ea lebeleletseng ho koenya feela. Mokōpi o lihela bao a ba kōpang molatong oa ho seba. Matsoho a lemisetsa 'metso; ke 'nete.

**13 Ra-matla a
fella khotsong, a
fella phat'e soba**

MOTHOLUOA o iketselitse maele ao a tlang ho 'na a itelela ka 'ona ha a kokobetsoa, 'me e le ka matla a hae ha mong a hae a atlehile, a bile a phahamile. O ithehile lebitso holim'a matla a hae; o ipolela hobane a sa boleloe. O re, phate eo a sebeletsang holim'a eona e lesoba, 'me tseo a li etsang ha li sa le eo holim'a eona, li nyametse, mong a hae h'a sa li bona, h'a sa li tseba! Ha e le eena, Ra-matla, o nts'a na le tsebo ea mesebetsi eo a etselitseng mong a hae, le eo a sa ntsaneng a e etsa. Mesebetsing ea hae ea ho qala, le ho ea morao, o ntse a e-na le tsebo e tletseng; ho eena ke mohlolo ha mong a hae a se a sa e tsebe, 'me le ea morao a sa e bone!

Joale Ra-matla oa itelela, o re: "Joo! Ke sebelelitse lefeela-felane! Ka sebetsa ho motho ea hlokanng pelo-keletsi, sefoku se sa kang sa tutuboloha mahlo boikhathatsong ba ka, hore se bone ho lokelang eena, le ho lokelang 'na. Mofufutso oa ka o feletse boeeng joale ka oa ntja"! Oa lla, hobane setulo sa hae se neiloe ba morao, ba neng ba tholoe ka eena, 'me ba ba ba hlahisoa ke eena ho mong a hae; ba beiloe tulong tsa hae leha ba hloka tema e kang ea hae ho mong a hae. O halala ho behoa litulong tse loketseng bao ba morao. O llela sa hae seo ba lulisitsoeng holim'a sona.

Ha ho ka anehoa mabele holim'a phate e lesoba e ka khona a tšolohela fatše ka lona lesoba la eona. Ke ka baka leo a reng, matla a hae a tsoile lesobeng la phate, a lahlehile feela!

**14 Moaha moriti
h'a o lule**

EKA MEHLENG ea lifaqane ha ba-
Sotho ba shota, e ne e ee ere
motšeaere, ha letsatsi le chesa, ba
baballe morena ka ho mo hlomela

moriti ka melamu le marumo; ebe ba beha kobo ka
holimo, a phomole teng le qekoa ea hae; moahi eena
a sale kantle har'a letsatsi. Hape, kahobane marena
a khale a n'a tloetse ho alosa likhomo, joale motšea-
re letsatsi ha le chesa, ba mo ahele moriti joalo. Ke
hona moo moahi a hlileng a ithuta maele ana.

Moaha moriti hase oa bobeli ho Ra-matla; e ntse
e le motho a le mong. O re: "Ke sebelelitse morena
ka ho kothala, ka fufuleloa, ka hlabana lintoeng tsa
hae, ka hapa, ka hapella ho eena, ka mo ahisa motse,
a thola batho bao a ba thollang holim'a ka, le ka
likhomo tsa khapo ea ka; 'me ke ka thata ha ke phe-
tse ke le lehlatsipa lintoeng tsa hae; 'mele oa ka o
tletse maqeba a marumo ha ke mo loanela. Ka atame-
tsa bophelo ba ka lintlheng tsa marumo a lira tsa hae.
Marumo a ka a na le mali a lira tsa hae. Empa leha
ho le joalo, ho tsena kaofela, ha kea kotula letho;
mofufutso oa ka o feletse letlalong la ka joale ka oa
ntja o fellang boeeng ba eona."

Moaha moriti ha a tsoela pele lillong tsa hae o re:
"Ke sebelelitse ntat'a selala (ke ho re, lefela); mose-
betsing oa ka ho ja bo-Seja-monakalali-oa-keboleloa".

**15 Ngoan'a sa
lleng o shoela
tharing**

NGOANA ea pepiloeng ka mohlana,* h'a lla, o behela 'm'a hae: o lapile, mohlaope o utloisoa bohloko ke lekukunonyana le leng; h'a lle feela, lebote le teng ho eena. Ha

eba a ke ke a lla, 'm'a hae h'a tl'o lemoha letho, ho fihlela ngoana a shoela ka mohlana; kapa leha e se ka mohlana, litsietsi tsa hae kaofela, tsa motšehare, tsa bosiu, o li beha ka sello sa hae, leha a utloa bohloko 'meleng ka lefu, kapa lekukuno le leng.

'Me he, ho thoe, litsietsing tsa hao, u n'o ipeha ho eo u mo tšepang, a tl'a u llele letsetse ha u lla ka seo u nang le sona. 'Me ha u mo tlalehetse tsietsi ea hao joalo, u ipehile, u llile, sello sa hao se ea mo sisimosa pelo; ke motho, 'me re batho ka ho tšehetsana le ba bang. Hobane ea oeleng e ka khona a tsosoe ke ea emeng; ea llang o tšelisoa ke ea sa lleng; ea kulang o okoa ke ea sa kuleng. Bahlolohali ba babeli ha ba ka tšelisana, ba ee ba lle bobeli ba bona; ha ho ea ka ntšang e mong tsietsing, ha e se ho e ntšetsa pele; 'me hoo hase ho hlokoang.

* *Ka mohlana*: kamorao mokokotlong. *Mohlana*: selao sa namane mpeng ea 'm'a eena.

2 2 2 2

**16 'Mesa mohloane
h'a fanye**

MOHLOANE ke tsienyane e nye nyane ho marutle. Ha u e besitse u se n'o otsela kelello, hobane ha u phaphama, u tla fihlela tsienyana ea hao e se e chele e le lehoko feela.

'Mesa mohloane ke motho ea falimehetseng ho hong. Ke holim'a seo motho a se ratang ka ho fetisisa, ha se tlohe kelellong, ke mohopolo oa pele ho e meng e

mengata ho tseo a li lumang, a li lohothang ka metsotso e mengata.

U be sehlahlo nthong ea hao, u e boulele. Ho supilo e hape mahlo a hanellang moo pelo e hapiloeng teng; ho joalo le morui, letsoalo la thepa ea hae le mo hlokisa phomolo le boroko, e ntse e le 'mesa mohlonyane.

Polelo ea morena Jesu ke eona e utloahatsang ka ho fetisisa se lekangoang lentsoeng leo: "Moo letlotlo la lona le leng teng, le lipelo tsa lona li tla ba hona teng". Ntho efe le efe eo 'mesa mohloane a e lumang, o e entse letlotlo leo a behileng pelo ea hae holim'a lona.

17 U ja monakalali oa keboleloa

BOHOLO-HOLO batho ba batšo ba ne ba le tsietsing e tšabehang ho tseo ba neng ba li ja, ba phela ka tsona. Ba ne ba e-ja monakalali; ba o nepole, ba ntanoo o aneha, ha o omile ba o thumise phofo eo ba e fahang, ba e soke bohobe.

Hape, ba ne ba cheka mothokho, le oona ba ne ba o tula joalo, ba o aneha; ha o omile, ba o thumise phofo; empa oona, o no o ba farela (sokela). Le oona motsitla ba ne ba o sila, ba o fahle joalo. Empa he motsitla oona o ba fokolise.

Ba ne ba phela hape ka theepe, le ka seruoe, le moseeka; esita le bolokoe ba likhomo, ba ne ba bo luba ka metsi kapa lebese, ba je joale ka mofutsoela. Ntate o n'a mpoelle, a re, ka tsatsi le leng, o n'a lube seretse, a ja!

U ja monakalali oa keboleloa, o ebotsoeng ke ba bang. Ba-Sotho ba ne ba hlokisoa sebaka sa ho ike-tsetsa lijo ka baka la lifaqane tse neng li ba hlahisetsa paleho ea ka mehla-mehla. Ke ka hoo ba hlahisitseng

maele lijong tsa monakalali, ba re: "Ha ua ka ua etsa, u etselitsoe". U se ke ua ingomisa* ka se entsoeng ke ba bang, kapa e mong. Koana u lehlohonolo uena ea etselitsoeng, empa leha ho le joalo, u ithute matla a ho iketsetsa. Utloa, mong a ho etsa o nts'a lela! Eena, mabitso a hae ke ana: ke Moaha-moriti, le leng ke Matl'a-Seetsetsa. O belatsoa ke Phokho; hobane ho thoe: Matl'a-Seetsetsa-Phokho.

* *Ho ingomisa*: ho ithorisa.

2 2 2 2

18 U Ja poqo* ka hlanaka

KE HORE: U iketlile, u sa sebetse letho, u fetohela ka ho le letona le ka ho le letšehali; u nts'u theteha, u bo u itsose boithatelong ba hao. Letsatsi le u likella ketsong eona eo feela. Ke eena mokotla o mahlo.

* *Poqo*: lehlabathe.

2 2 2 2

19 U jela khoebeleng joale ka leeba

KHORA *ea leeba* e joale ka ea lino-nyana tsohle tse nang le kiila e 'metsong moo li khorelang teng. Ke mpa ke makala hore, na lona le ntšitsoe ka leshoe-leholo ka baka la'ng?

Hlaloso e re: lijo ha li thehele hantle maleng, hobane u phela habohloko, lihlorisong. Mothamo o mong le o mong oo u o metsang, o thehela ka thata ka baka le bohloko ba pelo le letsoalo. Mohlomong u o metsa o se o kopane le lipolelo tse bohloko tsa

mohlorisi, kapa letsoso la hae la tse thonkhang pelo, tse akheloang ka lonya ke mohlorisi.

Empa ho habeli, n'ga e 'ngoe, u jela khoebeleng ka tsa hao. U ipapisitse le tse tšajoang ke letsoalo la hao; le se le u behile tsietsing ha le ntse le baleha ka hare ho uena, 'me le lijo ha li sa theohela ka khotso maleng a hao.

2 2 2 2

**20 Phepheletsane
(Pepeletsane)
hloba se mokotong**

ENOA eena ke moqabanyi, ea rotetsang tse ntšetsang qabang pele; o reoa lebitso leo ka motsotso ona oo bocholo-cholo ba hae bo etsahalang ka oona; 'me ke lebitso le boima, le bohloko. Hape ke lebitso le tšabehang ha ho apoloa 'mala oa lona. Ke "Pepeletsane-hloba-se-mokotong". Ho thoe, o ntšetsa phapang pele mahareng a ba fapaneng, hobane sehlo-holong sa hae ho na le sehloba se eeng se hlohlone ha a e-so ho qabanye batho.

Mohlomong motho ea joalo, ba ee ba 'mitse "Chalieme". Bokhopo ba hae ke bona bo etsang hore a be le mabitso a joalo. Mabitso ao a akhelo a ho eena ka lentsoe le phahamileng joale ka hlapa.

2 2 2 2

**21 O senya leoa
(lehaha)**

LENTSOE lena le balloa motho li-phosong, kapa bohlasoeng ba mofuta ona: H'a k'a lumelisa mong a hae, h'a falla, a ea khotsong esele. O tla hlabisoa lihlong h'a tšoanetse ho khutlela ho eena hape; hobane mohla-monene h'a falla,

o n'a sa hapiloe ke lerato la moo a fallelang, 'me le hona a bile a nyefola moo a fallang teng. Oa falla, empa o utsoitse, 'me o patile; oa tsamaea, 'me ke ea neng a ratoa ke bohle, a phela hamonate; athe ka-jeno h'a tloha oa koma-koma, o re, o n'a hloiloe, a hlorisoa.

'Me ka maele ana ho khalemeloa mohlala o joalo ho ea arohanang le bao a neng a ahisane hantle le bona. Ba eketsa ba re: "Maeo ke maboeo". Ke ho re, ho ea ho tsoana le ho boea.

Ho lekantsoe ka leoa (lehaha), ho thoe, ha u balehetse pula, ua kena ho lona, u ithokomele, e se re, ha u tloha teng, ua le senya ka ho ithoma ka har'a lona.

**22 Hlapi folofela
leraha (seretse),
metsi a pshoele
u a bona**

HO THOE: Hlapi, phehella u je seretse, hobane u no u le teng, 'me u bone ha metsi a e-psha.

Ho nantsitsoe hore batsoali ba ee ba otle bana ka lijo tse ngata, tse monate. Mohla ba shoeleng, likhutsanyana tsa bona li ee li haelloe ke kholiso e ntle joale ka ea batsoali. 'Me he, ka maele ana, ho khothatsoa tsona likhutsana, ho thoe, lipelo tsa bona li se ke tsa 'na tsa salla kholisong ea baholo ba bona. Leha ba fepuoja lijo tse bosula, ba be khotso, 'me ba li befelloe ho li ja, ba khore, hobane, leha ba ka li nena, ha ba thuse letho, ha ho ea tla ba tsoara hantle joale ka batsoali. Ho tla thoe: "A ba lesoe ba lape, hobane ba ea ikhantša".

Hape-hape, khothatsona eo ba lekantsoe hore, mo-sebetsing ba n'o tsoara, ba tiise, ba tle ba fumane tseo ba tla ithusa ka tsona; ba na be ba le teng, 'me ba bone qetello ea ho phela ha batsoali ba bona. E

mong le e mong a hl'a tiise moo a tšoereng, a se n'o itšepisa ba bang. Hobane moo ho itsoe: "Khutsana ha li otlane"; ke ho re, ha li holisane, ha li fepane. Ho tsona ho phetheha maele a reng: "Ha ho khoonyana li sellane", kapa "tšella-'ngoe". Tabeng tse ling tse ntle, bana ba ka 'na ba khomarela kholiso ea ba-tsoali.

23 Maliba ho psha a maholo HO LEKANTSOE hoshoa ha morena e moholo, kapa ho senyeha ha 'muso oa hae, e sita le ho senyeha ha leruo la morui.

Re ka rialo holim'a lefu la Moshoeshoe, ha re ntse re hopola 'muso oa hae o motle-motle, o nong o kahlisa ba-Sotho; le kamoo a neng a rata sechaba sa hae, 'me le sona sechaba se mo rata. Ha re qoqa joalo ka tseo, re ntse re qetella ka ho re: "Maliba ho psha a maholo".

Leha re hopola eena Mohal'a Makoa, le Mokolo-kolo'a Thesele, le ba bang ba hae. Esita le lona leruo la Mohale, le la Makara. "Maliba ho psha a maholo. Bo-Matlajane: U tsebe li thata Mokutu!"

Maliba ke lithapolla, kapa likoetsa tsa metsi a mangata hona moo basali ba bolletsang banana teng.

Empa mohlomong maele ana, ba a hlahisa joalo le ka sesomó ho motho ea neng a itumisitse ka liketso tse mpe, tse bohloko har'a batho ba bang.

24 Masene hase
boi

HO THOE, bohlafe hase bokoala.
E ka khona motho a n'o hlalefe-
la ho bona kotsi e sa le hojanyana,
a tle a e hlakothise*; 'me a se ke a
tšaba, a re, ho ea thoe, o na le maele a bokoala.

Che, ha ho joalo, sepheo† ke maele feela ho e-na le bokoala, kapa bohale. Maele ana ke a mohl'a nto; 'me le 'na ka 'na ka a utloa hangata mohl'a nto, ho thoe: "Mona re eme bobeng, lira li tla re senola, ba re ntše kotsi; a re tloheng, masene hase boi".

Hona ke taba ea 'nete, 'me le hona e sebelisoang haholo-holo ke batho ba basoeru, ba tloetseng ho itokisetsa tsietsi e sa leng hole; 'me eka le ba-Sotho ba ka utloisisa hantle morero oa maele a bona.

Ka lentsoe le le leng, a nke ke re, batho ba basoeru, ha ba ntse ba sebetsa, mahlo a likelello tsa bona ba a sitloletse pele matsatsing a botsofali, motsotso o mobe, oo matla a ho sebetsa a felileng. 'Me ke 'ona matsatsi ao ha ba ntse ba sebetsa, ba e-ja, ba apara, ha ba ke ba be ba tsoafe ho 'na ba sutuletsa liteke tsa bona ho 'ona pele.

Masene hase boi. Ha ho ka phehelloa ha qaqi-soa molemo le thuso ea maele ana, buka ena e ka fella ka tsa 'ona feela.

* *Ho hlakothisa* : ho koekoetla seo u sa rateng ho teana le sona ; kapa, bakeng sa ho teana ha sefahleho sa ntho eo le sa hao, u mpe u e pote ka thoko lehlakoreng, etc.

† *Sepheo* : moputso o phalletsoeng.

**25 O ikentse
khoahlana
kholoanyane**

KE HO RE, o hlalefetse ba bang ; o ikentse morena oa bona ka boikhohomoso ; o ja tsa bona ka bolotsana ; athe tsa hae ha ba li mone, hobane o tletse mano ho ba

amoha ka 'ona.

Tsatsing leo ba seng ba re, o ikentse khoahlana kholoanyane, ke leo ba mo senotseng bolotsana, le mano ao a ba jeletseng ka 'ona. Ke motho a le mong ea keneng mohohorong oa tau!

**26 Pela ho phela
e itebelang**

MAELE ana a emelana le a ka holumo tabeng ea kotsi ee e ka khonang e n'o lemohua e sa le hole ka masene. 'Me le hona a bile a neiloe matla a molao. Ho thoe: u itebele, u tl'u ikele seli ho tse ka u hlahisetsang kotsi, leha e le ho tse u senyang ; le ho tse ka u fetisang se sa hao, e se ka thato le ka morero, u be u kenoe ke lefuma, leha e le ho u kenya ho tse u hulelang tseleng e hlokanang bophelo ba hao, athe bofelong ba eona lefu le laletse ea hlahang ka tselana eo le eang ka eona. U hl'u lete le lona leleme la hao haholo. U utloile hoba ba itse: "Leleme ha le na malokeletso". Che, le phelephanyetse* ka boitebelo.

* *Le phelephanyetse* : le tsietse, u le hlokise sebaka sa ho u hlōla.

**27 U kena taba
ka sehlotho** HO THOE, u araba tseousatsebeng tšimoloho ea tsona; ua hla ua li akametsa*, u sa ka ua imamela hape, u sa ka ua li utloa qalehong ea tsona. Bona he, ke tseo he, u li fositse, u buile tse sa tsekoeng ke bao u kenang taba tsa bona; ke bao he, ba ea u soabisa, ba re, u kene litabeng ka bothoto, kapa ka boikhohomoso bo lekantsoeng ka moriri oa sehlotho ho phahamela hloho ea hao, joale ka boikhohomoso ba moikhohomosi, holim'a litho tsa hao kaofela.

Thaka, le hle le fele le 'ne le tsoele pele, le phakise ho utloa, 'me empa le n'o lieha ho bua.

* *Ua li akametsa* : ua li rapamela; ua li shelelsa u le thoko le tsona; ua li khahlanyetsa.

§ § § §

**28 Mooa khotla
h'a tsekisoe** HANTLE-NTLE, ke maele a boinya-tso ba ea buang sebokeng, 'me ba bang, kapa bohle, ba re o fositse Joale ka maele ana, mofosi o re: "Ntšoareleng, mooa khotla h'a tsekisoe". E se e le hore leha ho se ho qhalano, a se ke a 'na a balloa phoso ea hae, a se ke a hlonameloa, leha e le ho omangoa.

Ke ona molao oa makhotla a ba-Sotho. Ke o tšoanelang le bona banna ba seboka se buang ka likoranta. Ke maele, e bile ke molao oa boikokobetsa.

§ § § §

29 U oka seso ka makhapa KE HO RE, u ea ka tšobotsi, ha u tšosoa ke meokho ea motho motsotsong oo u tšoanetseng ho bua, u bolela 'nete. Peteta lethopa bolalu, u se ke ua tšabana le eena, ke hona a tla fola. Hlatsoa leqeba bolalu, etlaba ua mo rata; leha a bokolla, tiisetša ho mo hlatsoa, o tla fola kapele.

Joale ho thoe, litabeng life le life, u se ke ua ea ka tšobotsi, ua etsa leema*. Ba ea u sola (nyatsa), ha ba re, u oka seso ka makhapha†. U mo baballa joang, u mo okang u sa mo hlatsoe bolalu bo tsoang kotsing ea hae? Ho joalo, ha u ea ka tšobotsi, eba u khelositse 'nete, 'me le uena u so u ikhelositse 'neteng, u kene leshanong. Ketso ena ea leema e atile haholo; ha ho tseka ba motse o itseng le o itseng, eba ba bang ba tla emela bahabo, ba bang le bona joalo, 'me hona ho 'no ho atise litaba tse neng li ka ba nyenyane.

* *Leema*: ho emela motho molatong o bonahalang hantle. Ke hona ho pipietsa, ho apesa kapa ho nenola hanyenyane mōo ho leng hoholo. Ho nenola ke ho okola leoapi le apesitseng feela; hape ke ho kuka hanyenyane.

† *Makhapha*: bolalu, athe *likhapha*: meokho.

30 Pinyane ha e senye motse PINYANE ke lekunutu holim'a ntho e ipatileng eo eitseng ha e etsoa, ha tiisoa, ha thoe: "Taba ena, e hl'e be pinyane". 'Me e bile ke ho re, e hle be taba ea rōna feela, ho hlokehe e mong ka ntle ho rōna. Ho entsoe, 'me ho patiloe haholo-holo, ho koahetsoe, ho entsoe pinyane. Ketso eo ho ka hlahang phapang har'a motse, ha ebeba e ka koa-

holloa, ea pepesoa feela pepeneneng, e ka utloahatsoa ka taba e reng: "Ea phunyang makunutu o hotetsa liphapang." Ke lentsoe le molao o thata, o matla ho fetisa la lekunutu.

Ha ha thoe: "Pinyane ha e senye motse", ke kahobane taba tse entsoeng pinyane ha li ka hlahisoa, ho tla hlaha lerata har'a motse, 'me lerata leo lona le hlahise ntoa, ntoa e hlahise likotsi le likhaohano, joale motse o qhalane, o senyehe.

Mohlomong, hangata, le 'ona masholu a sebelisa pinyane bosholung ba 'ona.

Q S S S

31 Metse e metle kantle MAELE ana a tšoana haholo le polelo e reng: "Mabitla a matle kantle, kanthe kahare a tletse ho bola". Litaba tse ka hare ho motse tse ling li ntle, empa tse ling li mpe. Athe mofetaka-tsela eena o khahliloe ke meaho ea motse.

'Me ka lentsoe lena mohlomong ho tšelisoa ea utloisitsoeng bohloko ke tsa motse, tse hlileng tsa ikhohla habohloko ka eena, joale li mo kentse mehopolong e mengata; o moholo ke oa ho falla. O bile o khathatsoa le ke mohopolo oa ho loana, ho iphetetsa ho tse mo utloisitseng bohloko. Joale banamoli ba hae, ba re: "Yiisetsa, leha ho le bohloko, beta pelo, ke tsa metse; metse e metle kantle. Hape metse ke khetsi ea tsohile tse mpe; ha e ahue ka tse monate feela. Tšoela mathe." Eba he, ba ea mo tšelisa, 'me ba mo hopotsa ho itšoarella ka maele ana.

Tsena mohlomong ke tsa mohla pinyane e ileng ea tsoela ka holimo ho lengope pontšeng.

S S S S

32 O hlaba khora ka sefe-a-maeba SEFEA-MAEBA ke meutloa e nchocho e nang le mahloko ha e hlabile motho. Ke meutloa eo batho ba batšo ba chehang ka eona ba entseng tselanyana har'a masimo a bona. 'Me ka maele ana ba bang ba re: Mo-Roa o n'a tholoe, a holisoa ka paballo e kholo, e ntle; qetellong a tloha khotsong ea hae. Ka mor'a lilemo tse ngatanyana, mong a hae a fihla ho eena. Mo-Roa a mo thabela haholo ha a mo bona; a mpa a re: "Ha ke tsebe hore ke tla u fepa'ng, ha ke hloka lijo tse ngata joale ka tsa hao tseo u nong u mpaballa ka tsona?" A re a sa rialo, a tloha, eaba ó kuka seqha le metsu, a hlaba mong a hae ka motsu, a shoa. Mo-Roa a thaba, a re, o mo tlositse mahlomoleng a tla.

Ka maele ana ba khalemela (sola) ea senyang lijo, hoba a khore; leha e le ea lahlang ntho efe le efe e seng e mo atetse, eo a enneng (ruileng) ka eona. Ho thoe, khora ea hae e ka ea ra-lehlakana. O bitsoa ra-lehlakana ka baka la metsu ea hae e khoesitsoeng mahlakaneng, kapa maqalanyaneng.

Ho thoe, khale-khale, boholo-holo, ba bang ba utsoa khomo, eo mo-Roa a neng a bone 'mala oa eona; eaba ba ea e hlaba, ba e ja qhoqha, bosiu. Eitse hosasane, mong a khomo, ka ho batla, a fihla. Ba ne ba laile mo-Roa hore a tle a latole ha mong a khomo a ka e botsa, 'me le bona ba tla latola. Mong a khomo a re, o batla khomo; eitse ha a e bolela ka mala, mo-Roa a phasoloha, a re: "Hana le itse ke mo-Roa ea tla bolela; h'a e bolela he mong a khomo!" Ba tšoaroa joalo ke mong a khomo.

**33 Monono ke
moholi,
ke mouoane**

MONONO ke leruo, mouoane ke moholi. 'Me ke ho re, leruo ke ntho e fetang; le feta kapele ho morui joale ka moholi, kapa joale ka ho hlohlorella ha phoka ha letsatsi le e chabela. Hape hape, leruo le feta joale ka khora ea moja-pele.

Joale ke ho re, u se n'o ithorisa ka lona, ha u ruile u atlehile; 'me le hona, u se ke ua soho!la bahlaheli (bahloki); hobane ka lilemo tse tlang, le tla phochoha matsohong a morui, le lule matsohong a mofumanehi. "Moja-pele o tšoana le moja morao."

Maele ao a hana boithoriso ba morui, le nyeliso ea hae ho bahlaeli. Salomone oa Iseraeleng thapelong ea hae ho Molimo o re, Molimo o se ke oa mo ruisa haholo-holo, a tle a se ke a ikhohomosa; o se ke oa mo fumanehisa, a tle a se ke a utsoa.

**34 Ho hola ke
ho bona**

BA-SOTHO ba khale ba sa leng teng ba makatsoa haholo-holo ke liketso tsa ba bacha ba mehla ena, tseo bona kholisong ea bona, ba sa kang ba li etsa, kapa ba li bona, leha e le ho li utloa feela ka litsebe. Ba makatsoa ke tse mpe-mpe; ba makatsoa ke tse ntle-ntle, ha ba bona seo ba sa kang ba se bona bonyenyane ba bona, e le pono e ncha mahlong a bona, le kutlo e ncha litsebeng tsa bona; 'me ba salloe ke makalo. Ke 'ona maele a eteletsoang pele ponong e ncha, kapa kutlong e ncha.

Hoja motho oa boholo-holo o n'a ka bontšoa borogo ba Maseru, bo tšelisetsang mose oane le mose o

koano, ka ntle ho ho ama metsi a nōka eo, ha a khoehlile, leha a tletse; eba o tla bona le eona train e tla matha ka holimo-limo ho metsi; ho feta moo, ha a ntse a bona, 'me a utloa kemaro e ngata ea baroetsana ba sechaba ba emarang le ka ho rekoa ka lichelete, le ka mephoso etc., etc., o n'a tla tea mololi, a itšoare molomo a re: "Ho hola ke ho bona!"

**35 Ngaka e rutoa
lihlare, mejo ha
e e rutoe**

NGAKA ha ho boleloe ea lihlare feela. Mohlalefi e mong le e mong, ho seo a se rutiloeng, ha a se a sebelisa tsa hlalefo ea hae, o bitsa moputso o hopoloang ke eena, le o tšoanelang tšebetso ea hae. 'Me le eona ngaka ea lihlare, ha e rutoe kamoo e tlang ho lefshoa kateng. E botsa moputso ho eo e mo phekotseng, ka ho ithabela. 'Me hape e emetsoe ke molao o reng: "Ngaka ha e tsekisoe".

Kamoo ngaka e u batlang kateng tšebetsong ea eona, u tlamehile ho e lefa joalo, etsoe lingaka li bile li lumeletsoe le hlompheho ea marena, hammoho le botšabehe ba tsona ka ho nyela matsete.

Ngaka e lefuoa ha mobabi a folile; 'me le moo, ke molao. Ho etsoa joalo ho sa baloe pehiso.

**36 Tsoho la monna
ke mokolla**

MONNA ea kenyang matsoho mosebetsing oo a o kenellang mahareng, o ipolela joalo, leha e le ho boleloa ke bao a ba fihletseng ho oona. 'Me ho baloa mofufutso oa hae hore a be le kabelo lijong tsa mosebetsi oo. Ho bapisitsoe matla

a hae le matla a mokolla, ha o sebetsa molemo ho pheleng ha motho masapong a hae, le ho ntho efe le efe e utloang. Monna ea ileng a kenya matsoho mosebetsing, a se ke a siuoa morao moputsong oa mosebetsi. 'Me leha eba a sa ka a mengoa, che, a se ke a lebaloa.

**37 Marabe o jeoa
ke bana**

KE MATSELISO ho motho ea be-
laelang ka baka la bana bao a
ba baballang, kapa ha a haelloa
ke khora ka baka la bana ba hae.

Ho bapisitsoe ka noha e bitsoang marabe, kamoo ho thoeng, ere ha e tsoala e shoe, malinyane a eona ebe a ea e ja. Maele ana a loantsana le a mang a reng: "Ea shoa, mahe a bole!" Hobane mahe a fumana mofuthu le bophelo bo botle ka ho alangoa ke 'm'a 'ona.

**38 Sepa leholo ke
la molata, la beng
ba motse ke koto-
koana**

BAFIHLI ba senyo (malimabe)
har'a beng ba motse; ba tsetselloa
le ka litabana tse nyenyane, tse
ke keng tsa tsotelleha, hoja li
etsoa ke beng ba motse. Litse-
nyehelo tseo ho sa kang ha bona

ea entseng, molato o behoa holim'a bafihli, ho thoe ke bona, 'me leha ba itatola haholo-holo, ha ba na ho phonyoha. Ke ka hona lillong tsa bona ba iketselitseng maele a reng: "Molata a se itatole, ere a itatola a b'a nts'a otloa." Tse manyala li fokotsoa ho beng

ba motse, 'me li jarisoe bafihli. Ke bona balata bao ho thoeng, "ba tlike meropa e lla matlere". 'Me he, e-tlare mohla ba seng ba tloaetse, ba tla hlonephuoa, ba ratoe, e be ba tšoanang le baahi.

Balata ke bona bajaki.

39 Ea shoa, mahe a bole (khupa) KE SE KE ITSE, maele ana a loantšana le a 37. Khupa ha e ka shoa ke tlala, kapa khoho, leha e le nonyana efe le efe e etsang mahe, eba a tla bola. Esita le tsona tse etsang malinyane, kapa manamane, e ka shoang ha e tsoa qeta ho tsoala, namane ea eona e ka khona e shoe, hobane e tla hloka khora.

40 Khabane ha li roesane mokali MOKALI e ne e le mokhabo oa baholo-holo; e ne e e-ba oa sefaha seo ba neng ba se lepeletsa hlohong, se hoketsoe moriring o molelele o entsoeng lengetse. E ne e le mokhabo oa bahlankana le oa banna. Ba ne ba le joalo leha ba ea bonya (fereha) ho likharebe. Empa leha ho le joalo, ba 'na ba atisa ho se bontšane likoli, hore ea nang le koli likharebe li tle li mo hane. Hobane ho no ho thoe: "Khabane ha li olane". Ke hore ha li tlosane litlhokoa, etc.

- 41 Mekoko ha e qhoaelane** KA NGA E 'NGOE, maele ana a tiisa se boleloang ke a 40. Ho etsa ha mekoko ho tsejoa ke bohle. O mong le o mong o aloha le mohlatsoana oa likhoho tse tšehali tse o tloaetseng, tseo le oona o tloaelaneng le tsona. E se e ka ba ntoa ha mokoko o mong o e-tla ho tsona. O tsamaea le tsona, 'me o ntse o li qhoaela letsatsi lohle, o li bitse, li tl'o thonaka tse hlahileng mobung ka tšebetso ea oona. Empa o ke ke oa etsa joalo ho mekoko e meng le ka mohla o le mong feela. Ea neng a romiloe ho moroetsana, 'me a siea tseo a li romiloeng, a hlahisa tsa hae, o inamolela ka maele ana, ha a nyatsuo; o re: "Mekoko ha e qhoaelane".

2 2 2 2

- 42 Ha ho tsuoanyana li sellane; 'ngoe e kuka sa eona e qathele** HO UTLOAHALA hantle, ho emetsoe moromuoa ho maele a 41. Ho qathela ke papali e etsoang haholo ke bashanyana ha ba e-ja lihoete. Ba ee ba li robe likotoana, ebe ba li bokella hammoho, ba lutse ka lenaneo. Ho qala oa pele, o se kuka a se akhela holimo, 'me o etsa joalo a leletse, a ahlame, a tle a se kape ka molomo, ha se khutla holimo. 'Me etlare h'a se fositse, a se nehe oa bobeli ho eena naeong leo. Eo le eena ka mokhoa o joalo. Ha ho le teng ea tsebang ho feta bao bohle, o tla li ja kaofela joalo a le mong, ba fosang ba se ke ba anela letho. Tsuoanyana ha e fihletse sesolo, ha e ke e ikutloa tšoanelo ea ho se arolela le banab'abo eona; 'me leha li e teba-tebisa ka leqoophe, e ipha matla ho li siea; ha e se mohlomong li ka tsotsa sesolo sa eona ha se

ka phochoha molomong oa eona. Khooanyana e tšoare tlotlo, 'me e hana ho jesana letlotlo la eona le banab'abo eona.

Khooanyana ena, u ka ba ua re eka e tla re: "Li-khutsana ha li otlane". Ka pelong, ha e baleha hakalo, e ntse e re: "Ha ho khooanyana li sellane".

43 Tsie li jana seropong

NTOA ea seng. Seropo ke letlo-oanyana le lohiloeng ka loli ke bashanyana, moo ba hlahletseng teng marutle ao ba a kotseng, ao hape ba a noketseng a ntse a utloa. 'Me ha ho so ho le motsotso a le seropong seo a patisaneng ka hare ho sona, ka baka la ho lapa a qale ho lomana, a jana.

Le-Sotho le se le ne le fetohle naha e nyane, eo bahi ba eona ba patisaneng habohloko-hloko; ke ka baka leo ho nong ho be le lintoanyana tsa litsekisano tse sa feleng; hobane tsie li jana seropong. Molisana ea molemo, ke eo ereng ha a bona likhomo li ata, li qhobeshana ka ho patisana lesakaneng le seng le le lenyenyane ho tsona, a li atisetse lona hore li khoehle ka har'a lona, li tle li se ke tsa 'na tsa hlabana ka manaka.

Molisana a se ke a hlokomela feela ho ja litefo tsa khomo e hlabiloeng ke tse ling, a sa rate ho fokotsa likotsi ka ho atisa lesaka.

Esita le hona ho khothalla ho tlamella e robiloeng ke tse ling ho hotle-hle, empa che, ha ho lekane. Tabataba ke ho li atisetsa lesaka, li tle li khoehle ka har'a lona, 'me li phele hantle.

**44 Habo khang
ha ho jeoe letho** HO BOLELOA ea hanang ho ele-
tsoa hore a se ke a ea ikatametsa
kotsing. Joale ka khang ea hae,
ha a hlaheloa ke kotsi, mohlang
oo, lijo ha li ka ke tsa batleha ho bahabo ka baka la
bohloko ba lipelo.
Khang ke lillo feela.

☞ ☞ ☞ ☞

**45 Mohlohloa o
rapaletse, mokotla
o mahlo** MAELE a khalemelang motho ea
botsoa ho iketsetsa lijo ka matso-
ho a hae; ea paqamileng feela ka
mpa fatše; ea ratang ho ja a sa
sebetse. Bala maele a 17. E sa
le eena a ntseng a rutoa mosebetsi maeleng a 11; teng
o bile o bontša molao.

☞ ☞ ☞ ☞

**46 Mahlo h'a
kopane le
motsoalle** HONA ho teng, ke ho hangata ho
ba bang ha ba tšoere lijo: eba
ba se ba intša setloaeling; mo-
hlang oo, mahlo h'a kopane le a
metsoalle ea mehla. 'Me lijo tse
boleloang mona, ke tse peli: nama, joala. Ke tsona
tse phahameng. Joale ba re: "Hase sebopeho sa
hae, ha a sa talime batho a inamile; o ea tloaeleha
ka hosasane ha sesolo se felile". O kobisoa ke bao
a iphapantseng le bona, hore a fihlele mokhoa oa ho
tima seo ba se lebellang ho eena. Empa tsatsing leo
mahlo ke bochala-chala, h'a kopane le a metsoalle,

47 O ruta ntsi

HO QOSOA motho ea mehlala e mebe, ho thoe, a khalemeloe, ba bang ba tle ba tšabe ho mo latela mehlaleng ea hae. Ho biloe ho thoe, khalemelo ea hae e se ke ea lieha. Hangata khalemelo ena e potlakisitsoe holim'a ea sa kang a hlonepha ho rohaka ntat'ae leha e le 'm'ae, ea sa kang a hlonepha le hona ho ba loantša. Kahlolo ea hae e potlakisoa ho hlokisa ba bang sebaka sa ho mo etsisa.

2 2 2 2

48 U etsa leema

HOPOLA mobali, seo u se balileng maeleng a 29. Ho ntse ho thoe, u se ke ua ea ka tšobotsi litabeng. Ke ho sebelisoang haholo ke batsoali litabeng tsa bana ba bona.

2 2 2 2

49 Ha ke sa mo kapela mathe

KE HO RE, o ntsielitse, o bile o ntenne pelo, ha ke sa mo lutlela (kapela) mathe. Ha ke sa mo lakatsa, liketso tsa hae tse mpe li sulafalitse pelo ea ka; o ntelisitse, ha ke sa belaela.

2 2 2 2

50 O hloba khoale MAELE ana a soma bashanyana le banana ba sa hlonpheng ho robala ntlo e le 'ngoe le baholo ba bona, leha ba se ba holile. Ho hloba ke ho tlosa masiba a nonyana.

Sesomo sa maele ana se hopotsoe ka lebaka la bana ba hanang ho arohana le baholo ka tloaelano, ba soabisoa hore ba lumele ho ea robala thakaneng, ka nako tseo ba holileng ka tsona, ho ba lekane.

§ § § §

51 Ha re sa e heha BALA maele a 49, moo ho thoeng : "ha ke sa mo kapela mathe". Hlalo ea maele ana e 'ngoe feela.

§ § § §

52 Sebopi se apha ka lengetana SEBOPI se na le mokhoa o le mong le morui le seahi. Sebōpi sa lipitsa se bōpa haholo lipitsa tseo se tlang ho li rekisa, le tsa limpho ho bakhotsi, ha se iphe sebaka matsatsing 'ohle, 'me ha se ipolokele letho ha sona. Lelala le moahi le bona ba joalo. Morui o hlōlisitsoe ke bokhonatha ho apara tse mo lokelang ka borui ba hae, o apara likatana.

Empa leha n̄ga e 'ngoe morui a nyatseha ka baka la bokhonatha, oa fetisa ho e-na le lehlasoa ; ke morui ka hona, hoba a le qotho le lintho tsa hae ; h'a li hafe (phano e kang ho lahla).

§ § § §

**53 La e-sa, la ba
la e-sa le bohoeng
ba ntja**

ea fihla teng.

KE MATLA a bopaki ba hobane leholimo le sele kahohle, ha ho moo ho bonahalang lerunyana ; e ka sita ha ebeba ha habo lintja ho teng, leholimo le ka be le sele ho

☞ ☞ ☞ ☞

**54 Ho se ke ha
chehoa phiri
ka 'na**

Ho joalo le motho ea rongoang ho morena mohla a halefileng, e ntse e ka ho cheha phiri ka eena, hore mong a hae a tle a ithokomele ho atamela ka tsebo ea motho eo khalefo ea morena e seng e bonahetse holim'a hae, etc., etc.

EO O RE, a se k'a eteletsoa pele tseleng eo ho song ho lemohilo e hoba ea eang ka eona, 'me a eteletse ka pele ho ba bang ba tlang kamorao, o ea hlhelo a ke kotsi.

☞ ☞ ☞ ☞

**55 Monyala ka
peli o nyala
oa hae**

le eena o n'a nyala oa hae. Lenyalo le ne le le holim'a ra-moroetsana, ha a sa qene ba mo nyallang. Eka ho thethesoa ha likhomo ho hlahile kamorao ka meharo ea ba bang.

BOHOLO-HOLO manyalo a baroetsana a n'a sa thethesoe joale ka eka ke molao o beiloeng. Ea nyalang ka tse ngata o n'a nyala ; ea nyalang ka tse seng kae

Joale hape, mehleng ea joale ba re, sekepele sea tsejoa, sa khomo tse 20 hammoho le metso ea tsona, le pere e bitsoang molisana, le leshome la tse khutšoanyane (kamoo ba li bitsang kateng). Marena a nyallana ka likhomo tse mashome a mararo, a mane. Mofoaatse ea nyalang morali oa morena a nyale joalo le eena.

Mehleng ena, ho qala ka mora' lefu la likhomo, morero oa manyalo a boima o senyehile ka baka la le-sitsi la likhomo.

Boholo-holo bo-nkhono'a rōna ba ile ba 'na ba nyaloa ka mehōmanyana eo ho nong ho lengoa ka eona. Mohōmana o le mong o no o phetha lenyalo, etsoe le eona mehōma e ne e sa tsoa qapuo a ke ma-Tebele le 'ona marumo.

'Me ho tsena eka hoja ke utloa potso e reng: Na 'ona ma-Tebele a ne a fumane tšepe hokae? Karabo: Tšepe e ne e fumanoe moo ho fumanoeng letso-ku, majoeng a lona. Majoe ao a ne a futheloa ka mashala a mohloare le a mosino, le a mang; joale he, tšepe ha e utloa mollo e s'e qhibiliha, e arohana le majoe, e tšolohela holim'a mashala. Hoa utloahala hobane letsatsing la ho qala, ba ne ba e khate ka lejoe le thata la morallana.

Malala a ha Matona, hoba a fihle koano le-Sotho, a e fumana Qeme, moo ho nong ho e-na le letsoku le lengata.

Ha e le Lepetu la Motjoli, lona la na be le nyoloha bo-Peli. Le joale kajeno tšepe ea koporo e tšoa-nang le lona, e fumanoeng bohlo-holo ke batho ba batšo, e sa fumanoa ho ba ha Matona; 'me le eona ke lona Lepetu.

Ha ke bolela ma-Tebele, ke bolela a ha Zulu, a bitsoang ba ha Lekoatjo. Bolala boo ba kena ho ma-Tsitsi; joale ba-Sotho ba bo fumana ho 'ona. Athe pele ho moo, ba ne ba betla sefate sa mohloare ka sebopeho sa mohōma, ba betlile hape lithupana tseo ba neng ba cheka fatše ka tsona ho koahela peo.

Hape mahali a phethoe le ka moqolo o le mong oa

koae, le ka mokotlana oa linaoa, o monyenyane hararo ho 'methenyana oa tsoekere, etc., etc.

Ke ka baka leo bao bo-'m'a bona ba neng ba nyaloae ka lipoli tse peli kapa tse hlano, ha e se e le melheng ea lipoli, ba tseka ba re ke majalefa hobane bo-'m'a bona ba nyetsoe haholo. Hape ba re ke bona bao e leng leloko ho feta bara bao bo-'m'a bona ba neng ba nyaloae ka mohōma le ka moqolo oa koae.

Ba bang bara ba 'nileng ba latoloa ke ba bang lefeng, ke bao bo-ntat'a bona ba neng ba tholane le bo-'m'a bona mohoshong o bileng ka lifaqane. Ho tholana ho joalo le baroetsana ho ile ha e-ba hongata har'a batho ba batšo. Mosali oa Molibeli, 'ma-Mahoholi, e ne e le oa joalo. A tholoa har'a lehlaka la nōka ea Lethuela, e le ngoananyana oa ma-Tsitsi. A tsoalla Molibeli moshanyana ea neng a bitsoe Mahoholi, kahobane 'm'a hae o fumanoe mahoholing a metsi a nōka. 'M'a-Mahoholi e bile eena mosali oa Molibeli oa ho qetella. Mohla a fumanang ngoanana oa le-Tsitsi e ne e se e ntse e le lesoha.

2 2 2 2

56 Ha e fuleloe BOHALING kapa litefong etc. Ha ea ntšetsoang khomo a e halala ka baka la bonyenyane ba eona, ba e arabellang ba ee ba re: "E, rea lumela, rea e bona le rōna, e nyenyane, empa e tla hola ka ntle ho mokhathala oa hao. Ha e fuleloe." Ke hore, ha e futisoae joang; uena u e ise naheng feela, e tla fula joang, e khore, 'me e hole.

2 2 2 2

**57 Seqata-ma-
joana ha se lleloe
ke sa balisana**

BALISANA ba tloetse ho khetha liqalo moo ba lulang teng, phahameng, kapa leralleng feela, moo ba tsebileng ho fumana majoe a ho keta. 'Me ha e mong a n'a tlohile qalong ka ho ea khanna tse alositsoeng, kapa ba fihlang morao qalong ba betsetsoa seqata-majoana ke ba seng ba lutse qalong. Ba thonaka majoe fatše a manyenyane, ao ba thibelang ka 'ona ba tlang hore ba boele morao; feela, hona teng, ha ba betsoe ka matla; 'me leha lejoe la seqata-majoana le otlala holim'a hloho ea e mong, e sa le le fokotse ha le tloha letsohong, ha le na matla a kotsi. Ha ho betsoa joalo ba tlang, ba etsa joalo ba ntse ba bina, ba re: "Seqata-majoana ha se lleloe, ke sa balisana". 'Me hantle-ntle, leha ba bua-bua joalo, hase pina, empa ba etsa feela ho kang eona.

Ba re, leha ba ba busetsa morao ka majoana ao, ha a mang a ba otlala habohlokonyana holim'a lihloho, kae le kae 'meleng moo a oelang, ba khotatsoa hoba, leha ho le joalo ba se ke ba lla, ba llela khang; ke papali, kapa mokhoa oa balisana, ha ho ko ho lloa le ho loana. Ea betsetsoang seqata-majoana, a leke ho etsa ntho tse peli tse ka etsoang ka ho fela pelo ha ea utloisitsoeng bohloko.

Ea pele e be ho rapela; ea bobeli e be ho loana. Ha a halefa ho isang ntoeng, babetsi ba seqata-majoana, e ba moo ba iphang matla ho pheta molao oa seqata-majoana; ba bua-bua joale ka eka ba ea bina, ba re: "Seqata-majoana ha se lleloe ke sa balisana". Ea sebete oa rapela, 'me leha a ntse a qoba majoe, a ea morao kapa pele, ha a lula fatše qalong, ba qale ho mo lesa. 'Me ha a na a qoba a ea pele joalo, o qoba a mang, a mang kahobane a betsoa ke batho ba bangata a ntse a oela holim'a hae.

Ea ka betsang ea seng a lutse fatše, eba o se a le molato oa ho tlola molao oa seqata-majoana. Esita

eena 'ma mpoli ea kolu thamaha, ha ba mo betsetsa sona, h'a na ho llela khang ea sona, hobane ke sa balisana.

2 2 2 2

**58 Ha ke na
sangee-ngee ka
moraoana**

BANANA ha ba ea naheng monakalaling, ba ee ba tsamaee ba pepile banab'abo bona ba banyenyane; 'me banana ba bang, bao bo-'m'a bona ba hlokgang masea

a pepuoang, bona ba ea monakalaling ba sa pepa. Mohlomong ka tsatsi le leng, ere ba sa le moo, ho tle pula leha e le lerole, ho etsoa lerata, ho thoe ke ba bang: "Ha re baleheng." Ba boela ba qenehela ho cheka monakalali. Joale, ba sa pepang masea ba re: "Re chengcheletse'ng (tsoteletse'ng), rōna, ha re hloka sangee-ngee kamorao? Re tla kitima ka lebelo, 'me leha re ka tšoaroa ke pula, kapa lerole, ha ho na'ng, re se re le baholo, ha rea pepa bana ba banyenyane."

Ka "ngee-ngee!" ho lekantsoe ho lla ha lese. Hlaloso: ea nang le bana a ba fuoamelle khotso, ho fetisa ea ba hlokgang. Morui le eena a rapelle khotso, ho fetisa mofutsana, etc. Kakaretso e re: "Khotso ke nala." Ka ntle ho nala, ea nang le sangee-ngee o ea tšoara mahleke*. E tle ere a sa tšoere mosebetsi o mong, o se a hlokeha ruri le ho oa bobeli, le ho oa boraro, 'me ha matsoho a hae a n'a ka haelloa ho fihla kapele-pele mosebetsing eo kaofela, tšeyeho e haufi.

Metsotsong ea mahleke ao, ha ho no ho ka fihla e mong, ea reng: "Semanya-manyane se nthomile, ke u meme, hosasane u mo kalime matsoho, o rulela ntlo" — "O molekan'a ka! E-ea, u ntatole hantle hle! ke phathahane, ha ke na sebaka"; kapa, "ke tšoere mahleke mona," kapa, "ke tšoere ka meno"; e le ho re ke tšoere matsoho a tletse, ke tšoere le ka meno.

* O tšoere mahleke: o phathahane.

2 2 2 2

59 Re tsoere ka HLABOSO ke eona eo e kaholimo.
meno

60 Moshanyana
tooe, u bapala ka
mathe metsi a le
teng

MATHE ke a bohlokoa tlas'a leleme, le holimo ho lona, hohle sebopehong sa lona; ke leleme la mathe, ke mathe a leleme; ke ntho tse peli ka ponahalo e arohaneng. Mathe a na le sebopeho sa metsi, leleme le na le sebopeho sa nama. 'Me leha ho le joalo-joalo, tse peli ke ntho e le 'ngoe-ngoe. Ho ratana ha batho ba babeli ho tsoantsoa ka mathe le leleme tšebelisanong, le ho lula 'moho tlung e le 'ngoe, kutloanong, etc.

Ka baka la'ng? Ha leleme le ne le ka kula ka hanong, tlung ea lona, eba mathe a hlaha ka hanong a phanya-phantse hohle ho molomo ka phororo e sa khaotseng bosiu le motšehare, ka sebopeho se hloentseng, 'me le hona a se a bonahala tšenyeho, etc. Ho joalo ha mohlomong ho kula hona ho tsoere mathe, ho thibile litsela tsa 'ona, ho se ho se tsela e isang kopanong le leleme, hang-hang eba lea khatlala, le pone joale ka palesa, ha e hlokofofatsoa ke letsatsi, ebe le se le manama mahalapeng, le hana ho hlakisa le ho sebetsa mesebetsi ea lona ea mehla; 'me leha u le qeka joang le joang, ha le etse ka boomo le ka lonya, le hlile lea sitoa. Esita le oona 'metso mohlang oo, leha meno a n'a ka hlafunisa sejo, o hana ho se amohela, ha sejo seo se sa ka sa hla-lieloa ka mathe. Mohlang oo sejo se joalo se feta 'metsong joale ka katse-katse e ngoapang liatla tse e tšoereng.

“U bapala ka mathe metsi a le teng”. Metsi leha e le a bohlokoa le 'ona, empa a mangata, a bile a na le lipokello tse kholo tse bonoang, tse tsejoang, 'me le hona tse tšepisang ka lipokello tsa 'ona tse bonahalang kantle; 'me re kholoa hobane tse ka tlas'a lefa-tše lia fetisisa ka boholo.

Moo hlaloso ea maele ana e thehiloeng, ke mohla ho qoqoang ka ntho efe le efe e fetileng ka botšabeho le ka kotsi; mohlaope ho qoqa ea neng a phonyohe ka thata. 'Me leha e le meqoqo, e s'e le ho babatsa bothata bo nong bo le teng mohlang oo, kapa mahlomola.

Leha ke itse ke bakeng sa tse fetileng, ea ka tsebang a k'a n'a bua hantle ha a khotatsa kapa a khalemella kotsi e lengoang ka boomo, leha e le ha a laea, etc: “U bapala (soasoa) ka tse sa lokeleng me-soaso (kapa papali)!”

2 2 2 2

**61 Ha ngoan'a
hao a le joalo, u
ka n'u il'o lla
thabeng**

HO THOE, ngoana ea mekhhoa e mebe ke mapalesa-pelo ho batsoali le ho ba mofuta oa hae. Bana ba sellong se le seng le linyopa, 'me ho ba loketse ho ea lla thabeng (*Bala Mekhoa*). Hape ka motho ea joalo ho thoe: “Batsoali ba hae ba ne ba mo tsoale ka mala a bolileng.” Le bona ba itelela ka pelo bohloko holim'a liketso tsa mora kapa tsa morali ea ba soabisang ka mekhhoa e mebe; ba re, ba na be ba bolile mala ha ba tsoala ngoana eo oa bona!

Hangata maele ana a hlahisoa ho seo mora kapa morali a leng sona hampe. Empa ha ngoana e le sera ho batsoali joale ka Absalome mohla a loantšang Davida, ntat'ae, kapa mokhoeng feela o bapileng le ho loantša baholo, ba ee ba ithohake ka ho inyatsa

ha ba tsoetse ngoana ea joalo, ba re, "ba tsoetse sera." Empa ba rialo ka hlapa e mpe ea lithoko tsa monna e mong oa ba-Tlokoa, mehleng ea Sekonyela.

2 2 2 2

**62 Thak'a rona
kajeno h'a mong,
ba babeli**

MONA, maele a qapilo e holim'a letahoa. Ha a tsamaea, ha a bua, liketso tsa hae ka tsatsi leo ha li joale ka mehla; h'a tsamaea oa raretseha, 'me ba hle ba re o thi-

ba lipoli. Ho rialo basomi ba hae.

O hosele-sele ho kamoo re mo tsebang kateng. Motho oa tsatsi leo o mafolo-folo, h'a na lihlong le kelello ea oa mehla. O bile o sotetsa lipoli. Empa ho le joalo, hona moo le oa mehla o nts'a le teng le eena.

Motho ha a khanna lipoli, li 'ne li mo khelose tsela ha li ntse li inonya ho baleha. Ha lia tloaela ho loka tsela ha li sotetsoa ke motho.

2 2 2 2

**63 Nonyan'a ka-
hlamela 'molai**

NONYANA tse ngata li lieha ho elelloa motho ea li nanyetsang; esita le mohla 'a ikatametsang a le pontšeng, ha li ke li mo natsa le

ho mo elelloa kapele. Ba-Sotho ha ba bolela motho ea phethehileng bothotong ba hae, ba ee ba re, ke leahlama. Ke ho re, ea nang le bothoto ba lihole.

Ha molebeli a n'a ka amohuoa ke masholu karolo ea tseo a li lebetseng, ho thoe, masholu a bile a kuka

ntho eo a e lebetseng, molebeli a ntse a ahlame. Esita leha ba bile ba mo ntša kotsi, a ka b'a n'a fali-mehile hore a utloe mehloaela ea masholu kapa ea lira pele ho ho fihla ha tsona haufi le eena hakalo.

Ho thoe, motho a be le maele ka mehla, a tl'a lemohe ba mo hokang hore ba tle ba mo bolae. Ho bile ho thoe: "U se ke oa thetsoa ke meno a masoeu." Ha ba u tšehisa, u se ke ua itšepisa ka ho re ba ea u rata. Ba u etsa: "Khooanyana robala, tse ling li robotse." Etlare hoba u thetsehe, ba ea u bolaea. Ka baka lena, u lemohe hore u se ke ua iketsa nonyan'a kahlamela babolai. Nonyana eo e bolailoe, hobane e ne e sa khloe hore babolai ba eona ba e kenyelitse lerumo ka likobong. E ne e re, ba ea iphetela, ba ke ke ba tla ho eona, ba ea moo ba eang.

2 2 2 2

64 Bo ea ipusolosetsa

EA NOELENG joala haholo-holo, ere h'a boetsea bo hlatsa, ho thoe: "Bo ea ipusolosetsa!" Esita ha bo mo tahile: "Bo ea ipusolosetsa!"

Ke mahareng a ntho tse peli:

a) Ereka ha bo hlokile tao ea ho lula mpeng ea hae, bo ea khutla ke hona ka mehlala eo bo nong bo kena, bo ea pele ka eona.

b) Khale a bo noa, hamorao, ka ho mo taha, bo a iphetetsa, bo busetsa molamu sefateng. Bo se bo mo buseletsa khalapa.

Maele a ho busolosa, ke ka likhomo; mantsiboea ha li fihlisoa sakeng, ho fihlela hosasa ha li ntšuo sakeng, li letse li busolosa joang boo li ileng tsa 'na tsa bo koenya feela, li sa ka tsa bo hlafuna, boo motšoare, ha li fula, li neng li ntse li bo koenya bokoi-linyane.

**65 Ke nt'a selo-
mela kobong**

NTA ke eona kokoanyana e mō-
na, e mpe, e phelang ka ho noa
mali a motho, leha e ntse e phela
mofuthumeleng oa likobo tsa hae,
le oa 'mele oa hae. E ntse e mo loma, bosiu e mo
hlobaetsa boroko ka hona ho loma ha eona ha e mo-
mona mali a hae. E ikentse mohahabo motho, athe
e le sera sa hae ka 'nete. Ere hoja u khalehile ke
boroko, u futhumetse, u robetse hamonate, u phomo-
tse, hobane motšeaere u no u sebetsa haholo, nta eona
e se e e-tsoa har'a boea ba likobo kapa lemenong, e
qala ho momona mali a hao, e u tsosa borokong ba
hao, e sohloka phomolo ea hao, e u hlobaetsa boroko.
Ho thoe, baahisane ba bang ba joalo; ke lira tlas'a
khotso.

**66 Tlala ea boja-
likata**

MAELE a itlhalositseng; a bolela
tlala e kholo-kholo eo batho ba
beng ba je tse sa lokeleng ho jeoa,
kapa tsona likatana tsa likobo tsa
khale. Eona tlala ena ea boja-likata, ke e neng e hla-
hise malimo har'a batho ba batšo. Tlala ha e na
ngoan'e motle.

**67 Ba qothisana
lehlokoa**

KE BA fapaneng ka phapano e
isang karohanong, ba seng ba
etsetsana liketso tse tšehetsang
phapang hore e tiee, e tsoele pele.
Mokhoa oa lehlokoa ho batho ba babeli ba fapaneng :

e mong ho bona o senyehile pelo ho fetisa e mong ; ke motho le molekane ; o kuka lehlokoa fatše, eba o re, e mong a le tšoare ka n̄ga e 'ngoe, ba le khaole (bopaki ba karohano). Ha ba le khaola, eba ho felile he, ke karohano ea mehla e shome. Empa leha ba halefelane hakalo, 'me eba e mong a sa rate karohano e tiisoang joalo, moo he motsoalle eo ba fapaneng o ee a thabe le eena ha e mong a qenehela khotso mahareng hore e se ke ea senyeha.

Ho gothisana lehlokoa ke pontšo ea karohano le ea kano e thata eo ba le gothisaneng ba eeng ba boelangoe ka thata.

2 2 2 2

**68 Ba behana
likhopi**

KHALE batho bao ba fapaneng ba qale ho behana likhopi, ke ho re ho chehana, kapa ho qaphelana, ka ho etsoang lebaka la phapang ka ho hloeana le ho lakaletsana likotsi. Qetellong, eba ba behana bobele ka bohata, etc.

Maele ana a fumanoa ho bashanyana. Ha ba loana, e ee ere ha ba se ba eme ba tjamelane, ha ho thoe, ntoea ea bona e akofa, ba ba beha majoana holim'a lihloho kapa holim'a bohato ba leoto ; ha e mong ho bona a ka le lihela fatše, eba ke ha e mong a se a itlatsa pelo, 'me a theha ntoea ka ho re, eo o lihile nkho-no'ae, kaba ngoan'abo ! Joale he moo, ka tseo ba se ba loana ka matla haholo-holo ho fihlela ba batana maoma holim'a lihloho.

Mali a tsoang moo a bitsoa : "tse khunoana."

Leha ba loana hakalo, ha ho khopolo ea ho ba namola ; feela ho lebeletsoe ea tla hlōloa ke e mong.

2 2 2 2

**69 E bona mahe,
leraba lona ha e
le bone**

KE NONYANA e chehiloeng ka leraba monyakong oa ntloana ea mahe ao e a ratang. Lipheete tseo e leng lona leraba la eona, ha e ke e li bona tsona ; hobane li tšesanyane, 'me ke tsa bolitsi ba khomo, li ntse li kopane li tšoana hantle-ntlo le joang ; etsoe ho batliloe khomo eo bolitsi ba mohatla oa eona bo tšoanang hantle le joang boo ntlo ea nonyana e leng ho bona. Empa ba bang ha ba ke ba ohla lipheete tse tšoanang le joang ba ntlo ea nonyana. Leha e ne e ka li bona ka mahlo, e ke ke ea li khetha ho joang kapa litlhokoa.

Ha nonyana e fihla monyako oa ntloana, e mohopolong o le mong feela oa mahe kapa malinyane a eona. Mahlo, pelo, kelello, ntho tsena li memiloe leratang la bana feela. Bona he ! Monyako moo e kenang, ha e fetela ho bana, e s'e tšoasoa, e tšoeroe leotoana la eona le lesesane. 'Me leha e tlōlaka, e etsa ka mafolo-folo le ka matla, e tlōlaka, e bokolla, e etsa haholo, e hlaba mokhosi, ha ho thuso, e matsohong a mong a leraba. Empa mohlomong ka lehlohonolo, e ee e phochole lerabeng le e tšoereng leoto, kapa e khaole lipheete, ha mochehi a le hole.

Ke tla re'ng, ka n'ga ho motho ha ke hlalosa ? Tsela ke efe teng, hobane maele ana a bolela eena. Senokoane se bona likhomo ka sakeng, 'me kahobane se li tsoetse pelo, kelello ea sona e be e se e fokola hore se be se sitoe le ho bona balebeli ba se laletseng monyako oa lesaka. Ho joalo, thato efe le efe, e leng teng ho motho ; sefi se teng, lenkoane le teng qetellong, le lengope le cheketsoeng maoto a sesenyi.

Ho tlōla menyako eo ka tlung, mane motšeo, ho na le se ratehang pelong se e hohetseng (hapileng) joale ka ha nonyana e hohetsoe pelo ke lerato la bana. Empa bona tlas'a maoto a hao ! Hase joang, ke leraba. Re lesa re bona ! Hobane, moo ho na le motho ka mong.

Maele ana a hlokomeloe, a maholo.

70 O nyolohile EA NYOLOHILENG ke eo eitseng tlaleng a ja batho ba bang; kapa ea ileng a utsoa. Hape-hape, ke ea seng a ke ke a fa e mong lijo, leha a li tšoare! Tlaleng e kholo ea ntoa ea Seqiti, ke ne ke bone morali oe moruti oa Berea, ha eso, a fepa banna ba babeli, bo-Nkoankoane le Mahlatsi, a ba nkile ka ha ba ne ba se ba bonala, ha ba ke ke ba e-ba le mothusi ea ea joalo, ba tla shoa; 'me le hona Nkoankoane a sibolloa moo tlala e mo lihileng fatše.

Enere ha a ba fepile, ha lijo li ea ho feleng, e mong a hulele pitsana ho eena, e mong le eena a e hula joalo; mohlomong lijo tse ka pitseng li be li tšolohe haufi le molomo oa ntja eo le eona e ikemisitseng pel'a bona ho lebella thuso. Eitse hobane mofepi oa bona a ba bone ka tseo, ere ha ba e-ja a be haufi hore a tle a ba khalemele, le hore ho se ke ha e-ba ea nkang ho feta e mong. Hona he, ho kileng ha etsoa ke banna bao, ke hona ho nyoloha.

Ke ho re, o tsoetse pele bobeng boo a bo etsisoang ke tlala, ka maikutlo a seng a sa alosoe ke letsoalo le matla, maikutlong a seng a sa setsa letho. Tlala ha e na ngoan'e motle!

71 Ho ngalla motseo (oa ntlo) HO RORISOA mokhoa o motle oa mosali ea sa keng a ngala mohl'a liphapang. Leha pelo ea hae e le bohloko, a le mehoabali (maqeba) ea monna, ha a ikutloe tšoanelo hore a tumise tsa ntlo ea hae ka ho thoba ha hae, ho tla qabanya monna oa hae le batsoali ba hae ka tsa ntlo ea bona, tse lekang bona feela, le tse ka fellang ho bona ba le bang,

ho se tšoanelo ea ho li phatlalatsa har'a batho le litse-beng tsa batsoali.

O ngalla tlung ha hae; ke ho re, leha a hloname, pelo e le bohloko-hloko, a lla, pelo e sisa, ho le joalo o sa ntse a na le hlonepho ho monna oa hae, o tšabana le lebitso le litaba tsa ntlo ea hae hore li tsejoe ke batho ba bang, o itlhokometse hore a tle a se ke a tšehoa le ke mahlasoa a basali; ke mosali a bohlale. Athe ea ngallang ha habo, eena o pepesa bohlasoa feela!

Mosali ea hlonephang tsa ntlo ea hae o makhethe, le ho ithata oa ithata, o ea hantle molaong oa lenyalo, 'me le eena oa itlhonepha, o bile o hlonepha le bona batsoali ba hae; ka ho etsa ha hae o namola liphang mahareng a batsoali ba hae le monna oa hae; o rata ho ntšetsa khotso pele mahareng le monna, le mahareng le batsoali.

2 2 2 2

**72 U se ke ua
khahloa ke none
e hlotsa**

KE HO RE, ho hlotsa ha eona, molomong, e s'e le sebopeho, e s'e ho tloetse; e holofetse bonyenyana-neng, leha ho le joalo, ke eona e sieang tse ling hangata palehong ea tsona. Ke maele a qapiloeng ke ma-Kaota, batho ba neng ba phela ka ho ja linama tsa liphoofolo.

Phehella tseo tse ling tse morolo, leha li hloka letšoao le u kholisang hore u tla li tšoara. U se ke ua nahana, 'me ua khahloa ke ntho eo u sa tlong ho ba lehlohonolo mohlaleng oa eona eo u o latetseng. U se ke ua furalla motsoalle oa hao oa khale ka baka la boingomiso (boithoriso) bo botle ba mofihli. Hobane moo, ho tla etsahala ho uena maele a reng: Thutaboholo ea roba; 'me ke ho re, ho thata ho motho oa lilemo ho ikopanya, kapa ho ithuta seo a sa kang a

holisoa ka sona bonyenyaneng ; joale ka rona ba-Sotho ho lithuto tse fihlileng morao le-Sotho.

U itšepele lehlhare la tšimo eo u e khathileng ho e-na le mehola e rorisoang, etc.

2 2 73 2

73 Serobe se hahuoa phiri e se e jele

BOHOLO-HOLO, naheng ena ea le-Sotho, ho no ho le liphiri tse ngata tse neng li tšoenya batho le lintho tsa bona hampe ; 'me hape, le hona tse neng li tsoele pele ho senya, kahobane li ile tsa boela tsa hakatsoa ke ho ja batho ba neng ba sala mohoshong, ka baka la ho tsiapa le la mokhathala palehong tsa lifaqane ; le ka ho ja litopo tsa ba bolailoeng ntoeng.

Kakaretso ea hlaloso le motheo oa eona, ke ho re, bohlale bo hlaha morao ho kotsi kapa ho tsietsi efe le efe.

2 2 2 2

74 Ho bokoa ea shoeleng

1) HO TLETLEBA (ho luma-luma) ea entsoeng habotšoenyana ke bao a ba etselitseng lithuso tsa hae, ba ka beng ba e-na le sebaka sa ho mo khahlisa ka liketso tsa bona, ha ba ne ba rata, e tle e be ho mo buseletsa khalapa, ba phetsetse botle ka botle. Ho thoe, mohla a shoeleng, ke mohleng ho tla hopoloa liketso tse ntle tsa hae, e be hona a rorisuoang ka lipolelo tse phahamisitsoeng.

2) Ho bokoa ea shoeleng. Ha ho tšoanelo ea ho

rorisetsa motho liketso tsa hae ka lentsoe le phahamileng litsebeng tsa hae.

Ha ho ka ba joalo, lithorisong tsa hae u tla utloahala eka u koetletse eo u mo rorisang lerumo ka likobong. Hobane ka tsona lekunutunyana la boikhohomoso le nyenyetsoa pelong ea hae hore a etse liketso tsa boikhohomoso, a be a ipone bohlahe ho batho ba bang, leha ho bile ho se joalo. Mohla ba u rorisang, ke mohla ba u kenyelitseng metsi ka moeli.

Empa he, uee! ea bokuoang le eena a n'o lemoha; hase serurubele, sona se eeng se ichese leboneng, moo se thahasellang (se nyakallelang) leseli la lona. Hape, hase lekhoaba la tšomong, lee khora ea lona e neng e phonyohe hanong, haufinyane le 'metso, ha le thahasella lithoriso tsa phokojoe.

Ho roka motho sephiring, eka teng ho fetisa ka molemole, ho lokile ho feta ho mo rorisa pontšeng ea hae.

Ha e le liteboho tse reng: Ahe (danki) mo-Koena! mo-Fokeng! tsena ke liteboho, 'me ke lisele, li sebelisoa ka tšoanelo, ha li balloe thorisong; ke mokha osele, ke tsa ka mehla, tse lebelloang ho mang le mang ea amohelisoang letho matsohong. U be seli (hloko) hore u se ke ua hako ho leboha ea tšoaneloang ke teboho motsotsong oa eona.

2 2 2 2

**75 U na le
maonatso**

KE HO RE, lintho tse u li tšoarang li hle li onale (senyehe) kapelepele. Leha e le kobo eo u sa tsoang ho e reka, e senyehile kapelepele 'meleng oa hao.

Mohlomong hoo ho tsoa bohlasoeng ba motšoari oa liphahlo le ba moapari oa kobo.

2 2 2 2

**76 U se 'na u re,
'm'ao o motle, u
le mong**

KE HO RE leleme la hao le se n'o
nyelisa bahale ba marena a mang
leha u sa ba tšohe. U mohale ha
eno feela ; bohale ha bo tšele nōka.

Kae le kae, bana ba liotloana ba
tšepisa beng ba bona, ha ba ntse ba iteta lifuba pel'a
bona. U se ke ua ipona bohale ho ba bang, ua re,
ba ne ba setse kae, ha u tla ba siea ? U se n'o alatsa
(sasa) ka letsoho mohla u bapileng le batho ba morena
e mong.

Bona ! Seotloaneng sane, le seno, ho na le bo-ha-
mang, ha-mang, ba u shebelang tlasana, Bohale, kapa
bohlale, ha bo phehoe ka pitsa e le 'ngoe.

2 2 2 2

**77 Ba mo roka
mahloan'a
naketsana**

KA NTLE ho thaka ea leihlo e bo-
nang, ho baloa ho nakeli mebala
e mene e teetseng mahlo hare.

Maele ana a hlaloso a hantle ho
balaoli. Ka ntle ho moo he ho re,
eare a le teng, ba etsa seo a sa kang a ba lemoha ha
ba se etsa, athe o n'a bapile le bona, kapa ba e-ja a le
teng, ba mo tima joale ka ea leng sieo ho bona, etc.

2 2 2 2

**78 E-ea u re : Lia
fula**

E-EA URE : Lia bo ja ! N'ga e 'ngoe,
maele ana ke morero oa ntoa ho eo
ho thoeng a tlose likhomo tse ba-
tlileng li hapuo a ke lira, kapa a

tlose likhomo maboelleng.

Ka maele ana ho so ho boļeļoa hore molisana o pho-

nyohile tlas'a kotsi hammoho le likhomo tsa hae ; joale leha li fula joang, li se li fula e le tsa beng ba tsona.

Ke maele a hlahisoang ke ea neng a rata ho tlosa bophelo ba e mong. Ke moo ma-Buru a eeng a re :
"Maesopo !"

§ § § §

**79 Beng ba khomo
ba ile, ntsang
lesapo re kokone**

MASHOLU a neng a utsoitse khomo, eitse ho ja ba e-ja, beng ba khomo eo ba hlaha ; eaba masholu a pata nama ka tlung. Joale beng ba khomo ha fihla, ba botsa :
"Re tholleng, re batla khomo, na ha le e-s'o e bone na ?"
Masholu a e latola ; beng ba khomo ba khutsa ba re tuu ! Ba makala.

Mona oa sefofu eo e neng e le e mong har'a masholu, eena a hopola eka eitse ha ho latoloa, beng ba khomo ba tloha ; eaba o s'a phasoloha ka lentsoe le phahamileng a re : "Benghali ba khomo ba ile, ntsang masapo re kokone !"

Eitse ha bahabo ba mo khalemela, beng ba khomo bona ba re : "Le mo khalemella'ng ? Ntsang masapo le kokone." Ba ne ba tsoaroe ka mokhoa o joalo.

§ § §

**80 Bofutsana bo
ja kobo maaparo
Bofutsana bo naka
li maripa**

HLALOSO e phetheha hantle ho balaoli. — Ho feta moo, ho thoe, mofutsana ke sekolokoto (bochitja) joale ka khomo ha e hloka manaka, a pomiloe, kapa eona e chitja feela.

Maruo a hae a fothotsoe ho eena joale ka kobo e

qothehang ke ho tsofala, 'me eba ea qella molaleng ha e ntse e tsofala. Ho hlile ho itelela eena mofutsana.

§ § § §

- 81 Li noele mahe, ho setse likhaketla** KE HO RE, re fumane ho jeloe, ho felile, lipitsa li setse li le feela. Kapa makhomo a hapiloe, masaka a setse a le feela, ha ho sa le letho ka hare ho 'ona.

§ § § §

- 82 Phiso li omile methalali** PHISO ke mafisoana ao ho nong ho jelo a ho 'ona, a mpang a se a le feela kahare, ho setse ponahalo hore lijo li kile tsa e-ba teng ka hare ho 'ona. Ho lleloa ea fihlang morao ka mora' ho fela ha lijo; kapa ho itelela eena joalo. A tšoana le a kaholimo a 81.

§ § § §

- 83 Monyemo: Sejela thoko** BATHO ba bang ha ba tloaela ho ja pontšeng ho batho ba bang, ke bao e kang menyemo. Boholo-holo e ne e e-ba sesomo ho monna e mong le e mong, ea neng a ke ke a kopanela lijo tsa hae khotla le banna ba bang; etsoe hape teng, e n'e le moo ho Elahlojoang ke banna basali ba sa tsebeng ho pheha bohobe kapa joala bo monate. Ho no ho tsejoa

ba phehang masutsa (tse butsoitseng hantle) le ba phehang hlama. Bohobe bo motoho, bo hlama, bo sa butsoang hantle, ho n'o thoe, ke mophara thethana. Hape-hape, ho bo ho lemohua ea mosali ea thumisi-tseng phofo.

Mosali ea neng a bona hore o phehile hampe, e ne ere ha moshemane a fihla a latileng lijo tsa monna oa mosali eo, o n'a inamolela ka ho re, ha ho lijo, hobane o n'a lemohile hore tse joalo a tle a li fepe monna oa hae lapeng a le mong, ha a se a il'o robala. Empa leha a n'a ke ke a etsa joalo, monna oa hae o n'a ke ke a ea robala a sa ka a fumana lijo, hobane khotla ho banna, ho isoa lijo tse ngata tse tsoang lapeng le leng le le leng, e be tsa bohle.

Ba-Sotho ba khale ba ne ba thusana joalo ka lijo. Haholo-holo mokhoa oo oa e-ba molemo ho baeti ba neng ba phirimeloa, 'me ba be ba fapohela motseng oo ba hlokang motsoalle ho oona. Ba ne ba ke ke ba robala ba sa fumane lijo khotla, 'me esita le ho robala teng, hobane makhotla a mang a na a ekelitsoe ka mekhoro ea mohl'a pula le ea ha boloka baeti. 'Me le mehleng ena mekhoro e joalo e nts'e le teng e ahue makhotleng a mangata har'a ba-Sntho, empa ho song ho felile ke lijo tsa mafutsana tse isoang khotla, ha e se tsa marena feela. Hape mekhorong e joalo, ho bolokoa bashemane teng ha ho lebetsoe masasa mohla ba bollang.

**84 Li nauoa
(neloa) ke metsi
a pula feela
(likhomo)**

HA PULA e ngata e e-tla, leha e le sefeko sa sefako, beng ba likhomo ha ba ke ba nahana mokhoa oa ho hana hore li tle li se ke tsa koloba, ka ha ba hloka matla ao, leha ba ne ba ka rata. Maele ana a hlahisoa litsebeng tsa lira ke beng ba likhomo, bao lira li neng li ba futuhetse ho ba amoha tsona.

Ho haeletsoa lira, ho thce: "Tsen a tsa heso, li nauoa ke metsi a pula feela"!

Mohlomong beng ba likhomo ba ee ba bue ka maele ana har'a kopano ea ntoa.

Mohla morena Moshoeshoe a hloang qhobosheaneng ea Sekonyela, bara ba hae, Masopha le Selebalo, le motsoala oa bona Mafa, eare ha ba sinya lerako khorong, lerako leo ba-Tlokoa ba leng ka n'ga e 'ngoe ho lona, eaba ba-Tlokoa ba hlapanya Mokotjo, ba re: "Le sa li bapaletse (likhomo) li nauoa ke metsi a pula feela".

Joale bara ba Moshoeshoe le bona ba hlapanya Moshoeshoe ba re: "Ha e sa le tsa lona kajeno, ke tsa rona."

Ka maele ana beng ba likhomo ba bontša matla a lipelo tsa bona ntoeng eo ba boulelang likhomo tsa bona.

**85 Ba ba hatisa
masepan'a
manamane**

BOLOKOENYANA ba manamanyane a sa tsoang ho tsoaloa bo thella haholo ha motho a bo hata ka leoto; kahobane e sa le bolokoe bo khatsese (lebese le lefubelu kapa le lesehla la khomo e sa tsoa tsoala).

Ha ho thoe, ra ba hatisa masepan'a manamane, ke ho re, ra ba hlōla habohlōko-hloko, le ho ba lihela fatše ka marumo joale ka ea lihuoang ke ho thella ha bolokoe ba namane, boo maoto a hae a theletseng holim'a bona.

§ § § §

**86 O teane le
lipela li falla**

HA HO MOTHO ea seng a kile a bona lipela mohla li fallang seqhobong, ho ea ho se seng; 'me ha eba e mong o teng ea ka reng, eena o kile a li bona, etlaba o bone mololo o moholo, o hlollang.

Maele ana a hlalosa ka a mang a reng: "U kusetse mokhoroana", le ka a reng: "U ikhuletse lenohonoho"; hape le ka a reng: "U ikhuletse mokhoka-khoale". U itse u buisa motho joale ka u mo bona e le motho, athe u buisa ea kang lehlanya, ea u setseng morao ka lipuo tse mpe le ka mahlapa, leha uena u no u mo buisa ka lipuo tse ntle.

Joale u salloa ke ho makala ha motho ea bonang mololo, leha u phehella ho iphpanya, boiphanyo ba hao ha bo u thuse khalefong ea hae.

§ § § §

**87 Khomo ea
senona le tlhako**

HO BOLELOA khomo e nonneng haholo-holo ho fihla tlhakong ea eona.

Ke maele a tšepelang ha ho pakoa monono oa khomo ho fetisa tsohle tse neng

li ka boleloa ho paka monono oa eona. Esita le eona nku le poli, li 'ne li pakeloe monono oa tsona joalo.

§ § § §

**88 Ho ea cha
khong ho sale
molora**

KHONG ke sefape, molora oa tse-joa. Ho boleloa ketsahalo ea ntoa e kholo, hona moo e kopaneng le ba lireng; ho boleloa peiso ea likhomo, ho boleloa pina (moko-

bane) etc.

Ea tla hlōloa, kapa ea hlōtsoeng, o entsoe molora ka hlōlo ea hae. Khong, ka puo ea ba-Peli ke ho re thupa, kapa lefatsa, kapa patsi.

Fera-khong ke eona Pherekhong (khoeli), ke ho re, ho fera lithupa tsa lephephe.

§ § § §

**89 E kholo, e
nyane**

KE HO BABATSA. Ba tsetsellane ka tabana e nyenyane, e neng e sa utloahale hore e ka hlahisa phapang e kholo; ba buisana ka

khalefelano ka lipuo tsa sa khaotseng. 'Me mona ho lekantsoe karabo ea ea kileng a khutsa halelele ho araba ea qalileng pele ho omana, o re: "E kholo e nyane"; 'me e le ho re: "ke itse ekaba taba ena e nyenyane, athe e kholo; joale ke tla bua le 'na."

Bamameli le bona ba re: "E kholo e nyane, ho 'nyeo le 'nyeo".

90 Bo tsoloa bo chesa, bo tsohe bo folile TABA li bohloko ka ho fetisisa ha li qala ho hlaha, athe hosasane li ke ke tsa hlola li le bohloko haboima joale ka maobane ha li qaleha. Esita u ka bona motho eo e leng khale u mo hlolohetsoe, 'me ua thaba, thabo ea hosasane ha e sa tšoana hakakang le ea maobane. Cheseho ea thabo e folile, le tebello ea ea lebele-tsoeng, ha a fihlile eba ho felile.

2 2 2 2

91 Ke ea itlhatsisa bo-manketjoane KE HORE, eitse ha ke ne ke lapile, ka ba ka ja lijo tse ke neng ke sa lokele ho li ja, ka etsa hore ke phele; kajeno ha ke fumane lijo tse ntokelang, ke tla ja, ke khore, tse monate li tla khofa tse mpe, maleng a ka ho sale tsona.

Ho na le ba bang har'a ba noang joala, le ba noang leting, bao e reng ha ba ile ba tlatsa mpa ka bo bobe, ere ha ba ka fumana bo monate, ebe ba tla itlhatsisa joala bo bobe, ba ntoo ea noa bo monate ba se ba lapile!

2 2 2 2

92 Ke setse ke otlala ka sephepha SEPHEPHA KE setsibanyana se boea, se entsoeng ka ho bonala hore tlala ea koae e tla ba teng; ho tšeloe koae ka har'a boeanyana boo, ebe ho fofonelo koae ho sona. Joale ha e

se e le sieo, sephepheng seo ke moo mong sona a tlang ho 'na a fofonela ha a nyoretsoe ho tsuba.

'Me ka maele ana, ho boleloa motho ha a se a fetsoe ke matla a bonna a ho tsoala.

2 2 2 2

**93 Ha li behane
manale
(manalela)**

KE PEISONG ea likhomo. 'Me ke ho re, moo li tlohang teng, li tlohe mahong, hobane ha ho se joalo, tse tlohileng morao ha ho sa le kamoo li ka hlolang li fihlela tse tlohileng pele. Ho joalo le ka eona peiso ea lipere.

Bakeng sa batho, ho ka boleloa tsela tse peli feela.

Ha u ka re ho e mong: "Tsoela pele, ke tla u fumana," u ke ke ua makala ha u sitiloe ho mo fumana, kahobane o tlohile pele (manalela).

Taba ea bobeli. Ha u itse: "Tsoong le qala ho ja, kea tla", 'me ekare ha u belaela hore u fumane ba se ba jele ba qetile, eba ba u araba ka maele a reng; "Ha li behane manalela!" le ka maele a reng: "Tsie e kolloa hong".

2 2 2 2

**94 Lehlaba-phieo
thak'a ba banyane**

LEHLABA PHIEO o ila mojalefa, o mo ila sekhethe. Lehlaba-phieo ke motho ea leme le letle, ea tšehang hantle le bao pelo ea hae e ba rerelang polao; athe lipolelong tsa hae le litšehong tsa hae, ha ho bonahale morero o ka pelong ho eena. Ke ka bobele ba morero oa hae ho entsoeng maele a reng: "U se ka ua thetsoa ke

meno a masoeu," leha a ka u tšehisa, ha a u rate, o u kenyelitse lerumo ka likobong leo a tla u hlabakana ka lona u sa ka ua mo lemoha.

U utloile hoba ke itse: "Lehlaba-phieo o ila mojalefa". O mōna ho mojalefa; joale mōna oa hae o hlahisa morero o mobe pelong ea hae. 'Me ha morero o phethehile, eba o nka lerumo, o le pata ka likobong ho ea tšolla mali a se nang molato. O hlokisa bana ba hae setsoalle; mohla a shoang ba ea hlekoa-hlekoa ke bohle.

§ § § §

95 Motlosa-ngaka HO NA LE LESHANO le bitsoang "motlosa-ngaka."

Lingaka li lefuoa ha mobabi a folile; 'me ba bang ba lieha ho lefa ngaka ka baka la ho hloka khomo, ho fihlela ngaka eba e mo khapsela. Mohlang oo o kokobetsa khalefo ea eona ka tšepiso, o re: "Ke na le khomo horeng, ke sa tšoarehile ke ho lema, etc. ke tla e lata kapele."

Litšepiso, leha e se tsa bongaka, ha li etsoa boinamolelo, li bitsoa motlosa-ngaka. E ba boinamolelo bo se nang 'nete.

§ § § §

96 Lesholu ke le tsoeroeng MAELE ANA a eme joale ka molao; kahobane a hana kahlolo ea motho ea sa tšoaroang. Hona ho bile ka baka la ba qosang ba bang holim'a lipelaelo feela, ka ntle ho tšoaro le bopaki bo

tletseng ; ka lipelaelo ho ka etsoa lipotso e seng kahlo.

Maele ana a ekelitsoe ka a mang, a reng : "Sefebe ke se tšoeroeng" ; 'me e se e le ho re, ba belatsang feela ba se ke ba bitsoa lifebe ka ntle ho bopaki bo tletseng. Ba ka mpa ba bolelloa bobbe ba metsamaeo ea bona.

E bile ho qobisa batho liketselletso, le ho tiisa hore ho n'oleloa 'nete feela e bonoeng, e tšoeroeng. Ka ntle ho moo, ha ho ea tsebisisang hore, na moqosuo o entse, kapa ha a etsa.

2 2 2 2

97 Re se ke ra qabana ka none ea letoeba

LINONE li atisa ho tšoaroa ke lekhoekhoe tjeka lipoli. E jeoang ke lekhoekhoe eba e tla hlōloa ho balehela babolai mohl'a letšolo.

'Me mohlomong ere hoba ba e bolae, ebe ba ea e tseka, e mong a re e bolailoe ke ntja ea hae, e mong le eena a re e bolailoe ke ea hae. Kapa e mong o re e hlabiloe ke eena, oa bobeli oa hana, o re e hlabiloe ke eena. Empa taba-taba ke ho re, 'molai oa none eo ke lekhoekhoe ; hoja e ne e se ka lona ba ka be ba sa ka ba e fumana hore ba be ba e tseke joalo. Ha ea bolaoa ke lintja, ha ea bolaoa ke marumo, e lihiloe fatše ke lekhoekhoe (letoeba). Tse phelang li ba siile, li ile.

Hlaloso ke ho re, re se ke ra qabana ka ntho e ke keng ea re thusa leha u ka ea le eona ha hao, e ke keng ea nthusa leha e ka orohela ho 'na, ka e isa ha ka. Nama ea eona kaofela e sentsoe ke lekhoekhoe le leng ho eona. Re tsekisana morala-rala (lefeela).

2 2 2 2

**98 Tlalo la motho
ha le thakhisoa
fatse**

HO THOE, letlalo la motho ea shoeleng le thakhisoa holim'a motho e mong ea phelang. Kahobane ha ho motho le a mong eo ho lumetsoeng hore o shoele ke lefu feela, ka ntle ho lefu la boloi. Joale letlalo la hae le thakhisoa holim'a eo ho thoeng, o loile mofu, eo ho lloang ka eena!

E s'e le ho re, ho tla phetsetsoa, le eena a batleloe lihlahare tse bolaeang, a bolaoe. Tse kang tsona tsena, ke tsona tse loantšuoang maeleng a 96. Ke liketsetsetso tsa pelaelo feela. E ne e ka khona le moloi e be ea tšoeroeng.

**99 Kajeno ba
qatile ka lehloele**

MATSOHO a batho ba buang khomo a khanathetse, a mafubelu ke mali a eona. 'Me ha ekare hoja ba hlobotse joalo ha ba bua, moqato oa phochoha, o tla o busetsa ka matsoho a mafubelu ke mali. 'Me ka mokhoa oo mali a ea 'n'a sale a le mafubelu moo menoana e neng e tšoere. Ke ka hoo ho thoeng: "Ba qatile (se-Taung: ba tsotile) ka lehloele." Ka maele ana ho pakeha hore ho hlabiloe khomo. Re qatile ka mehloele, ke ho re, nama e teng.

100 Ka le bona la moepa o moholo monyoloha thaba MOEPA (moqasa) o boima ka mehla ho ea o nyolohang. 'Me ka maele ana ho bapisoa mahlomola ka oona, ao molli enoa a leng pelo-bohloko ka 'ona. 'Me hape, ha e sa le mahlomola e se e-le *tšiu*; h'a bone moo a tla fumana thuso teng. Leha moepa oo a o tšaba hakalo, ha ho thuso, o tšoere moepa oa mahlomola eena, o saletse *tšiu*.

2 2 2 2

101 A fihla mo ho thoeng: Motho o tsoa kae? O FIHLILE moo a ratoang haholo, moo a hlokomeloang, moo hape ho fihla ha hae ho thabetsoeng. O tsamaile leeto le monate, le eena o thabetse ba mo thabetseng.

Mohla a khutlileng leetong la hae ha a qoqa kamo-helo ea hae, o re: "Ka fihla moo ho thoeng: Motho u tsoa kae?"

2 2 2 2

102 O ba jellelitse O ETSELITSE ba bang ka bolotsana, hore tseo e neng e ka khona e be tsa bona o li entse tsa hae; ho fokotsehe ho bona, ho ateloe eena; bona ba lape, eena a khore. O entse mano ho ba amoha.

2 2 2 2

103 O ntselitse malokobe ho bana KE MAELE a sebelisang a reng :
"Ha e iphetetse ka e e hlabileng."
Ea utloisitseng bohloko, ere leha a sa ka araba ea mo utloisitseng bona, hamorao o bo ntšelitse ho ba neng ba se na taba le eena. O ile a tšaba lehala, a ea moratheng; o etsa joalo hobane o neiloe sebaka seo ka maele a reng: "Ha e iphetetse ka e e hlabileng."

§ § § §

104 Ba re bone mafalo-mabe HO HLOKOMELOE polelo e reng :
ba falola mehlaleng ea rōna, kapa ka pele ho rōna.
a) Ba re potile kamorao, 'me ba senotse sephiri sa rōna; ba bone tsohle tseo re neng re li patile.
b) Lekunutu la rōna le pepesitsoe pontšeng ea bohle.
c) Ba re bone mafalo-mabe. Boitelelo: seo re neng re sa rate hore se tsejoe, kajeno ba se bone, ba se tsebile. Ba re potile kamorao.

2 2 2 2

105 Ja lijo tsa hao, pallahali U FUOA KARABO ke eo u mo fileng lijo, eare e tloha ua mo komela (omanya); joale ha a utloa bohloko, o ngala lijo tsa hae, hobane ha li sa theohela hamonate maleng, li felehetsoa ka likomang tse bohloko. O itlhotlhora matsōho, o ea

ngala, o re: "Ja lijo tsa hao, pallahali, ngoan'a lijo li jeoa ka mosebetsi, ere u tla ja u ee masimong".

O u neha lebitso le lecha la Pallahali, kahobane, eitse h'a amohela lijo matsohong a hao, ua mo hopotsa tseo u sa kang ua mo leballa tsona, mohla a neng a u time nama kapa joala, etc. O u holisetsa lebitso lena ka baka la lipuo tseo u mo soabisang ka tsona, hoja u mo fepile, a e-ja; o re: U pallahali (palla e kholo). H'a sa u hlonepha, hobane ha ua ka ua mo hlonepha. Pallahali, ke hore: U 'malla molato oo u sa mo leballang 'ona.

106 U khoaba la maria

MARIA, makhoaba a etsa papali e tšabehang selomong, eo motso-tsong oa lehlabula ekang h'a e etsa. A itšoarella ka menoana lekalanyaneng la thupana e fokolang, e holimo selomong, ebe a phethoha, a iteketlisa, hloho e thulametse tlase ho selomo (hlehlelingoane).

Ka mokhoa oo makhoaba a etsa mokhoa osele ho mokhoa oa tlhaho ea 'ona o tsejoang. Ka baka leo, ho thoe, motho ofe le ofe, ha a koenehela taba tsa hae tse se nang koli, eba o phethohile mokhoeng oa 'nete, oa tlhaho joale ka khoaba la maria. Motho o bōpetsoe 'nete. Ea khutlelang litšepiso tsa hae, re re o phethohile joale ka khoaba la maria. Ha ho le joalo he, o leketla joale ka lona selomong se bitsoang leshano.

Khoaba la maria le etsa ketso e tšosang ba le bohileng; eka hoja le tla phochoha lekalanyaneng leo le itšoareleletseng ho lona, 'me le oele tlase ho selomo.

Ka maele ana ho bonahala hoba ruri ha e sale le ba-Sotho ba khale ba ne ba sa utloisise ha motho a koenehela mantsoe a hae' kapa litšepiso tsa hae. Mo-

tho ea etsang hoo, ba ne ba mo bona hantle hore o itihela selomong joale ka lekhoaba la maria, kamoo u seng u utloile lebitso la selomo sena.

107 E mo qhomile KHOMO ha e tsoala 'moella ka selemo se seng le se seng, kapa pere, leha ele nku le poli e tsoalang mafahla, eba e qhomile monghali oa eona. 'Me o lehlohonolo ka ho ata ha lintho tsa hae, le eona e lehlohonolo ha e ateloa ke leloko la eona.

Ho joalo he, ea lapang ka menyaha ho thoe: "O qhomiloe ke tlala," etc. Athe ba bang ba qhongoa ke lintja tse lomang, le lipere tse hlaha, leha ele tse lebelo.

108 Hosasa ho sang, u hlo u qate, u tiise HO SOKELOA motho. Moqato ke lelokeletso la tšeha le theosang, hobane a mabeli a ea rapamisa. 'Me leo le theosang le boela le nyoloseitsoa ho ea kopanngoa le a mabeli a potileng letheka, le kena ho 'ona sehoholong sa motho.

Mosebetsing o matla, ke ho re o moholo, lelokeletso lena le atisa ho phochoha. Ke maeleng a lona ho nong ho thoe, ba buang khomo ba qatile ka lehloele (mali). Joale eo ea reng ho e mong: "Hosasane u qate, u tiise," o supa boima boo eo a tla bo jara, ntoa, mohobelo, peiso, etc., etc. Mokhathaleng oa paleho ha batho ba lelekoa ke ntoa, lelokeletso lena le atisa

ho phochoha moo le sunyelitsoeng teng. 'Me he hona hoo, ke koli e kholo, e tšabehang, hape e bile ke sesomo.

§ § § §

**109 O ile le
khongoana holimo**

KE HO RE, o thetsehile, o re eka-
ba..., athe o kakatletse lehaha.

Maele ana a matlafalitsoe ka a mang a reng: "O lebeletse fifi le 'moto," e le ho re: "O lebeletse lefeela." Lefifing e ee e ke hoja letho le le teng har'a lona. Ke ho re: O tšepile moo a ka beng a sa hlola a tšepile.

Hape maele ana a sebelisoa hammoho le a reng: "O tšepile mohal'a sa le'o," ke ho re: O tšepile mohale ea leng sieo.

§ § § §

**110 O ikanya
menoana**

MOO KE ketsong ea masea. Ka 'nete bana ba banyenyane ba 'ne ba ikanye menoana joale ka ha ba etsa matsoeleng a bo-'m'a bona;

'me hona hoo ke ho tsejoang ke bohle.

Ke ho re, motho eo ho buoang ka eena, o hopola joale ka ngoana, o na le booa tla ba ngoana, le bonyenyane ba ke llo ea hae, 'me o bua joale ka ngoana.

§ § § §

111 Ho ja ho jane LIKHOMO tsa hao tseo le tsona e leng lijo tsa hao, li jele mabele a hao ao le 'ona e leng bohobe ba hao ; ho ja ha hao ho jane.

2 2 2 2

112 Le molato (letsoalo kapa lesholu) lea itsoa BOITATOLO ba lesholu boikarabelong ba mano, e ka marapo ao le itlamang matsoho le maoto a lona ka 'ona. Mano a lona e ka moahloli oa lona, e ka teronko ea lona, eo le huleloang ho eona ka lerapo le bitsoang leleme, leo le itšoasitseng ka lona. Ke re, mano a lesholu ke leraba maqaqailaneng a lona ; le itšoasitse, esita le maihlo a lona a paka hantle-ntle tse kholo tseo lesholu lena le li entseng.

A re makaleng ! Lesholu ha le tseba molato oa lona o ahloloang ke letsoalo la oona, le hle le itšoare ka liketso le ka lipuo tsa lona, joale ka ha ho thoe : “Khomō e tšoaroa ka linaka, motho eena o tšoaroa ka lipuo tse tsoang molomong oa hae.”

Ke lesholu, 'me le ka lona leleme la lona lea baleha, leha ho se ea le lelekisang, hobane liketso tsa lona joale li pontšeng ea lona, li tšoana le sera sa lona ; lea li balehela, li ka noha mahlong a lona, pontšeng ea mahlo a li bohileng habohloko.

Ke mona-koli, o baleha le mohla ho seng ea mo lelekang. 'Me hape, leha ho boleloa ka taba lisele, tse mpang li amana le koli ea hae, eba o thonkheha pelo. O tšoana le molumeli ea thonkhoang sebebe sa sebe seo a se entseng ka lithuto tsa Lentsoe la Molimo molomong oa moruti.

Ba bang ba melato ba itsoa ka ho inyatsa ka lipuo le ka pelo eohle ba re : “Ke fositse, kea inyatsa, 'me

ke kōpa tšoarelo.” Empa lesholu le boleloang maeleng ana, lona ha le itsoe ka mokhoa oo. Lona ka lipuo le ka maikutlo ’ohle a lona le patile koli ea lona haholo, ’me empa letsalo le balehela lipuo tsa ba bang tse bapileng le koli ea lona, eba le thonkhoa sebebe.

Mona-koli h’a itebale, e le ho re, letsoalo la hae ha le mo fe tšoea (phomolo). Ha a se a le joalo he, o teronkong, o tsietsing, o tlamiloe matsoho le maoto; ke seboshoa se alosang; lebitso la molisa oa sona ke Letsoalo-le-lebe! Seboshoa sena se makaqabetsing bosiu le motšehare. Molisa oa hae o mo senela, kapa o mo kharuma ka linako tsohle bosiu le motšehare, ha ho phomolo.

Molisa o kharuma joalo, kahobane koli ea Monakoli e ntse e tsoela pele, e tsoala likolinyana tse ngata tse mpehali joale ka motsoali oa tsona, ’me tse ling e hle e be tse fetang motsoali ka bobbe. Molisana o kae, o re’ng, ha a bona tseo? Oa halefa, oa kharuma, o bile oa bokolla! O bokella hoba malinyane a bobbe a halefile ho mo bolaea, a shoele ruri. Hana ke itse lebitso la molisana eo ke mang? Ke letsoalo, mor’a ho loka.

**113 Ka li fumana
li tonositse** HO BOLELOA likhomo tsa lireng tse hapiloeng habonolo ho se ntoa; kapa eng le eng eo motho a e fumaneng habonolo ka ntle ho bothata; ka lebitso la ho tonosa ho tla utloisisa bohle ba tsebang meteno ea ba-Sotho, le tseo ba neng ba li tena e sita le mehleng ena. Ba-Sotho ba tena matlalo a sa phethehang hantle ho sireletsa ’mele; ea neng a inama a tonositse (furaletse) ka pele ho ba bang o n’a soabisa mahlo a mo bonang.

Eka ke hona moo maele ana a kukiloeng teng.

**114 Bana ba
lesafo ba jela
pitsaneng e le
'ngoe**

EKA qalehong ea maele ana, phoo-
folo kapa nonyana e ne e le teng
e neng e bitsoa lesafo, eo ba neng
ba fumane maele liketsong tsa
eona tse ntle ho leloko la eona ;
'me leha eba phoofole, kapa no-
nyana eo e ntse e le teng mehlang ena, etlaba ba-
Sotho ba mehla ea morao ba se ba e nehile lebitso
lesele le lecha.

Molao o boulelang kutloano ea ba leloko, ba-Sotho
ba o boulela haholo, 'me ba o tšehelitse ka tse ngata
hore o se ke oa oa, kapa oa qethoha.

Litšehetso tsa oona ke tsena :

1. Bana ba lesafo ba jela pitsaneng e le 'ngoe.
2. Bana ba khoale ba bitsana ka mololi.
3. Ba ka ba babeli bana ba monna, mong a bolaea,
mong a tšoaela.
4. 'Metla-khole o e lebisa oabo.
5. Bana ba monna ba ntša sebata lefikeng.
6. Marema-tlou a ntsoe leng.
7. Ntja-peli ha li hlōloe ke phokojoe, etc., etc.

Maele a marema-tlou, ba-Sotho ba a qapile e sa le
koana bo-Peli, esita puo ea 'ona hase ea se-Sotho sa
morao. Ho rema ke ho khaola ka selepe ; 'me ka ma-
ele ana ba re rutila mokhoa oo ba neng ba bolaea
litlou ka oona. 'Me ka ho re tlou ha e tsebe ho rete-
leha kapele, ka baka la boima ba zona, ba ne ba e
hlaha kamorao, ba e rathe mesifa ka lilepe, ho fihlela
ba e liha fatše.

Moshoeshoe le baena ba hae kaofela, le Moletsane
mo-lichaba, le Moorosi mo-lichaba, hammoho e be e
le marema-tlou, ka baka la kutloano. Marena a leng
mehlang ena hase marema-tlou, hobane ho hlokeha
kutloano.

**115 Batutlanelana
morao ; ba rata
ho ja feela joale
ka ba ha Tsoana**

E SA LE re ntse re utloa hore batho ba bang ba rōna ba bile teng, ba ha Tšoana, empa ha re utloe moo ba neng ba felle teng. Eka ba ne ba sa tloaela ho ja ka mofufutso oa mokhathala oa bona ho tseo ba neng ba ka 'na ba ithusa ka tsona. Pineng e bitsoang macha, mohl'a lebollo la bashemane, ho thoe: "Rōna ha re sa ea ha ma-Tšoana." Batho bao, ba ne ba nyatseha hampe.

Ho bapisitsoe ka tsa bona ha ho boleloa tsa bao e reng mosebetsing ba emise thōko, empa ere ha ba neng ba le pele mosebetsing, kapa har'a ntoa, 'me ba hlōla, ba hapa likhomo, joale ha li hapisanoa, e be hona ba atamelang. Athe mosebetsing kapa ntoeng, ba ile ba hulelana morao, ha ho jeoa ba ea atamela ; ba rata ho ja feela moo ba sa kang ba sebetsa.

Ho thoe, ba ha Tšoana ba ne ba ahile Molapong.

116 A hloloheloa

HLOLOHELO ha ea ema nģa e le 'ngoe feela. Ea hopolang leeto a ka hla a 'na a re, o hlolohetsoe ho tsamaea, o hlolohetsoe ho bina, o hlolohetsoe ho ea bona likhomo tsa hae, etc. Lihllohelo tsena ke tse ka thōko ho ho hlolohelana ha batho ; le 'ona maele ana a ka thōko ho hlolohelano ea batho.

Ea boleloang mona o ntšitse lijo tse ngata, o fepa ba tšileng ho mo qela tsona. Ha ba li bona, ba bua ka thabo, ba re: "A hloloheloa 'Nyeo."

- 117 Molao o tsoa ntlo-khoho, o ea ntloaneng** BA-SOTHO lithepung tsa bona ba etsetsa meetlo ea bona kaofela ha mosali e moholo. Thebe le marumo a monna li lula teng. Ha ho lengoa, peo e tsoa teng pele. Ha ho phatsoa, ho phatsoa bana ba ntlo e khoho pele, kamorao e ntano ba ba ntloaneng.

2 2 2 2

- 118 A mo koetlisa ka leleme A mo lolamisa** Maele ana a mabeli a bolela ntho e le 'ngoe, 'me le hlaloso ea 'ona e 'ngoe. Mokoetla ke phepa e tsoeu joale ka choko, ho koetlisoa lithebe ka oona, le tsohle tse hloekisoang 'mala, joale ka likhohlo, etc. Ho koetlisa ke ho hloekisa.

Ka nga ho mothu ho boleloa eo metsoalle ea hae e mo hlatsoang bobo ba hae boo a qosoang ka bona. Moemeli oa hae o bua tsa moqosuo a ka makhethe, o phehella ho hlakola phoso ea moqosuo a ka mantsoe ao a mo khethekang ka 'ona, leha moqosuo a le phoso ka 'nete.

Ho lolamisa ke ho etsetsa motho e mong bo-agento. Maele a ho lolamisa a ikenetse holim'a motho, h'a ikhohle ka letho ho bapisa tsa motho. Maele a ho koetlisa, 'ona, a kalimetsoe motho ho mekoetla ea lithebe, le ea likhohlo, le ea likola tse tsoeu.

2 2 2 2

119 Leleme ha le na malokeletso, (kapa khole) MAELE ana ke boinyatso ba ea keneng tsietsing kapa litabeng ka baka la lipolelo tsa leleme la hae, tseo a li buileng a sa ka a imame-la hantle. O kene litabeng ka sehlotho; joale kamorao, ha a inyatsa, o re: "Hojane ke ile ka lemoha kotsi e tla ntlhahela ka lipuo tsa ka, nka be ke ile ka tlama (lokeletsa) leleme la ka pele ho lipuo tse tsoileng ka baka la bolokolohi ba lona. Nka be ke le tlamile hore le sitoe ho tlōla-tlōla ka har'a molomo oa ka." O re: "Hoja ka elelloa, ka le tlama ka khoele, le ka be le sa ka la bua tsena, tseo ke seng ke le tsietsing ka tsona."

Molli enoa, kea mo emela; motho ea lemaletseng ho tsoara leleme la hae, o na le bohlale bo phethehileng. Salomone, morena oa Iseraele, mor'a Davida, o re: "Moo lipuo tse ngata li leng teng, phoso e ke ke ea hlokeha."

2 2 2 2

120 O leme le mokhaba-khaba MOKHABA-KHABA ke bolelele. Ho khalemeloa ea buang haholo, ea buang tse sa hlokeheng, tse sa reng: "Mpolele!" Ke eena eo u seng u tsoa utloa kamoo leleme le lelelele la hae, leo a sa kang a le tlama, le mo kentseng tsietsing. Ba mo lomile ka meno. mohlomong ba mo batile maoma a tšabehang, a robileng lehata la boko, eka o tla shoa ka molato oa tsa leleme la hae! O ile a kena litaba tsa ba bang ka sehlotho!

2 2 2 2

**121 A shoahla ka
hanong
(molomong)** O ENTSE joalo, 'me ke hona ha a tla hlhelo a ke kotsi e boletsoeng karolong tse peli tse kaholimo. O bile le lipolelo tse telele, tse hlabang habohloko-hloko, tsee e kang tsa lehlanya ; 'me leha re lekile ho mo phoka ho tsona, h'a ka a re mamela ! Hoja o ile a re mamela, a ka be a sa hlhelo a ke kotsi.

Habo khang ha ho jeoe letho, ke ha tšifa li mali. Mohana ho joetsoa, o bonoa ka mali !

2 2 2 2

**122 A feta a
qekekisa
pholoan'a tonana** EKABA pholo ena e ea lefa maoma a Shoahle, hobane o hanne ho namoloa, ha a batla khomo ka 'mele ! Pholo ena, ho supuo a boima ba eona, bo e sitisang ho matha ka phakiso. Boima ba eona boa ipaka.

Moqeqeko ke moroalo o boima leha o lekane matla a motho.

2 2 2 2

**123 A bo rokolla
sehlotlelong** LIHLOTLELO ke lipitsa tse kholo tseo joala bo ratholetsoeng ho tsona. Ha bo rōkolloa ke ha bo tšelo a linkhong tse nyenyane ho sehlotlelo. Mohlomong, ha bo rōkolloa, ho thoe, boa hloeloa. O n'a il'o hloela joala, ke ho re, o n'a il'o bo rōkolla.

Phookoana ea poli le pheleu ea nku, le tsona ha li

ne li rōkiloe, e ka khona ka nako ea teng li boele li rōkolloe. Ha ho le joalo, ha re ea ka tseo, ho rōkolla ke ho thibolla ho nong ho thibeletsoe bakeng se le seng ka morero. A bo rōkollela linkhong, kapa linkhoaneng. Ke ho re, a bo bulela hore bo kene linkhong tse ngata.

2 2 2 2

124 Tsela le tlale HLA LOSO: Tšela joala lefisoa-neng, le tlale.

Ka maele ana ho songoa boiketlo ba monoa-joala; hobane leha a ka eletsoa, ha thoe: "Tloha joaleng, lira ke tseo li e-tla;" eba h'a na taba le tseo; taba ea hae e 'ngoe feela, o re ho moeletsi oa hae: "Harola u thibe;" 'me ho ba sehlopha sa hae, o re: "Tšela joala, lefisoana le tlale, re noe!" Eare ba sa ntsane ba e-noa joalo, lira tsa fihla, tsa ba bo laea kaofela!

Hona ke ho bitsoang: "Ho shoela manyaleng"!

§ § § §

125 Ba ba chachakela; ba nyanyaka metse ka hohle

HA HO BOLELOA ho chesoa ha metse, ho thoe, ba e chachakela; ke ho re, ba e chesa kaofela, kapa ba kena ho eona kaofela. Mohlomong e ba ba tsamaisang taelo ea morena.

§ § § §

**126 Ha a li
halikela ho li ja
(lipabi)**

U KA KA ua bona! Lipabi ha li halikiloe mollong ka lengetana. kapa ka pitsa joale ka kofi, li ee li etse ketso ea mahlanya, ha li utloa mollo; kapa, li etse hoo e kang lerata la matahoa, kapa la mahlanya. Ling li phasolohela holimo, li tlōlele ka ntle ho lengeta kapa pitsa. Li qhaloa ke mollo ka har'a lengeta leo li halikiloeng ka lona.

Ka maele ana ho bolelea motho ea nang le mafolo-fole a lehlanya le lipuo tse joalo.

Ha ho thoe: "H'a li halikela ho li ja," ke hobane poone e halikileng ea lipabi e ikeka ho khofoha kaofela ka har'a lengeta leo e halikiloeng ka lona, ho se ke ha sala letho; mohaliki oa tsona a se ke a anela letho ho tsona.

Hape, motho ea nang le mafolo-fole a joalo, ba ee ba re: "Eka o kile a re: Ha li e'oa noa!" (likhomo). Mokhoa oa likhomo ha li ea metsing ho ea noa, li ee li mathe. O joalo he, le eena ea sa li halikelang ho li ja: o etsa mafolo-fole a mabe; oa bina, oa matha, o hlokoletse, ho thata-thata; o ikutloa eka o etsa ho lokileng. Mahlong a hae ba sa etseng joale ka eena, e ka lithoto le mahlanya! Lipabi tsa hae etlare li sala li jeoa, eena a b'a phaphathehile, a ile le naha, a iphile menyane.

**127 Eka o jele a
meeli**

MASIMONG 'ohle a sechaba, tšimong e 'ngoe le e 'ngoe, ea mang le mang, ho kena beng ba eona feela.

Ha ho motho le a mong a lumelloang ho kena tšimong ea e mong, ha e se ha mong a eona a le teng,

'me eba u kuka ntho e 'ngoe eo mong a tšimo a e tsebang, kapa eba u ntša ntho e senyang; nthong e senyang ho lumetsoe hore mang le mang ea bonang ntho e joalo, a kene a e ntše, leha mong'a tšimo a le sieo.

Ka ntle ho tseo, ha ho ea lokelang ho kena har'a tšimo ea e mong. Ho thoe, na eba o isitse eng, leha a sa utsoe?

Lebitso la ho lekola masimo le akaretsa le hoo; ho bonoe na ha ho maoto asele har'a tšimo? Ho na le puo e boleloang ho tšabisa ba kenang har'a masimo ao e seng a bona, ho thoe, ea kenang tšimong eo e seng ea hae, mong a eona o tla mo kuka ka maoto (boloi). Hona ho tumisitsoe haholo.

Meeling ea masimo ho fumanoa likhokhoane, leha tse ling e le tsa sefako. Joale he, moo meeling ea masimo, boloi bo teng. Ha ho thoe: "O jele a meeli," e se e le ho re: "O loiloe!"

2 2 2 2

128 Ke mo inetse matsoho metsing KE MO LEBALETSE molato oa hae, kapa ke mo tšoaretse.

2 2 2

129 Ea o betsa (molamu), e be e o thole HA LIRA li se li hlōtse bao li loanang le bona, ha li ba lelekisa, eba li ntse li ba betsa ka melamu, li be li boele li e thole fatše moo e oetseng teng, ba betse ka eona hape. Ha eba babalehi ba sa na le matla, melamu

eo ba betsoang ka eona ba ee ba retelehe, ba e kuke moo e oetseng teng. Athe ha ba se ba feletsoe ke matla a ho loana, ba e feta feela, e boela e kukoa ke beng ba eona.

Maele ana a bolela kotsi tse peli, tse kholo: kotsi ea ntoa, kotsi ea tlala. Tlala ha e le kholo e fetisa batho ntho tsohle. Ka kakaretso, motho oa tlala eba h'a sa inatsa; tlala e mo fetisitse bokhabane ba hae, e mo fetisitse lihlong tsa hae, le letsoalo la hae, le hlonepho ea hae. Ho motho oa tlala ho bonolo-nolo ho ja motho e mong! Kelello ea hae e fokotse hampe-mpe; motho e moholo oa lilemo, tlala e mo bu-setsa bonyenyane. O seba joale ka ngoana. Hape tlala, e mo fetisitse hlonepheho ea hae.

Ba-Sotho ba batlile ba beha molao o reng, mehleng ea khora ho se ke ha hopoloa tse mpe tse bonoeng tlaleng, leha e le ho qoqa ka tsona; hobane ba bileng le tse boleloang meleng ena e kaholimo ba ka soabi-soa habohloko; ke tse lihlong hampe.

'Na mongoli oa taba tsa buka ena, ke bone ka mahlo a ka tse joalo, mohl'a ntoa ea ma-Buru le ba-Sotho, ea Seqiti, ka bona mahlomola!

Ke ne ke le mohlankanyana oa lemo tse neng li ka ba 17 kapa 18, ha re ea sela mabele ka n'ga Natal, ma-Nkoaneng ha Likhale.

Ra re re sa ea, ha re le Qoaqoa re ntse re tsamaea, tseleng ra fumana mohlankana oa le-Tebele, a lutse tseleng, a ntse a thonoka poone le mabele a ileng a rothela fatše ka masoba a mekotla ea ba seng ba nyoloha katlase. Baheso ba ka pele ho rōna ba mo feta feela. 'Na le Mattheuse 'Matsa, ea leng Maseru kajeno ka botsofali bo boholo, ra lula fatše, ra phakela le-Tebele leo ka ho thonoka kapele. Ka ba ka le sututsa, la kakalla fatše ka seetse; ha le tsoha fatše, la leka ho hoeletsa bahabo, 'me kahobane lentsoe la hae le ne le fokotse, bahabo ha ba ka ba mo utloa.

Ra mo hanela ho thonoka; ha thonoka rōna, ra 'na ra phu-phura poone e sa butsoa! E 'ngoe ra e phutha ka likobo, ra mo siea moo a se a lla! Ha re tloha, a

qala ho boela a thonoka.

Ba-Sotho ba na le maele a reng: Tlala e mahlo matšo, batho ba eona e ka lifofu.

Ea o betsa (molamu), e bile ea o thonoka; ke ntho e tšabehang.

2 2 2 2

130 Setlofa

HO BOLELOA motho ea ratang lijo tsa hae hammoho le tsa bang, a le thata ho fana; ea ratang ho fuoa kammoho, a le thata ho fa; ea ratang ho etsoa hantle kammoho.

O bitsoa hape setlolo-tlolo. Hlaloso e ntse e le eona e kaholimo.

Lebitso la boraro: lesholu; empa hase le utsoang, ke lesholu ka baka la bokhonatha ba hae.

Lebitso la bone: lenyolo-nyolo; lena le itšoaretse holim'a ho re: O'nyolohile. Ho nyoloha hoo, tsa hona re se re li utloile.

2 2 2 2

131 Sehojana tlohelela

heloang, etc.

KE KELETSO: ea fokolang 'meleng, kapa sona seritsa, leha e le sehlotso, ba n'o itlhahanela, ba balehe pele ho tsietsi e ka bale-

2 2 2 2

**132 Tlhanola
batsunyane**

BATSUNYANE ke litsomi tse nyenyane, kapa lingaka tse nyenyane; 'me ke ho re, lehlohonolo leo ba neng ba sa le lebella, la letlotlo, le hlanametse ka ho litsomi tse nyenyane, li sibolotse.

Joale maele ana ke sello sa litsomi tse kholo, le lingaka tse kholo, ba re, e ka be eba letlotlo le joalo le oetse bona, e leng ba baholo kabelong ea tšebetso ea botsomi, le ea bongaka ba bona. 'Me le hona letlotlo leo, ho boleloa joalo ha e le le bapileng le tsa tšebetso ea bona.

Sechaba le sona se sebelisa maele ana, e mong le e mong, ha a lla ka letlotlo le oetseng ba morao tšebetsong ea hae.

2 2 2 2

**133 Ntj'a
setsoarisa
mohlophe**

HO BOLELOA ea sebetsang ka bolotsana, a sa rate, a mpa a etsa moriti oa oke feela ho robisa ba bang mosebetsi; eena o tepelelitse 'mele le matsoho a hae.

2 2 2 2

**134 Mofuta ha o
nkhoe ka nko**

HO NA LE NTHO tse ngata tse utloang seo li leng sona ka mofonela oa linko. Empa mohlankana o sitoa ho ffonela ka nko mofuta oa batho ba bohale, kapa oa ba botsoa, leha

e le oa mahlasoa, le oa makako (lihlola) etc.; o khahloa ke tšobotsi feela ea moroetsana. Ho joalo le ho moroetsana, o 'n'a sitoe ho fofonela ka linko tsa hae mekhoha e mebe ea mohlankana ea bonyang le eena. Hoja a tseba, a sa k'a ikopanya le eena; o eleletsoe morao ho se ho se kamoo a ka hlolang a etsa letho ho mo qoba (ho mo phema). O nye-tsoe ke lekakohali la mohlankana, le mekhoha e mebe, molala-ntle.

Joale ngoananyana oa batho o ea lla o re: "Ka ikhola ngoan'a 'Nyeo! ke re, ke ne ke ea kae? Mo-futa ha o nkhoie ka nko"! Ngoanana enoa h'a lle feela; mohlankana oa hae o ja likhoho tsa batho bosiu hammoho le mahe a tsona, o thusitse litsetse! Hase hoo feela; o ja lipoli tsa batho, o li jela tha-beng etc.! Empa ka bosiu bo bong o tšoeroe; ea shapuoang, ea bokollang mane khotla, ke eena!

Ngoanana enoa o kopane le setsetse seo ka molato oa mang? Ka tsa hae, hobane baholo ba hae ba ne ba re, ba ea hana, ba ea mo eletsa, setsetse sa hae ha se mo shobelisa, a lumela; a soabisa baholo ba hae. Ea sita ha se mo senya, a lumela, a soabisa baholo ba hae!

Ba bang, e ba ka molato oa batsoali. Ba sitiloe ho hlahlobela morali oa bona moo a nyaloang teng. Ba hlokometse ho hlahloba palo ea likhomo tsa bohali le ho bo thethesa. Ba lebala ho ea hloela moo morali oa bona a eang teng.

Serobe se hahuoia phiri e se e kile ea e-ja. Ke maele a sethoto 'ona ana.

Ea bohlale o bonela kotsi pele, a tle a e hlakothise.

**135 Bo maithuta
ho lisa** MAELE ana a bohloko haholo ha a sokolleloa ho motho ea supisoang ka 'ona boikhohomoso ba hae, kabelong eo a qalileng ho e tšoarisoa, tulong tsa mong a eona ea e tlohetseng; eena o n'a sebetsa hantle.

Ka tseo, maele ana a hlahisoa ke pelo bohloko ke ea busetsang molamu sefateng (mophethetsi) ho maithuta ho lisa, hobane boikhohomoso ba hae bo so bo mo amohile seriti se hlomphehang; o sale-tsoe ke lebitso lena feela, 'me ke la sesomo.

Mohlomong maele ana a hlahisoa ho tšeha le ho soma ea ithutang mosebetsi, a mp'a etsa o sa lokang.

Ho lisa ha ho bonolo-nolo; ba bang ba ea ho tseba, empa ba bang ha ba ho tsebe.

**136 'Metla khola
o e lebisa oa'bo** KE HO RE, ha u fuoa lijo, u hopole oeno pele ho bohle. Molemo ofe le ofe oo u o fumanang, u se ke ua lebala oeno; kapa lijong tsa mofufutso oa hao joale ka tsa letsema, u 'no u hopole oeno, ha a n'a sa ka a kena mosebetsing, 'me a le teng ha ho jeoa. Etsoe ho na le maele a reng: "Ha ho jeoa u ka tla". Ke maele a qapiloeng ke bafali ba likobo.

Khola ke lesapo le thata le koahetseng leshetla le bonolo ho lesapo le bitsoang lesufu. Mehleng ea khale mashetla a masufu a na a betloa ka phalo; 'me ea neng a betla joalo, e n'e ka khona a se ke a lebala ho fa oabo.

**137 Ha ho anye
e nang le
khamelo**

HA U QETSE ntho ho e mong,
'me kamorao a qeloe ke ngoa-
n'abo, eba o tla koenehela tšepi-
so ea hae ho uena, a nehe oabo.

Hape hona ho bapisitsoe le ho
re, ha ngoana oa hao e le eena mohami le oa ba
se nang bona, ha manamane a ka mathela ho bo-'m'a
'ona, a ke ke a lesa eabo, a hama tsa ba se nang ba-
hami, empa e ka khona eabo eona a e hame. Maele
ana a fumanoe moo.

2 2 2 2

**138 Ngoan'a tali
o tsejoa ka
mereto**

MERETO ke mebala e kang ea
motsoali.

Ke ho re, ngoana o bonoa ka tšo-
botsi e kang ea batsoali ba hae,
esita le ka liketso tse mpe, kapa
tse ntle; ka bohale, kapa ka bothoto; ka bohale, kapa
ka bonolo; ka lonya, kapa ka mohau etc.,

2 2 2 2

**139 U fana joale
ka Thene**

HAHOLO ho thoe: U fana ka
Thene.

Mehleeng ea morena Moshoe-
shoe, ho no ho le motho ea bi-
tsoang Thene, a fana ka ntja ea Motoboli. Motoboli
ha a ntse a e batla, a bolelloa hore Thene o fanne ka
eona.

Ka phano ea Thene ha etsoa maele ho ea fanang

ka ntho eo e seng ea hae, 'me ea e-ba a nyatsang motho ea fanang joalo. Ho nyefoloa joalo motho ea fanang ka seo e seng sa hae.

**140 U qapela
koma seemeng**

KOMA ke ho re pina. Joale lipina tse saletsoeng ke lebitso lena ke tsa mabollo.

Seema ke sehlophana sa batho ba hobelang ka lipina tseo ba ithutileng tsona pele ho seema sa bona. Ke maele a nyatsang ea kenang seemeng sa pina eo a sa kang a ithuta eona pele ho sona, ea e tlailang ke hona.

Ho nyatsua ea kenang nyeoeng, a sa ka a ithuta pele tseo a tla li bua. Hobane o ee a bue tse sa utloahaleng, tseo a li qapang ha a se a eme ka pele ho baahloli.

**141 Pitsa ho fahoa
e belang**

BATHO ba babeli ba qetse moroetsana a le mong; e mong o mo qetse pele; e mong o mo qetse morao; e mong a raka e mong, a hlahlela likhomo. Ra-moroetsana h'a na molato hobane o fahile pitsa e belileng pele.

Ho be joalo le thekanong ea lintho e etselitsoeng tšepiso ke batho ba babeli ba ratang ho e reka; ea fihlileng pele o joale ka pitsa e phakisitseng ho bela, e ka khona e fahoe.

Empa maele ana a fokolisa 'nete ho mong a litšepiso tsena, hobane o sulafatsa botšephehi ba hae ho moqosi oa pele.

**142 Sekhukhuni
se bonoa ke
sebatalali**

SEBATALALI ke ea fihlileng pele; a ba a lula moo e tlang hore, sekhukhuni ha se itšeba, se hle se lekanye eka ha ho motho ea se bonang. Athe sebatalali se ntse

se mo bona.

Ho na le litselana tse peli tse ka boleloang holim'a sebatalali. Ke molebeli; athe mohlomong le eena ke sona sekhukhuni se seng; moo he, e ka ba ho re senokoane se bone senokoane se seng.

E ne ere mohla morena Molapo a nanarelang likhomo tsa ba-Tlokoa, eitse ha a ithoka, a ipitsa sebatalali le sekhukhuni, a re, ke "sebatalali sekhukhuni sa batalla, sa inehanya le mafika le majoe a Hleoeng".

2 2 2 2

**143 Makuoanyane
o itseba a eme**

HO THOE, ha u itšeba, u n'o ema u k'u qamake pele, e se be e mong ea ikentseng sebatalali o ntse a u bona. U n'o qamaka, u talime kahohle, hore ea fetang, kapa eena sebatalali, u mo bone pele, u e-s'o itšebe, a tle a se ke a bona, kapa a utloa lekunutu la hao.

Ha ke tsebe lebitso la makuoanyane ke ho r'eng; kapa e ne e le motho, kapa ntho, ha ke tsebe. Empa baqapi ba maele ana, bona, ba ne ba tseba.

2 2 2 2

**144 Matsoho ke
foko, 'metso ke
pataolo**

KE HO RE, matsoho a sekhoba a ea fokola mesebetsing; athe 'metso oa sona, oona o khotetse ha o ntse o saroloha, o koenya.

§ § § §

**145 Selepe sa
bohoeng se ratha
se inamile**

HO THOE, mokhoenyana a n'o tiisa matla ho sebeletsa ba bohoeng ba hae, le ho ba thusa ka tseo a ka ratang ho ba hlonepha ka tsona. Ho bile ha eketsoa hapehape, ha thoe: "Mokhoenyana, phalla, tsa bohoeng li ea ea; nama tsa hao tsa mehlana li ea ea." Habo mosetsana ha ho hlabilo e khomo, morali o abeloa nama e bitsoang mohlana.

Ba-Sotho ba khale ba ne ba hapelana (amohana) likhomo kahobane ba ne ba hloka lijo, hoba ba ne ba se na setša, 'me ba sa leme ke hona, le ka baka la lintoa tse kholo tse neng li etsahatsa lipaleho tse ngata. Lintoa tseo tsa bitsoa lifaqane, ke ho re, ntoa e tsamaeang ka basali le bana, le makhomo, le thoto kaofela-fela, e ntšang baahi metseng ea bona, ho kene eona; 'me le eona, e tla ntšuo a ke e 'ngoe e e imelang.

2 2 2 2

**146 Mokhoenyana
bohoeng ke
sebatso**

MOKHOENYANA oa ratoa, oa hlonephua, o baballoa haholo; ke ngoan'a mpoane.

Mokhoenyana ea fihlang bohoeng ka boeti a ke ke a kalingoa kobo e aparoang ke 'm'a mosali oa hae, le hona a ke

ke a lumelisoa ka letsoho ke eena; ha a bitsoe ka lebitso la hae; o bitsoa ka la ngoana; ho thoe: "Ra-Tsoakae," etc.

Ha e le mohlankanyana ea e-song ho be le ngoana eo a ka bitsoang ka eena, e ka khona ho 'no ho thoe: "Mor'a 'nyeo," kapa a hlokomele ho ithea lebitso la "Ra-'nyeo;" 'me mosali oa hae le eena e tle e be: "Ma-'nyeo."

Ntat'a mosali oa hae eena a ka 'na a lumelisana le eena ka matsoho, ba ka 'na ba kalimana likobo, a ka 'na a bitsa mokhoenyana ka lebitso la hae, leha e le ho lula le eena.

Matsal'a ngoetsi e motona a ke ke a lumelisa ngoetsi ka letsoho, leha e le ho kalimana kobo, etc.

**147 Ho cha matlo
mabapi**

HO MATLO a bapileng, ha ho ka cha e 'ngoe, e ka khona e hotetse ea bobeli e bapileng le eona. 'Me ke ho re ba matlo-mabapi ba thusane mesebetsing, le lijong, le litsietsing tse ling, ba etse ho ka etsoang ke ba leloko; hobane ka mabapi a matlo a bona ba tšoanetse ho ratana le ho tšepana le hona ho utloana: 'me hona ho atisa ho fumanoa ho ba matlo-mabapi. Empa ba bang ha ba etse joalo leha ba bapisitse matlo; eba ba ea hloeana hampe, ba be ba sitoe le ho okhelana mollo leha e le ho chakelana! 'Me ba sebane hampe liphiring tsa bona, etc.

**148 O tsosa
mehola**

HANGATA, mohlomong mohla mofalli a boelang lerakong la hae, o buseletsoa masimo a hae a pele, ao e seng e le mehola, ha e-ba ho

no ho hlokehe ba e le mang.

Ke ka baka leo ha motho a falla ho lumelisoang le eena holim'a maele a reng: "Maeo ke maboeo"; e le ho re, ho ea ho tsoana le ho boea. Mofalli a ithokomele hore a tle a se ke a nyela *leo* (lehaha leo a tlohang ho lona).

O tsosa mehola: haholo-holo maele ana a tobile ea boelanang le motsoalle oa hae oa khale, oa bohlo-la le hona.

§ § § §

**149 Lema o le
ntlha peli**

BATHO ba babeli ba romellana litaba ka leqosa, leo e reng ha le fihla ho eo le romiloeng ho eena, le nyatse ea le romileng. Ha a

busetsa karabo a nyatse eo a neng a romiloe ho eena. Ke ka hoo a bitsoang: "mao le ntlha peli". Hape-hape, ke ea tlaleheloang litaba, 'me a nyatse ea tlalehuoang; ha motlalehuoa a fihla, ebe o nyatsoa motlalehi etc.

§ § § §

**150 Ntj'a seloma
mokhoki**

HONA LE LINTJA tseo bosiu le-fifing li hleng li lome le beng ba tsona ba li otlileng. Le batho ba bang ba joalo, leha ba holisitsoe, ba ratoa, ba

baballoa, mohla ba nonneng eba

ba ikhohomosetsa baholisi ba bona, ba ba etse hampe. Ke ka hona batholuo ba bao ba bitsoang: "Banoninyana ba sehana beng".

2 2 2 2

151 O ntja likobo ; ENOA oa bua, 'me o kobisa uena,
ba mo ja likobo 'me leha ho le joalo, u ke ke ua
mo araba hobane h'a bue ka lebitso
la hao, empa o bua ka mabitso a
bao a buang le bona ; athe tseo a buang holim'a tsona
ke tseo u li tsebang liketsong tsa hao.

Motho ea phunyang kobo ea hao ka lemao, kapa ea e sehang ka thipa, hoo ho ke ke ha ntša mali 'meleng oa hao, feela ho ka utloisa pelo ea hao bohloko. Ho joalo, le ea buang tsa hao ka lebitso la osele, leha u ka utloa kapele hore o bua tsa hao, u tla utloa bohloko pelong ; ha u na mokhoa oo u ka itšoarellang ka oona hore u tsebe ho mo araba.

2 2 2 2

152 Khomo e tsoa- HO utlohala hantle hore maele
roa ka linaka, ana, a sebelisana le a 151. Ea
motho o tsoaroa jeoang likobo o utloile hobane ho
ka lipuo kobisoa eena, o ba tšoere lipuong
tsa bona.

Hape haholo ho boleloa ea itšoasang ka lipolelo tsa hae tsa mano.

2 2 2 2

**153 Khomo li jeoa
ka ngoana a le
mong** KE HO RE, likhomo li ee li hapuoē
ke motho a le mong, 'me li hapi-
soe ba bangata, ebe lia ba anela.
Motho a le mong o ee a etsetse ba
bangata molemo. Joale maele
ana a entsoe teboho ea bona.

Mobali a ka lumela hantle hore efela motho a le
mong a ka etsetsa ba bangata molemo.

2 2 2 2

**154 Mpa tsehla
ha e bolae** KE HO RE, leha u le mohofa, u
hloka likhomo, liaparo, bokhaba-
ne bofe le bofe, u le mosehla, empa
u e-na le mabele, u e-ja, u khora,
u ke ke ua shoa ke serame le ke boshoata ba nama le
ba lebese. U ka mpa ua bolaoa ke lefu feela.

Ka maele ana ho tšelisoa ba hapetsoeng likhomo le
likobo, ba mpang ba saletsoe ke mabele feela.

2 2 2 2

**155 Lefu le qoleng
ea kobo** HO boleloa bohaufinyane ba lefu
ho motho mang le mang.

Ho entsoe keletso hore motho
a se ke a lebala, 'me leha ho entsoe
keletso ena e ntle, ha hoa boleloa seo e ka khonang
se etsoe ke mong a kobo eo lefu le leng qoleng ea
eona, ha a bontšoe moo a ka balehelang teng.

Ho lemohiloe ka ea neng a phela maobane, athe
kajeno o shoele, h'a sa phela.

156 U bua moeka KE HO RE ea buang o nepile, 'me o boletse tse utloahalang ; ke 'nete e tlatseng.

2 2 2 2

157 U teela mosili pontseng KE HO RE, u bua tseo u sa loke-leng ho li bua har'a batho. U buile lekunutu har'a bongata ; kapa u entse pontšeng seo u nong u tšoanela ko se etsa sephiring.

Ho lekentsoe ka mosili, hobane o ke ke oa sebeletsoa har'a ba bangata ; har'a bongata ho na le ba bang ba sa lemohang kotsi ea oona ha o ka teana le mollo.

2 2 2 2

158 U ruta mpshoe lebelo HO BOLELOA ea eletsang moahloli hore ba melato ba n'o shapuo, kapa ba lefiso e haholo-holo, leha e le hore ba n'o amohuo a leruo, etc. Ho thoe : U ruta mpshoe lebelo ; hobane le uena o tla u ahlola kamoo u mo laetseng kateng. Maele ana a tlatsitsoe ka a reng : "Molaea-khosi oa itaela ;" 'me ke ho re o hlalefisa sethoto. Bohle ba tla ahloloa holim'a keletso tsa hao ba ea lla ka uena.

2 2 2 2

**159 Motsamai
o ja noha**

HONA ke ho re, motsamai ha a khethe, h'a khese letho ; a ka ja sefe le sefe, se monate le se sebe, se behoang ka pele ho eena.

Lebitso la noha le kena feela ho tiisa khotatso ho motsamai. Ea e-ba hore ekasita noha a e je. Empa he le eena motsamai, e ka khona a n'o ja ka kelello, a tle a se ke a ipolaea.

**160 Moutla oa
lintjeng**

KE HO RE, mosobelo, molikuo, ea loantšoang ke bohle, eo ho sa tsejoeng ea mo hlabileng pele ho ba bang ba bangata. Ho joalo

le moutla o bolaoang ke lintja tse ngata, ho ba thata ho khetha e o tšoereng pele ho tsohle.

Moutla o joalo o phehoa khotla moo o tlang ho jeoa ke banna kaofela. Athe oo ho tsejoang ntja e o tšoereng, oona o orosetsoa tlung ha monga ntja e o tšoereng.

**161 Tsoene ha e
ipone lekopo**

TSOENE ke ntho e mpe haholo sefahlehong ; hobane sefahleho sa eona se lehahanyana, kapa seriba.

Lebitso la sephoko sa thaba ea Leribe, se ne se tšoantšoe le seriba sa tsoene. Tšimolohong ea lebitso lena, ho no ho sa thoe Leribe, ho no ho thoo Seriba ; ho boleloa sephoko se okametseng

lekhalo la Leribe le Litlhoatšaneng, hape se okame-
tseng moo ho bitsoang Maiseng, ha Josefa Molapo.

Joale he, maeleng ana ho thoe, tšoene leha e le le-
kopo joalo, eona ha e le bone. E itšepa haholo, e
itekanya hore e ntse e bōpehile hantle-ntle. Ho joalo,
ho motho ea nyefolang liketso tsa ba bang, tse mpang
li le teng le ho eena.

Maele ana a tlatsitsoe ka a mang a reng, motho ea
joalo eba ke "mohlamatsana mohloka koli, motseba
tsa ba bang!" Ea hae h'a e bone.

2 2 2 2

162 Nketjoane o NKOLANE ke lenga. — Ka nkola-
etsisa nkolane ne. ho tšoantšoa morena; ka nke-
tjoane ho tšoantšoa mofo ea etsi-
sang morena. Hape ba re: "O
etsisa thoele." Ka thoele, le teng ho lekanngoa morena.

2 2 2 2

163 A re anya UA BUA, a 'na a u lumella, 'me le
leleme eena a ba a kenya tsa hae, hore
u se ke ua tšaba ho bua haholo;
athe he, o tla u tlaleha ho eo le
neng le bua ka eena; kapa tseo u li buileng u sa ike-
lelloa, o tla ea li phetela bahabo.

2 2 2 2

**164 Ha li tenoe
ke meja**

BA-SOTHO ba pele ba ne ba sua marapo a malelele, a neng a bitsoa meja, ao ba neng ba bofa thoto ka 'ona holim'a mekokotlo ea lipel-

lesa.

Maele ana ke a motho ea hlokileng khotso moo a falletseng teng; 'me ke polelo ea mohla a khutlelang moo a neng a tlohe teng. Ha a tsoela pele polelong tsa hae mohlantso, o re: Mohla ke tlohang ha eso, ha kea ka ka tloha ke loile, nke ke ka tšaba letho ho boela.

Mobali, hopola hobane motho enoa, mohla a tlohang, bahabo enere ha ba mo lumelisa, ba re: "Maele ke maboeo."

2 2 2 2

**165 Tlou ha e
sitoe ke meroalo**

TLOU ke phoofolo e kholohali, empa he e imeloe ke boholo ba eona. Ke ho re, morui ha a ime-loc ke leruo la hae; senatla le sona ha se ime-loc ke bonatla ba sona; esita le bana ba hao ba ke ke ba u imela ho ba holisa leha ba le bangata, etc.

Ke ka baka lena ho nang le maele a reng: Kea loha, kea tlatllohanya, ke etsisa ha ke ba tsoala. E le ho re: Ke fa enoa, le eno, le eane, joalo-joalo.

2 2 2 2

**166 Marema-tlou
a ntsoe leng**

E KA joale, maele ana 'ona a tla re hlahisetsa pelaelonyana hore efela eka tlou e sitoa ke meroalo, hobane ha e tsebe ho retelehela ka pele lehlakoreng; ba e loantšang, ba e sala morao, ebe ba e ratha, ba e khaola mesifa ka lilepe, ho fihlela e oela fatše.

2 2 2 2

**167 Ka ema le
monn'a Mateneng**

LETENA e ne le e mong oa lihloho tsa ba-Fokeng ba Motsoakhu-noana, ba neng ba le Mautse moo ho 'nileng ha bitsoa Mateneng ka lebitso la Letena, joale ka ha ho bitsoa Matsieng ka lebitso la Letsie.

Ha kea ka ka fumana ho banna ba babeli hore ha e mong e le oa Mateneng, oa bobeli ea makalitsoeng ke oa Mateneng ha ba khahlana tseleng, eena ea na be e le ea hokae, a ea kae? Maele ana a re: Ka makala! Ka ema ka re tlee! Ka tsieleha!

2 2 2 2

**168 A re lala ka
'mele**

KE HO RE, eare re le molato kaofela, rōna a re lala ka 'mele, a se ke a bua letho leha e le ho talimisa khalefo ho rōna, a mpa a thokola 'nyeo feela. Hape-hape, ke ho re: A re etsa bao ekang ha re batho; a etsa seo letsoalo le kelello ea hae li ka beng li mo thibile ho itlotlolla hakalo, le ho re hlabisa lihlong ha re ntse re mo talimile, 'me eena a re letse ka mele.

**169 U tsoere
lehaha**

KE HA u tšepisitsoe ha thoe, taba e tla sebetsoa ka mokhoa o itseng ; 'me ha u ntse u lebeletse u tšepile joalo, hamorao u tla utloa hobane ho sebelitsoe ka mokho osele. Joale uena e sa le u kakatlela lehaha. Ke ho nyatsa litšepiso tse fetohileng.

2 2 2 2

**170 Lefifi ke
ngoan'abo motho**

HLALOSO: Ke ngoan'abo motho hobane tse mpe li etsoa lefifing moo li sa tl'o ka li bonoa ; ke eona kakaretso. Hape lefifi le bitsitsoe ngoan'abo motho ke linokoane le masholu le lifebe. Ke ngoan'abo motho hantle ho lihloela le ho ba bolaoang ha ba lahlehela babolai ka baka la lefifi, 'me ba phela ka mokhoa o joalo.

2 2 2 2

**171 Khala e
bilietsa ntsele**

LEO nka le utloahatsa joana : ntoha e loana e ba bobebe ka thekong tse ling, empa thekong eo morena a leng ho eona, e ee e be boima haholo-holo hobane bahlabani ba bilietsa (boulela) morena.

Hape-hape, ho boleloa ea boulelang lintho tsa hae ; ea halefang ho sa tsejoe molato, empa e le ka hobane le atametse pel'a ntho ea hae, 'me a sa rate ha le e bona, le e tseba, e be hore e tsejoe ke eena feela.

2 2 2 2

**172 Mehope ea
busulosetsana**

EA U FANG, le uena u mo fe; 'me
seo u ratang hore ba bang ba u
etse sona, le uena u ba etse sona.

Ka lebitso la mehope ho boleloa
mokhoa oo ba-Sotho ba o etsang ha ba hlabile; eba
ntlo e 'ngoe le e 'ngoe e tla isetsoa namanyana le mo-
ronyana; 'me liabo tseo ke tsona tse bitsoang meho-
pe, hobane hase litho, ke namanyana feela e nyenyane.
Mohlomong ba bang ba abelane litho.

☪ ☪ ☪ ☪

**173 A nkena
hanong**

KE HO RE, eare ke sa ntsane ke
bua, a bolela, a hloka mamello
hore ke be ke qete tsa ka; ke ka
hona ho bileng ha tsoha lerata.

☪ ☪ ☪ ☪

**174 O roetse
qoele**

MOTLOTLO, boikakaso ba oa roe-
sitsoeng, kapa ea thabisitsoeng,
ea bonahatsang thabo, ka metsa-
mao le ka lipolelo tsa hae. Mc-

hlomong o entse ketso e kholo e bokehang ka botle.
Le tla mo bona a roetse qoele. Qoele ke sekola, 'me
sekola le motlotlo ke lipontšo tsa thabo e hleng e ba-
tle e feta moo e neng e tšoanela ho khaotsa teng ho
ea emetsoeng ke bahlolo. Ho ba joalo le ho mohlak-
nāna mohl'a lenyalo la hae, etc,

**175 Maila khaka
maja khobe**

HO KUTLOA (kobisoa) ea ilang ntho pontšeng, athe sephiring a sa e ile. Ha ho hlalosoa, ho thoe : "Motsiri o n'a re ha a je namane, empa kajeno o se jele sefolotsane." O ipolela hore ha a noe joala kanthe sephiring oa bo noa etc.

2 2 2 2

**176 A shoela
mahapeng**

E HLILE ke ho re, a utloa bohloko pelong, a mpa a imeloa ke puo, eaka o tla lla ; a shoela mahapeng. A makala a hlomohile, pelo e sisa kahare ho eena, leha ho le joalo a se ke a bua. Kapa a halefa, 'me a soaba, a tšohile, a hako a ke puo, eaka o tla lla. Motso oa maele ana ke matla a letsoalo, kapa bohloko ba pelo bo phahamelang kelello ea motho.

2 2 2 2

**177 U kenetse
bahlolohali**

MAELE ao a re : "Ua fihla, re se re qetile ho ja, joale ha ho sa le letho." Bahlolohali ha ba na monna.

2 2 2 2

178 U matsoho maruru (hatsetse) KE HO RE: U bo u mo lesetsa'ng? Ere u ka b'u mo bolaile, a shua.

2 2 2 2

179 Ha e bone LENTSOE le akaretsang feela ho banna ba buang khomo; e be ho re: "E shoele, ha e sa bona, ho bona lona babui ba eona;" e ntse e le ho re: "ntše-hele;" 'me-empa ke kōpo e ribehiloeng ka hlonepho, e tle e se ke ea hlabisa lihlong.

2 2 2 2

180 Hloaeang litsebe MOO ke ho re: Elang hloko! Mamelisisang hantle! Utloang!

2 2 2 2

181 Ha meritsana suee MOO ke botšabehong, boo ho fe-toang teng ka letsoalo, 'mele o ntse o shobeha hangata-ngata, letlalo la hloho la mofeta-ka-tsela le baleha joalo ka tlas'a moriri. Ke ka lona ho thoeng: meritšana suee.

**182 Leshala le
tsoala molora**

HO BELAELoa ka eo ntat'ae e bileng mohale ntoeng, athe mora oa hae ke lekoala le tšabang haholo. E le ea mafolo-folo, ea sehlahlo, ea maoala; ea matla, ea tšepahalang, oa mesebetsi e metle, e makhethe, hape monna oa litaba, le motsoalle oa sechaba; ea mohau, e le sefani; tseo kaofela ha li eo ho mora! Leshala le neng le hlenne mollo o matla, lithakong le siile molora feela o batang, oo ho seng motho leha a le mong ea ka etsang letho ka oona, 'me e se e le o ka 'nang oa fefoloa ke moea feela o hlahang kae le kae.

2 2 2 2

**183 A e naka e le
oa bo-mphelehe-
tse-ke tahilo**

HOA BALOLLOA, ho khethoa ho bana ngoana ea hlahlileng ka bohloa ba 'm'a hae; 'me leha e se phelehetsong ea 'm'a hae, ho supjoa feela mokhoa oa tlhaho ea hae e mo latolang maling a ntat'ae. Ho bonahatsoa bohloa ba 'm'a hae, le bomalimabe ba ngoana maling a ntat'ae.

2 2 2 2

**184 O khahloa ke
fiso la metseng**

HO NYATSUOA ea ahellang moo a etetseng teng; lefiso ke lijo tse ngata. tse monate, tseo a fepjoang ka tsona, tsona tse mo lebalitseng ha habo.

Ho boleloa lefiso ka baka la joala le mafi tse tše-

loang ka lefisoaneng leo a fepeloang ho lona. Hape ba mo ekeletsa lebitso la : "Seeta le morokolo." Ea hloakang hlaloso ea morokolo a ka 'na a e botsa ho ba bang, bao a hahileng le bona.

§ § § §

**185 Utsaba lehala,
u ea moratheng** LEHALA ke motoho o phehiloeng ka lebese; moratha ke o phehiloeng ka metsi. Joale ke ho re, ua tsaba ea bohale, ua loantša ea bonolo; a tsaba ea matle, a loantša ea fokolang; athe phoso eo bobeli ba bona ba u foselitseng ka eona e 'ngoe, ba tšoana ka molato, empa e mong ua mo tsaba, e mong ha u mo tsabe.

§ § § §

**186 Morena o
nyetse** BA-SOTHO ba bua tšebetso ea letolo ka mantsoe a hlonepho, e ke ho re ha motho a bolailoe ke maru ho se ke ha lloa, empa ho etsoe hoo e kang moketa ho binoe; le hona ho se ke ha roaloe thapo; motho ea bolailoeng a epeloe motšoe-tšoeng oa metsi. Morena ea boleloang ke Molimo o leng marung; athe balimo bona ba supuo ka tlas'a lefatše. Hape motho ea nkiloeng ke maru h'a etsetsoe matšeliso. Tsena kaofela ke tse neng li etsoa ke ba-Sotho ba khale.

§ § § §

**187 Hlomola
mokhele**

E NTSE E LE ho re, lula fatše,
kapa suruha kapele.

§ § § §

188 Jang setsi

KE HO RE: "Atamelang le fokotse
sebaka se kahare". Setsi ke seba-
kanyana se setseng ka har'a mo-
khopi. Mokhopi ke bongata ba batho ba emeng, ba
entse theko kapa sakana la nkope. Haholo ba o e-
tsa mohl'a matsema qetellong ea mosebetsi, kapa mo-
hl'a mabollo a bashemane.

§ § § §

**189 O oetsoe ke
ntlo**

HO BOLELOA mohlolohali oa mo-
nna ea shoetsoeng ke mosali oa
hae. Ho hlile ho thoe ntlo ea
hae e oele.

Ntlo ea motho ea shoeleng ha e kenoe ke e mong,
'me hape ha ho etsoe letho ka marulelo a eona.

§ § §

**190 U tsaba moru
o se na nkoe**

E HLILE KE ho re, u tšaba lefeela-
felane, moru o tšabehang feela
ka talimo ea mahlo, o teteang
ka lifate le lithupa, le ka mahla-
ku a tsona; o motšo-motšo, 'me har'a oona ho lla se-

phooko feela. Empa nkoe eona ha e eo ho oona. Ka lentsoe lena ho lekanngoa tsohle tse tšabehang ha li talingoa, athe li se na molato leha e le kotsi.

191 Se khata se le bolepo

HO THOE, sefi se chehiloeng khale, seokho se se hahile, se tlatsitse bolepo ho sona; empa leha ho le joalo, sefi se sa tšepetsoe ho

pitla.

Ke ho re, u no u nketse hampe, ua hopola eka ha re sa tla khahlana, eka u lekantse hore ke se ke ne ke lebale. Moetsuo ha a lebale, ho lebala moetsi. Ho joang kasheno? molamu o kopane le tšephe.

Hape-hape ke lentsoe le hlahisoang mohla ho tšoe-roeng sehlola, sesinyi, se bileng sa lohelo leno, sa ntšetsoa lihloela kapa mekhahlelo.

Joale ba se ba mo tlaka, ha ba ntse ba re: "Kasheno se khatile se le bolepo; phokonjoe e lahliloe ke mongobo".

192 Leoto ke moloji

KE HO RE, leha le nketsa joana, le tla tsamaea, 'me le tla fihla moo ke tlang ho kopana le lōna riteng sa moseeka (pheletsong).

- 193 Mohats'a leo
h'a senyeheloe** LEO KE MOTHO; ke eena monna ea matla, ea mpang a sa tsebe ho etsa mesebetsi e metle, e makhethe; empa leha ho le joalo, mohats'a hae ha a hloke ho e-na le oa sekhoba. Lentsoe lena he ke le tšehetsang monna le mohats'a hae pelaelong ea mesebetsi e sa hlophehang, e se nang le-reli (khahleho).

§ § § §

- 194 Mosili khala
e 'ngoe** KE HO RE, o s'a tla phetha (qeta) mosebetsi oa hae; ho setse tsatsi le le leng, kapa a mabeli (etc.), mosebetsi o ntano phetheha; kapa ke saletsoe ke le le leng, ke ntano fihla moo ke eang teng; kapa thota e se e le 'ngoe feela, ke ntano kena hae. Khala ke seatla sa mabele se siloang ke mosali lebaleng, kapa liatla tse peli.

§ § § §

- 195 Ho fana ke
ho iphela** HA U FANA ha u lahle; eba ua iphela, hobane mohla u lapileng, eo u nong u mo thuse o tla u thusa le eena, 'me ebe o u buselletsa khalapa e fetang ea hao, u je le litholoana tsa ho fana ha hao.

196 Moeti tlo (SEPELI). — Ke lona lentsoe la kamohelo e tsoaloang ke lerato.
heso ; baeti tlong Ke lentsoe, empa ke tholoana ea lerato. Hoja le be le ka emisoa
heso hantle sefahlehong sa ntlo, ka lihlaku tsa nteteroane, e ne etlaba moeti o ekelelitsoe thabo pelong ea hae, e thopohelang sefahlehong ; pelo ea hae e s'e qala ho khatholoha, a e-so lule fatše.

Ha ke hlahisa lentsoe lena kaofela, le sebelisoa joana : Moeti tlo heso, re je ka uena. 'Me ke ho re, mohla moeti a leng teng, ho etsoa lijo tse ngata, 'me le hona ho phehelo a hore a baballoe ka tse monate, tse mo hlatsoang pelo ; 'me he a ke ke a li ja a le mong, o tsoanetse ho li ja hammoho le beng ba ntlo eo e leng moeti ho eona.

Seeta-le-morokolo kapa sekhahloa-ke-fiso-la-metseng, o ea hanelle moo a etsetseng ke hona, 'me ke phoso ; e ka khona moeti a n'o boela ha habo a e-so tene metsoalle e kileng ea mo thabela mohla a fihlang ho eona.

197 Pha balimo BAETI ke balimo ka hlonepho (bohedene). Ba u kothatsa, ba
o ja le bona lemohile hoba u lihlong ho ja le bona, kapa e le uena u itlosa lihlong joalo, ha u rata ho ja le bona tseo u ba fileng tsona. Lihlong li ee li be teng hobane ba-Sotho ba na le lebitso leo ba somang ka lona ea jang le baeti, ba re, ke khoboko seja le baeti.

Empa ba atisa ho omanyana osele ka lona, eo e seng oa beng ba ntlo eo baeti ba leng ho eona ; 'me moo u ka lemoha hore eka mōna o teng lijong tseo ba li

fepileng baeti ba bona; etsoe ba motse ba atisa ho itloaetsa baeti kapele, ba tle ba fele ba je ka bona.

§ § § §

**198 Mahlo ke
liala, a tsela noka
e tletse**

KE HO RE, mahlo a boha phatlalatsa ka bophara le ka bolelele; 'me esita eona noka e tletse, eo u sitoang ho e tšela, 'ona a e tšela habonolo ka pono ea 'ona.

Mohlomong mahlo a bone ntho eo u ka bong u sa ka ua rata hore a ka e bona. Ho tse ling pono ea 'ona e hlahisetsa monga 'ona kotsi. Leha ho le joalo, har'a litho tsa motho ha ho setho se tšebetso e ntle joale ka mahlo. Ea bolelang 'nete, le ea bolelang leshano, u ka ba khetha ka mahlo, ka ntle ho kutlo ea litsebe.

§ § § §

**199 Mona-koli
h'a itebale**

HO MAELE a 112 ho utloahetse tsa: "Le molato lea itsoa". Joale ke tlatsa hlaloso ea maele ao ka hlaloso ea maele ana a 199, hobane

ho boleloa tsa motho a le mong.

Mona-koli o hloaile tsèbe, o roetse mahlo, 'me pelong ea hae o ahloa ba babeli ba tsoileng lekunutu ka tsa bona! O re, ba seba koli ea hae. O bile o hlokometse koli ea hae lifahlehong tsa ba mo shebang, hore a tle a lemohe ha li mo supa ka hlonamo kapa masoabi a apesitsoeng boiphaphanyo ho eena.

O etse ka matla hore a lemohe masoabi a lifahleho

tša bona ha li kopana le sa hae; empa eka o lebetse hore le bona ba tla lemoha bophelo boo a leng ho bona ka tsatsi leo, kapa matsatsing ao; o nahanne hore eka sebatalali se mo bone, 'me se mo boletse.

Empa sefahleho sa mona-koli, se amohela tša ba bang ho kuleng ha letsoalo la hae. Se re: "Hlonamo e teng, ke e bone, le boiphapanyo. Ba siame, 'me ba shoetse mahapeng. Sebatalali se mpone! Ho seng joalo, eka taba li boletsoe ke lehlokoa!"

Moo he, letsoalo eba le se le qalile ho befa. Litsebe tša hae li utsoitse ntsoe le le leng lekunutung la ba babeli; ha e mong a itse: "Ka 'nete ke taba e soabisang", mona-koli ha a utloa mafosisa a ntsoe leo, a tšerema mangole ke ho tšoha, 'me lijo kaofela li bosula molomong oa hae. Batho ba maketse, ba ntse ba botsana, ba re: "Oa kula; o na le eng". Ha a kule, ke mona-koli. O ahloloa ke letsoalo le molato.

**200 O na le
sekhobo (koli)
har'a bohle**

HLOAEA TSEBE, mobali u, utloe. Ho boleloa kharebe e emaretseng matšehong (lapeng habo). Ka mora' tseo, ha a se a nyetsoe, mohla likomang ke eona hlapa eo ba bohali ba hae le batho feela ba tlang ho 'na ba mo rohaka ka koli ea hae. O thohakong e le 'ngoe le monna, kapa mohlankana eo ba neng ba ikapese sekhobo seo le eena.

O na le sekhobo; koli ea hae ha e sa tla lebaloa; ke lentsoe le boima hampe. Esita motho ea kileng a hlanya, a mpa a boela a thuseha, o na le sekhobo. Le ea nang a ngalohe mophatong o na le sekhobo etc.

**201 Tjootjo e
hlomile sesela
(mohatla)**

HO BAPISOA ka molepe (thaha) masibeng a setono sa oona. Ka khoeli tse isang marieng a ea foreha; ere ka tse isang lehlabuleng a hlome ka sehlopa se setšo-setšo se selelele, se setle. Mohlang oo molepe o roe tse sehola (qoele), 'me leha o bina, o bapala, o motlotlo.

Ka maele ana ho rorisoa morena ea kileng a hlōloa ke e mong ea mo eisang ka makhotla. Empa eitse mohla a seng a e-na le makhotla a mangata, a hlōla mohlōli oa pele. Mohlang oo, ke eena ea bitsoang tjootjo e hlomile sesela. Lehlomela la matla a hae le ka utloahatsoa ka lehlomela la moriri oa Samsone, monna oa bohologo-holo.

202 Tsoela mathe

KE MAELE ao ho namoloang motho e moholo ka 'ona, kapa motho feela ea halefileng haholo, Ho thoe: "Tšoela mathe fatše, mo-Koena"; e ka ho re: "Mp'u mo tšoele ka mathe feela, ho e-na le ho mo tšoara ka matsoho"; esita le mofo o namoloa joalo. 'Me ha u mo tšoela sefahlehong ka mathe, bohle ba se ba qala ho tšepa hore 'molauoa o phetse, 'me le eena matšoafa a s'a kokobela. Ho mo tšoela hoo ho bitsoa: Hloethe sa mathe. A mo tšoela ka hloethe sa mathe.

Hape, ha ba ntse ba rapella 'molauoa, ba re: "Oho! ha le fete khomo, le ee ho motho". E le ho re: Ha le fete khomo (lerumo) le ee ho motho, le mpe le fete motho, le hlabe khomo. Maele ana ke lekala la hona: mehleng ea bohologo-holo, motho ea neng a tšoara

ntoeng o n'a emisa matsoho a mabeli, a a lema joale ka manaka a khomo, a re: "Ke khomo"; ebe eena le ba le kang ho mo rapella ho motšoari oa hae, ba re: "Oho! ha le fete khomo le ee ho motho". Ha motšoaruoa a phetse joalo, mohl'a khotso, bahabo ba tšoanela ho mo lopolla ka likhomo tse leshome tseo ho thoeng li lekana hloho ea motho. Le 'na hona ke ho bone ntoeng tsa bara ba Molapo ka 1882. Moshe Sekoli a tšoara Mokheche; eaba Mokheche o emisa matsoho, o re ke khomo; eaba Moshe o lesa ho mo bolaea. Mohl'a khotso, Mokheche le mora oa hae ba ntša khomo tse leshome tsa topollo tseo ba li nehang Moshe.

Tšoela mathe. — Molao oa ba-Sotho o no o lefisa eo batho ba ntšaneng kotsi pel'a hae, ha a sa ka a ba namola; empa ha a lekile, ba mpa ba mo hlōla, ba ntšana kotsi, ha a na molato.

Le morena a lefise ba sa kang ba mo namola, ha a halefile, 'me a bolaea motho, kapa a otlala mosali oa kae. E, hobane khalefo e fokolisa kelello, 'me ka baka leo ho hlokeha haholo-holo hore bahalefelani ba thusoe ho e-so hlahe kotsi.

203 Taba ena ke tsita-baholo KE MAELE a thatana ho utloisoa ho e-so hlahe taba eo a thulanngang le eona. Tšita-baholo ke ketso e phoso e entsoeng ke morena, 'me ho se ea betang pelo hore a mo ahlole, kapa morena eo eitseng ha a imeloa ke phoso ea hae, a e rolela holim'a mofohatse oa hae; eo, leha a utloisoa bohloko ke ketselletso e behiloeng holim'a hae, a imeloe ho hanyetsana le mong a hae, a mpe a shoele mahapeng. Hobane morena h'a tene-moluopo. Ha

ba re: " Taba ea hao ke tšita-baholo", u hlo u tele. E se e le ho re, ba ke ke ba ba ba tsoela pele ka eona, e thata, ea ba imela leha ba le baholo.

Hape-hape, tšita-baholo ke eona ketso e lemale-tsoeng, e le phoso eo ho oelang ho eona e monyenya-ne joale ka ha ho oetse e moholo; eo hape, ho eona ho oelang morena joale ka ha ho oela mofo. Tšita-baholo e bolelisoa haholo malokana le e motona le e motšehali, e be ho re ke molato oa tlhohelo, kapa oa popeho. Haholo ba namolela ka maele ana, ha ho hlaha hoo e kang tšomo (ho soma) ho motho ea febi-leng.

Banamoli bao ha ba emele bofebe, ba nyatsa feela ha ho songoa sefebe. Eka hoja ba se ba re: U ka tšoene e sa iponeng hore le eona e na le lekopo joale ka tse ling. Maele ana a hlahisoa joale ka matšelisō ho ea soabisitsoeng haholo ke tšito ea hae.

**204 Moholo o
rongoa a eme**

A NA ke thapelo ea e monyenya-ne ha a roma e moholo. Empa thomo ena e fokolelitsoe matla a ho emisa e moholo ka thomo ea e monyenyane. E ka khona thomo ea e monyenyane e khaoletse e moholo ha a se a eme, 'me le hona a feta pel'a ntho eo a e rongoang. Ho thoe: "Ntlele le met-si moo, monghali; moholo o rongoa a eme." "A k'u tle u nqeletse koae ho 'nyeo; moholo o rongoa a eme." Ke thomo e saloang morao ka thapelo ea boikokobetsō ba moromi.

**205 Ba ikhabile
ka mero ea
mashoele**

MASHOELE ke mahloele, bona bobete ba tsohle tse hlajoang; 'me ba itelelang ke ba hlileng ba a oela ka mahlo-matšo, hamorao ha ho e-tsoa nama, ha ba sa na sebaka, hobane ba se ba tennoe ke bobete. Ke ho re: ra potlaka, ra ikimetsa ka tse nyenyane, kathe lihoho li sa tla. Efelane lepotla-potla le ja poli. Ke maele a hlahang mohl'a lelobelo la thepa, kapa hona lijong.

**206 Mosebetsi oa
motho e mong ke
qhoba-litho**

KE MAELE a hlahisoang ka pelaelo ke mong a mosebetsi, ha a bona ho tsoafa ha ba mo sebeletsang, bao a bileng a tsebang bokhothali ba bona ha bona, 'me mosebetsing oa hae ba monyebe.

**207 E-ea u
tsepele, e-eang le
tsepele**

HOJANE e se be 'nyeo, le ka be le tseba taba; mahabo lõna ho ka bo ho liloa ka mamina.

Tšepelang ka ma-English mahareng a lõna le ma-Buru! Ke ho re: Hoja hase ka ma-English, ma-Buru a ka be a le sentse; lea phela, le bile le sechaba ka baka la ma-English; ma-Buru a le tšaba ke hona, e seng ka lõna. Hangata maele ana a hlaha moo ho lelekoang, ka-

pa moo 'molauoa a tloheloang bophelo ka thapello ea e mong, leha e le ka tšabo ea e moholo etc.

**208 O nts'a phalla
har'a naha**

MOTSAMAO oa motho ea sa tse-beng tsela e eang moo a hopotseng teng. O lahlehile, ha ho sa bona-la moo a tsoang le moo a eang.

Tahleho ea hae e imetse kelello, 'me kelello hoba e khathale ho batla tsela, ea senyeha, pelo ea nyahama, 'mele oa qhobeha (hopola qhoba-litho kapa tepe-llo), mangole a hae a tšerema, kahare letsoalo ha le sa mo file tšoeea. Metsamaeo ea hae le eona tlas'a maoto a hae e lahlehile, ha e sa khethoa ho ea lehlaya le ho ea sefofu!

**209 O jele
metlakana**

HO BOLELOA ea fihletseng lintja tsa e mong li bolaile phoofolo, a e bua, 'me a tiisa a re, phoofolo e bolailoe ke lintja tsa hae; kapa

ea hlajoa ke J., joale K. a e tseka, a re, e hlabiloe ke eena. Oa pele, leha a e buile, o jele metlakana; K., leha kahlolong a emetsoe o jele metlakana. Ea reng se sa e mong ke sa hae, o ja metlakana! etc.

210 Ha li shoe ka hloa le le leng MOHLA lehloa le khethehang eba likhomo tse meketa li tla shoa ke serame sa lona, 'me tse ling li pholohle har'a tse shoang. Ho boele ho be joalo mohla le khethehang hape.

E se e le ho re, le ho batho ho joalo. Ea tšabang ho phallela oabo tsietsing eo le eena a ka phonyohang ka thata ho eona, ha a ne a ka e atamela hore a thuse ngoan'abo, o itopolla ka maele ana ho mo phehellang hore a phallele ngoan'abo. Hape ba boela ba thiba ka 'ona maele ana ea phehellang hore a finyelle haufi le tsietsi ea ngoan'abo. Esita ha a nyatseha hore h'a k'a thusa oabo, o inamolela ka 'ona.

211 Tsephe ea seisa none TSEPHE leha e matha e tiile ka lebelo, e tseba hantle ho khutla haufi-ufi le selomo, ha e se fumana ka pele ho eona; athe none eona, ha tšephe e khutla, e se e oela, hobane ha e tsebe ho reteleha haufinyane.

Ka maele ana ho boleloa ea koenehelang morero motsotsong oo bao a o rerileng le bona ba kenyang matsoho ho oona. Morerong o khopo, ha ba bang ba oela, eena a inoha. Empa morerong o n'a lumellana le bona, a ba felehetsa ke hona. Ke ka hona ba 'mitsang: Tšephe seisa none. Morerong o lokileng le teng ba rerile hammoho le eena; ea mpa eare ha ba etsa, a honyela, ba feta.

**212 O antse
khonong**

HO BOLELOA ea futsitsengntat'ae, kapa m'ae mokhoeng oo e mong ho bona a nang le oona liketsong tsa hae. Haholo-holo ba atisa

ho re : Ngoan'a lelala o antse khonong. Ha ba rialo he, eba ba bolela mora kapa morali, eo pelo ea hae e sekametseng mekhoeng le liketsong tsa e mong ho batsoali ba hae.

Ke na le sebaka hore ke arole habeli tseo ngoan'a lelala a li antseng khonong.

1. Ngoan'a lelala ka motsoali ea sehlohō, ea pelo e mpe; hape ea sehloa, ea utsoang, ea timanang, ea soro (lonya, sehlohō), ea meharo a le botsoa, ea mohono e le lenyolo-nyolo, ea soasoang hobe, ea lehehle a hloka kelello, ea sequele-quele (bohale boo e kang bohanya), etc.

2. Ngoan'a lelala ka motsoali ea hloileng bobbe, ea mosa, ea tloaelaneng le 'nete, ea fanang, 'me a le mohau, ea ratang kahiso, etc.

Ngoan'a lelala le ngoan'a tali ke utho e le 'ngoe-ngoe, motho a le mong feela.

Khono e tsejoa haholo ke bohle hoba ke nthoanyana e tšesanyane eo lephutsi la letonanahali la mokopu le theileng ho eona. Ha ho le joalo, khonong ke mothehong oa tlhaho, kapa mohloling o bitsoang batsoali. Motheho ha o le khopo, majoe kaofela a itšoareletseng ka oona a ea 'n'e sa le a sekame joale ka oona. Empa ha o eme o tsetlame hantle, eba le majoe a behoang holim'a motheho ea 'n'e e sa le a sasamala hantle holim'a oona. Hona ho ka tiisoa ka lentsoe lena : "Ke 'na Jehova, Molimo oa hao, Molimo o matla, o boulelang, o otlang bana ka baka la bokhopo joa batsoali ba bona ho isa molokong oa boraro le oa bone oa ba ntlhoeang".

Masea a ba ha Maieane a roesoa likhono melaleng, ho fihlela e e-ba bana ba seng ba ea lipapaling; ha u fumana ngoana kapa bana ba joalo, u hl'u tsebe ho-

bane ke ba ha Maieane.

A re nahaneng, mang le mang, holim'a khono eo re anyesang bana ka eona, na ke e joang ho botle le bobo. Hobane ba ke ke ba ba ba fosa ho anya khonong.

213 O tlametse sa tlung OA FALLA, ha a tsebise bao a ahisaneng le bona, kapa morena eo a ahileng moo ka eena; tsohle tsa hae o li lokisa, o li tlama-tlama sephiring ka tlung, ho se ea mo bonang. Bosiu, ha ho robetsoe ke ba bang, eena ha a robala, o nts'a felehetsa thoto; oa falla, 'me ke ka tse mo tetelitseng pelo, kapa tse mo rerang; 'me e mong oa metsoalle o mo lomile tsebe, (o mo nyenyelelitse tsebeng).

214 O loma a folisa O HALEFILE, a mp'a phakisa a tšoela mathe, 'me kapele-pele, hau-finyane a sa tsoa halefa, o se a bua hantle ka lipolelo tsa khotso le eo a neng a mo halefetse, 'me le mpho e bile e teng letsohong la hae; 'me ka ho etsa joalo, o thoba pelo eo a e tetelitseng ka khalefo ea hae. O lomile, joale oa folisa.

Ho thoe, toeba ha e loma motho ea robetseng, eba etlare ha e qeta ho mo loma, 'me a sa ka a tsosoa ke meno a eona, e mo bululela ka moea moo e mo lomileng; e'a 'ne e mo etse joalo ho fihlela a phaphamisoa ke meno a eona a bohloko 'meleng oa hae.

Maele ana h'a etsoa ho rorisa motho ea lomang a folisa; a entsoe ho mo nyatsa. Hona ho bontša hore ba-Sotho ba batlile ba nena boinyatso; 'me ke ka baka la ba sa kang ba sebelisa maele ana hantle boinyatsong ba bona ka 'ona.

2 2 2 2

**215 O mponela
likobong** KE HO RE, oa nkeisa, ka hobane h'a e-s'o mpone ha ke hlobotse hore ke senatla joale ka eena; mahlo a hae a siretsoe ho mpona ka baka la likobo tse ke li apereng, o nkutloa ka bo-ba-re. Ke ho re, ha a ntsebe hobane ke motho ea pe-lo e mpe, ea sa tšabeng ho loana etc.

2 2 2 2

**216 H'a ngoaeloe
nta** KE HO RE, h'a ngoae-ngoаетsoe. Ho ngoae-ngoаетsa ho etsoa ke ba bang, ha ba tšoara lipere tse hla-ha. Bala maele a 214. Moroabali o hana ha toeba e mo ngoae-ngoаетsa. Ke 'ona maele a bontšang hore ba-Sotho ba ne ba batle ba nena boinyatso ka phoso.

Hangata motho ea molato, ha a bua tsa phoso ea hae, o qala ka ho ingoaea hloho. Joale segoele-goele se re, sona ha se ngoaeloe nta, hobane nthong ea sona se hana ho qaloe; boinyatso ba mofosi se re ke bo-saoana feela.

2 2 2 2

- 217 H'a neheloe
ka ntjana peli** HO THOE, h'a bapalloe; h'a kha-
ntšetsoe matšoele, a ka utlosa le-
fatšeng nang-hang! Oa loea, o
na le sehlare se bolaeang; batho
ba mo tšaba hampe.

2 2 2 2

- 218 Ha ho nk'o
tsoa lemina** HA HO BOLELOA ho thoe: "Ka-
jeno ha 'nyeo ha ho nk'o tsoa le-
mina", ke hore tlung eo, kapa mo-
tseng oa horeng, batho ba hlahe-
tsoe ke kotsi; 'me ho bohloho-hloko. Ba llile; eitse
hoba ba khathale ho lla, ba khutsa ba re tuu! ka ma-
soabi, ba se ba sisa lipelo feela, ho se puo, ba apa ka
lipelo feela.

Ho apa ka pelo ke ho hopola tšobotsi ea motho ea
le tlohetseng, le lipolelo tsa hae, mesebetsi le bana ba
hae, kapa baholo ba hae; le ho tsieleha hoo le tlang
ho ba le hona ka mora' ho hlokeha ha hae.

Mamina a neng a ntšoa ka linkong ke sello a felile,
le eona meokho ea mahlo. Sello se joalo, ke se bi-
tsoang ka maele, sello sa 'mokotsane. Seo e seag sa
'mokotsane, ke sa ea shoetseng lengotsoana (lefeela),
ea shoeleng ka kotsi e mo hlahetseng ka lefeela-fela-
ne; kapa sa moiketsi. Ho thoe: "Moiketsi h'a lleloe
ke motho."

2 2 2 2

219 Se ke ua isa KE MAELE a matšelisō, ho tšelisa
pelo mafisa balli bao mobali a seng a tsoa
utloa tsa bona.

Mafisa ke hona mehopolong e mengata e boletsoeng le eona serapaneng se ka holi-mo. Maele ana a hlhisoa ho eo pelo, kapa letsoalo la hae le fafohileng hampe ka tsietsi e hlhileng ma-bapa le eena.

Ho thoe, a hane mehopolo e mengata eo lefu, kapa kotsi e mo hlhatseng e kenyang menahano ea hae ho eona, ha e ntse e kharametsoa ke ho choba (ho opa) ha pelo. Empa mohlomong maele ana a hlhisoa e le thapelo boinyatsong ba ea sitiloeng ha ba re: "Oho! se k'a isa pelo mafisa," ke ho re: "U se ke ua nahana, kapa ua bala litšito tsa hae tsa ka mehla; kokobetsa pelo, e boele malulong a eona a mehla." Mang le mang a ka tseba ho sebelisa maele ana matšelisong kapa lithapellong.

Esita mosali ea ngalang ka ho utloisana bohloko le monna oa hae, ba le kang ho mo rapela hore a khutlele ha hae, monneng oa hae, ba mo rapela ka thapelo ena har'a tse ling tsee ba li bolelang.

220 Molli h'a
thijoe meokho

O LLA KA tsietsi e hlhileng, le ka eo ho thoeng, e hlhile ka boloi ba 'nyeo, kapa memong ea 'nyeo, etc. 'Me ha eo ho lloang ka eena a hlajoa pelo ke sello se akheloang holim'a hae, banamoli ba mo kokobetsa joana, ba re: "Se k'a utloa bohloko; mo lese, o ea lela; molli h'a thijoe meokho; molli h'a tsekisoe leha a ka lla hampe." H'a etse ka maikutlo; o kharametsoa ke boima ba bohlo-

ko bo leng pelong ea hae; maikutlo a hae h'a tlala ho seo a se etsang ha selo se joalo.

221 **Pela e n'e**
hloke mehatla ka
ho romeletsa

KE MAELE a ntšuoang tšomong. Ha ba bolela ba re, mohla liphoo-fole li bilelitsoeng kamohelo ea mehatla, pela ea na ea e-ba bo-tsoa ho ea le liphoofole tse ling; eaba e neheletsa molaetsa o reng, oho! li tle li e amohelle oa eona, 'me li tle le oona. Empa kamohe-long eo, ha na be ho se tumello hore phoofole ka 'ngoe e amoheliso e mehatla e 'meli ka oa moneheletsa oa pela le khoiti etc. Ke ka mora' tseo e itseng ha pela e phalla, e fihletse mehatla e se e feletse ho tse neng li phaletse ho ea amohela mehatla, 'me ho se ho se moo e ka fumanoang.

Ena he ke tšomo; joale maele a ntšuoang ho eona a re: Ha u itloaetsa ho roma feela, u n'u haelloe ke seo u bong u ka se rua ha ho no iketsetsa uena. Tse hanang ho phetheha kapa ho loka melomong kapa matsohong a baromuoa, li hle li loke ha ho ikisitse mong a tsona; ho hle ho phethehe maele a reng: No-ko li tšabana bophatšoa. (Bala maele a 223).

222 **Ba ntsana se**
inong (leinong)

BAO HE bona ke motho le molekane (motsoalle). Maele ao a emisitsoe ka bopaki ba boholo ba ho ratana ha bona. A fuoa matla a ho re, tsa sephiri sa pelo ea e mong le e mong li ho e mong le e mong oa bona. Ha ho letho le se-

phiring ho e mong mahareng a bona. Ba joale ka motho a le mong ka mehla nthong tsa bona kaofela ; ba ratana ka lerato la pelo, hase la molomo le leleme ; hobane ha ba anyane leleme ; e ntse e le bona bana ba khoale. Esita lijo li se kae, yana ha li haelle e mong ho bona. U ke ke ua seba e mong ho e mong. Ke mathe le leleme.

2 2 2 2

**223 Noko li
tsabana
bophatsoa**

LEHA U ILE ua 'na ua soka ua re, ha le teana le 'nyeo, u tla bua ka hore le hore, mantsoe ao u tla mo hlaba pelo ka 'ona, empa eitse mohla le khahlanang, ua ime-loa ho bua kamoo u nong u rerile ; ua mpa ua bua u se u etelelitse hlonepho ka pele ho eena, hobane a u imetse.

2 2 2 2

**224 E se e le ha
lapa-le-ome**

KE HO RE, ka mehla re re ka kena teng, ha re ke re fumana lijo. Lelapa le omile, ha ho jeoe letho ; kapa ha ho batho, lijo li hlokeha ke hona.

2 2 2 2

225 O ile lolo-lolo KE HO RE a khalemeloe, hobane o tsoela pele mokhoeng o sa lokang; re ne re re ekaba o tla ipona, a itemohela. Khale re iphapantse le ho etsa ha hae, empa kajeno h'a na ho phonyoha, o ile lolo-lolo.

Ka nepo, ho ka thoe, maele ana ke a theang kahlolo ea motho ea hanang ho khutlela ketso ea hae e mpe, e belaetsang ba bang.

Ng'e 'ngoe, ka 'ona maele ana, ba sola (nyatsa) ba eitseng ha ntoa e neheloa, ba ikeka haholo, ba tsoela pele, 'me kotsi ea ba hlahela ke hona. Eba ho thoe, ba ile ba ea lolo-lolo, ba feta moo ba ka beng ba khutlile teng.

226 Re ea teana riteng sa moseeka KE TSOKELO, maele a molato a hlahisoang tsatsing la karohano. Molato o teng mahareng; 'me ka maele ana oa bolokoa; ke o tla boela o hopoloa mohl'a sehlōhō, o hlahisoe sebakeng seo ea sokang joalo a tlang ho ipha matla a ho tseka, kapa a ho loana, le ho bolaea.

Ke bakeng seo hape ho thoeng, ke "moo ho tla luetsa lehlokoa"; hobane ho tla be ho se ea bonang se etsoang ho motho ea neng a sokeloe, hape le hona ho se ea ka namolang; hobane motho oa batho o jeoa 'metoane (sehlōhō).

**227 O rahile
moritsoana**

MOHLANKA h'a kōpa lenyalo ho baholo ba hae, leha a sa bue ka molomo, o ba behela ka liketso tseo ho tsejoang seo li se qosang.

O tsoha ka meso, 'me h'a re letho ka lijo; o ntša li-khomo sakeng, li e-s'o hangoe, oa alosa. Li tsoile ka phala. Lebese ha le sa bonoa ke motho, hobane li oroha ka shoalane. Ha li fihlile hae, o lula holim'a lesaka, o letsa lesiba; le lona mohlang oo, ke e 'ngoe pontšo ea seo a se kōpang ho baholo ba hae.

**228 Ha ua hola
ua eletsa, ua ba
ua sala, u bina
koma ka hloho**

KOMA ke hore pina. Empa mehleng ea morao, lebitso la koma le ile la bolokeloa lipina tsa mophatong feela, ea e-ba tsona tseo ba li bitsang koma. Joale tse binoang hae tsona ha thoe ke mo-

kobane.

Ka maele ana ho boleloa monna moholo, eo le eena, bocheng ba hae, a sa kang a haelloa ke letho ho tsohle tse phethoang ka matla a bocha. Empa hoo ho felile. Joale o feletsoe, o lutse fatše; ke seritsa, ha ho binoa ke ba bacha, o nts'a oma ka hloho a lutse; hobane o na le tsebo, ho felile matla. 'Me ka maele ana, oa itelela; 'me esita le ba tsebang ho etsa ha hae mehleng ea bocha ba hae ba mo llela joalo le bona.

Ho eletsa, ke ho lakatsa, kapa ho luma seo u ke keng ua se fumana le ho se etsa.

**229 Botsofali bo
ja molala oa poho**

KE MAELE a reng, poho bocheng
ba eona e ne e e-na le molala o
shoetseng; empa ha e sa le joalo
botsofaling ba eona. 'Me le ka
'ona maele ana ho sa tšelisoa monna moholo, hore bo-
cheng ba hae e ne e le motho ea nang le litho, sena-
tla; empa botsofaling o fokotse, linama tsa hae lia
kapea (reketla). Ho poho ho thoe: "Maria a ja mo-
lala oa poho"; ka hobane maria lipoho li ota haholo.

**230 Metsi a ea
ntsana**

HA PULA e nele haholo, metsi a
eona a etsa liphororo tse matla,
a be a fumane metsinyana a kha-
le, a ikemetseng letšeng, a sa si-
sinyehe. A macha a kena ka sekhahla, a khofela a
khale ka ntle ho letša, ho tle ho sale 'ona; 'me le
'ona ka tsatsi le leng, a ea ntšuo a ke a mang a tla a
fumana moo.

Bafohatse ba ntšana joalo leratong la marena a
bona, le basali ba sethepu leratong la banna ba bona.
'Me esita le tsona lifebe li ntšana joalo leratong la
linyatsi tsa bona; kapa bona bahlankana leratong la
baroetsana ba bona. Mona, ho qala ka lifebe, ha ho
ntšano e ka baka la botsofali ba e mong; ho ntšano a
ka baka la lerato la khale.

Nga e 'ngoe, metsi a macha ke ho re, ea fihlang
bocha. Ke ka tsona tsena ho nang le maele a reng:
"Ha eare u bona secha u se eka-eke, ere seholo-holo sa
heno u se lahle." Ho eka-eke, ke lekoko.

231 Ngoan'a marata e loele motho a tsoa kotsi KE MOTHO ea ratang ho loana haholo, etsoe eka e hlile ke eena phepheletsane (moqabanyi).

2 2 2 2

232 Se n'o e loana fi sa nkoe SEFI se loana se eme n'ga e le 'ngoe. Ho thoe, mohlabani ea loanang a sa akhotsehe, o sethoto, o neha lira tsa hae sebaka sa ho mo pota kamorao hore li mo tsietse ho itoanela hantle. Hape o hlokisa mekhosi ea habo sebaka sa ho mo khahlanyetsa ba mo bona. Le hona ha a se a le kahare joalo, eba polao ea hae e fihlile.

Ho na le maele a reng: "Mohale o loanela letšoe-leng". "Ke mohale ka ba bang"; hobane a ke ke a bo etsa a le mong, 'me a hlōla makhotla.

2 2 2 2

233 A re : Leoto ! u re ho utloa ! KE MOBALEHI, o re : Leoto ! tsee ke tlohang ka tsona, ha u li bolelloe, u n'u le teng, 'me u li utloile. Iphe matla leoto.

2 2 2 2

**234 A epela
momo fatše**

MAELE ana a pakela ea balehang, o pakeloa ke ea bonang paleho ea mobalehi. O re, eitse mobalehi ha a baleha, a epela momo fatše; ke hore, a tiisa momo hore a se ke a liehisa paleho ea hae ha mohlomong a ka khopjoa, a oela fatše.

2 2 2 2

**235 A ntsa le
hlohong (lebelo)**

KE HO RE, a hoeletsa matla a hae kaofela. ho isa le ho a leng hlohong. Hobane kamorao, mekhosi e mo lelekang, e qosang bohelo ba hae, e tlile, 'me e atametse. E ntse e le ho epela momo fatše.

2 2 2 2

**236 O otlela
toeba sehong**

ANA KE MAELE a kholiso ea bana ba motho ea telloang ke bang. O tšoenngoa hampe, hobane h'a na motlatsi; o nts'a ikhohatsa ka topoloho e tlang ho mo hlhela ka bara ba hae; 'me ka bonyenyane ba bara, o ba bitsa toeba eo a santseng a e holisa ka har'a seho. O na le tšepo hore, mohla ba holang, o tla beta senatla se mo hlorisang ka bona, hobane se bapala ka eena, 'me se taheloa holim'a hae ka mehla ha se noele, se tahlloe.

**237 Tsoeu ha li
tsoane**

HO THOE, ha u tsekisana le motho e mosoeu, uena u leng e motšo, u ke ke ua emeloa lekhohleng la ba basoeu, kapa ke moahloli e mosoeu. Ke ka baka leo ba batšo, ba sebetsang har'a batho ba basoeu, ba beng ba fose ho itlaleha khottla, leha ba jeoa moputso ke beng ba bona ka tšebetso; ebe ba hapa phahlo e 'ngoe ea mong a bona, ba balehe ka eona bosiu; 'me le moo ha hoa loka, ke phoso e tšabehang, e mpe joale ka ea moji oa moputso oa bona.

2 2 2 2

**238 Ngoan'a
setsoha le pelo
ea maobane**

MAOBANE o na a thabile, a le har'a mekhoha ea hae e metle, le liketsong tse ntle, le tsona lipuo tsa hae; 'me le kajeno e sa le eena oa maobane. O rata batho, 'me o thabile ka mehla; hase le ho fana. Ka matsatsi 'ohle o nts'a le joale ka ha e sa le u qala ho mo bona; h'a feto-fetohe joale ka leseaqheme (lecholo-cholo).

2 2 2 2

**239 Mosa o ja
mong a oona**

MAELE ANA a loantša ngoan'a setsoha le pelo ea maobane. Ho thoe, bona bao a ba entseng hantle, a ba fepa ka lijo tsa hae, a ba thabela ka mehla, a ba thusa litsietsing tsa bona, ke

bona ba ea utsoa likhoho tsa hae a robetse! Ba ke ke ba ba ba mo etsa seo a ba etsang sona. Ba tla etsa ho eena ketso ea ra-lehlakana (bala maele a 32). Ba mo honohela, ba mo bolaea.

2 2 2 2

240 Ba hla ba mo buela tseseng khalefo.

KE HO RE, ba mo omanya haholo hoo e kang ba ka mo isa matsoho, kapa hona ho mo loantša, kapa ba mo leleka pel'a bona ka

2 2 2 2

241 A tloha a se a sa talime kamorao

HO BOLELOA eena maeleng a 240. Ho boleloa hore o tlohile habohloko; h'a ka lumelisa. Empa a k'u lekanye hore eka maele ana a k'alimiloe taelong ena: mohla bashemane ba tsoang mophatong, ha mophato oa bona o chesoa, ba laoloa ho tloha teng ka lebelo leo e kang paleho; 'me ba tlosoa ka taelo e reng, ba tle ba se ke ba ba talima kamorao ha ba ntse ba matha ho ea hae.

'Me hoo, eka hoja e le ho re: Ha u tloha moo u sa kang ua fumana phomolo le khotso pelong, moo 'mele le moea oa hao o sa kang oa fumana boiketlo bo monate, u se n'o talima kamorao, ha u tloha teng. Hobane moo u tlohang joalo, u paka hore u ke ke ua hlola u boela teng le ka mohla o le mong, hore u e'o phela teng ka mokhoa o bileng teng pele ka oona. Eba u furaletse; ke phetho. Ha eba hase ho rialo,

e ka ba ho reng? athe ha ba mo lelekile ba ntse ba mo betsa ka majoe, o n'a ke ke a lesa ho hetla ka morao, moo majoe a mo betsang a hlahang teng, a tle a lokele ho a qoba, leha e le hore a bone na ke batho ba bakae ba mo lelekang, na ha ho mekhosi e meng e tsoang motseng, e eketsang balelekisi ba hae.

2 2 2 2

**242 A tloha
likobo li fefoha**

E SA LE EENA, ho thoe, a tloha habohloko-hloko. Eitse ha a matha, palehong ea hae likobo tseo a li apereng tsa phaphamatsoa ke moea 'meleng oa hae, moea o li busetsa morao, le hoja ha lia tiea ho eena ka mahokelo.

2 2 2 2

**243 U shapiloe
ke a masoeru**

MAELE a latolang tseko ea motho e motšo, ha a otliloe ke batho ba basoeru.
Ho iteleloa, hoba mo-Sotho ha a shapiloe ke motho e mosoeru a ke ke a emeloa leha ho le joalo, h'a na nyeoe (tseko), 'me leha ho no ho ka etsoa, tšoeu ha li tsoane.

2 2 2 2

**244 Bafohatse ke
makhoaba a
methati eohle**

HO SUPILOE bafohatse hore morena a lemohe, a se n'o amohela likeletso tse ngata tsee ba li hampelang ho eena; etsoe har'a tsona ho na le tse sethoto, tse ka mo lihelang kotsing, ha a li setse morao. Athe bona, ha morena a tsoaroa, a bolaoa ka baka la molato oo a oetseng ho oona ka ho ea ka likeletso tse sethoto tsa bafaatse ba lonya le ba sehlōhō ho bophelo ba hae, bona ba tla hasana, ba thloe kae le kae ke morena a mang, ba ruoe, ba ratoe, ho sebetsoe ka bona.

Ke bafaatse. Ha morena a oela selomong, bona ba se hloelisa feela, ebe ba se ba sika le lilomo, le methati ea selomo sona seo morena oa bona a oetseng ho sona, ba batla likhoro, ba tle ba theohe hantlentele ka tsona, 'me ba thloe ke morena eena eo ba bolaileng oa bona ka eena.

**245 Ngona'a tsa
ha se mele poea**

HO BOLELOA motho ea qetang naha ka meaho ea hae. O kile a aha mona, a tloha, a ea aha mane; le teng a tloha, a ea aha koana.

Ba re: "Be! le moo o s'a na tlohe; joale o Thupa-Kubu".

Tša: setša sa motse (lelala), sa ntlo. Poea ke theepe, setlama sa moroho o melang motseng oa khale, le marakong (lithakong) a khale. Poea, ke eena eo boholo-holo bo-ntat'a rōna ba neng ba ithusa ka eona har'a tlala eo ba neng ba e hlahisetsoa ke lifaqane. Ba ne ba e olosa lithotobolong, ba e ntše har'a molora le mobung, moo e hlohlorehetseng teng, e le lihlahkunyana tse nyenyane, tse kalo ka lihlahku tsa

koac. Ere hoba ba e fefere mobu, basali kapa banana ba e sile, ebe ho apehoa motoho ka phofo ea eona.

Ho thoe, malaleng a hae kaofela ha ho mele poea, hobane o ee a tlohe kapele. Ba mo reile maele ana, e be sekhobo (koli), ba mo soma ka eona.

Poea e jeoa mahlaku le lihlaku, 'me ea ratang ho e tseba le ho e bona lihlaku, a ke ke a li fumana ka mokhathala, hobane a ka e fumana marakong a khalle le masimong le bakeng tse ling.

Lelala ke setša sa motse kapa sebaka se setle se tšoanelang motse, ha o ka hlongoa ho sona.

2 2 2 2

**246 Ha ho tume
li melala**

HO BOLELOA batho ba linatla, ba melala e meholo. Ho thoe, hase bona feela ba ka ikhapelang botumo ka botenya ba 'mele oa bona, 'me le hona ba ka bang le matla a ho beta mesebetsi, kapa lintho tse matla. Le eena e mosesanyane, ha a e-na le matla le bohale, hape e le mohale ntoeng, o ee a tume joale ka tsona linatla.

O mosesanyane feela, empa pelo ea hae e matla a lekanang le matla a linatla. Ke eena ea boleloang ha ho thoe: "Ke mohale oa sekhaloa ka mahlo." Ho khaloa, ke ho siisoa, ho nyatseha, ho telloa, ho hlōloa.

2 2 2 2

**247 Re lutse
mosim'a noha
holimo**

MOSIMA ke mokoti, 'me noha e ka sitoa ho tsoa ho oona, ka hobane e tšaba rōna, le ka hobane, ha re lutse holim'a mokoti, re koetse monyako oa oona. Joale ha noha eba e ka tsoa mokoting re sa lutse joalo, ka 'nete e ka etsa kotsi ho rōna, sethong sa motho se koetseng monyako oa mokoti oa eona, 'me mahloko a eona, a kenang joalo ka setho seo e se lomileng, a matha le methapo ea 'mele oa motho kaofela, 'me ka morao a shoa, ha ho se lihlare.

Ho joalo, ha re na ho bolela lekunutu, re tšaba enoa ea nang le rōna, hobane, ha a se a le utloile, o tla le bolela le hasana, 'me ka mora' moo kotsi e tla hlaha ka hona ho hlaha ha lona. Ke kotsi e tšoanang le kotsi ea ea lomiloeng ke noha eo a lutseng ka bo-
oatla holim'a mokoti oa eona. Le eena ea bolelang lekunutu o le boletse ka boeatla.

2 2 2 2

**248 Re qetoa ke
tlala ea leqeme**

KE HO RE, ho hlokeha lisu, patsi, e leng tseo re neng re ka apeha lijo tsa rōna ka tsona. Mabele a teng, poone e teng, nama e teng; empa ha ho patsi, ha ho lisu, joale he re lapile, re tla-
leng.

2 2 2 2

**249 Uena u
koom'a nkong** KE HO RE, u tsuba koae, anthe ha u na kooma ; u ja koae ka lilopi (bokopi). Batsubi ba bang ha ba fumane thuso ho uena mohla ba hlokgang, u tsuba ea bona kammoho. Ha u na kooma. ha u na koae ; u sikilela nkong, nko ea hao u e entse kooma ea hao. Lilopi, ke ho re : ho sikila, ho qathotsa.

§ § § §

**250 O batla
khomo ka 'mele** KE HO RE, o tso mile ntoa, 'me o nts'a qholotsa bao a sa tsekeng letho ho bona, o ba fufumetsa ka mantsoe a ba khotlang lipelo. Joale ba re, etlare hoba ba mo ntše kotsi, a ba kōpe tefo ea khomo, kapa tefo eo e botsoe ke lekhotla, kanthe ke eena ea molato.

§ § § §

**251 A pshesa
liliba** HO BABATSA, ho ngomisoa eo ea khabileng meaparong, ea hlōtseng likhalala tse ling tsa mehla ; kapa sekoala (khabane) se hapileng mahlo le lipelo tsa ba mo bohileng. Pel'a hae likoala tsa mehla li setse li le joale ka liliba tse hlokgang metsi, tse omileng ngoo. Ha li sa setsoa ke motho, tsatsing leo li furaletsoe.

§ § § §

**252 Malala a
laotsoe**

KE LEKHOTLA la bahlabani ba laotsoeng ke morena ka la maobane, hore bosiu kapa ka meso batle ba tlalle motse oa horeng, ba hape makhomo. Ho thoe, lekhotla leo le tsohang naheng, ha le thijoe kapele ke beng ba motse oo le hlaselang ho oona. Ke maele a phahamileng haholo-holo ho tsa bohlabani.

Malal'a laotsoe, lekhotla le bitsitsoeng, le thontoeng ka lebitso la lona, ha le laoloa, kapa ha le khethoa har'a bongata. Ke ana mabitso a bahlabani ba moo ke leng teng. Banna ba tiileng kaofela ke Litjotjela; thaka tsa morena ke Linare tseo ke leng oa sehlopha seo; kamorao ke Metloenya, le Matlama, le Maubane le Pofane. Kajeno ho na le Litsilo, thaka tsa Tau Jonathane, le Manka, thaka tsa Mathealira, kapa ba ha Mathealira Jonathane. Marena kaofela-fela a ba-Koena, e mong le mong o na le mabitso a bahlabani ba hae ka ho hlahlamana ha bona.

**253 A ntsa mosi
ka lengope**

KE HO RE, a bokolla, 'me seboko sa hae sa hobosa ho nong ho sa lokela hore ho tsejoe ka sona. Sello sa hae sa tsoa ka lengopeng, sephiring, 'me sa behela ba se utloang, ba tseba ka sona bothata ba se etsoang lengopeng. Ka maele ana, ho supjoa sello se hlahang sephiring sefe le sefe, kapa bothata ba se entsoeng hore sello se joalo se hlahe. Hape ho boleloa ea hlahatsang lekunutu har'a bongata. Mosi ke ntho e phahamelang holimo. Leha u ka besa mollo ka lengopeng, mosi oa oona o tla phahamela holimo pontšeng.

**254 Lehale-hale
lea ja**

KE MAELE a peiso, kapa mosebetsing, leha e le ntoeng. 'Me ho supjoa motsotsonyana o fetileng ho tloha qalehong ea lephallo, kapa peiso, leha e le mosebetsi, kapa ntoa, ho isa mahareng, ha ho etsahala se etsahalang pakeng tsa ho hlōla le ho hlōloa. Ho ngomisoa eo eitseng ha peiso e tloha, ba hla ba mo siea, ba matha kapele ho eena, empa ho se hokae, hamoraonyana ha ba hlabeha ke letšoea, hona moo "tantang a betoang ke lerōle," o kena ho bona, oa ba feta, o lata ba babeli ba setseng kapele ho eena. "Ha motsotso o e-ja babeli," o fela a feta, joale e se e le eena ea ka pele ho bohle. Mantsoe a mararo a supa hoo, mahareng a mokhathala le matla.

Tang-tang ke ea eehang (eisehang), eo eitseng ha ba ikeka, ba mo khophela lerōle ka mahlong, ba ntano mo thula, a ba a oela fatše.

Ka moraonyana ho ntoa ea ma-Buru le ba-Sotho, e neng e bitsoe ntoa ea Seqiti, haufi-ufi mehlaleng ea eona, ho kile ha etsahala lephallo la batho ba bangata Thaba-Bosiu, 'me e le la ba neng ba rata ho soko-loha, le bakoenehi ba neng ba rata ho boela litulong tsa bona, tsee ba neng ba li tlohetse. E ne e le ha molisa oa kereke eo a ne a etetse Fora. Empa eitse ha eka hale-hale lea ja, hona ha motsotso o e-ja babeli, basokolohi ba etsa mehoulā har'a lephallo e bileng ea boela morao. Bao ba entse hona ho bitsoang, "tang-tang a betoa (qhoeloa) ke lerōle"; leha ho le joalo, ba fetang bao ka bongata le joale ba sa matha, 'me ba se ba bile ba hapa moputso oa peiso.

Lentsoe la bone, le sebetsang mosebetsi o le mong le a mararo ao, le re: "Eitse ha mila o puta"

La bohllano le re: "Eitse khabareng" Ke hore mahareng a motsotso.

Ha e le la bobeli le la tang-tang, re li utloile tsa bona. Joale a re keng re utloe tsa: lehale-hale lea

ja. Lehale-hale ke phehello, tiisetso, ho be ho fihleloe se phehelloang, se hapuo e joalo ke baphehelli le batiisetsi.

§ § § §

**255 O itsetlehile
ka seolo se se
nang bohloa**

HO NYELISOA joalo mang le mang eo bahlankana ba hae ba hlokang lehlohonolo tlas'a borena ba hae, boo bahlanka ba neng ba bo tšepile; kapa mohlanka a le mong nthong eo a e tšepileng, e mpang e sa mo buselletse letho.

§ § § §

**256 U etsa
moqasea**

KE HO RE, u etsa boemeli, bo-agent e, leeme. Leha u bontšoa phoso ea eo u mo etsetsang moqasea, u ntso u tsoela pele ho mo hlatsoa ka mantsoe ao u pheheletseng ho mo rola molato ka 'ona.

§ § § §

**257 Le tla le
bonoa ha le
luleloe**

U SE KE UA emela kotsi e tlang le pontšeng ea mahlo a hao. Sutha ka pele ho eona. Mona hoa utloahala, hobane hojane lefu le ee le tle ho motho ka tsela e pontšeng, a ka baleha le sa le hole.

Empa hanyenyane ke tla re, lira tse ling tsa bophe-

lo ba motho li 'ne li tle li ntse li bonoa, 'me bakeng sa ho balehelo, ebe lia emeloa, Ntoa ke lefu le tlang le bonoa, empa ha le ke le balehelo, le ea emeloa etc.

Ho bile ho entsoe maele a reng : "Ho se n'o emeloa e marotholi a matenya."

§ § § §

**258 A mo
hlahafisa**

E NTSE E LE HONA ho tsosa tšepe mahlehe, le ho seha ea tau ka lemeko. Eare re sa ntse re mo rapella bonolo, e mong a bua mantsoe a tsosang bohale ba hae.

§ § § §

**259 U apoletse
mohatl'a nku
masholu**

U APOLETSE mohatla nku masholu. Mohatla oa nku ke manoni feela; 'me manoni 'ona ao ke letlotlo. Ntho efe le efe e phehileng ho tlala ha eona hantle, ho tlala ha eona ho e lebetse. Ha u qotsitse mabele sesiung se tletseng 'ona, eba mohlang oo u apoletse mohatl'a nku masholu, hobane mabele a hao a na a lebetsoe ke ho tlala ha 'ona.

Ha sesiu sa ha se ntse se tletse, u tla bona hang ha se qotsitsoe; athe ha u se u kile ua se qotsa, u tla lieha ho bona leha ho se ho kile ha qotsa masholu.

Morena oa Iseraele o re : U ke ke ua supa mohlala oa lenong har'a sebaka ha le ntse le fofa, leha e le mohlala oa noha holim'a letlapa moo e neng e tsa-

maea teng, leha e le (Liprov. 30, 19). Hoo ho joalo hobane ho so ho apoletsoe mohatl'a nku masholu. Kea tšepa mobali o tla utloisisa morero oa maele ao a reng: "Ho apoletsoe mohatl'a nku masholu."

**260 Ngon'a
moshemane
pholo'a letlaka**

MAELE A TSEBISO le matšelisō ho bao marumo a ntoa a ba hapseng. A isitsoe pineng ea ntoa, hore bahlabani ba hle ba tsebisoe ka 'ona seo ba leng sona

mosebetsing oa ntoa, le hore ba tle ba emele lefu la bona, 'me ba tle ba se ke ba le balehela leha e le lefu le tlang le bonoa.

'Me le hona le ho bona e be tšelisō le khotatso. Hlaloso e re, ngoana e mōtona o joale ka pholo ea khomo e hlabeleang malal'a laotsoe; empa eena ke pholo eo lira li e hlabeleang manong. Mosali ea belehang moshemane a se n'ō lebala, e se re, moshemane ha e se e le pholo e hlabeleang manong, eaba hona a tšohelang leomeng.

Ke ka taba eona eo pineng ea ntoa, ho itsoeng: "Eitse ha tsatsi le ea bolikela, ngoanana oa mose-tsanyana a lla!" Ke motsotso oa mantsiboea oo lipelhi li atisang ho fihlisoa hae ka oona ka batho ba eeng ba bitsoe lilahla-marungoana.

Ke sello sa ba batšehali feela se boleloang, hobane banna ba kholisitsoe ke polelo eane e kaholimo. Ha ba ntšetse 'molauoa mookho leha o le mong oa bona. Ba re, 'molauoa o bolailoe ka tšoanelo, le hona o shoele lefu le letle la marumo. Leha ho le joalo, ha ke re ba ee ba be le monyaka. Feela ba lumetse hore ho etsahetse tšoanelo holim'a ba bolailoeng.

**261 Ntsintsi e
oetse mofehlong**

PEISONG, ho tse tharo tse sehlo-
hong tsa motse o le mong, ho na
le e le 'ngoe e li siileng. esele, ea
bao ho beisitsoeng le bona. E-
mpa beng ba tse tharo ha ba utloa thoriso ea beng
ba khomo eo e siileng tsa bona ba re: Ke ntsintsi e
oetseng mofehlong; ho se ke ha rorisoa ho matha ha
eona. Hobane ntsi e le 'ngoe e oetseng mofehlong,
ha e lekane ho tsietsa beng ba lijo ho li ja, ka ho oela
ha eona lijong tsa bona.

Empa lintsintsi ha li oetse lijong ka bongata, teng
li hlōlisa beng ba lijo lijo tsa bona, ba ke ke ba hlola
ba e-ba le khang ea ho li ja. "Ho hlōtse letšoele." —
"Ntjana peli ha li hlōloe ke nyamatsane." — "Hlaahle-
la le lla ka le leng." — "Bana ba khoale ba bitsana
ka mololi." — "Ba ka ba babeli bana ba monna, mong
a bolaea, mong a tšoaela."

Ba-Sotho ba khale ba ne ba sa lumele hantle hore
khomo ea motse o mong e siile tsa bona, ha e le eona
feela e le 'ngoe ka pele ho tsa bona tse peli, tse tharo,
tse ka pele ho likhomo tse beisitsoeng. Eka hoja ba
ne ba nepa ka ho etsa joale; hobane le bopaki baa-
hloli ba ee ba amohela ba lipaki tse peli kapa tse
tharo, ho hlōlisa bopaki ba paki e le 'ngoe. Esita le
batho ba basoeu ba ka neoang kabelo e itseng ba
khethoa ka letšoele. Ha e mong a khethiloe ke ba-
tho ba bahlano, e mong ke ba leshome, ho amoheloa
ea khethiloeng ke ba leshome.

§ § § §

**262 Khakhi o
khakha se sa mo
khakheng le
borokong**

O LOHOTH, kapa o luma, kapa
o hopola ea sa mo hopoleng le
moo a robetseng. O rata ea sa
mo rateng le litaong moo a robe-
tseng.

O LLELA NTOA. Ba-Sotho ke
263 O llela khang batho ba tloaetseng khang haholo. 'Me hape, ba na le polelo e reng: "khang ea monna e khaoloa ke letlaka"; 'me ke ho re, khang ea hae e ahlooa ke letlaka, hoba hangatanyana phapang e hlahisang ntoa e simolloa ka khang. Joale ha batho ba se ba shoele, eba ho fihla manong a ba jang; ha batho ba se ba shoele joalo, khang e felile. E mong o'a loane ka baka la bosoa-soi bo etsoang ho eena, 'me ho thoe: "O llela khang."

§ § § §

EA QOSEHANG ka liphoso tsa hae
264 U mo qala ka o emetsoe ke ea olang bobo boo a
lefeela qosoang ka bona. Ho ola ho tse-
 joa ke basali haholo ha ba ola
 mabele, ba tlosa litlhoka ho 'ona, ho sale mabele fee-
 la a hloekileng, kapa ba tlosa mooko ka lefielo holi-
 m'a mabele, le ho tlosa litlhokoa kobong etc.

Ho ola, ke lentsoe le hlahang khafetsa; ba babeli
 ba ratanang, ho thoe, ba ea olana, 'me e ntse e le bo-
 ña ba ntšanang se inong.

§ § § §

LITSEHO ke ntho ea metsotso e
265 Lefu leholo mengata har'a batho. Ke litho-
ke litseho loana tsa thabo tse kholoang pe-
 long e thabileng; empa tsatsing
 le leng har'a matsatsi a ho phela ha motho, litšeho ha

li ke li tsoa pelong e thabileng joale ka ha re utloa maele ana; tsena tse hlahang mohl'a lefu li hle li thonakoe molomong feela joale ka litholoana tse li-hiloeng ke moea sefateng, tse seng li thonakoa fatše. Litholoana tse joalo li jeoa ke ba bang, athe ba ithatang ha ba li je. Ho joalo le ho bona ba jereng setopo; ha ho etsahala ho ka tšehisang, eba ho tla tšeha ba bang, empa bao letšeho la bona e seng papali ha ba ke ba tšeha.

Har'a batho letšeho le joale ka lampi e tletseng mafura a fanang leseli har'a lefifi. Ha u ka re ho mo-Sotho: Na kajeno u hlonamile ke eng? etlare a e-so ho u joetse lebaka la hlonamo ea hae, a re, pelo ea hae e ntšo. 'Me ho tsejoa hantle hore botšo mohlomong ke lefifi; ke ka baka leo ke itseng, thabo ha e kena pelong, eka lampi e fanang leseli tlung e lefifi.

266 Bitla la khomo ke molomo

MAELE a boleloang haholo ha ho iphuoa matla a ho ja mokojoane (k'o mo ja le mang) oa khomo, hore, leha e otile, e mpe e se ke ea lahloa. 'Me he le ka ntle ho mokojoane, le eona khomo e nonneng e fella molomong, ke oona lebitla la eona.

267 O re kenetse mohohoroaneng oa tau

MAELE ana a kalimiloe tšomong ea phiri le moutlanyana o nong o bolae tau ka bohlae, mohl'a ho ruleloang ntlo. Kamorao oa kena lekokong la eona, 'me teng oa tšoenya phiri, ha o ntse o e laela ka lentsoe

le tšoanang le la tau. Ho boleloa ba tšoenyang ba bang, ho le joale ka hoja ba kukile taelo le matla a ho etsa joalo ho morena; kanthe ba nka boikhohomosong feela. Empa, ere ha e mong oa batšoenyehi a itena (itela), a hana ho batšoenyi, kapa a botsa morena, e be mohla ba ea tseba hoba hase taelo ea morena, empa batšoenyi ba bona ba ne ba ba kenetse mohohorong oa tau.

**268 Re tla boka
ha li oroha**

U SE KE ua re kholosa (tšepisa) pele, u e-so hlōle senatla. Etlare hobane u se lihele fatše, e be moo u ka qalang ho ithoka. U se n'o boka pele, u e-so bone seo u se kholosoang. Re tla boka ha re mo bona a phetse; re tla boka ha re fumane seo re se tšepisitsoeng. Ba-Sotho ba khale ba ne ba amohana likhomo ka matsatsi 'ohle. Ke ka baka leo e neng ere mantsiboea ha li oroha, 'me li sa ka tsa hapuo a ke lira tsa bona, ba thabe, le ho tšepa hore ka letsatsi leo e sa le tsa bona.

**269 Khopi e
rahiloe ke monono**

KHOPI KE TSIE e tenya, e fetang seongoane, hape e 'mala o motala. U ka e fumana hoetla masimong har'a lihaba, e nona haholo. Empa ha e ka tloha moo, e tla tšoanela ho ota. Ka maele ana ba sola (nyatsa) ea sohlokang khotso eo a leng lehlohonolo tlas'a eona; 'me ho felleng, ka ho etsa ha hae, a fetohe ea malimabe.

E nts'e le ho re, khopi e tabiloe ke monono, ea ba ea fokolloa ke kelello, ea siea monate oo e neng e le har'a oona. Ho joalo ho motho.

**270 A otlantja
ka rona**

HA U FIHLA ho ea u hloileng, e-ba o se a halefa, a otlantja ea hae e hlokang molato motsotsong oo. O bua ka khalefo le bao u fihlileng a thabile, a tšeha, a keketeha le bona. Ha u na le phoso eo ba u hlonaphang ho e khalemela holim'a lebitso la hao, e khalemeloa u le teng holim'a lebitso la molekan'a hao ea nang le uena motsotsong oona oo. Liketso tsa hao, leha li khalemeloa joalo ho e mong, li ke ke tsa u haka, etsoe mona-koli a sa e lebale.

Le eena molekan'a hao o tla hl'a tsebe hoba ha ho khalemeloe eena; hobane, leha ho hlalositsoe, h'a k'a tseba koli ea hae khalemelong e etsoang ho kobi-sa molekan'a hae.

**271 Ke hlapetse
letsehong**

BOITLAMO ba ho laella. Ha ke sa tla hlola ke fapohela moo le ho leka! Ha ke sa tla hlola ke etsa joalo le ka mohla o le mong feela! — Ke hlōtsoe tsatsi le chabile, 'me ha ke sa tla hlola ke pheta! — Ke ntšitse matsoho a ka!

Matšeho ke majoe a mararo ao ho emisoang pitsa e phehileng holim'a 'ona. Leha ho le joalo, ka bo-

tšo ba 'ona, a talingoa tjeka pontšo e 'ngoe ho tsa bofifi. Ha ho ea neng a ka lula holim'a letšeho, ha e se khutsana feela.

Ke kile ka botsa Noko Makhetha, ka re, na ke ka baka la'ng ha a ila joala? Eaba o re, ha bo mo kuli-se; empa e ne ere ha e le mohlankanyana, a ntša likhomo mohobo; eitse ha letsatsi le futhumela tsa boea; ha a qeta ho hama, a ea noa joala, o re o ra a bo rata haholo; ka mora' ho noa, a ntša likhomo, tsa boela naheng hape; athe o se a tahiloe!

Eitse ha li fihla metsing moo li noang, joala ba mo liha fatše, a robala. Likhomo ha li nyoloha mokhoa-bong, tsa fula, tsa ba tsa ikorosa ho ea hae mantsi-boea. Banna ba phalla ho ea mo batla, ba mpa ba se ke ba mo bona. Eare ka meso, Noko a tsooa borokong ke mohatsela. A matha joale ka lehlanya; eitse ha a fihla hae, bosiu ba e-sa. A besa mollo; ha o tuka, a kenya lejoe ho oona. Eitse ha le chele, le le lefubelu, a le tšola. a ntoo kuka metsi, a hlapela holim'a lona a re: "Joala! sala moo!" Kajeno Noko e se e le leqheku, empa h'a noe joala.

**272 A re hulela
lenoho-noho**

LENOHO-NOHO ke ho re, tsotello, thohothello, tsetelelo, qophello, tsekiso.

Batsekisi ba ea molato ha ba mo fe tšoea (phomolonyana). Ba hlorisa baahi ba motse kaofela ka lerata la bona. Mohlomong lenoho-noho ke la phapang e nyenyane, e mpang e tsetelloa haholo ka boomo, hore e tle e be e fetohle e kholo ha ho se ho hlahile likotsi.

Le tšabe bosholu, le tle le se ke la re hulela lenoho-noho, etsoe le tseba hore bao ke mofuta o lenoho-noho haholo (leqophe) Le se ke la re kukela mokhoka-

khoale; ke ho re, molato o bitsang ho feta seo mosinyi a ka tsebang ho se phetha, boima bo fetang matla a ba tlamehileng ho bo jara. Boima boo bo ba khokile.

Ho khokeha ke ho tsieleha.

**273 Mohlank'a
moreneng morena**

HO THOE, leqosa la morena le n'o hlompheha joale ka ea le romileng, le be le mameloe joale ka eena etc. Ea nyelisang leqosa, 'me a hana le ho mamela tseo leqosa le li romiloeng, h'a nyelise lona, o nyelisa morena ea le romileng.

Moshoeshoe o kile a ja likhomo tsa Morianyane, kahobane a sa ka a hlonepha maqosa a hae; Molapo Moshoeshoe, o na a se khotso ka motho ea sa kang a baballa maqosa a hae kapa motho oa hae.

**274 Re qela poea,
morena**

KE HO RE, morena ea hlōtsoeng ke e mong a tlohelisoa temo ea hae, o rapela joalo, a_tle'a kotule mabele a hae, kapa a fele a phele ka eona poea (theepe, moroho).

Hape hona ho qela poea, e se e le ho qela khotso, boiketlo, re leme mabele. Maele a kōpo ena a eme boikokobetsong, kapa pel'a bona. Ho boleloa poea bakeng sa mabele; hobane ba-Sotho ba khale ba kile ba 'na ba phela ka ho ja litlhaku tsa poea le lihaba tsa eona, ka baka la tlala e neng e ba oela ka baka la lifaqane. Hase hoo feela; ba ne ba e-ja ntho tse

ngata. Nka bala moseeka, monakalali, motsitla, mothokho, leha empa oona o no o ba farela ha ba ithoma. Tsena kaofela li ne li etsoa motoho; 'me ba phela le ka meroho e mengata. Athe re utloa hore, pele mabele a e-s'o tsejoe, ba ne ba futsoela lebese ka bolokoe bona ba likhomo.

Ho meroho, ho ka boleloa papasane, sehloa-bohloko, sentlhokoane, mololo, motsuntsunyane, lenkiling, motsoko, sethohojane; ba ne ba cheka le tsona lihoete etc., etc. E meng ho meroho ena, e ne e na le likoli joale ka mothokho. Ha e le poea, ba ne ba sa e kotule, ba ne ba e olosa mobung moo e hlohloretseng teng, hobane e hlohlorella joale ka letjoi le joale ka mofoka. Poea e fumanoa haholo lithakong tsa khale.

Morapeli ea kōpang poea ho morena, o kōpa hantle, ntho e ntle; hobane ka maele ana, o kōpa ntho tse 'ne: khotso, nala, boiketlo, poelano. Kōpo ena e atisa ho etsoa ke ba leng tlas'a khalemelo, kapa teleko, kapa ke banyeheli (banyeheli ke barapeli).

**275 Ha e anyesoe
ka mokukutoana
ngoan'a eona a le
teng**

MOKUKUTOANA ke letlalo la namane e shoeleng; letlalo la eona le buoa hantle joale ka mokotlana oa potsanyane, ebe o hlohloa matlakala ho etsa seemo sa namane. Khomo, 'm'a namane e entsoeng mokukutoana, ha e atise ho o hana. Athe ha e le khomo eo mohohoroana e seng oa eona e hle e o hanè.

Ha e anyese ka mohohoroana ngoan'a eona a le teng. Mosali ea tlohetseng bana ba hae, ha ho makatsehe ha bana ba tšoenyeha kholisong ea mosali osele eo e seng m'a bona. Ho thata ho motho ofe le

ofe ho holisa bana bao e seng ba hae. Pontšo ea ho ba hana e be ho ba hlopha, le ho ba sekisetsa lijo le liaparō. Mohlomong bana, ka ha ba tseba hore 'm'a bona o nts'a le teng, ba hane moholisi e mocha.

Hape maele ana a re: U se ke ua buella motho ea leng teng.

2 2 2 2

**276 Ra boha, ra
lebella ha ngoale
e khiba**

MOHL'A MARALLO, basali ha ba tsoela ka thōko ho motse, ebe hoa engoa, ho bohua bale ha ba khiba, 'me leha ho bohiloe joalo, ha ho lijo moo.

Ke ho re, ba jela tjela mahlong; lijo tsa seboka seo tsa se ke tsa fihla ho rōna, ra li bona tje ka mahlo. Ba re tima tsona.

2 2 2 2

**277 Ra ba ra boea
le se re isitseng**

RE ISITSOE ke tlala moketeng oo, kahoba re kile ra tšepa hore re tla fumana joala kapa nama; ra mpa ra ba ra khutla teng re e-s'o arohane le tlala eo re neng re isitsoe ke eona moke-teng, ka ha re ne re lekantse ho e siea teng. Ra ea ka tšepo hore re tla fihlela seo re se eletsang (re se lumang, re se hlokang, re se lapetseng); ra ba ra boea le se re isitseng, e leng bohloki boo re neng re leka-ntse ho ea bo hlobola, kapa ho ea apesa mahlo a rōna ka pono ea seo re se lebeletseng. seo joale re sa kang ra bona le moroeroe feela oa sona etc.

**278 A ikenya
tsotso linaleng**

MOTHO ea neng a bua poli, kapa nku, leha e le khomo, ho fumanoa lipontšo tsa mosebetsi oa hae ka hare ho manala a hae, ekasita

a hatletse matsoho.

Mehlaleng ea masholu, mohlomong ho fumanoa po mahalo ea se batloang, se ileng le masholu; 'me leha a tlangoa ka marapo a lesholu, a ee a mo tšoanele, hobane o fumanoe mokhoeng o le mong le 'mileng o le mong oa masholu, 'me ho bonoa ho eena se ka bonoang ho 'ona. Ka mokhoa oa hae kaofela, le ka se bonoang ho eena o ikentse tšotso linaleng, leha eba o na a hloka morero le 'ona, hobane liketso tsa hae le see a bonoang a le sona, tsena li belaela ea senyehetsoeng, ea lahlehetsoeng.

Maeleng ana ho boleloa tse ngata ka litsela tsa tsona. Ea loanang le leqheku, 'me a le ntša kotsi, o ikentse tšotso linaleng, hobane ka ntle ho kotsi eo, le ntse le jere kotsi ea boqheku ba lona. O ikentse molatong oo e neng e ke ke ea e-ba oa hae, leha le ne le ka bolaoa ke boqheku. O ikentse tšotso linaleng, hobane leha a sa ka a utloa, o ile a pata lesholu. O ile a latola a re, h'a ka a bona kutso ea lona, 'me hamorao ha fumanoa hore o e bone. O se a ikentse tšotso linaleng.

**279 Ke maoto a
litaba**

U QALA ka taba esele ho eo u hopotseng ho e bolela, ha u s'u tsebile pele moo u ea li thulanya (kopanya) teng. Hape ke ha taba e boletsoe e fetile, 'me ho se ho qoqoa tse tšoanang le eona, kapa le ho e natefisa ka tse monate, tse tšoa-

nang le leshano, leha li nkha hamonate; mohlomong leshano le ba monate joale ka 'nete.

Ba se ba ekelitse ka maele a reng: A mpoella shano le monate. Ke ho re, le tšoanang le 'nete.

§ § § §

280 Khomo ha li na motloha pele LE BANE baheso ba tlohileng pele, re sa tla be re li fumane mahong le bona.

Ba tlohileng pele ho ea ntoeng le ba tlohileng morao ba ea tšoana, ba morao ba tla 'ne ba li fumane joale ka ba neng ba tlohe pele; kapa likhomo li hapuo a ke ba neng ba tlohe morao hae.

§ § § §

281 Mokuru o sibile HA U CHEKA mokuru, le oona o nts'o fata ho ntšetsa mokoti pele ka paleho, 'me ka morao o thiba ka mobu oo o o fatelang morao.

Ea hopotseng ho ea kuka ntho bakeng se itseng, e ee e re, ha a fihlela ho le teng eo a mo tšabang, 'me ha a khutla a sa ka a tseba ho fumana ntho eo a neng a e lohothile, o re: Ke fihletse mokuru o sibile (thibile, koetse). Ho joalo leha a n'a ea ka bolotsana, a mpa a fumana mong a ntlo a le teng.

§ § § §

**282 Li mo
chesitse ka
mafura**

MOHLA morena a ahlotseng thatothatse ea hae, eba ho thoe: li-khomo, kapa linama tseo a neng a li ja ho morena oa hae li mo chesitse ka mafura. Ha ba rialo, eba ba ea mo tlaka (soma, tšeha).

2 2 2 2

**283 E s'e le
pulumo ea moema
nosi (oosi)**

PULUMO ha e tsamaea e le 'ngoe, eba tsa mohlape oa eona li qetilo ke letšolo. 'Me haholo ke e hloiloeng ke tse ling, tsa e ntša har'a tsona ka ho e hlaba. Ho joalo le ho motho ea hloehileng har'a ba bang ba mofuta oa hae, ha a se a phela har'a ba mofuta osele; 'me bahabo, ka ho mo hloea, eba ba se ba mo tima le merero ea bona ea mekete, le mafu a ba hlhelang ha ba sa mo behela. E se e le pulumo ea moema oosi. Ana ke maele a baiteleli.

2 2 2 2

**284 Re ja sehola,
re je senyane.
Sejo senyane ha
se fete molomo**

LEHA LIJO li le nyenyane, ho se n'o halaloe; ka moso ho ea jeoa tse ngata. Leha ho le honyenyane, ho se ke ha lesosa ha feta ka thoko ho molomo; ho thabeloe, ho amoheloe, ho jeoe tjeka ha ho ka etsoa haholo.

- 285 Tau tsa hlaka** HO THOE, tau tse phelang hla-
le le leng lia keng le le leng li ee li tsebane.
tsebana Tsebano e akaretsa tse ngata.
Batho ba mofuta o le mong ka
mekhoa ba tsebana ka ntle ho
tahlehelano, le ka bohale, kapa bonolo, kapa lonya,
leha e le ka mekhoha e meng, e kang ea bosholu, kapa
matla, kapa botsoa (bokhoba), etc.

2 2 2 2

- 286 Monna ke** NKU HA E TSOALA, leha e faoloa,
nku, h'a k'a lla leha e hlajoa, ha e ke e bokolla
joale ka poli. Ke maele a kho-
thatsang ba batona kaofela hore
kotsing efe le e joang e hlahelang bophelo ba bona,
ba se ke ba lla, ba mpe ba e tiisetse. Ho kothatsoa
ba batona hore ba be le pelo ea nku, e matla, ba n'o
jara bohloko (bothata), ba se n'o bokolla joale ka ba-
sali ba neng ba tsoantsoe ka lipoli; ba se n'o koma-
komisoa ke mahlomola, ba n'o tiisetse leha ho le bo-
hloko-hloko.

Hona ho teng mahareng a banna le basali. Khale-
khale, ha ho no sa ee ho lleloe ka seboko motho ea
shoeleng, ho no ho utloahala ka mehla mantsoe a se-
boko (sello) sa basali feela. Monna leha a n'a ka
kena kotlong efe le e joang o n'a ke ke a ba a leka a
lla; 'me le hona ha a ka senyetsoa ka kotsi ke e mong,
h'a na ho koma-koma. Leha khomo tsa hao kapa li-
pere tsa hao li jele mabele a mong a tšimo, u hlo u
qobe mosali, u mpe u buisane le monna, hobane mo-
sali o tla bokolla, a u rohake.

Tiisetso ea nku e rutoa ba batona lebollong, hoba-
ne thupa e teng.

- 287 Li mohatl'a khoiti** MOHATLA oa khoiti o mokhutšoanyane. 'Me hore taba li se ke tsa 'na 'tsa boleloa, li mpe li etsoe hoo e kang lekunutu, kapa li hle li buoe hakhutšoanyane, ho thoe: li mohatla oa khoiti.

- 288 Sehole sa monna se loha mano. Monna o pata sehlotša** HO THOE, monna, leha a s'a khathetse, a n'o 'n'a iphe matla, mokhathala oa hae o se k'a bonala; leha a le tsietsing 'meleng, a n'o 'n'a leke kamoo a ka tsebang ho ithusa ha ho hlokeha, etc. Ke ka hona ho itsoeng: Hole sa monna se loha mano, mano ao se ka tsebang ho ithusa ka 'ona.

Mano e nts'e le 'ona maleba-leba; 'me 'ona maleba-leba, ke a neng a etsoe ke Mokhachane habeli. Ke mohla a lehang ho tšosa ba-Tlokoa ka kokoi ea basali, le mohla ba-Tlokoa ba patelang Thaba-Bosiu, mohla Moshoeshe a futuhetseng ma-Photong, ha Kobo. Bala bukeng ea taba tsa ba-Sotho, u tla utloa ho boleloa mokhoa oo Mokhachane a neng a ithuse ka ooa ha a tla phonyoha. Mokhachane e ne e le morena a nang le maleba-leba a mangata.

289 Monna h'a ipolae, o bolaoa ke ba bang KE MAELE a kothatsang pelo ea motho ea tsekang litšoanelo tsa hae tseo a lumelang hore a ka mpa a bolaoa, a shoa, ho e-na le ho khaohanngoa le tsona ke banna ba bang. O tiisa hore o tla bolaea ea mo bolaeang, ba bolaeane bobeli. O lumetse lefu la hae ka baka la tšoanelo tsa hae tse ntšoang kalosong ea hae.

Maele ana a paka hape hore mong a litšoanelo o se a e-na le nto. H'a rate ho bona litšoanelo tsa hae matsohong a ba bang; ka phehello ea hae, o rata eka li ka mpa tsa e-ba matsohong a basele, a se a le sieo. Litšoanelo tseo li ka kobo ea hae; h'a rate ho e bona e aperoe ke osele ka ntle ho tumello ea hae, kapa thekiso ea eona, kapa ka ntle ho mpho e ka beng e entsoe ke eena.

290 Moutloa oa noko o rahoa (sututsoa) ke o mong MAELE ANA a hlalositsoe ho a reng: Metsi a ea ntšana, a macha a ntšitse a khale. Empa, leha ho le joalo, maele ana a loantšana le a reng: Ha ea re u bona secha u se eka-eke (lekōkō), ere sehoholo sa heno u se lahle. Ho nyefoloa ea lahlang sehoholo-holo sa habo ka baka la secha; kapa motsoalle oa khale ka baka la e mocha.

Maele 'ona ana a emelana le a reng: U se ke ua khahlola ke none e hlotsa. Sechaba sa ba-Sotho se tubolotsoe ka thuto ea ma-Fora. Kamorao re khahlola ke none tse hlotsang. Re eka-eke secha (lithuto tse ncha)! Ntat'a bana o ba mong feela.

**291 Phokojoe ea
tsala morao e
bonoa ke lintja**

mosoa tse ngata.

HO THOE, phokojoe eo palehong e sotetsang tse ling kamorao, lintja li ee li e tšoare. Maele ana a ekelitsoe ka a reng: Koekoe ea morao e tloha le molamu. Ho le-

2 2 2 2

**292 Ea lemang
sebono sa ngoaha**

rao e tloha le molamu. Ea salang a lutse moo ho tlohuoang teng ka pelaelo, lira li tla mo fumana li mo bolae.

KE EA LEMANG morao, eo ho baji loeng mabele a hae a e-s'o butsoe; 'me ke maele a eang hammoho le a reng: Koekoe ea mo-

2 2 2 2

**293 Hosasa ho
sang ngoana o ea
ja ba 'm'ae
(bohobe)**

KE HO RE, taba e tla ba kholo kapa kotsi, kapa peiso kapa mohobelo, kapa ntoa; 'me ho boleloa holim'a tlhōlano.

2 2 2 2

**294 Ntoa ke
khom'a khameloa
meutloeng**

MEUTLOA ke ntho e nchocho e hlabang joale ka lemao; ho thoe, ntoa ke khomo e hameloang ho-lim'a lerumo le bohale, le hlabang, Hape ho thoe: U se k'a ithorisa pele hore u tla hlōla, hoo hase ho tsejoang ke motho; 'me ho bile ho thoe: Ke namane e ka maleng, e sa tsejoeng ha e le tona, kapa ha e le tšehali; hape, e sa tsejoeng 'mala oa eona, kapa ho loka le bohole.

2 2 2 2

**295 Taba li lutse
mothipoloheng
(motheong)**

LITABA TSA phapang tse lekoang ho lokisoa li hana ho loka; 'me ha li ka hana joalo ho tla loanoa. Ha ho le joalo, taba li mothipoloheng (motheong) o mobe. 'Me hona ho pakoa ka maele a latelang.

2 2 2 2

**296 Taba li
mosenekeng**

LERAPO ha le se le senekehile, e hle ebe le haufi ho khaoha, 'me hoo ke ho senyeha. Ho joalo le litaba tsa khotso ha li se li le haufi le ho senyeha, ho thoe, li mosenekeng. Moseneke ke bosesanyane har'a bophara.

2 2 2 2

**297 U sa tla
tsoara hlolo ka
boea**

HA LE LELEKISA hlolo, u e tsoara ka boea ha e feta pel'a hao, eba u tla sala le sehlahla sa boea matsohong, 'me eona e ile. Motho eo le rorelanang le eena o re, ha u hopola ho mo loantša, u ea fumana bothata, 'me u tla tsoara ntho e phonyohang matsohong a hao joale ka hlolo ha e phonyoha liatleng tsa hao.

Lithoko tsa morena Jonathane Molapo li re: Hlolo phonyoha oa ha Mokutu, u phonyohe matsohong a Masopha le Lesaoana (ka 1882).

Hape o re, ke: Thala-boliba ea 'm'a Selobele, ea teba, ea fapana le ba-e-koli.

Ho boleloa bona bo Masopha le Lesaoana. Thala-boliba ke kokoanyana e bapalang e teba holim'a metsi a boliba.

§ § § §

298 U nkoapo

NKOAPO ke motho ea nang le khalefo e kang bohlangya.

§ § § §

**299 Ntsabe, ke
tle ke u tsabe**

shoeshoe.

KE MAELE a itlhalositseng hlophanong ea e moholo le e monyenyanane. Ke maele a neng a ratao ke morena Masopha Mo-

§ § § §

300 Re longoa ke nta feela KE MAELE a laoletsoeng ho paka bohola ba boiketlo, kapa thabo e etsahalang boiketlong boo.

2 2 2 2

301 Hlathe se leleka tsebe HA SEFAHLEHO sa motsoalle le motsoalle li leotsana, marama (lihlathe) a bososela, a sisinya li-tsebe,

2 2 2 2

302 Mosali h'a rata ho hlala motho, o kuka lehlokoa, a le menahanye MOSALI EO, pele, o rera mano pelong ea hae; 'me h'a s'a rerile, o qala ho senya khotso ea ntlo ea hae ho monna oa hae, o lema liphapang ka boomo, tseo a tla li hapella kapele mohl'a tseko ea ho hlala ha hae. Empa, ere kahobane hase 'nete, ha li ke li loka le ho se utloahale lelemeng mohl'a tseko.

Ka lehlokoa ho supjoa hore o khokolotsa le ma-feela-felane a sa utloahaleng. Ka ho menahanya, ean'ere le re, o bolela tsane, a khutle, a bolele tsena; o leka ho batla har'a mano a hae tabana e ka le sisimosang 'mele, ea le kena lipelong. Ke mokhoa oa hae, ke mosali; o rata ho hlala, o khahliloe ke banna ba bang. 'Me ka maele ana, ho bonahala hore bolotsana ba basali bo se bo ne bo tsoaroe khale ke baahloli.

**303 Belo lea fela
thota e sale** KE HO RE, motho o ea tsofala,
a felloe ke matla; empa lefatše
e tla 'n'e sale e le lona, moo a
neng a ipesitse teng tseleng tsa
merero ea hae kaofela, matsatsing a bocha ba hae, a
ho thaba le a ho hlonama; e ea 'ne e sa le e le lona;
le ne le mo belehile, 'me le tla boela le mo busetsa
mpeng ea lona, empa qetellong le tla boela le mo
emola, le boele le mo belehe ka sona seemo sa hae.

2 2 2 2

**304 'Mapatsi ke
phookoana** PHOOKOANA ha e khethe ho li-
tsoetse le lithojana, e li hlōka
kaofela. Ka mokhoa o joalo, ho
thoe, 'mapatsi, papatsong ea hae,
a se n'o khetha; ha a khethe, o reka tsohle tse hlahi-
soang ho eena, 'me le hona e ka khona a kene metse
kaofela, ho se oo a o potang kamorao.

Lipoho tsa likhomo mohlomong tsona lia khetha,
hape li atisa le ho tsoafa (ho lala). Phookoana ha e
khethe, ha e lale, ba be ba e rōke. Ha ho le joalo,
e ka khona 'mapatsi a be le matla le phehello papa-
tsong ea hae.

2 2 2 2

**305 Ke mo khotse
moea** KE HO RE, ke mo tšepile, oa tše-
pisa; leha ho e-so ho bonahale
seo a ka tšepuoang ka sona, mai-
kutlo a ka a ea se bona; 'me ke
ho sa bonoeng, joale ka ha ho sa bonoe moea. Ke

lefeela-felane, empa eka ho tla hlaha teng seo re mo tšepetseng sona.

2 2 2 2

306 K'o mo ja le mang KE NAMA E MPE, e otileng haholo, ea mokojoane. Ha ho motho ea o tsoetseng pelo ; esita le mo e shoetseng (khomo), mong a eona h'a thusoe ke motho ha a e bua, le ho mo thothisa eona. Ke khomo ea hae, ho thata ho eena ho e lahla feela ; empa o nts'a re : Ke tla e ja le mang ?

8 8 8 8

307 A lla linaleng EKA HO BAPISITSOE le nonyana e llang linaleng tsa phakoe ; ha e sa na ho phonyoha leha e lla haholo-holo. E tšoeroe, ha ho mohau. Sello sa eona ha se na mahlomola ho phakoe ; ke se e thabisang, hobane thabo e kholo ea hore e tla ja, e khore. Ho joalo le motho liatleng tsa moahloli oa hae.

2 2 2 2

308 Ntja e tsokela ea e fang NTJA HA E BONA mong a eona ea 'neng a e fe, e ee e thabe, e mo tsokela mohatla, 'me e ka 'na ea mo latela ke hona moo a eang. Hase hoo feela, le ho mo rata e se e mo rata. Ho

joalo motho o rata ea mo ratang, o thabela ea mo fang le ea mo thabelang.

2 2 2 2

**309 Motho e-ea
koo, khomo tlo
koano**

ANA KE MAELE a khalemelang ea reng, a ke ke a hlopha bana bao a sa tl'o fumana likhomo ka bona, kapa bachana bao a sa tlong ho ba jela letho. Joale ho thoe,

motho eo o bua hampe, o bile o hopola hampe. Kho-mo ke phoofolo, motho hase phoofolo; u tlamehile ho rata motho ho feta phoofolo, leha e se ka baka la ho boeloa ke letho.

2 2 2 2

**310 Ntsoe la
morena le aheloa
lesaka**

TSEPISO ea morena e eloe seli, e se ke ea lebaloa; e hlokomeloe joale ka ha ho hlokomeloa khomo ha e baballoa ka lesaka, hore e se ke ea lahleha, kapa ea senye-

tsa batho temo ea bona. 'Me leha e se litšepisong feela, ho thoe, lentsoe la morena le bolokoe, 'me le tšepuoe kahobane ke 'nete, o tšoaneloa ke eona. E, leha 'nete e n'e ka fela har'a sechaba, e ka khona e fumanoe ho morena, joale ka seliba se tšoehla-tšoehlang metsi naheng e omeletseng, ha linōkana le linōka li omile, li le feela, ho se metsi ho tsona.

2 2 2 2

**311 Monna h'a
tsoere sethole ka
mohatla h'a se
lese**

HA HO NAUNOA (hapuoa) tsa kha-
po, ea tšoereng sethole se matla
ka mohatla, ha a ke a se lesa,
leha se mo thoibiletsa (se mo hu-
lanya) ka matla a sona har'a ma-
joe, har'a tšehlo, har'a litsela le
mangotsoana; hobane ha a ka se lesa, ho felile, e
mo phonyohile, e ile, ha a sa e fumana. Ke oona
mokhoa o mong mekhoeng ea ba-Sotho.

2

2

**312 O kene
makaqabetsing**

KE HO RE, o kene tsietsing kapa
qabeng (bothateng) moo ho leng
thata ho mo ntša. 'Me haholo e
hlile ke ho re, o kene molatong o
tšabehang, o litlallong, o makaqabetsing.

2

2

2

2

**313 Katse ha e le
sioe toeba lia
hlanaka (bapala)**

HA MOKHALEMELI (molao) a le
sioe tse mpe lia etsoa, 'me li tsu-
kanngoa le tse ntle; kapa hammo-
ho tse mpe le tse ntle li nehoa
bitso le le leng, ho thoe, li ntle
kaofela.

2

2

2

2

**314 O jela maoto
ke felile** U KA RE hoja a se a e-ja la qetello, hosasane h'a sa tla ja ; o etsa mpakolohela. Ha a omana, o entse mpakolohela. 'Me kakaretso, o re, a bakeloe. Mpakolohela, e ntse e le mabapa le ho re : Mpakele.

2 2 2 2

**315 O 'nyaletse
ka lirope** MOHLA a nyalang ngoan'a ka o n'a bale maoto a khomo tse tharo, 'me kajeno ha ke mo botsa tsona, o ea rora, o nkantšetsa bonatla.

Maoto ke menamo, khomo tse baliloeng li le sieo sakeng.

2 2 2 2

**316 Ngoan'a
talane h'a lele** U SE K'A belaela haholo, ha u kotutse talane bakeng sa mabele a butsoitseng hantle ; hobane bana ba hao ba ke ke ba lelisoa ke tlala.

2 2 2 2

317 Bana bao-nono ke mohlape maitisi BA TSAMAEA hampe, 'me ha ba na motho ea ba khalemelang; hape leha ba khalemeloa, ha ba utloe, ba pepeaka hohle-hohle ka boithatelo ba bona. Ke bana ba senyehileng hampe. Ke bona bao mehleng ena ba bitsoang mahure.

§ § § §

318 A re talima ka helole HO THOE, a re talima joale ka lira tsa hae, eaka hoja a sa re tsebe. A re lilola feela ka mahlo. Mahlo a hae a hana ho ema hantle lifahlehong tsa rōna. A re talima hampe.

§ § § §

319 O il'o phatsa tlala MOTHO EA NANG le metsoalle moo mabele a leng teng, 'me eena a lapa, a bile a hloka letho leo a ka rekang ka lona, o ee a ikele ho ea phelisa hloho ea hae le bana ba hae; 'me ho thoe: O il'o phatsa tlala

§ § § §

320 Ea bitsa 'm'a
molata-sali, u re :
Hoa jeoa, ua
tingoa

BANA papaling tsa bona, e ee ere ha e le motsotso oa ho ja, ba ba-holoanyane ba re, ba banyenyane ba ke ba tsoele thokoana, ba e'o bitsa 'm'a molata-sali, ba re: Hoa jeoa, ua tingoa! Eba he e-tlare ha ba se ba ile ho mo bitsa, ha ba khutla, ba sa ka ba mo fumana, ba fumane ho se ho jeloe, ho felile shoi-shoi!

Ba banyenyane ba qalang ho rongoa joalo, ba hle ba kholoe hore ba rongoa ka 'nete. Joale ha ba se ba khutla, ba phete hore ba mo bitsitse, empa h'a k'a ba arabela.

Hlaloso: batho ba u romileng, ha u khutla u fihletse ba entse seo ba ka beng ba u emetse ho se etsa ha u khutlile, etsoe le uena u no u ka rata joalo, u be le pelaelo hore ba u tsoantšitse le bana ba ileng ho bitsa 'm'a molata-sali. Mohlomong ho thoe, eba motho o romiloe tšana.

§ § § §

321 A tsoa ntjeng
hore likobo li se ke

HO HLOBOLA ho qomisoa haholo ho etsoang ke bahlankana mesebetsing e matla, 'me e be tsa ba tsietsa ho sebetsa.

§ § § §

322 Maatamela
li sutsa

KE MOTHO ea suthang pel'a mesebetsi, empa ea atamelang pel'a ba sebetsang linakong tsa ho ja, ha lijo li se li butsoitse hantle.

- 323 A re bokako ba tsie-mokopu** EO HE KE tsie-mokopu, 'me ke tsie e tala e fumanoang ka mehla lihabeng tsa mokopu, e pepile e tona. Ho thoe. e lekako ké hona, hoba ha e pepe bana, e ipepela tse tona feela. Ena ke esele ho khopi. Mosali ea lekako o tšoantšoa ka eona, ba re o lekako, ke sefebe.

2 2 2 2

- 324 Matea-tsoene a mabeli a ea tseka** MONG O RE, tšoene ke ea hae; mong o re, che, ha ho joalo, mong a eona ke eena! Mohl'a ntoa ea bobeli, e mong ho bona o tea tšoene, a ntša mahanyetsi a tsekisano ea bona.

Kahlolo ea taba tsa mofuta oo ha e hlōtse morena, e ahloloe la qetello ka mahanyetsi. Mohlang oo motseki ea sa kang a itena ho ntša mahanyetsi, o tla tšoaneloe ho hlōloe ke ea ntšitseng mahanyetsi.

Mahanyetsi ke ho re, ho hana. Hlaloso: eitse ha a bua, ka mo hanyetsa. Ka hana, ka mo ntša phoso. Ba hanyetsana: ba hanana tabeng eo ba ka beng ba lumellane ho eona.

2 2 2 2

- 325 Leboela lea ja** BA-SOTHO ba pele ba ne ba tloaetse bosholu bo bitsoang bonokoane. Motho oa bonokoane o phonyoha habeli, hararo; qetellong beng ba lintho tseo a ntseng a li utsoa ba mo

lalle, 'me ba be ba mo tšoare, ebe ba ea mo bolaea. Le hona moo, ba buang ka tšoaro ea hae ba re: O ile a ea lolololo (a etsa halelele)!

Mohlomong leha a ntse a ea bonokoane, a sitoa ho fumana tseo a li nanarelang.

**326 Leboela ha
le ngalloe**

U SE KE UA fela pelo ua re, ma-
oba le maobane ha ua ka ua fu-
mana letho, ka baka leo, ha u sa
rata ho boela.

Hape ho thoe, mohla motho a arohanang le bao a neng a ahisane le bona ka ho fallela hosele, ho lumelisanoa le eena ka maele a reng: Maeo ke maboeo, ke ho re, ho ea ho tšoana le ho boea. Ha u hlokile khotso moo u eang, u 'n'u boele moo u nong u tlohe teng, leha eba u no u tlohe ka tse bohloko. Leboela ha le ngalloe. Hape ha ua ka ua tloha u bolaile (loile) motho.

Hape-hape, ha ho thoe: Leboela ha le ngalloe, e ntse e le ho re, ha u buseletsoa seo u nong u se amohilo, u se amohela, leha se se se se sekalo ka mohla se kukoang.

**327 U nt'a
selomela kobong**

EO KE EA LOMANG a folisa. Ea tetekang a boele a thobe mabote a entsoeng ke eena ka lipuo tse bohloko; ebe o thoba pelo e bohloko ka lipolelo tse monate ho eo a mo hlabileng pelo ka tse bohloko.

**328 O mo lla
sekhethe**

KE HO RE, o mo hloile haholo-ho-
lo. Sekhethe ke sekotoanyana.
H'a rate ho mo bona le hanye-
nyane ka soba la mohasoa.

**329 O noele joala
ba Khaeane**

KHAEANE ea na be e le monna
oa ha Sekonyela. Mohla Moshoe-
shoe a qhalang Sekonyela thaba-
neng e bitsoang Khoro-betloa, o
na b'a le sieo hae ; eka o n'a ile ka la maobane, n'ga
Mautse, Kalanke, moo ho bong ho le ba Mokhalong
ba neng ba entse mokete, 'me ho e-na le joala. Eare
hoba morena Moshoeshoe a qhale Sekonyela, a hapa
qhososheane ea hae le metse le likhomo, ho ea fihla
Kholololong ha 'Mota, moen'a Sekonyela.

Ka shoalane Khaeane a fihla ho Molapo makoloing
a ba-Khothu a neng a eme tlas'a qhososheane. 'Me
hoa bonahala hore o n'a s'a utloile hobane ha habo
ntoa e teng ea Moshoeshoe le Sekonyela. A re a sa
fihla, a re: "Bana ba Motonosi"! Karabo: "Uee"?
"Ba ile ba-Khalahali"? Karabo: "Ba ile". — "Le sa le
kaofela"? Karabo: "Re kaofela". — "E kae khoali eso"?
— "E teng"? O na a e-na le pholo e khoali. Karabo:
"Ke ne ke sa cho; ba ne ba ka e etsa'ng ba-Khalaha-
li"? Ba mo mamela haleletsana ha a ntse a ba nyeli-
sa ka ho roka bahabo, 'me le hona a roka le eona
pholo ea hae e khoali. Eare ha morena Molapo a la-
etsa hore ba mo felehetse, eaba hona letsoalo la hae
le hlōlang botahoa; a ba botsa, na ba mo isa hokae
joale. A ba a re ho ea mo tsoereng pele: "Na mo-
shemane eo o nketsa'ng he?"

Ho kukiloe maele botahoeng ba Khaeane, ho thoe,

motho ha a tahilo e joale ka Khaeane, eba o noele bo joale ka bo nong bo noeloe ke Khaeane. 'Me o bo khotše joale ka eena, bo mo tahile joale ka eena; kellelo e fokotse tjeka ea Khaeane. Khaeane o n'a b'a hlobotse 'meleng le thekeng.

Motete oa ha Makhobalo Moshoeshoe a tšoara Hlahatsi, moen'a Mokotjo, rangoan'ae a Sekonyela, ea neng a ahile Fobane; ka ho mo tseba borena ba tšaba ho mo bolaea, ba mpa ba mo isa ho morena Moshoeshoe. Eena a re: "Tsatsing lena, ha ho ngoana e motle! khale ke rapela Sekonyela hore re boloke khotso mahareng a rōna, re tle re se ke ra kenelloa ke lichaba tse ling, 'me Sekonyela eaba o pheheletse ho ntoantša; khale ke mo qoba le ka matsoho, 'me h'a k'a nkutloa! Eaba o re ho 'na, likhomo tsa ka li hoketse mehoma mehatleng ea tsona; kajeno mohau o felile! Mo tloseng!" Ba mo bolaea, a shoa.

§ § § §

**330 A maribeha
pitsana (mabele)**

KE HA A SE a le maholoanyane,
boo ho ke keng ha bonoa pitsana
ha e ribehilo e har'a 'ona.

§ § § §

**331 A malala lira
(mabele)**

BOHOLO-HOLO, sera se futuhileng se be se lalla makhomo, mohlomong se ipate har'a lekhaba la mabele ao motho ea lutseng har'a 'ona a ke keng a bonoa.

**332 Ke ea
kuka'ng, ke e
lekanye le eng?**

EA TSIETSOENG, ea tsielehileng, ea qakanehileng oa itelela. O tsietsing e fetang seo a ka tsebang ho e ntšetsa sona; 'me leha a n'a ka kuka mona le mane kamoo tsietsi kapa molato oa hae o mo qosang, ha ho thuso, a ke ke a phetha letho. O hlahisa maele ana ka ho tlena (sekisa meokho mahlong ka pelo bohloko).

§ § § §

**333 Ke tlosa
boloi, kapa ke
ntsa boloi ba ka**

MO-SOTHO a ke ke a u neha lijo a e-s'o li ise pele molomong oa hae, a tle a re u lemohe hoba h'a k'a li kenya boloi; ka puo o re, o ntša boloi ba hae, hore u se ke ua ja lijo tsa hae ka pelaelo le ka letsoalo le lebe.

Ho hlile hoa bonala, 'me ho bile hoa utloala hoba ba 'ne ba kenyešana ntho tse mpe lijong, ha ba hopotse ho bolaeana ka sehlohō.

§ § § §

**334 Ke ea loana
ke hlobotse**

KA MAELE ana o utloahatsa hore, ha ho ka fela ha etsoa hoo, 'me e le ho phephetsang, o tla loana ka 'nete. Nga e 'ngoe maele ana a emisoa tje joale ka kano e tiileng ho paka hore o tla loana ka matla 'ohle a hae.

Ba-Sotho ha ba sebetsa mesebetsi e meholo, e matla, ba e hlobolela likobo; esita leha ba lelekisa ntho e 'ngoe, ba hlobola likobo, etc.

335 Ha a hlohlele ho ea moo KE HO RE, o atisa ho ea teng hangata.

2 2 2 2

336 Ho lutse eng moo ? BALISANA, moo ba a losetsang teng, ba na le liqalo tsa bona, moo ereng ha tseo ba li alositseng li fula hantle moo masimo a leng thōkonyana, ebe ba ea lula pontšeng, etsoe khale naha e ne e hloka masimo a mangata le metse e mengata. Ha ba se ba lutse qalong, ea fihlang ho bona, a sa le thōkonyana o re: "Ho lutse'ng moo"? Ha eba ke ba itšepang, ba araba ba re: "Ho lutse banna".

Ha e le ba fokolang ho eena, ba araba ba re: "Ho lutse bashanyana," kapa "basali". Eba he a ke ke a ba etsa letho. Athe ha ba itse: "Ho lutse banna", eba mofihli o qala ho ba betsa ka majoe, kapa ka makote, etc. Le bona ba ke ke ba lesa ho mo betsa.

2 2 2 2

337 Ka o kena ka fole (motse) KA FOLE: ho tella, ho eisa. O fihla qalong ka ho eisa ba lutseng ho eona, a sa tšohe le hanyenyane. E mong ho beng ba qalo a hle a ikutloe hore eena a ka loana le motelli oa bona. Ebe o se a iteta sefuba, ho fihlela ba tšoarana, e e-ba papali e tšoanang le ntoā.

**338 Ere ha u
bona sa hao u
iname ; ere ha u
bona sa ba bang,
u inamolohe**

KE HO RE, ha uena u beetsoe lijo,
ha u talime ho bona batho ba leng
teng pel'a hao ; athe ha ho bee-
tsoe ba bang lijo, mahlo a hao a
inamoloha, u tseba ho ba bona.

2 2 2 2

**339 Khoiti
maboea le tsela**

EA RAKUNYETSANG likhoiti, ere
a sa tsoa e fatela, ebe e se e boea
e runya hape-hape ; athe e kile
ea baleha ha a fihla mokoting oa

eona.

Maele ana a boleloa ka ea tlohileng, eka oa falla,
athe o se a tla boea kapele-pele, kahobane h'a k'a fu-
mana boiketlo ho fetang moo a tlohileng teng.

2 2 2 2

**340 Tsela ke
morena**

JOALE KA ha batho ba bangata
ba le ka mehla ho morena more-
neng, le tsela e joalo, ha e jeoe
ke bolutu ; batho ba ho eona ka li-
nako tsohle tsa letsatsi ; mohlomong esita le ka phi-
rimana ba ntse ba tsamaea.

2 2 2 2

**341 A lihobo, li
hloka batsehi!**

KE HA MOTHO a entse ketso e inpe, e manyala litsebeng tsa ba e utloileng, le mahlong a ba e boneng; esita eena mong a ketso e mpe, mohlang oo ea mo soabisa, e mo hlabisa lihlong ha batho ba ntse ba bua ka eona ba soabile. Bobe ba ketso eo bo soabisa mong a eona ka ng'a tse peli ho se bonahalang ho batho ka eona.

a) Ha batho ba soabile, masoabi a bona a mo atisetsa lihlong, le 'ona masoabi!

b) Ha batho ba mo tseha, le teng ba mo atisetsa lihlong le masoabi!

Lihobo ke ho re, bobo ba pelo ea motho enoa, kapa ba sephiri sa mesebetsi ea hae e mebe, bo hlahetse pontšeng ea mahlo a batho. Bobe boo bo tsamaea tseleng e le 'ngoe le ea monna, kapa mosali, ea fetang har'a mahlo a batho, a ntse a itsamaela joalo a sa tena letho ho hlonepha 'mele oa hae!

Li hloka batsehi! Ha ho ea ka tšehang, hobane batho ba soabile kaofela.

Bahabo motho ea entseng lihobo, ba bua ka lipelong tsa bona, ba bile ba re: "Ha ebe mohlang ola, e ne e re h'a kula, a hla a shua, ekababa ha ho na'ng!"

Ba nahana joalo, hobane ba hloile ketso ea hae, 'me ba bile ba sitoa ho e khetha ho eona. Ke ka hona le eena ekang ba se ba mo hloile joale ka ha ba hloile ketso ea hae.

§ § § §

**342 A oa ho nkoa
ke lehollotsoana**

LEHOLIOTSOANE ke lefafatsane-nyana la pulanyana e fafatsang ho se maru a mangata, letsatsi le ntse le chabile, 'me eba maru a bolaea motho! Mohlomong leholiotsoane ke setsoko-

tsane sa moea o matla, o ka lihelang motho ea tsa-maeang pel'a selomo.

Ke maele a fumanoang melomong ea ba hloileng e mong, ao ba mo rapellang ho shoa ka 'ona; kapa ea ba utloisitseng bohloko ka mokhoa o mong; a sebelisoa ke batho ba pelo li mpe.

§ § § §

- 343 Bo ka ka metsi** HA JOALA bo le bongata, 'me ba bo noang ba sa tšohe leha ho ka phalla batho ba bangata, ba tla bo qela, ba ee ba hoeletse, ba re :
"Bo ka ka metsi ! " Empa hangata, ba atisa ho rialo ha ba se ba noele, ba khotše.

§ § § §

- 344 U tsoha ha khoho** KE MAELE a basali ba sethepu, ao ba hanelang monna lijo ka 'ona. Ke ho re, na mosali eo monna a tsohang tlung ha hae, h'a k'a mo fepa ke'ng.

Na ke khoho e sa keng e fepa mokoko ? Hase molao, empa leha ho le joalo, basali ba pheheletse ba re, masiu ao monna a robalang tlung e 'ngoe, matsatsing a 'ona, monna a fepuoe ke eena mosali oa ntlo eo. Ho joalo kahobane mosali eo monna a tsoileng tlung ea hae, h'a khotso. Esita matsatsing ao monna a hlaolang tšimo ea ntlo e 'ngoe, eba o tšoanetse ho fepuoa ke mosali mong a tšimo e hlaoloang; ha a ka botsa lijo tlung ea mosali eo a sa hlaoleng ha hae, ho hlo ho tsohe moqala (molato).

- 345 Molomo o sa jeng o behela o jang** HO THOE, u se ke ua lesa ho 'na u e-ja khomo tsa hao le lipoli tsa hao, le linku tsa hao, hobane e ntle ea tsona eo u e babaletseng ho e ja, le masholu e ntse e a kahlaha joale ka ha e u khahlaha. Mohlomong tseo u li babaletseng hakalo li tla nkoa matsohong a hao ke ntoa. Joale bahapi ba tsona bona ba tla li ja.

2 2 2 2

- 346 Na u lutse ka litsebe?** KE MAELE a boleloang ho motho ea liehileng ho utloa ea mo bitsang. Ke ho re, na u hatile litsebe tsa hao holimo, li sitoa ho utloa ke hona na?

2 2 2 2

- 347 U maoto a matle** KE HO RE, u fumane lijo li e-s'o fele.

2 2 2 2

- 348 U maoto a mabe** EBA u fumane lijo li se li felile; hape ho thoe: "Eba u kenetse bahlolohali."

**349 Ra mo
hlabisa e nakana
lenyane (khomo)**

KE HO RE, re mo thabisitse.

§ § § §

**350 Na ke jele
pala ?**

EKA nthoanyana e 'ngoe e neng e tsejoa ke ba-Sotho ba khale-khale, e ne e le teng, e neng e bitsoa pala ; 'me le hona, eka e ne e le nthoanyana e nyenyane, leha eba e n'e le phoofolo.

'Me ke ho re, na ha u ntso u mpheheletse, ke jele pala na ? Ka tsoatsoa ke re : Ha kea e ja, ha kea e ja ; ke sa tla be ke re : Ke e jele !

E se e le ho re, khale ke u araba ka bonolo, ka boi-kokobetso ; 'me kahobane u ngopheletse, ke tla lumela hore ke loane le uena.

§ § § §

**351 U hloka le
poli e pala !**

ANA MAELE, a utloahatsa ho fokola ha ntho eo e neng e bitsoa pala.

Eka e ne e le seruanyana sa tseo motho a ka bang le tsona, qetello ea tsona.

§ § § §

**352 A ko u re
hlatsetse**

EA IPOLELANG khora ea moo a tsoang, ba mo mametseng ba re a ba hlatsetse, ba utloe tseo a li jeleng! Eka ke maele a fumanoeng ho tse tsohang lijo tse tla fepuo a malinyane a e-song ho tsebe ho itsamaela. Ha ba rata ho tseba na o khotše, ba re : re hlatsetse.

'Me e re ka ha ho se seroto seo tse fumanoeng li ka tliisetsoang bana ka sona, 'me leha se ne se ka ba teng, ho se matsoho ao li ka kukoang tsa isetsoe bana ka sona, e ka khona li koenngoe, li tle li e'o hlatsetsoa bana.

**353 A nke ke u
tee molomo**

KE HO RE, a nke ke u hopotse seo u se lebetseng ho tseo u li phetang, kapa ke u emise, u se ke ua tsoela pele ho bua tse sa hlokoeng mona. E ntse e le hona ho re : "A nke ke u phobole molomo."

**354 Basali ke tau
li mesana**

HO BOLELOA basali ba bohale ho banna ba bona le ho basele. Ba bohale, leha ba hloka matla a ho loana, ba loana ka meno a bona. Ke sa hopola mohl'a moruti oa heso, Rev. J. Maitin, a neng a tiisa lenyalo la mohlankana e mong oa heso. Eaba o re : "Bana ba ka, ke se ke emisitse

manyalo a mangata kerekeng ena ea Berea, 'me ere haufinyane ke sa tsoa tiisa lenyalo, ke bone mohlankana a se a fihla ho 'na a fehelo, a re: Moruti! re loanne le mosali oa ka! O ntomile monoana, joale o thobile, o boetse ha habo!" Moruti a khalemela ka matla lintoa tsa banna le basali ba bona.

Basali ba bohale ba loana ka meno a bona!

§ § § §

355 Bohoera ha bo na molai HO THOE, bashemane leha ba ntse ba lauo a hore ba se ke ba ctsa mekhoha e sa lokang, ha ba e tlohele. Eka ke maele a bohologo-holo, ha ba-Sotho ba sa bua se-Peli. Ke cho ka lebitso la bohoera

§ § § §

356 Boliba botala ha bo okameloe KHALE-KHALE ho no ho e-na le maliba a tšabehang a metsi a matala a hohelang; 'me maliba ao a n'a e-na le likoena, ho thoe ke tsona tse hohelang batho le lintho tse neng li okamelela boliba; ke moo ho fumanoeng maele teng. 'Me ke ho re, marena a tšabe morena ea a fetang ka makhotla; hobane ea lekang ho mo loantša, ho tla oela batho le maruo a bona.

§ § § §

**357 Boroka boa
luma (se-Peli)**

LE ANA e ntse e le maele a pakang hore ba-Sotho ba khale e ne e le ba-Peli. Ha ke na tsebo hore boroka ke eng. Ke tseba feela hore ho boleloa thabo. "Litsela boroka li namile, (lokile) ho mpa ho tšaba uena mosepeli (motsamai)." Hape ke maele a ntšitsoeng maoeng a balaoli. Ke ho re, litaba tsa hao ho moroetsana eane li lokile, li tla mpe li fokolloe ke uena, e seng eena, etc.

2 2 2 2

**358 Bohlale bo ja
mong a bona**

HO BOLELOA motho ea lekantseng hore o etsa ka bohlale, athe o iketselitse lengope leo ho tlang oela eena ho lona.

2 2 2 2

**359 Bo-ja bo-tse-
ha ba maria**

HO BITSOANG bo-ja bo-tšeha ke maru. Maria maru leha a ka koahela, ea ka pula e s'e e-na, a boele a tlohe kapele-pele, letsatsi le be le chabe ka motsotsonyana feela, a boele a koahele, eke pula e se e le haufinyane. Ke hona ho bitsoang bo-ja bo-tšeha ba maria.

2 2 2 2

360 Batho ha ba lekane, e se meno HO THOE MENO a motho a lekana kaofela, ha ho leino le fetang a mang ka bolelele, kapa ka bokhutšoanyane.

Ke 'nete batho ba fetana ka tse ngata. Marena h'a lekane le bafaatse, 'me le bona bafaatse ha ba lekane le marena; esita e le bona ba le bang, ha ba lekane; esita le ka sona seemo.

'Me ke ho re, ho hlokomeloe maele ane, a neng a ratao haholo ke morena Masopha Moshoeshoe, a reng: "U ntšabe, ke tle ke u tšabe. — U ntlhonephe, ke tle ke u hlonephe." E moholo a se ke a imetsa e monyenyanane ka bohole ba hae, le e monyenyanane a se ke a nyenyefatsa e moholo ka bonyenyane ba hae.

2 2 2 2

361 Ba Mangange ba sua kobo liqola KE HA HO otlolloa kobo ea kho-mo, e suoang ke batho ba bangata ha ba ntse ba e pholla liqola. Eka ke ho nong ho bonoe ho batho ba neng ba bitsoa ba ha Mangange.

2 2 2 2

362 Bohali bo bohotoso ke ntja KE HO RE, tsatsing lee bo nong bo tšoanetse ho fihla ka lona, ha boa ka ba fihla. Joale ho thoe: "Bo bohotoso ke ntja!"

363 Bo-e-seng-mang KE BATHO ba tellehang ho ba bang.

2 2 2 2

364 Bohloko ba seeta bo utluoa ke leoto KE HO RE, uena u ke ke ha utloa bohloko bo ntjang, bo utluoa ke 'na ke le mong.

2 2 2 2

365 Bitso lebe ke seromo MOHLA Sebolai Majara a bolai-leng ngoan'abo, Napo Majara, batho ba ne ba re: "Ke 'nete ha ho thoe: Bitso lebe ke seromo."

E mong ho thoe, ke Lefulebe, a fele a be le lefu le lebe; e mong ho thoe, ke Sehole, a holofale.

Seromo: baprofeta ba motheke-theke ba iroma 'mele le sefahleho ka phepa, 'me re ka re seromo ke pontšo.

2 2 2 2

366 Eka o jeoa ke mala a motsoalle KE HO RE, o itse o jeoa ke mala, empa o ntse a etsa tse ka etsoang ke motho ea sa kuleng; o entse setsoalle le mala a mo jang; a mohau ho eena.

- 367 Ea mohale e
cha ke mollo** EA MOHALE ke eng? Ha u le monna, u botse ho banna ba bang, ha u le mosali u botse ho basali ba bang.
Maele ao a itlhalositse.

- 368 E bohola e
bothile** MONA HO boleloa ntja e tsofetse, e seng e qenehela mofuthumela oa ntoo e bothileng teng. Ka ntja ena ho bile ho tšoantšoa monna moholo ea seng a le ka hanong feela, matla a se a le sieo lithong tsa hae. Ntoa ea hae e kholo molomong, empa lithong tsa hae ha e eo, boqheku bo se bo mo hlōtse; tabeng tse ngata o se a nonoa ke pelo feela. Bohale bona bo mo totetse ho feta bocheng ba hae. Ea mo loantšang o ineha leona.

- 369 Ema, u se ke
ua sala masapong** HA HO NO HO jeoa nama, ba bang ba ee ba sale qalong ha ba tula masapo, ba khokhotha moko, ba e-ja mashetla (masapo).

E ntse e le hona ho re, ha ho falloa u se ke ua sala lithakong, kapa ha ho balehuoa u se ke ua sala; hobane ho ka etsahala ho uena maele a reng: "Koekoe ea morao (e tlohang morao) e tloha le molamu."

**370 E sa le
lenyane, holo li
sa tla**

HA U KA BONA bongata ba ma-
khotla a bahlabani, 'me u tsota
bongata boo, ea ba boñeng ka
bongata bo fetang boo, o re: "E
sa le lenyane, liholo li sa tla;" ke
ho re, bongata bo fetang boo bo sa tla ka morao.

Bongata bofe le bofe, boo u ka bo tsotang (baba-
tsang) bo e-s'o felle, ea bo tsebang, eba o re: "E sa le
lenyane, holo lia tla."

§ § § §

**371 Fifi le 'moto
ba lona.**

HA HO LETHO har'a lefifi leo.
Lona lea tšabeha ka botšo ba lo-
na, empa ha ho letho har'a botšo
ba lona.

§ § § §

**372 Fatse le
lika-lika joale ka
leoto la koloi**

KE MAELE ao ho ka lekanngoang
hore a hlahile morao ho so ho e-
na le tsebo ea makoloi. Lefatše
le fela le etsa joalo; empa ke ho
re, tsa lona ha li eme nqa e le
'ngoe ka mehla. Ka selemo kapa ka metsotso e meng,
pula e na haholo, athe ka e meng, ka lemo se seng,
letsatsi le baletse, ha ho pula. Ka lilemo tse ling ma-
bele a bajoa motupu, e e-s'o ba nako ea ho bajoa
etc., etc.

Hape-hape, ke ho re, ha u no u hahile Thaba-Bosiu,
ka lemo tse ling u tla fumanoa u se u hahile Masite,
etc.

- 373 Lefatše,**
ngamoha
(petsoha,
phetleha) ke kene ENA KE KHOPOLO ea motho ea leng litlallong (tsietsing). O re, eka lefatše le ka patsoha a kena, a ipata, la ntoo boela le kopana ha a se a le ka har'a lona. O le-bala hore kotsi ena, eo a e tšabang, e mo isa hona moo mpeng ea lefatše (lebitleng), moo a llang ho ipata teng.

2 2 2 2

- 374 Ha ho tota**
hloka qala
(molato) ANA KE MAELE a kalimiloeng puong ea ma-Tebele. Ke ho re, ha ho monna ea hlokang molato; kapa, ha ho monna ea ka hlokang phoso bophelong bohle ba hae; 'me e ntse e le ho re, ha ho motho ea sa foseng, leha empa ho fosa e le ntho e mpe, hobane ha ho ea ratang liphoso.

8 8 8 8

- 375 U hametse**
khomo
letanteng LETANTA ke ntho e masoba-soba joale ka sefe; 'me ke ho re, leha u itse ua hama, lebese ha lea ka la bonahala moo u nong u le hamela teng; hobane le ne le ntse le fetela fatše kaofela ha lona. Ke ho re, litaba tsa hao ha li na tulo ho eo u mo bolellang tsona; o nts'a li fetisa, a li joetsa ba bang. — Hape ke ho re, u ikhathatsa feela, nke ke ka ba mamela tsa hao.

**376 Ho tsamaea
ho naka li
maripa (nthithi)** KE HO RE, leha ke etsoa hampe,
ke sitoa ho itseka, hobane ke mo-
tsamai, hase ha eso, ke metseng
ea ba bang.

§ § § §

**377 O ja ka
mehlahare e
'mell** ENOA ke motho, eo hangata ba
bitsoang "mao le ntlha-peli." Ke
motho ea ratang marena a mabeli,
ke moqabanyi.

§ § § §

**378 Ho tla lilietsa
lehlokoa** KE MAELE a ba sokelanang, ba
re, mohla ba kopanang har'a tho-
ta, moo ho seng ea ka ba namo-
lang, e leng moo ba tla bonoa ke
mahlokoa a joang feela, ke 'ona a tla lilietsa ha ba-
nna bao ba loana.

§ § § §

**379 Ho phunya e
mong mahloan'a
naketsana** KE HA LE ka ja mahlong a hae,
la mo tima.

**380 A mo fola
molemo**

futso oa hae.

Ho thoe: "O mo fotse molemo." Ke ho re, o jele mofufutso oa hae, e se ka tšoanelo.

§ § § §

**381 Phale o
bolaile
Phalana, a b'a
raka a aba
letlalo**

PHALE le Phalana ke bana ba monna, 'm'a bona o mong. Phale ke e moholo; Phalana ke e monyenyane. Eare ba alositse ba le naheng, Phale a bolaea moen'ae, ea ba o hlokomela hore letlalo la hae a le nehe e mong, hore e tle e ke o bolailoe ke eo letlalo le fumanoang ho eena. Ha batho ba babeli ba belaela hore ba bolaile motho, baahloli ba hlokomele e se re oa bobeli o netiloe ka molato oo a o hlohang.

§ § § §

382 Tsoana neta

MAELE ana, ke tla a hlalosa habeli. Tšoana 'nete, ke mosali kapa moroetsana enoa, o na le lefu le ka nkoang ke mang le mang ea ikopanyang le eena. H'a hane motho, o lumela mang le mang ea mo kōpang, 'me o rata hore a nete batho ba bangata ka lefu leo a nang le lona!

Hlaloso ea bobeli: Mosali enoa, kapa moroetsana enoa, o hana ho bolela eo a tsebisang hantle-ntle hore ke eena a mo emarisitseng; o supa osele, o re, ke eana eo ba entseng hoo le eena, eo a mo netang ka manyala feela. 'Me leha eba, ka baka la boeki ba mosali enoa, o mo ekile hore tsekong a tle a supe eena, hase eena mong a molato oa kemaro. Baahloli ba tla hle ba lemohe mosali enoa, kapa moroetsana enoa hore ke tšoana neta! O boleloa ka 'mala oa sebopelo sa hae.

2 2 2 2

**383 O lumela
khoaella**

KE HO RE, o lumela seo a sa kang a se etsa, o re, o entse, etc., etc.

2 2 2 2

**384 Habo lekoala
ha ho lloe**

BA ATAMELANG haufi-ufi ntoeng, ke ba bohale; 'me he, ke bona ba eeng ba hlheloe ke likotsi.

Lekoala le qahamisitse thoko-thoko koana, 'me hona moo ha ho ntho e ka le bola-eang; le eme hole-hole le marumo ao ba loanang ba ntseng ba bolaeana ka 'ona. Ha ho loanoa, eena h'a loane. Ha ho halefiloe ke baloani, eena h'a halefa!

2 2 2 2

**385 Ha ho ntja
peli ke le teng**

UTLOANG! Motholuo a o hana
ha ho fepuo batholuo ba bang,
o re, ntja e tšoanetseng ho fepuo,
ke eena a le mong.

§ § § §

**386 Ha ua le
rema sefateng**

KE HO RE, u qapile leshano har'a
sebaka feela! Ke le sa bapang le
taba eo ho buoang ka eona. Ke
eona e bitsoang sefate; hobane
hase lekalanyana la taba e boleloang.

§ § § §

387 Henangee !

KE HA MOTHO a ntse a lumela
tseo u li bolelang, le hona tse mo
kholisang.

§ § § §

**388 Le ola bana
ka lesiba**

KE HO RE, bakeng sa ho khale-
mela bana ka matla ketsong tse
mpe, le ba buisa eka hoja le kōpa
thato ea bona.

§ § § §

- 389 Ke ha khoho
e e-ja mohloa** KE HO RE, ke tlala, ha ho sa le
motho ea ka fepang likhoho ka
mabele.

§ § § §

- 390 Ha ke fokotse** KE HO RE, ho tseo ke li buileng,
ha ke fokotse letho. Ke buile tse
ke neng ke tšoanetse ho li bua.

§ § § §

- 391 Leihlo la
khutsana ke
lebone** KHUTSANA e se nang 'm'a eona,
ea lapa, 'me mahlo a eona a bo-
hale-hale hore a bone ba jang, a
e'o kōpa.

§ § § §

- 392 O ithomile
tsana** KE HO RE, eitse ha a romiloe a
se ke a hlokomela thomo ea hae,
a hlokomela tsa hae. Kapa o ile
moo a sa rongoang ke motho.

§ § § §

- 393 A iketsa file mohlaka** KE HO RE, motho ea ipatileng, har'a mofero, 'me a bona hobane batho ba ka mo bonang ba tla tsamaea moo a leng teng, eba o tla n'a ithete, a iphikolose ho ea thoko; o lemohile hore h'a ka ema a tsamaea, ba tla mo bona.

§ § § §

- 394 O inehile leona** KE HO RE, o ile a kenella molato o sa etsoang ke eena.

§ § § §

- 395 O seha mpa ka le hare** HO BOLELOA monna kapa mosali ea ratang ngoana e mong oa hae, 'me a hloile e mong. Joale ho thoe, motho ea joalo, eba o seha mpa ea hae ka le hare.

§ § § §

- 396 O ithoetse moli hlohong** KE MOTHO ea letsoalong ka baka la kotsi, kapa ka baka la lefu leo ho batlang ho se tšepo hore motho eo o tla phela.
Ba-Sotho leha ba haha matlo ka lithapo tsa moli,

ba loha lisiu ka tsona, ke ntho e soto (malimabe) ka lipelong tsa bona.

Motho ea shoeleng, ha setopo se isoa lebitleng, se thatoa ka thapo ea moli.

§ § § §

**397 Ba iketsa
khoka ea phiri**

E KA KHOKANYANA ea phiri e chitjanyana, le hona e thata. Ke ho re, batho ba tsamaeang ba sa rasa (qalikana), ba mpang ba le sehlopha se teteaneng hammoho.

§ § § §

**398 O ikentse
khooana-tsoana**

HO NYATSUOA mo-Sotho ea buisang ba bang joale ka motho e mosoeu. Ho thoe, o iketsa e mosoeu, athe a le motšo, kapa a le motšoana!

§ § § §

**399 Khala e
bilietsa ntsele**

KHALA ke lekhala; ntsele ke bana ba lona. Ke ho tsejoang haholo, hobane ha u atamela metsing pel'a moo lekhala le bolokileng bana ba lona, le hle le itekele ho u thiba leha le ee le hloke mokhoa oo le ka u thibang ka oona. Ke kahobane le ea be le bilietsa bana.

Mahe a lona a bitsoa mantsekoane.

Pina e teng e reng : "Ha ua ja khala mantsekoane";
e le ho re, u jele lekhala le mahe a lona.

Motho ea boulelang eng le eng o bitsoa khala e
bilietsang ntsele (bala maele a 171).

2 2 2 2

400 Uena u
khoho ea hae

KE MOTHO ea sa tsoeng ka motse,
ea fumanoang hae ka mehla.
Khoho ha e fumanoe thoko ho
motse, e fumanoa hae ka mehla.

2 2 2 2

401 Ke namane e
ka mpeng

'mala.

KE HO RE, u se ke ua itšepisa
ntho eo u sa tsebeng hore e tla
etsahala ; namane e ka mpeng ha
e tsejoe botona le botšehali, le

2 2 2 2

402 Ke fumane e
se e le la mafole a
thekoane, o oele
tlapeng, a
rethebana, a ba a
tsoha le
meroaloana ea hae

KE HO RE, ke fumane ho se ho
se letho.

403 Le ka ka
lenyatheli la
monn'a mosepeli
(motsamai),
monna h'a hloke
khomo a tsamaea;
hoa ea ho ee a e
fumane

KE HO RE, u fumane seo u nong
u rata ho se fumana.

§ § § §

404 Li jana maro
ntja tsa litsomi
tsa litsomi.

KE MAELE a kukiloeng ntoeng ea
lintja. Eka khale ba neng ba
hlokomela ho rua lintja, e ne e le
litsomi. A bua tsa ntoea ea lintja

Mohlomong maele ana, ba a sebelisa joalo leha ho
loana batho ba marena.

§ § § §

405 Letsoha-
phore

tsi le e-s'o chabe.

MOTHO eo ba mo bitsang joalo,
ke ea tsohang letsatsi le se le
chabile, mesebetsi e meng e se e
phethiloe ke ba tsohileng letsatsi

Mosebetsi o entseng maele ana ke oa ho lohela; ke
mosebetsi o qaloang ka meso.

§ § § §

**406 Lefura la
ngoana ke ho
rongoa**

KE HO RE, monate oa ngoana ke
ha a lumela ha a rongoa.

§ § § §

**407 Lehlokoa le
tla bolela**

KE HO RE, leha motho mang le
mang a ka etsa ketso e mpe se-
phiring, moo a sa bonoeng ke
batho ba bang, mahlokoa a ntse
a mo bona, 'me ke 'ona a tla mo bolela; kapa, ho tla
bolela makhoaba.

§ § § §

**408 Letlaila le
tlailela moreneng**

HO KHOTHATSOA ea tšabang ho
bina moo ho binoang, ka ho re o
tla tlaila; ho thoe, a bine feela
a sa tšabe ho tlaila, 'me leha a ka
tlaila a ke ke a tsekisoa, hobane ke motho oa morena.
Ho khotatsoa le ea tšabang ho bua ka ho re, o tla
tlaila ka har'a lekhotla.

§ § § §

409 Letsuba peipi
la nka moea oa
me

KE MOROETSANA, o khahliloe ke
mohlankana ea tsubang peipi.

2 2 2 2

410 Ka mo ntsa
lefonono

KE HO RE, ka mo felisa lehala,
kapa khang, kapa lehala, leha e
le boikhantšo le boikhohomoso.

2 2 2 2

411 Morena h'a
tene molupo

BOHOLO-HOLO, ba-Sotho ba ne
ba tena moholu oa khomo ; ba ne
ba o sua hantle.

Moteno oo o no o bitsoa molu-
opo ; lebitso la moholu le ntse le bonala le ho utloala.
Ke ho re, morena a ke ke a nyatsua ha thoe, o tenne
hampe.

Ha ho ko ho thoe, morena o fositse.

2 2 2 2

412 Mophongoa
h'a na moholo

HO ITELELA eo eitseng a le mo-
hologo, eare ha a phongoa ka masha-
no, a kholoa, a se k'a lemoha ho-
re oa thetsoa.

**413 Morata motho
o mo tla ka
mahlong**

HO THOE, motho ea u ratang, o ka pele ho sefahleho sa hao, athe ea sa u rateng ha a rate le ho bona sefahleho sa hao. A ka mp'a 'n'a u talima ha u furaletse.

☞ ☞ ☞ ☞

**414 Mohana
motho o mo rola
molato, kapa, o
mo rola Molimo**

'me le Molimo o tla

KE HO RE, mosali ea hanang motho ea mo kōpang tsa bohloa, o mo ntša molatong; hobane h'a n'a ka lumela, ka pele-pele ha ba fumanoa, monna eo o tla jara molato, kapa ha ba ka senya ngoana; mo sheba hampe ka ketso eo.

☞ ☞ ☞ ☞

**415 Motseha sofe
oa itseha**

mong. Molimo ha

MOTHO EA TSEHANG lesufe oa itseha. Ke ho re, Molimo o ka etsa hore le eena a le tsoale; kapa a tsoale sehole ka mokhoa o mong. o rate basomi, o hl'o ba buseletse.

☞ ☞ ☞ ☞

**416 Mong a thipa
re ja nae, nama
re tima 'mesi**

KE HO RE, ha ho jeoa nama, u se ke ua leka ua tima ea u kalimileng thipa, u ka b'a mpa ua tima ea neng a e besitse ho e-na le mong a thipa.

417 Meso e tsoala mesoana HO BOLELOA ea khethileng letsa-tsi la hore, leo a reng o tla etsa mosebetsi o itseng ka lona, 'me a se k'a etsa joalo. A boele a khethe le leng, 'me le ka lona a se ke a etsa joalo.

2 2 2 2

418 Metse ke marutla ; ke koma ea mophatong KE HO RE, litaba tse ka har'a motse li ba bohloko, 'me li batla mamello le sebete.

2 2 2 2

419 O tsoere tau ka litlena KE HO RE, a thusoe a e-s'o khathale matsoho, e se re, ha matsoho a khathala, a e tlohela, ea hlahisa kotsi.

2 2 2 2

420 O tla a pshatla mahe a likoekoe KE MAELE a bolellang motholuo a ho mo hopotsa hore ke lehlabella. O tsamaile a hata matlo a lino-nyana, a pshatla mahe a kahare. Ba eketsa ba re: "Phoka ha e e-s'o ome maotong a hae."

**421 O hlahla
(lehlohonolo)
joale ka tsitsili**

MOTHO a e bolaeang h'a lese ho fofonela monoana oo a e bolaileng ka oona, leha e le kokoanyana e nkhang hakalo!

2 2 2 2

**422 Phiri e jeoa
moreneng**

HO BA-SOTHO ba khale, ea neng a bolaea phiri, kapa tau, leha e le nkoe le tse ling tsa mofuta o nang le kotsi ho batho, e ne e ka khona a e ise moreneng, moo a tla hlapisoa joale ka hoja eka o bolaile motho ntoeng.

Peisong ha li ka hlōloa ke ea moreneng, eba ho etsoa tlatse ho thoe: "Phiri e jeoa moreneng." Tsa metsaneng li ne li ke ke tsa hlōla tsa moreneng. Libata tse bohale ha li jeoe metsaneng, li isoa moreneng, li e'o jeoa teng.

2 2 2 2

**423 Phiri
(thamahane) e
nkile sekoja**

LIPHIRI li ne li le ngata haholo naheng ena ea le-Sotho. Hoo bobebe, li ne li baleha ka hona; 'me e be e tla tsamaea e beha fatše e phomola! Ha e ne e kukile moshanyana, kapa ngoanana, e ne eba o tla 'ne a re: "Ea nkuka, ea mpeha!" E le ho re, mekhosi e mo phallelang e 'ne e utloe moo e ntseng e ea le teng; hobane li ne li fihla bosiu ka lefifi, 'me mohlomong e tšohe batho, e mo lahle, ebe ea baleha.

424 Ba tsamaea ka mosutu BA TSAMAEA butle-butle ka bongata. Le hona ba tsamaea ba ema. Hangata batho ba bangata ba thibelana ho tsamaea kapele.

ᄀ ᄀ ᄀ ᄀ

425 Ke namane ea kanyesetsa HO BITSOA joalo ea shoetsoeng ke 'm'ae a sa le monyenyanane, eaba o holisoa ke basele.

ᄀ ᄀ ᄀ ᄀ

426 Ntoa ke masitise KE HORE, e boima.

ᄀ ᄀ ᄀ ᄀ

427 Phokojoe ea mofutsana e fetoha tlakaro MATLALO a liphokojoe a na le lelebenyana la phokojoe e bitsoang tlakaro; 'me ke ho re, kobo ea phokojoe ho mofutsana e mpe joalo. Ha e mo tšoanele.

ᄀ ᄀ ᄀ ᄀ

- 428 Pelo e jele masooko** LESOOKO ke sehlare sa mokhohlane; lea baba, leha e se haka-kang, le nkha haholo, empa e seng hampe.

Ea pelo e bohloko, ea hlonamileng, e ka ea jeleng lihlare tse ba bang, 'me ho baba ha tsona ho utloisa pelo bohloko.

§ § § §

- 429 Se-namane se lieha ho shoa** KHOMO e emereng e lieha ho shoa, ha e hlajoa; hobane e ka khona ho ke ho shoe namane pele ka maleng a 'm'a eona.

§ § § §

- 430 Tsela khopoha e robotse naheng** TSELA E LOKILENG, leha e ka ea khopamoloha hole, u se ke ua e khutlela, ho e-na le tsela e khaolang haufi, e mpang e le mpe.

Khoro e teng e theohelang ka ma-Nkoaneng, e bitsoa "Baba nge bone!" "Ntate mpone"! E bitsoa joalo ka baka la bobbe ba eona; ke ho re, "ntate mpone ha ke tsamaea botšabehong bona;" empa leha ho le joalo, e theoha haufi; athe e 'ngoe e teng e koekoelenyang ea mokoao oa makoloi. Ho thoe he, u ka mpa ua ea ka tsela e joalo, eo u tla tsamaea hantle ho ea fihla moo u eang teng, leha e ka u liehisa, ha ho na'ng, hobane u tla fihla hantle moo u eang.

- 431 Molele** KE MOTHO ea sollang haholo, ea sa luleng n̄ga e le 'ngoe; kapa ea fallang hangata kae le kae moo a hahileng teng. Ha ho otlolloa lebitso la hae ho thoe, ke moleleri.

§ § § §

- 432 O robalitse moutla** MOUTLA ha o robetse, ha o tutubale; u tla o bona o ntse o tonne mahlo.

Ho boleloa ka motho eo ekang o robetse, athe o ntse a utloa. Ho thoe, o robetse joale ka moutla, ba mo sebang ba tšaba ho tsoela pele ka masebo a bona, ba re, o robalitse moutla, o tla ba utloa.

§ § § §

- 433 Ke utloile ka bo-fufu** KE HO RE, hase taba eo ke e behetsoeng, ke ikutloetse ka bo-bare; kapa ke 'nete kapa leshano ha ke tsebe. Bo-fufu ke ho re ba mashano.

§ § § §

434 Bana ba monna ba tseka lefiso LEFISO ke pitsana eo ho jeloang ho eona; joale ho thoe, ba tseka lijo tse ka pitsaneng eo. Ke puo ea teng ha ba tsekisana lefa la ntat'a bona.

☞ ☞ ☞ ☞

435 O tsoile ka senya KE HO RE, o tsoile ka ho nanya, a pata mohoasa (lerata).

☞ ☞ ☞ ☞

436 Ho falla ke metsi mafapani KE HO RE, bang ba tloha mona ba ea koana, bang ba tloha koana ba tla mona.

☞ ☞ ☞ ☞

437 O ba hlabile lesumatho KE HO RE, o ba hlahile lehlakoreng moo ba sa talimang teng, a ntša kotsi ke hona.

☞ ☞ ☞ ☞

438 **Ra haha
mekhanya
liphatleng**

KE NTHO e etsoang hangata ha ho talingoa hole, haholo ha e le n'ga moo letsatsi le batlang le tsietsa talimo ea batho; eba ho behoa matsoho holim'a mahlo, e le ho etsetsa mahlo moriti le ho a fa matla a pono.

§ § § §

439 **Ho qoqa**

LIKHOMO tse tsoa hapuo a lireng, ha li sitoa ho tsamaea kapele ka baka la bongata ba ee ba li qōqe, ba li etse mafohlo-fohlo. Ke ho re, ba li arole lihlophana-hlophana, hore li be bobebe ha li khannoa; hobane li tšoanela ho tlosoa kapele pel'a beng ba tsona.

§ § § §

440 **Ba mo nenela
thoko**

KE HO RE, ba mo hana, kapa ba hana tseo a li boelang.

§ § § §

441 **Oa hlalisuoa**

MOIMANA o ee a hloee motho e mong hampe-mpe, kapa eena monna oa hae; ebe ho thoe, oa mo hlalisuoa. A rate motho e mong haholo-holo, ho

thoe, oa mo ratisuoa. Mohlomong a rate sejo se seng haholo; a hloee se seng.

§ § § §

442 O tsamaile a tletleba KE HO HALALA moputso, kapa ha a filoe hanyenyane moo a ka beng a filoe haholo, joale o na le pelaelo e kholo; le ea hapisoang tsa mochana ha a sa ka a li hapisoa hantle etc.,

§ § § §

443 Ho iphahlohetsa KE HO THABISA mahlo le pelo ka ho boha lintho kapa ntho e bohehang. Empa haholo ho iphahlohetsa, ke ho sebelisa letlalo kapa lesapa la phoofolo ea seboko.

§ § § §

444 Habo ntja lia loma KE MOO ho hloiloeng batho ba bang; mohlomong ho bitsoa: "ha hlobola, re u tlame."

§ § § §

445 U nyele
molao

BATHO BA BASOEU bona ba re:
U robile molao. Ho thoe: "U
nyele molao," ke ho re, u o lahli-
le; ha u sa o setse morao.

2 2 2 2

446 Ha a na tjelo

KE HO RE, ha a na matla; ha
re mo jele letho.

2 2 2 2

447 Ha le joetse

KE HO RE, hoja ka tseba ke tla
fumana taba tse mpe, tse bohlo-
ko, nka be ke sa ka ka ea. Hape
ke ho re, letsatsi la ho shoa ha motho ha le tsejoe;
tsatsi leo ha le ke le joetsa motho ea tla shoa ka lona.

2 2 2 2

448 Ke nonyana
se-nya mafi

KE MOTHO ea lehehle, eo ha u
ka ba sebetse hore u tla tsamaea
qetellong ea lipuo tsa hae, u ka
lahleheloang ke nako tsa hao tsa
ho tsamaea, kapa tsa ho sebetse. Lipolelo tsa hae
li monate litsebung tsa ba mo mametseng; 'me mona-
te oa tsona eka oa mafi.

- 449 Moloi h'a
mele boea** KE HO RE, ha ho letšoao leo a ka
tsejoang ka lona; hoja o na le
boea joale ka liphoofole, re ne re
tla tseba ka bona, re tle re itlho-
komele pel'a hae.

§ § § §

- 450 Ha u nyatse
mo-Roa, u nyatsa
moqheme** MOQHEME ke motlotloane oa mo-
Roa. Ke ho re, tseo ke li bole-
tseng ke 'nete feela; ea li nyefo-
lang ha a nyefole tsona, o nyefo-
la bokhoahlapa ba ka.

§ § § §

- 451 Mabina-bina
li khakhatha** KE MOTHO ea thabang ha lijo li
se li le haufi le ho butsoa. Ke
eena maatamela li sutsa. Ke ea
atamelang pel'a ba sebetsang ha
lijo tsa bona li tšoloa ifo. Athe ha li sa le hole, o n'a
ke ke a atamela pel'a bona, hobane h'a rate ho sebe-
tsa, o rata ho ja feela joale ka ba ha Tšoana!

§ § § §

- 452 Montsana o
botsitse Telejane** KE HO RE, mohlā mohlankana a
mo ferehang, pele a e-s'o lumele,
a ea botsa Telejane, a re: "Na ke
mo hane, kapa ke mo lumele? O
tla mpoloka, kapa a ke ke a mpoloka?" Karabo:

“Mo lumele, o tla u boloka.” Maele ana a bolela montsana ea iketlileng hamonate lenyalong la hae; ea sa hlokeng letho. Ha ke tsebe Telejane.

2 2 2 2

**453 Monna h'a
bone habell**

HA U KILE ua batla u hlalhoa ke kotsi ketsong efe kapa efe, ho thoe : U se ke ua pheta la bobeli ua okamela ketso eo.

2 2 2 2

**454 Ke ngope'a
setsoha**

KE HO RE, u ile ua tšohe u nepile, hobane mehla u motho ea fosang. U ile ua tšoha u tsebile, hobane mehla ha u tsebe. Hantle-ntle, maele ana ke a balaoli; ba re : li oele ngope'a setsoha, ngoan'a lona o tšoha'ng malaong (litulong moo a robetseng)?

2 2 2 2

**455 Motse ho
haha oa morapeli**

khotso feela.

MOTHO EA ikokobetsang ho batho ba bang o tla 'ne a phele le bona ka mehla. Boikokobetso ba hae bo mo paka hore o rata

456 Molebe KE HO RE moeka.

2 2 2 2

457 Ke morena
'mele
joale ka mofoaatse.

MOTHO oa leloko la borena eo e seng e se morena; o se a tsejoa feela ha ho hlaloso a tsoalo ea hae, empa ka seo a leng sona, o

8 8 8 8

458 U ntja, eona
e bitsoang ka
lesapo

leha e sa ka ea bitsoa.

KA MAELE ana ba khalemela ea ikisang moo ho jeoang, leha a sa ka a bitsoa. Ba re, u joale ka ntja ereng ha e utloa ho tuloa lesapo, ebang e se e matha ho ea,

2 2 2 2

459 U chocha
poho lenaka

letho ba khalemela mora oa hae, a re, mora ke sethoto, hoja a ba araba hampe. Joale ba re: Sethoto ke uena, hobane ka moso o tla araba uena ka eona karabo eo u reng, a ka b'a re arabile ka eona. Lenaka leo u le chochang le tla hlaba uena.

KE NTAT'A mora eo ereng ha batho ba khalemela mora oa hae, a re, mora ke sethoto, hoja a ba araba hampe. Joale ba re: Sethoto ke uena, hobane ka moso o tla araba uena ka eona karabo eo u reng, a ka b'a re arabile ka eona. Lenaka leo u le chochang le tla hlaba uena.

**460 Ke nehela
tsuoane ?**

KE HO RE, eka ke fa motho ea sa khoreng; kapa ho re, ke ntse ke e-fa motho a le mong feela. Tsuoane, ke tsuonyana ea khoho.

§ § § §

461 O jele tloae
pa, moshemane enoa o hana ha re mo roma, o jele tloae, mo shape.

KE HO RE, o nts'a utsoa likhoho tsa rōna, o tloaetse; kajeno ha re mo tšoere, a ahloloe ka thata. Kapa, moshemane enoa o hana ha re mo roma, o jele tloae, mo shape.

§ § § §

**462 O hahile ka
lesehla**

LESEHLA ke lejoe le bitsoang hape leseru. Lesehla ke lejoe, empa ke le seng thata joale ka morallana le mor'a maphofu.

Ho boleloa ea sa tieang moo a hahileng teng, ea ka tlohang habonolo; kapa ea nang le ngoana ea bo-tsoa, ea hlokang matla a ho itšebeletsa ka matsoho a hae.

§ § § §

**463 Pula ke
masenya a hlopha**

HO HLOPHA ke ho etsa botle. Pula e re etsetsa molemo nthong tse ling tsa rōna; athe tse ling ea li senya. E be e senye le bophelo ba rōna. Empa ke ka eona lijalo tsa rōna li tsoang

mobung le joang ba maruo a rōna bo nonang, bo be bo nontše liphoofolo tsee re li ruileng.

Ka pula mohlomong linōka le linōkana li senya bo-phelo ba batho.

2 2 2 2

464 Phakoe e ja
ka balisa

BALISANA ba atisa ho tsoma li-nonyana; ha ba ntse ba li leleka hore ba li bolae, phakoe e hlahe, e ba amohe; 'me ebe letšolo la balisana le e thusitse ho lapeng ha eona. Maele ana a nyatsa morena ea qhalang batho ba neng ba ka ba tlas'a paballo ea hae, hobane ba ne ba tla mo sebele-tsa, a je ka bona.

2 2 2 2

465 Ke setsoalle
sa lengole

KE HO RE, setsoalle se sa tieang hantle.

2 2 2 2

466 O etsa saa!
Furitsei!

hore ho etsoe!

ERE EKA oa khalemela, sephiring sa hae o laela hore ho loano.

Ere eka oa nyatsa, o nts'a laela

**467 Sello sa
'mokotsane**

SELLO sa 'mokotsane, ke sa ma-
hlomola ka 'nete.

Ha se tšoane hakakang le ea
lleloang ka ho re, o shoetse lengo-
tsoana! Ke ho re, a shoela lefeela-felane. O ile a
bona thupanyana selomong e ileng ea mo khahla, a
hloella ho e rema, a mpa a oela, a shoa! O shoetse
lengotsoana, etc.

§ § § §

**468 Ho itheka
meroalo**

KE HO RE, monna h'a ikhalale;
leha a se okaenyana ha a tšabe
ho loana le senatla; kapa h'a
tšabe ho jara ntho e fetang ponahalo ea hae.

halo ea hae.

§ § § §

**469 Ke tena
maseela**

MASEELA ke batho ba masholu,
ba meharo. Empa kajeno lijo
tsena li ba tselitse, e fela e ka ke
tse mpe haholo-holo; li hanoa le

ke menyollo, masholu a tsejoang, a sa kheseng letho!

§ § § §

**470 Tsebe ke
seotsoa (sefebe)**

HO JOALO, ka hobane li utsoa mantsoe a ba ipuelang tsa bona ba le thōko, 'me li hle li be li utsoe le tsona litaba tse boleloang.

Esita leha beng ba litaba ba boulela hore ho se be ea ba utloang, litsebe tsa eo ba sa mo memang litabeng tsa bona, li pheheletse ho mamela hore li utsoe matsoe le tse boleloang ke 'ona.

§ § § §

**471 Tlala e
molomong**

KE HO RE, ha u lapile, u se ke ua belaela ha u fumana sejonyana se senyane; se ntse se na le thuso, se tla u thusa.

§ § § §

**472 U ntsoarele
molepo**

MOLEPO ke lithapo tsa ntlo tse ferehoang fatše le sehlohlolo, ere ha ho behoa sehlohlolo holim'a ntlo, tsona li lepella ho fihla fatše li tšoeroe ke batho.

Lithapo tseo ke tsona tse bitsoang molepō; ba li tšoereng, ba li tšoaretse ea leng holim'a ntlo, ea e behang sehlohlolo.

Joale ka ntle ho ntlo ha ho thoe: "Le tle le ntsoarele molepō", ke ho re, leha lōna le ka tšoara hanyenyane, ea tla tšoara haholo ke 'na; le ntlatse, 'me le tla bona ntho eo 'na ke tla e etsa. Ke tla etsa bokheleke ho feta lōna; ke tla etsa bohale ho feta lōna, ha eba e le ntoeng.

Motho ea binang, kapa ea letsang thomo, eba ba binang ka mantsoe a bona ba mo tšoareitse molepō.

§ § § §

473 **Ba itsehla thajana**

KE HO RE, ba ikhetha ho rōna, ha ba sa le eo setloaeling, eka ba na le morero o mong o mobe.

§ § § §

474 **O jela mpa phatloha**

HO THOE, o ja haholo, mpa ea hae e batle e phatloha!

§ § § §

475 **O ja botlofa**

O JA HAHOLO, h'a rate le ho fa e mong; 'me leha ho le joalo, o rata tsa hae le tsa ba bang; o rata ho fuoa ka 'moho, athe eena h'a rate ho fa.

§ § § §

476 **O liisa balli**

HA HO LLOA ke ba lilelang motho ea shoeleng, le eena a lle le bona, athe ka sephiring o re, mo-fu o nyafile a shoe, o n'a ikhantša, etc.

477 O tsohile ka
lia lla HO THOE, o tsohile ka meso ha
likhoho li lla.

§ § § §

478 A ntsekisetsa BA BANG a ba fa haholo, 'na a
mpa hanyenyane.

2 2 2 2

479 Ha ho koae HO THOE, u se ke ua mo tšoha,
koomeng ea tosi leha e le senatla, h'a matla, etc.

2 2 2 2

480 Ho loana ba KE MAELE a thapeli e etsoang
lula 'moho mahareng a monna le mosali ha
ba qabane, ho khothatsoa ea isi-
tseng pelo mafisa, o hlalositsoa
hore ba ke ke ba lesa ho qabana hobane ke balula
'moho. Hape ke maele ao e mong ho bona a inya-
tsang, a ithusang ka 'ona. "Ntšoarele ngoan'eso, ho
qabana ba lula 'moho." Nke ke ka qabana le ea hole,
hobane ha re bonane, ha re bue letho, le ho khopana
ka letho.

481 'Nyeo ke
kheli

HO BOLELOA motho ea utsoang,
ea sa feteng letho la ba bang lee
a le bonang, beng ba lona ba sa
mo bone.

2 2 2 2

482 Ba mo jele
'metoane

KE HO RE, ba mo fenethile (bolai-
le) ka sehlōhō!

2 2 2 2

483 H'a je li
theohelang

EO, KE EA matsoalong, 'me ka
baka la letsoalo, lijo tseo a lj jang
ha li theohela hantle maleng a
hae.

2 2 2 2

484 O ja ka la
Ramahlalele

EKA RAMAHLAELE e ne e le mo-
tho ea lipuo li monate, ea neng a
fumana lijo ho ba kang ka baka
la lipuo tsa hae tse monate.

'Me le joale ba ntse ba le teng ba joalo. Ha e se
ka lipuo tse monate, e ka khona e be ka leshano le
monate, joale ka 'nete, 'me qetellong ho fumanoe e se
'nete.

- 485 O re nyetse
leteletele
- KE HO RE, ea re re lutse ka monate motseng oa heso, a etsa taba tse mpe, tse phephetsang bohale ba morena ho rōna. O sentse khotso ea rōna.

§ § § §

- 486 Ke u tsoela
khomo
- KE HO RE, kea u eletsa, u se ke ua etsa joalo, u tla hlaheloa ke kotsi, mohlaope u hlahise kotsi; keletso ea ka e tšoana le khomo eo ke u lopollang ka eona.

§ § § §

- 487 Ke ngaka ea
tilima
- KE HO RE, ke ngaka e kholo.

§ § § §

- 488 Ke namile
leoto
- KE HO RE, ke sa le molato, 'me mohla ke namohang, ke mohla ke o lefang.

489 **Khola ka
nyaha**

KE NTHO e liehang ho hola, kapa
motho ea liehang ho hola.

2 2 2 2

490 **Ke mosali
h'a nyaloa**

MOSALI ea sa nyaloang h'a tiea
ho monna ea phelang le eena.
Ho thoe mesebetsi e sa tieang, e
fokolang e joalo ka mosali ea sa
nyaloang.

2 2 2 2

491 **Moloko o re o
ea baneng o fele**

MOTHO eo u mo bonang e le mo-
tho osele ho uena, le eena a u
bonang u le osele ho eena, mohlo-
mong ea tsoetseng ntat'ao-moho-
lo-holo, ke bara ba monna a le mong, le 'm'a bona o
mong. Empa hoo ho felile e se e le osele, u le osele.
Ha e sa le oa heno.

2 2 2 2

492 **A re bolella
mas'a kokometse**

KE HO RE, tse makatsang, tse
mohlolo. Ho na le lingaka tse
reng ha li upeletse ntlo ea motho,
moloji ea tlang ho eona bosiu, o
tla sitoa ho tloha a khutlela moo a tsoang, 'me bosiu

bo tla be bo se a le moo, e be mohlolo. Maele ana a nkiloe moo.

§ § § §

**493 U tsosa
libata masene**

MOHL'A sehlōhō sa moiteli se etsoang ke ba ma-Ntsane ho ba ha Mokoteli, enere ha ho atametse lesatsi leo ba tla theoha ka lona ho ea tšolong, e mong oa ba ha Mokoteli ea tsubang shaba (matakoane a tsoakoang le koae) a chakela Leribe ha ma-Ntsane, a il'o kōpa mofaho oa matakoane. Pele, ba e-s'o mo fe mofaho, a kōpa hore ho ke ho tsufeloe a tsube; shaba ea mo taha, a tsekela, eaba o oela fatše! Eaba e mong oa ba ma-Ntsane o bua ka hoo e kang bosoasoī, o re: "Hosane etlare ha u oela fatše ka oona mokhoa ona, etlaba ke phetho, u shoele!" Bahabo ba mo khalemele ba re: "Uena u tla tsosa libata masene ka lipuo tsena tsa hao." Athe efela moeka eo o utloile. Ha a fihla hae, a leka ho eletsa bahabo, ba mpa ba se ke ba mo mamela.

Hoja masohlu a nang le merero oa ho utsoa lipoli, a ka botsa beng ba tsona moo li robalang teng, etlaba ba tsositse libata masene; ba tla qala ho belae-tsoa ke potso ea masholu ao. Ka baka leo e tla khona ba lebele lipoli tsa bona. Masholu ka bothoto ba 'ona, a tsositse libata masene.

§ § § §

494 Moloji o na le tlhaka BA-SOTHO ba ne ba phehelle ho re, motho ea rutoang boloi, e ka khona a phatsoe tlhaka kamorao sehloholong, e be e sesetsoe ka sehlare se tla e etsa hore e mo hanele ho robala bosiu, hobane e tla hlohlong hore a be a tsoe tlung, a e'o loea!

Ea rutoang boloi h'a bo rutoe pontšeng, o bo rutoa sephiring ke moruti oa hae, moloji e moholo. Enere ha u kopana le moloji, bosiu, a u botse a re: "U tla re u bon'eng"? Ebe u opa liatla u sa bue; ha eba u bua, u re: "Ke e bona e le kae"? A re: "U tla hola, u bo u tšchetsoe ka meeta."

495 Seroala HA MOSALI a etetse hahabo, kapa a n'a ngalile, mohla a boelang ha hae, bahabo ba mo roesa seroala, nkho ea joala, kapa linkho, leha e le nama; ho hlonephuoa monna oa hae ka lijo tseo. Mosali ea khutlang ha habo a sa roala seroala, ba mo some, ba re: "O tla a roetse linaoa ka seroto;" ha ho boleloe linaoa tsa 'nete le seroto sa 'nete; ho boleloa moriri oa hae o motšo holim'a hloho! Joale bo-ra-baroetsana ba koenehile, ba re, bakhonyana ba ka 'na ba otlabana ba bona hore, ha ba ngalile, ba ea tla le joala.

496
U seitlhoaeleli

SEITLHLOAELELI ke nonyana e kalo ka mohakajane kapa lekhoa-ba; se tsoma litali, 'me se li bo-lae ka bohlae ba sona.

Ho boleloa motho ea ichakelang ka mehla ha bosiu ho e-sa, ka khopolo ea ho kholisa takatso tsa hae ka tsohle tseo a li tsohileng.

2 2 2 2

497 Khomo tsabo
moshemane ha li
jeoe

KE MAELE ao e kang a entsoe ho elets'a bakeneli; hobane ha motho a shoele, ngoan'abo o kenela mosali oa hae; leha ntat'ae a shoele, mora o kenela 'mangoa-n'ae. Mohlcmong basali ba keneloang joalo ba na le bara; 'me ha mokeneli e le ea ileng a 'n'a senya leruo la mohlolohali eo a mo kenetseng, eba mosali o tla 'ne a rute mora kapa bara ba hae palo ea lintho tsa ntat'a bona tse sentsoeng; mohla ba seng ba hohlile, ba hulele mokeneli oa 'm'a bona khotla, 'me ba mo qose hore a be a ba busetse leruo la ntat'a bona, leo a le jeleng ka botlofa (meharo).

Ekasita e le motho feela ea neng a tlatlape mohlolohali, kahoba e le mosali, eba etlare mohla bara ba holileng, ba tseke tsabo bona tse amohiloeng 'm'a bona. Ke ka baka leo hape ho thoeng: "Ma-moshe-mane h'a nyaloe." Empa ba ntse ba ba kenela.

8 8 8 8

498 Morena ke
khom'e chitja

LEHA MAOBA le maobane a sa
ka a u fa, ho se ke ha thoe, o u
hloile, hobane ka matsatsi a bla-
hlamang, o tla u fa lijo tse ngata.

Hape morena h'a na mokhoa o le mong oo a ka
tsejoang hantle-ntle ka oona.

2 2 2 2

499 Le molato o
khonoa ke ho
boleloa

KE HO RE, ea utloisitseng mo-
tsoalle oa hae bohloko ka ketso,
kapa taba eo a sa kang a eelloa
hore e tetelitse pelo ea motsoalle
oa hae, e ka khona ea utloi-
sitsoeng bohloko a se ke a iponahatsa ka lipuo, kapa
liketso tse hlahisoang mohl'a likomang. Ha eba a
belaela hore motsoalle oa hae, kapa motho feela, o
ile a mo seba hampe, a mpe a mo botse, hore mohlo-
mong boikarabelo ba mosebi bo tla lekana ho mo
khatholla pelo.

2 2 2 2

500 Mara h'a
hloka lihloela a ea
oela

LIHLOELA ke batho bao morena,
ha a rera ho ea loantša morena e
mong, e ka khonang pele ho tso-
hle a k'a rome banna ba babeli,
kapa ba bararo; 'me banna bao,
ha ba ea joalo, taba ea pele eo ba e hlokometseng,
le eo ba e laeloang ha ba ea, leha ba khutla, ke tsela
eo mara a habo a tla tsamaea ka eona, hore ba se ke

ba lemohuoa, kapa ba bonoa, ba sa le hojana. Hape, lihloela li lemohe, ha eba ba futuheloang ba lutse ka hlokomelo, kapa boaatla, hore mara a habo a tle a se ke a tšosa ke mara a morena ea futuheloang, e tl'e mp'e be 'ona a tla tšosa morena ea futuheloang.

2 2 2 2

501 Mo iseng ha mosima ha o tlale

MOSIMA ke mokoti oa lebitla. Ha e sa le ho tloha tšimolohong, batho ba ntse ba e-shoa ba kenngoa lebitleng, empa ha le tlale.

2 2 2 2

502 A shoa a ikaletse

KE HO RE, pele a e-s'o bolaoe, o n'a s'a bolaile e mong oa lira tsa hae.

2 2 2 2

503 A tlotlo le bonoa ka mahlo molomo o sa le je !

KE NTHO efe le efe eo u ka e bonang, ea u khahla, ua e lakatsa, empa ea u haella hore e be ea hao, u e je.

2 2 2 2

**504 Ba ea
sethatong**

KE HO RE, ba ea selomong.

§ § § §

**505 Ba bolaoa ba
sa tsoha
litlhatsana**

KE LITHOKO tsa mofu morena Moroka. O n'a li etse holim'a maele a reng, batho ba ileng ba pateloa ke lira, 'me tsa ba bolaea haholo, ba phonyohileng ba 'ne

ba tšohe mafeela moo ba ipatileng teng, ba 'ne ba tšosoe ke lihlahlana (litlhatsana), ke hore meroeroenyana ea tsona; ha ba li bona, eke batho. Tšabo eo e tota haholo ka phirimana, le tsona litšosana tse joalo li phahama ka phirimana, li be le bophahamo ba motho.

§ § § §

**506 Ke neheletsoe
ka ntjana tsoana**

MOLLI ENOA o hlorisoa ke motho ea mo hloileng, ea ntseng a mo omanya ka matsatsi. Ho nehella ho boleloa ha maru a bolaile motho, kapa lintho; motho ea bolailoeng joalo, ho thoe, o neheletsoe ke e mong ea mo hloileng, ka sehlare seo a se fumaneng ho ngaka; mohlomong o neheletsoe ke eona ngaka, hobane mohla e neng e mo phekotse, o n'a hane ho e lefa.

§ § § §

**507 Le chaea le
boella, ke la
linehella na?**

UA UTLOA HE! Ho thoe, letolo ha le sa tsoa otl'a moo ha 'nyeo, 'me le se le boetse le otl'a teng hape, ke la linehella na?

Ba rialo, ka hobane letolo ha le atise ho boela le otl'a moo le seng le kile la otl'a. Bala maele a haholimo. Molli o re, o neheletsoe ka motho a mo hloileng.

2 2 2 2

**508 Ea seng ha e
tsoane**

KE HO RE: "Mabeoana a eme ka ntsoe leng." Ke maele a tšoa-nang hantle le a reng: "Tšoeu ha li tsoane," le 'ona Mabeoana h'a

tsoane.

2 2 2 2

**509 Eka u
phatsitse ka
lesenene**

LESENENE ke sehlare. Mosali eo, ereng h'a hlotla joala bo be bongata, ho thoe, o iphatsitse ka lesenene.

2 2 2 2

**510 Ba ntlamile
sekolokoto**

ba ntimile lijo.

KE HO RE, ba ntlamile maoto le matsoho, ba a kopantse ka lerapo le le leng, ke fetohile ntho e chijtjanyana (sekolokoto). Ke ho re,

2 2 2 2

**511 Ba re siile
potong**

Ba re siile ka potong, ka pitseng e koahetsoeng, ho leng lefifi ka hare ho eona.

RE NE RE RERILE, ra re, re tla tsamaea 'moho ha re ea Johannesburg, joale re utloa, ho thoe, ba se ba ile, ba re siile.

2 2 2 2

**512 Batho bao ba
mothangoana oa
liphalo**

LIHLOELA tse rorisehang, ke tse sa babatseng bongata ba lira tseo ba tsoa li hloela ; ba re : "Ha ba bakae, ba mothamonyana oa liphalo."

2 2 2 2

**513 Ba tutlanela
morao**

BA TSIETSANA ho tsoela pele,

**514 Bobeli bo
sitile**

ntse a e-ja qhoqha.

E MONG o tšabile ho etsa tse laka-
tsoang ke pelo ea hae, ka baka la
motho oa bobeli ho eena. Hoja
o hahile ntloana 'ngoe, a ka be a

2 2 2 2

**515 Baji ba tsona
ba bonala ka ho
mela mohlono
menoaneng**

HO THOE, baji ba likhomo le
likhutšoane, ke batho ba basoeu,
ba nang le mohote menoaneng
ea bona.

S S S S

**516 Bofutsana bo
ja kobo maaparō**

teng.

HO THOE, mofutsana o apara ko-
bo e le 'ngoe halelele, ho fihlela
e 'na e senyeha, e qotheha ho ea
fella molaleng moo e hoketsoeng

S S S S

**517 Bohale ha bo
pepesoe**

Hape ho thoe:

HO THOE, bohale ha bo khantšoe.
E se ke ea re ha ho thoe, u moha-
le, eaba u so u ikhantšetsa batho
ba bang. Ba tla u bolaea.

"Ha bo sollisoe." Hona ke ho

nong ho etsoa ke morena Sekonyela, hobane ha ho sechaba sa ba batšo seo a sa kang a ea se loantša, ka baka la bohale ba batho ba hae. 'Me he o bile a senyeha ke hona.

Hape-hape, ho thoe: "Bohale ha bo roalloe lieta." Ho thoe, u se ke ua roela lieta, ua tsamaea ho ea loana; ba tla u bolaea.

Hape, u se n'o tloha ka hlehlong le leng la motse, u e'o loana ka ho le leng.

"Bohale ha bo tšele nōka." U se n'o tloha mose oane, u tl'o loana mose o koano. U ke ke ua hlola u boela ha eno. U tla isoa ha mosima ha o tlae.

§ § § §

518 Bohlale ha bo hahe ntlo e le 'ngoe KE HO RE, le ha eso bahlalefi ba teng, u se ke ua re, ba ha eno feela. "Ha bo rekoē," hobane teng mafutsana a ke ke a bo fumana. Ho boleloa bohlale ba tlhaho bo sa etsoeng ka thuto ea likolo; hobane ka eona mafutsana a haelloa ho ruta bana.

§ § § §

519 Bolebali bo tsoana le ke hakiloe MAELE ana a sebetsa ntho e le-'ngoe. Ha u hakiloe ke lebitso la motho, eba u le lebetse.

520 Ea hlabang eabo h'a haneloe HO JOALO, hobane e mobe ke ea hlabang tsa ba bang.

2 2 2 2

521 Ea lutseng hole lefa h'a le je KE HO RE, lefa le tla senngoa ke ba lutseng pel'a lona.

2 2 2 2

522 La e-sa, ea ba ea ka nyooko ea hlapi HO LEKANNGOA, ka ho hloeka ha botala ba leholimo, thabo ea motho ea thabileng hantle.

2 2 2 2

523 E mp'a noko KE NTOA, ho thoe, e ngata. "O mp'a noko," ke moli o lohuoang, ho thoe, o mongata. "E mp'a noko," ke nama, ho thoe, e ngata. Mpa ea noko e kholo.

524 E nyetse HA BATHO ba e-ja, ere ha e mohoanyane a bona hobane ho se ho tla fela, ebe o re: "E nyetse (ntsintsi)," e be hore ba tlohelle eena feela.

2 2 2 2

525 E se e le hlaha sa nonyana HLAHA sa nonyana se na le masibanyana a mangata. Ha u a qhala, moea o tl'a a fefola, o a flatse hohle bakaneng seo u a qhalang ho sona. Ho boleloa ntoa. Mohla ho qalhang ntoa ea ma-English le ma-Buru, lichaba tsohle tsa ba batšo li ne li tšohile hore e tla etsa hlaha sa nonyana ho tsona; haholo tse etsetsaneng meeli le ma-Buru. Ke maele a bolelang ntho e le 'ngoe le a reng: "E se e le kobo anela"; 'me le hlaloso ea 'ona e 'ngoe feela.

2 2 2 2

526 Feta, u li bolele KE MAELE ao ba-Sotho ba utloisisang molao oa 'ona haholo; ba-Sotho ba khale ba ne ba tšaba ho bolela masebo ao ba a utloileng, le tseo ba li boneng; ba sa rate ha ho thoe: "'Nyeo! fetela kapele, u re bolelle, ho thoe ke uena u reng u bone, kapa u utloile." Esita le joale ha ba rate bo-paki.

527 Habo khang HO THOE, motho ea hanang ho
ha ho jeoe letho, eletsoa o 'n'a hlaheloe ke kotsi,
ke ha tsifa li mali habo ho lloe.

2 2 2 2

528 Habo mohale MOTHO ea' bohale ntoeng polao
hoa lloa ea hae ha e liehe; ka bohale ba
hae o leketlisa bophelo ba hae
lintšing tsa selomo, o hata haufi
lintšing tsa sona. Empa ha ho kamoo bohale bo ka
fokotsoang.

2 2 2 2

529 Ha e ee ka KE MAELE a namolang ntoa, e-
litheko mpa haholo ke borapeli. Ke ho
re, e lale ka litheko tsohle.

2 2 2 2

530 Ha ho LIHOLE li habeli. E mong mo-
mophato o tho ke sehole lithong tsa hae, athe
hlokang sehole e mong lithong o lokile hantle
joale ka batho kaofela; o sehole
ka pelong, kapa bokong. Eo ke
ea bitsoang sehlohoane.

531 Ngaka e shoa e etile LEETO la ngaka ke lona la ho phekola. Ka maele ana ho tšeli-soa bahabo ea shoetseng leetong la mosebetsi oa hae.

Ho ka maele a basali a reng: "Lepolesa le shoela mosebetsing oa lona." Ba bua joalo mohla ba tšoe-roeng ka tsa bofebe.

2 2 2 2

532 Ha ho pelanyana e sa ipoleleng KE HO RE, ha ho motho ea sa itšepeng.

2 2 2 2

533 Ha ho pitsi e sa khopjoeng KE HO RE, ha ho motho ea sa foseng.

2 2 2 2

534 Ha li ntlame KE HO RE, ke tla shoela likhomo tsena tsa ka, ba li kuke ba se ba mpolaile!

**535 Ho batla ka
mohokotla**

HA U KA lahlehelo a ke ntho eo u tšabang hore ba e utsoitseng ba ka utloa hobane u se u lemohile hore e ile, 'me u so u qalile ho e batla, e ka khona u batle, u sa joetse motho le ea mong hore u lahlehetsoe; hobane ha ba ka utloa hore u so u e tsomile, ba ka nahana mokhoa oo ba ka e patang mohlala; le hona, ekaba u se u tsositse libata masene. U batle ka mohokotla le ka lenyele. Ke maele a bolelang ntho e le 'ngoe eo ke e hlalotseng.

2 2 2 2

**536 Ho emela e
marotholi a
maholo**

PULA ha e sa ntsane e fafatsa hanyenyane, e ka khona u tsamaee, hobane ha u emetse hore le lona lefafatsane leo le be le fete, ho tla fihla e le fetang ka bongata, e marotholi a matenya. 'Me ke eo motsotso oa ho tsamaea o tla u potlakisa hore u bo u e kene, u tsamaee har'a eona.

Ho thoe, u se ke ua liehisa paleho ea hao, ho tloha moo u song u utloile hobane kotsi ea tla. "Koekoe e tlohang morao e tloha le molamu." Ere ha e qala ho tloha molamu oa 'molai oa eona le oona o so o fihla holim'a eona. E ne e salla'ng ha tse ling li tloha?

2 2 2 2

**537 Ho hlaba
lesumatho**

BALA MAELE a reng: "Ra mo hlabisa e nakana lenyane."

- 538 Ho hloloa ha se bongala** HO KHOTHATSOA ea hlōtsoeng ke ntoa, kapa mosebetsi o mong, kapa ntho e 'ngoe. Tsa bongala u ka li bala ho maele a 540.
Ho thoe: Bongala bo bobo ho feta ho hlōloa.

2 2 2 2

- 539 Ho ineha leona** U KA INEHA leona ka ntho tse ngata, 'me ke akaretsa hlaloso ea tsona ka ntho e le 'ngoe. Ha u ka bolaea leqheku le motho ea kulang, eba u inehile leona, hobane leha u no u sa ka ua mo bolaea, o n'a sa tla bolaoa ke boqheku kapa lefu le mo jang.

Joale he uena, ka ho bolaea motho ea joalo, u inehile leona; u ikentse tšotso linaleng.

2 2 2 2

- 540 Ha letsatsi le le hlohong tsa mengala** KE MOTSEHARE o moholo ha le chesa haholo, eba balemi ba bang ba se ba ngaloha masimong, ba balehela hae ba e'o fumana moriti; kapa ba lelekoe ke ho chesa ha letsatsi hammoho le mokhathala.

Ho thoe, ba ngalohile joale ka moshemane ea ngalohang mophatong, a khutlele hae, ka baka la boima ba lebollo.

**541 Ho lebala
moetsi,
moetsuo a ha a
lebale**

MOTHO ha a u entse hampe, leha eena a ka lebala, uena u ke ke ua lebala.

§ § § §

**542 Ho lebela
pulungoana**

MAKAOTA a ne a lebela lipulumo, ha li tsoala, e be hore, etlere ha e liha namane, ba phakise kapelepele ho tlosa 'm'a eona. Ba bile ba re, ha 'm'a eona e ne e ka e nyeka ka leleme habeli kapa hararo, eba e se e tla tloha le 'm'a eona, ha le sa na ho e anela (fumana).

2 2 2 2

**543 Ho lemela
mangojaneng**

HA LIJO li atisa ho hlokeha ha hao, eba ba re, u lemela mangojaneng; ke ho re, u lema hanyenyane.

2 2 2 2

**544 Ho losa
koatake**

KOATAKE ke libata tse bohale joale ka ncoe, kolobe, le sèle; ke libata tseo re ka mpang ra li bitsa koatake.

Motho ea ithorisang ka ho tsietsa ba neng ba mo

loantša o ithorisa ka ho re, ba ile ba lōsa koatake. O
itšoantša le litaba tseo re seng re tsoa bona mabitso
a tsona.

⊗ ⊗ ⊗ ⊗

545 Ho petla
khupa

KE HO baleha.

⊗ ⊗ ⊗ ⊗

546 Ho se ke ha
sala le tsipa
sehole

KE HO RE, ho se ke ha e-ba le mo-
tho ea salang ho ea pitsong kapa
ntoeng, kapa letsemeng la more-
na. Ke taelo e matla.

⊗ ⊗ ⊗ ⊗

547 Ho
shoa-shoara ka
shetla la molomo

HO BOLELOA lehehle.

⊗ ⊗ ⊗ ⊗

**548 Ho sua lerapo
la puleng** HO SUA marapo har'a pula, e ka
ho hobella letlapeng; u ke ke
ua tsoela pele mosebetsing oa
hao.

Ke ho re, ho thata ho buisa motho eo le ke keng
la ba la utloana, ea hanang ho mamela tsa hao.

2 2 2 2

**549 Ho tloha ka
mangole** HO BOLELOA motho ea liehang
ho tloha ha a rongoa.

2 2 2 2

**550 Ho tsamaea
ke ho bona** MOTSAMAI o bona tse ngata tse
makatsang, tseo a ka beng a sa
li bona h'a n'a nts'a lutse n'ga e
le 'ngoe. O joalo ka ho maka-
tsoa.

2 2 2 2

**551 Ho tsepa
mohal'a sa le eo** HO THOE, u se ke oa qala ntoa
ka ho tšepa mohale oa heno a
seng a shoele. E ntse e le ho re,
u se ke ua tšepa ntho e sa leng
sioe matsohong a hao,

**552 Ho tsohela
leomeng**

ENOA ke ea eelloang morao ka-
moo a ka beng a entse kateng ho
thibela kotsi: empa joale 'o ele-
lloa kotsi e se e hlahile.

“Tšoha-tšoha o tšohela leomeng.” Kotsi e holim'a
hloho e bitsoa leoma.

Batho ba sa kang ba hlokomela ho lebelala mehlape
ea bona, ha bosiu bo e-sa, ba fumana lesaka le se le
le feela! Ba qala ho tšohela leomeng, kahobane ha
ba tsoha matlung ba ne ba sa tsebe hore likhomo li
ile, ba lemoha ha ba hopola ho hama lebese.

2 2 2 2

**553 Ho ja ka
maqebo**

KE MOTHO EO, e reng ha a fihla
moo lijo li leng teng a khahlise
mong a tsona, ha a ntse a mo ke-
fela mashano, hore a tle be a

mo fe.

2 2 2 2

554 Ke leqele

KE MOTHO ea bohlahe ba bolo-
tsana; ea buang taba, a e koene-
hele, a re, ha a k'a bua joalo.

2 2 2 2

555 Ho ja setoto ka lere KE BOIKETLO ka baka la khotso e monate.

§ § § §

556 Hlare sa hole se chekoa moh'la letsolo KE HO RE, motsoalle ea hole o bonoa mohl'a lipitso kapa mohl'a maeto.

2 2 2 2

557 Hlatsinyane se ithorise bohale ; motho o motle ha a rorisoa ke ba bang KE MAELE a khalemelang boithoriso, hobane bo tsoala boikhohomoso.

2 § 2 2

558 Hloahloa ha e neanoe le fumaneng teng ; LEHLOHONOLO ha le fanoe ; ea lehlohonolo a ka sitoa ho le fa ea malimabe. Ke ntho ea hae a le mong, 'me le eena h'a tsebe moo a ke mpho ea Molimo ho eena.

**559 Hlofa e
tsolohile**

KHALE ba-Sotho ba ne ba rōka sekhethe sa letlalo, ebe ba se rōka mokotlana moo ho tla tšelo le-bese teng; mokotlana oo o bitsoa

lekuka; ka tlase ho oona, ho siuo lesobana le lekang thakhisa eo ho tla thijoa lesobana leo ka eona. Lesobana ke leo ho ntšoang hloea; mohlomong ha lekuka le tletse haholo, le hlōla motho ea thibolotseng ha a busetsa thakhisa, ebe lebese le e rahela kantle, hlofa ea tšoloha. Joale ha e ntse e tšoloha, bana ba fihle, le lintja li fihle, ba noe fatše moo le tšolohetseng, lintja le tsona li qaphe.

Hangata hlofa e joalo e atisa ho tšolloa ke bana, ha ba ne ba hopotse ho utsoa lebese. Joale lekuka lena, kaholimo ho siiloe lesoba, empa lona le lehloanyane, le thijoa ka lenaka; ke lesoba leo ho ntšoang mafi a thata ho lona.

Ho hlalosa tsena ke tla re: Bara ba morena Molapo Moshoeshe ba kile ba loana, ba tsekisana lefa la ntat'a bona le borena ba hae. Ha ba ntse ba loana, marena a mang eaba a ntse a qotsa lefa la likhomo tse tsekoang, ba ikela le tsona ha bona; 'me ha ba ka ba hlola ba li botsoa ke motho; ba li jele, tsa fella ho bona. Hobane hlofa e ne e tšolohile.

Mohla ma-English a loanang le ma-Buru, ka 1900, hoja molao o se be thata, ba batšo, ka ho tseba mokhoa oa hlofa e tšolohileng, ba ne ba talimile hore ba tla fumana letho linthong tsa ma-Buru, joale ka 'ona a neng a fumane letho ka 1882, ntoeng ea bara ba morena Molapo Moshoeshe, ho lintho tse neng li bahiselitsoe mose oane naheng ea bona.

Molapo e ne e le morena ea neng a ruile haholo.

560 Kajeno ea e nyeka

HANGATA lithojana tsa likhomo li 'ne li hane manamane a tsona ; mohla e qalang ho nyeka namane, e be pontšo ea hore 'm'a eona e qala ho e rata. Hobane matsatsing ao e ntseng e e hana, e hl'e hane le ho e nyeka, namane e be e tšelloe ka metsi a nang le letsoai.

Ho boleloa batho ba hloeaneng, mohla ba qalang ho ratana.

☞ ☞ ☞ ☞

561 Kajeno ea tla, ha u e bona e phatla

KE KHOMO mohla e tsoalang. Ho tšoantšoa ntoa ka eona, mohla e leng haufi ho loana, ba ee ba re : "e phatlile;" ke hore ha ho sa le ea ka hlolang a thiba hore ho se ke ha loanoa.

☞ ☞ ☞ ☞

562 Kajeno ha ho ngoana e motle

KE HONA tsatsing leo la ntoa ; ha khabane li senyeha sebopeho le bophelo.

Banna ba bua joalo kae le kae, moo ba jereng boima.

☞ ☞ ☞ ☞

**563 Ke bonetse
koili molapong,
e mahe mabeli**

KE MAELE ao ho soabisoang moshanyana ea sa itlhokomeleng ha a orile mollo!

Ha ba rialo, eba moshanyana o s'a itokisa moo a bonang mahloa basomi ba hae a talimile teng.

§ § § §

**564 Ke busetsa
masapo (marapo)
ho beng**

KE MOTHO ea boelang ha habo moo a kileng a tloha teng, e tle e re mohla a shoang a patoe mabintleng a bahabo, bao e leng beng ba hae.

§ § § §

**565 Ke e thotse
sepeng la ntja**

KE NTHO eo u itholetseng eona har'a naha, eo lintja li neng li ka 'na tsa nyela holim'a eona, hobane e ne e se hlokomelong.

Esita le ntho eo u e ruileng, e le ea tšebetso ea matsoho a hao, ka ntle ho tsa leruo la ntat'ao, ke eo u itholetseng eona sepeng la ntja; banab'eno ba ke ke ba e tseka.

§ § § §

566 Ke ha 'm'a
tlapa lea thella

MAELE ana a n'a hlahe ka Raboshabane. Eaba Lepheana o hloetsa mabele holim'a lefika, a ntoo beha molebeli; ea e-ba Raboshabane. Hoo ha etsoa ka baka la lifaqane; eka e ne e bile ka baka la Matuoane, ea neng a le Mabolala, moo a neng a sa tsoa tlosa bona ba ma-Teele, bo-Lepheana.

Joale ha Lepheana a laela hore Raboshabane a qotsetse bana mabele, ba tl'o pheha, eaba o se a hana ka 'ona! A betsa maqosa ka majoe, a re: "Tlapa lea thella!" Eare leha ho se ho ikisitse eena morena Lepheana, Raboshabane a mo rohaka, a mo betsa ka majoe, a re: "Tlapa lea thella!" Ba mo tela, a a ja mabele ao. Eitse a sa ntse a a ja, ha fihla Motlejoa oa ba Mueane, lelimo, a nyoloha Phuthing. A nanyetsa Raboshabane, a mo fumana a robetse, a mo bolaca.

Ha 'm'a tlapa lea thella, ke ha motho ea sehlōhō. Ao e hlileng e leng maele a 'nete ke a reng: "Ke sehlōhō sa Raboshabane."

2 2 2 2

567 Ke ho
khasetsa mollong

LESEA le na le mahlo, empa ha le ithuse ka 'ona, le ka 'na la kena mollong; hape le na le boko, empa ha bo e s'o tsebe ho sebelisa kelello ea hae; bo ithoabaletse, ka baka leo a ka 'n'a khasetsa selomong, a oela! Ho boleloa joalo ho e moholo mohla a ileng a hopola joale ka ngoana, a bua tseo a sa boneng kotsi ea tsona, kapa a li etsa.

**568 Ba nketsetsa
moriti'a oke**

le baheso.

KE HO RE, baheso ba ema ka bo-
tšabeho ka morao ho 'na, ka loa-
ntša lira ke le mong, li be li tšabe
ho fihla ho 'na hobane ke haufi

§ § § §

**569 Ke itela
bootloana**

Kapa, ka itela bonyenyane. Bootloana ke bonye-
nyane. Lintjana tse nyenyane li bitsoa meotloana.

KA ITELA (ka ikhalala) bonngoe.
Hojane ra ba babeli, kapa bararo,
nka be ke loanne, kapa ntho eo
re ka be re e hlōtse, ra e bolaea.

§ § § §

**570 Ke itjella
phoma metsu**

Ke setlama se bolaeang.

HA U E-JA ntho eo u sa rateng
ho e fa e mong, ekare ha a u
kōpa eona, e tla khona u re ho
eena: "Ke itjella phoma metsu."

§ § § §

**571 Ke khomo ea
matlala**

neha 'm'ae.

Pina e re: Litsooatsana li llela matlala,

Li a bona ka'ng li shoele?

Li a bona ka paka tsa majoe (a lebitla).

EA TSOA HAPA tsa mochana o
neha ntat'ae khomo e le 'ngoe, ea
matlala (mala). Ha ntat'ae a se
a le sieo, khomo ea matlala o e

**572 Ke
khongoan'a
lefejana**

O MOSESANYANE, o mokhutšoa-
nyane; ke lefeelanyana; empa
ke mohale ntoeng.

§ § § §

**573 Ke khoale
bohlajane**

O MASENYANA a ho qathantša
ba bang ho ba amoha tsa bona
ka mano.

§ § § §

**574 Ke
kokoanyana e
jang mahe a tse
ling**

HLALOSO ke eo kaholimo, ho
673

§ § § §

**575 Ke leketa
kooma**

LEKETA KOOMA ke lecholo-cholo,
ea ketang litaba kaofela, ha e eo
eo a e sieang

**576 Ke lutse ka
moo thakali e
fatelang**

HA U EMA ka mora' thakali e
itlhahanelang ho fata mokoti ka
paleho, e tla u fahla ka mobu, e
u bate ka majoe.

Ka ntle ho moo, ke ho re, u lu-
tse ka mosing, moo u eang teng.

§ § § §

**577 Ke ma-ntata
ke lutse**

KE LETLOTLO le mphihlelang ka
ntle ho mokhathala, ke ntse ke
lutse fatše.

§ § § §

**578 Sankoela ke
ituletse ha ka**

KA 1900, ntoeng ea ma-English
le ma-Buru, mobalehi e mong e
mosoeru a fihla Leribe ka likhomo
tsa hae tse ngata. Eaba morena

Jonathane Molapo o mo boloka Litlhoatšaneng, mo-
tseng.

Joale monna enoa a hlonepha mong a motse ka
lebeso la likhomo tsa hae, le ka nama ea tse shoang,
a fuoe nku a hlabe; a fumana lisu tse ngata tsa li-
khomo tsa monna eo.

Motsana oo ke oa ma-Phuthing.

Mofumahali oa motse ka thabo a re: "Selo (ntho)
sa nkoela ke ituletse".

Ke ka hoo babalehi bohle le ba batšo ba neng ba
tsoa mose, ba neng ba bitsoe bo-Sankoela.

**579 Lelinyane la
motho le lieha ho
phapha**

tho.

KE HO RE, kelello ea hae e lieha ho hola le ho elelloa. Athe mallyane a linonyana h'a liehe joale ka motho, le manamane a liphoofole h'a liehe joale ka mo-

2 2 2 2

**580 Ke melao ea
lira**

laeloang ba 'ne ba ipalehele ba e-s'o ka hlabé ka marumo kamoo taelo e bileng kateng; 'me ba ke ke ba ahloloa ka paleho ea bona.

Taelo efe le efe, eo batho ba e laetsoeng, 'me eo ba rerang ho e tlōla, ba ipha matla hore e fetoloe molao oa lira.

MOHL'A ntoa bahlabani ba neoa molao o reng; "Ho se ke ha e-ba ea ka balehang, le tle le ba hlabé ka marumo." Joale he bao ba

2 2 2 2

**581 Ke 'metla
sapo la tlala**

E NTSE e le "'metla khola o e lebisa oa'bo." Bala maele a 136.

2 2 2 2

**582 Ke mofu
mong mofinyetsa
pere?**

KE TSOMO; ho thoe tau e ne e laele hore e tla ithapalatsa fatše joale ka ha eka e shoele, 'me ho tle ho hoeletsoe liphoofole kaofela, li tl'o e bona; e tle e fumane sebaka sa ho tšoara e 'ngoe har'a tsona, kapa tsona kaofela.

Ha ho hoelelitsoe joalo, liphoofole tsa phutheha kaofela, ha b'a theoha le tsona litšoene, le tse pepileng bana. Tsona ha li bona tau, e 'ngoe e tllileng e pepile ngoana ea belaela ka hare ho eona; ea ba ea ka morao ho tau, e kukile lehlokoa, ea emisa mohatl'a tau, ea qhoqhotsa. Eitse ha moo e qhoqhotsang ho finyela, tšoene ea qatsoha, ea ema thoko, ea bitsa ngoana oa eona: "Tsoenyana, ngoan'ake! pepa re balehe! Ke mofu mong (ea joang) mofinyetsa pere"? Eaba moo litšoene li phakisang paleho ea tsona. Kamorao tau ea tsoha, ea bolaea liphoofole.

Ke maele a hlalefisang hore ho ithutoe ho senola hlalefo, le bolotsana ba moeki!

**583 Ke mohololi
o ileng le mokibe
(kapa leraba)**

KHALE ba-Sotho ba ne ba cheha mehololi ka maraba, 'me mohlomong mohololi o nong o tšoaso, o no o tella ntho e entsoeng boima ba leraba, ebe o fofa ka lona, o ile!

Ba atisa ho rialo ha mohlankana a balehile ka moroetsana, kapa ka mosali oa monna e mong, etc.

**584 Ke molamu
oa petsoa
majoeng**

MELAMU e meng e ba teng e me-
tle, ee ba tšabanang le eona ho e
betsa har'a majoe, hobane e ka
robeha ha e otlala majoe. Athe e
meng le eona e teng, e mebe, e
thata, eo ba sa tšabanang le eona ho e betsa har'a
majoe. Ke eona eo ba reng ke "petsoa majoeng."
'Me oona leha eba o ka robeha, mong a oona a ke ke
a o sarelloa.

Ho joalo ho batho. Ea bohale, a sa itheke meroa-
loa (ea sa imeloeng ke ho etsa seo a tsebang ho se
etsa), mong a hae hammoho le batho ba hae ea joalo
ba 'mitsa "molamu oa petsoa majoeng."

2 2 2 2

**585.
Ke mononinyan'a
sehana beng**

MOTHO ea pholositsoeng ka lijo
tlaleng, a baballoa, a etsoa joale
ka ngoana ea tsoetsoeng moo;
kamorao, hobane a pholosoe joa-
lo, a fetoha morui ka matla a tše-
betso ea hae; joale eena a hana ho thusa mong a
hae mohla le eena a leng har'a tsietsi; o bitsoa "mo-
noninyan'a sehana beng."

8 8 8 8

**586 Ke motjoli o
tono se sephatsoa**

MAELE ANA a supa ntho e le 'ngoe
le a "ho ja ka mehlahare e 'meli"
(bala 377).

**587 Ke motlopo
oa ho tsoala**

HO THOE, ha ngoana a le tsietsing, mahlomoleng, batsoali ba ee ba sehoe ke mala hasesanyane a bohloko-hloko, ke 'ona a

bitsoang "motlopo."

Esita leha mora a batile ntat'ae, 'me a mo qosa khotla hore lekhotla le mo nehe likotlo kamoo le ka ratang, ntat'ae o boele a sehoe ke mala ao, ebe o tšoara lekhotla letsoho ka litefo.

**588 Ke naleli e
tlas'a khoeli**

HO BOLELOA tona ea morena, 'me tona ke motho ea atamelang pel'a morena ho feta batho bohle ba morena. Ba-Sotho ba ne ba

bone eka khoeli e kholo ho feta naleli; 'me le joale ha re ka ea ka ponahalo ea tsona, re ka 'na ra bua joalo.

**589
Ke nyenyemotsa
ka la moleka**

KE HA U TALIMA motho ka lehla-kore la mahlo a hao; 'me ke talimo e mpe haholo; hobane u bontša hore eo u mo talimang joalo, ha u na khotso le eena. Eo

u nang le khotso, u mo talima ka bohare ba mahlo a hao.

- 590 Ke otliloe ke
a masoeu** KE HO RE, motho e motšo, ha a
otliloe ke motho e mosoeu, h'a
na nyeoe; eba o thutsoe ke tha-
ba. 'Me he, lejoe ha le thutse
motho, le ke ke la tsekisoa.

2 2 2 2

- 591 Ke pelesa e
tala tsa meja** MARAPO a n'a le teng a malelele,
a neng a bitsoa meja; ke marapo
ao ho nong ho tlangoa likobo ka
'ona holim'a pelesa. 'Me ho lipel-
lesa tse joalo, ho tloha ka mor'a sephaka, ho ea potel-
la ka mpeng, ho no ho bonala moo marapo a tlamang
teng, hobane ho no ho boela ho hlaha 'mala osele.
Ho ka lemohua ka lipere tsa kariki; moo marapo a
tlamang teng ho 'no ho mele boea bosele bo sa tšoa-
neng le ba tlhaho ea tsona.

2 2 2 2

- 592 Ke thotse ea
bohlokoa** KE NGOANA oa mali a ratoang
haholo ke 'm'a ngoana eo; kapa
ke ngoana a le mong feela habo.

2 2 2 2

**593 Ke tla itlatsa
ha moriri oa
hloho**

feela.

KE HO RE, matšoele a ka a tla ntlatsa, a tla hlaha moo le sa keng le be le lemohe. Empa mohlomong e nts'e le hona ho re, ke tla itlatsa ka 'ona matla a ka ke le mong

§ § § §

**594 Ke tla u
tsoalla ngoana ea
se nang hloho**

kahobane o ntse a
bua ka letšepa.

KE HO RE, leha u nketsa hampe, ka ho ntella, ke tla u tsoalla ea tla ntseka, ea sa tl'o tšaba bona-tla ba hao, boo 'na ke bo tšabang.

Monna moholo o bua joalo, o tlela toeba sehong, 'me o se a

2 2 2 2

**595 Ke tla u
jarela likobo**

ba eta, ba nehoe monna ea tsamaeang le bona, ea jarang likobo. Ha e mong a re: "Ke tla u jarela likobo," ke hore u mo lumelle a ee le uena moo a tšepang hore u tla fumana lijo tse ngata, a tle a khore ka uena.

LEHLAHANA la ngaka, moo ngaka e jang, ha le ke le hloka maku-manane, ha le lese ho kokona masapo. Basali ba marena ha

**596 Ke tlile ke
jere ka
monkhoane**

KE MOTHO ea fihlang ha morena e mong a hloka khomo, kapa poli, a hloka mabele, a mpa a tšoere molamu feela letsohong la hae.

2 2 2 2

**597 Ke tlile
mofateng**

MOFATE ke khomo e hlajoang tlaleng hore ho lekoe ho pholosoana bana ka nama ea eona, ka ha mabele a le sieo. Nama ea khomo ea mofate e etsoa mokungoane, e fusoe hanyenyane, e se ke e hle e butsoisoe haholo, e be e etsoa maqochanenyana a batlang a le ka tlase hanyenyane ho lehe la khoho; a omisoe, a ntanoo tšelo mokotleng, e leng moo ho tla 'no ho qotsoe teng, ha ho jeoa ka matsatsi 'ohle. Nama e joalo e bitsoa mokungoane, kahobane e 'nile ea kungoa, ea etsoa maqochanenyana a manyenyane.

Motho ea neng a na le likhomo tsee a neng a etsa mofate ka tsona, ba hlōtsoeng ke tlala ba ne ba ea ho eena mofateng.

2 2 2 2

**598 Ke tsamaile
naha ka mpa**

U TSAMAEA u sa hlokomela, 'me ka hoo u tsamaile moo u nong u sa lokela ho tsamaea teng.

Eka maele ana a kukiloe metsamaong ea noha, hobane ka tsatsi le leng, u tla e bona e kena tlung ha hao, kapa u e fumane teng, 'me

e le moo e sa lokeleng, ka baka la hloeano mahareng le batho.

Hoja u no u tsamaea u eme joale ka batho, u ka bo u bone moo u qalang ho lahleha.

2 2 2 2

599 Ke tsomo ka mathetho KE HO RE, ea etsang tšomo o fihlile qetellong ea eona, e felile.

2 2 2 2

600 Khalapa lia buseletsana LIJONG tsa mokete oa hao, ea u phehisiseng ka ho u nea poli, le uena u tla mo neha poli hona moketeng oo. Ea phehisiseng mong a mokete ka nkho, kapa linkho tse peli tsa joala, eba etlare ha ho ajoa lijo, mophehisi a abeloe nkho tse peli le eena, a buseletsoe khalapa ea hae. Ha ho sa ka ha etsoa joalo, o tla tšoanela ho tseka. Molao oa lekhotla o emela motseki.

2 2 2 2

601 Khatampi li nyeloa ke beng motse MOO HO CHEKOANG mobu oa ho lila ke basali, ho bitsoa khatampi. Likhatampi li ba haufinyane le motse. Ha mofihli a ile a bonoa a ithoma teng, beng ba motse ba hle ba mo tlatsetse lerata; athe ho beng

motse, ha ho thoe letho leha e mong oa bona a ka bonoa joalo khatamping.

Ke hona moo ho nong ho fumanoe maele a reng: "Sepa leholo ke la molata, la mong motse ke koto-koana (nyenyane)".

Mofihli o ba malimabe.

2 2 2 2

**602 Khooanyana
e tsoere tlotlo**

KHOOANYANA ha e fumane seso-
lo, ha e ke e lumela ho se jesana
le tse ling; 'me leha li ka e sala
mora, e hle e balehe le sona hore

e be e se je e le 'ngoe.

Ho boleloa joalo ho motho ea ratang ho ja a le mong, athe tsa bona o rata ha li kopaneloa le eena.

2 2 2 2

**603 Khomo ea
lebese ha e
itsoale**

HO THOE, khomo ha e atise ho
tsoala namane e sisang joale ka
'm'a eona.

Ho joalo le motho. A ka tsoana
le ntat'ae le 'm'ae ka tšobotsi,
empa hase hangata a ka tsoanang le bona ka like-
tso tse mpe, leha e le ka tse ntle. Ho ka bo ho sa ka
ha thoe: "Leshala le tsoala molora."

2 2 2 2

604 Khomo e kopanya batho

HO BOLELOA khomo tsa lenyalo, kamoo ra-mohlankana le 'm'a-mohlankana ba kopaneng le baholo ba moroetsana ka baka la ho nyallana, mohlankana a kopaneng le moroetsana le baholo ba hae ka baka la lenyalo.

§ § § §

605 Khomo e pshehisa mong a eona

ENTS'ELE HO RE, mong a khomo e hlabiloeng o e ja ho feta baqeli, 'me ke hoo e ka bang ea mo tšollisa. E bile ke hore, mong a mosebetsi o tšoanetse ho tiea matla mosebetsing oa hae ho feta batlatsi.

§ § § §

606 Khomo e thibela lerumo

MAELE ana a hlahositsoe moo ho thoeng: "Ha le fete khomo, le hlabe motho."

§ § § §

607 Khomo li 'ne li tsabe monoang

LIKHOMO tsa khale, tse neng li se li le hlaba ka baka la lipaleho tsa ka matsatsi-tsatsi, li ne li tšoha lengoe-ngoe feela le neng le ka utloahala litsebeng tsa tsona moo li fulang teng,

kapa leha e le lentsoe la nonyana, leha e le eona pobi ea monoang; ebe li se li balehela hae.

Maele a teng, hantle-ntle, ke a reng: "Likhomo li tšohile nonyana, kapa, li tšohile keete".

§ § § §

**608 Khomo li ja
tika motse**

KA BAKA la tsona lintoa tse ngata-ngata tsa khale, likhomo ha li ne li e-tsoa masakeng a tsona, e ne e ka khona li 'ne li fule haufinyane le motse oa beng ba tsona; kahobane lira li ne li lalla makhulong a leng hojana le motse. Tika motse, ke ho re, pota motse.

Motho ea reng: "Ke ja tika-motse", eba o re: "Ha nke ke tloha motseng, ke khoho ea hae."

2 2 2 2

**609 Khomo 'muu
sella moreneng,
metsaneng ea
ronana**

LIKHOMO ke liphoofole tsa morena, ha lia lokela ho ba matsohong a bafatse, 'me li hlokehe moreneng. Mofatse ea ruileng ho feta morena, e ne e ka khona a tsoaketsoe ka molato, ho batla sesosa seo a tla amohua likhomo tsa hae ka sona.

2 2 2 2

**610 Khomo tsa
lira ha li na
moketahali**

u se ke ua e hana

LIKHOMO tse tsoa hapuo a li 'ne li hapisoe ba-li-hapi, kapa 'ona mara kaofela, ha eba li le ngata; 'me leha u ka hapisoa khomohali ea leqhekuhali, kapa namanyane, ka seo e leng sona; ke khom'a lira.

2 2 2 2

**611 Khomo tsa
tala mahlo a
matso**

LIKHOMO selemo lia fokola, 'me e be lia tsiapa. Khomo e tsiapang, e ka u hata ha u eme ka pele ho eona, hobane, ha e tsa-maea, e tlatsela joale ka sefoku.

2 2 2 2

**612 Khomo tsa
tala li lahla
balisa**

SELEMO balisa ba ea le likhomo meraka hole, moo mohlomong beng ba tsona ba sa keng ba tse-ba moo li emeng teng. Mohlomong li ba lahla ka ho ba hulela hole, moo botala ba joang bo khahlisang. Hangata, motho ea neng a aloselitse hole, ho thoe: "Likhomo li ne li mo lahlile!"

2 2 2 2

**613 Khomo tseo,
morena !**

KE HO RE : "Fana likhomo, morena, re anye lebese".

2 2 2 2

**614 Khoeli e
apohetsoe ke
maru**

MOHLA MARU a leng teng a koahelang khoeli, eba batho ba haelloa ke ngoeli ea eona ; athe ha maru a apoha, ho boela ho hlaha ngoeli, 'me le moeti ea phirime-tsoeng har'a naha, a bone tsela eo a neng a se a qala ho e kheloha ka baka la leffi. Ha le sele le bohoeng ba ntja, leholimo le hloekile joale ka puluula e fumanoang ka hare ho hlapi, eona eo ba neng ba e bitse nyooko ea hlapi, eba khoeli e sala har'a sebaka feela, 'me ngoeli ea zona ke e tsoeu, e hloekileng, e bonahatsang hojana. Linokoane li ka bonoa habonolo ; 'me ha li bonoe, e ka khona ho phalloe, li tsoaroe ; ha li bolaoa, li bolaoe ; ha li sa bolaoe, li tlangoe. Ho tsoaroa ha tsona, ho thoe : "Ka bosiu boo, khoeli e apohetsoe ke maru !" Ke ho re, leffi le patang linokoane le bile sieo, tsa tsoaroa ! Ha li se li tsoeroe joalo, li kotsing e kholo. Ho joalo le ho ea shoe-tsoeng ke eo a neng a phela ka lithuso tsa hae.

2 2 2 2

**615 Khulu e tsoile
lekokong
(se-Hlaping)**

HLALOSO e 'ngoe le ea maele a 614, a kaholimo.

616 Khupa e siile mahe lepala-paleng (felleng) HA EBA e a siile lepala-paleng, ho ka thoe a se a le kotsing joale ka senokoane se ka har'a kotsi ka baka la ngoeli; leha e le joale ka khulu e har'a kotsi ka ho tsoa lekokong la eona! Ha ho le joalo, hlaloso e 'ngoe le ea maele a 614, a kaholimo.

617 Mohlolohali oa mosali h'a bonahale E, H'A BONAHALE, empa ke ka nqa e le 'ngoe; athe ka nqa e 'ngoe, o ee a bonahale.

Ka nqa ea ho boloka bo-hahae, ha a bonahale joale ka oa monna. Empa ka nqa ea ho haelloa ke matla a ho ikapesa le a ho apesa bana, le a ho phetha tsa bona, o ee a bonahale.

Mohlolohali oa monna o falla tlung eo mosali oa hae a shoetseng ho eona, o bolokoa matlung a mang ke beng ba 'ona, bana o ba qhala har'a bahabo; e mong o mo sunya mona, e mong koana. O fokola le ho lema tšimo ea hae.

618 Khutsana ha li otlane EMPA eka haholo ho boleloa li-khutsana tsa ba batona, hobane ba batšehali ba 'ne ba leke ho pepa le ho pheha. Eka ho aka-relitsoe ho re ha li na seo li ka otlanang ka sona,

619 Khutsana ho phela e marapo (masapo) a thata KE HO RE, e tiang mosebetsing oo e ka ithusang ka oona.

2 2 2 2

620 Kotloa ka nyaha KE MOTHO ea liehang ho hola, leha a ntse a fepuoa hantle. Hape ke motho ea hlokang lijo tseo e leng tsa hae, ea phelang ka ho qathotsa (kōpa). Maele ana a qapiloe ka pelo e bohloko ba ho tšoenngoa ke mokōpi, le ka pelo bohloko ea ho otlala motho ea liehang ho hola.

2 2 2 2

621 La ho shoa ha le tsejoe HA HO MOTHO ea tsebang letsatsi la ho shoa ha hae. E nts'e le ho re, hoja lea tsejoa, le ne le ka balehelo. E bile ke ho re, ho etsoe tse ka etsoang ha bophelo bo sa le teng.

2 2 2 2

622 Lebole le boeana le mong a lona HA NGOANA oa hao a bolaila khomo, kapa nku, leha e le poli ea ka, ha u tšoanetse ho lefa, e ka khona ea ka e shoeleng, kapa e hlotsang, e boeane le uena; ke lona lebole.

**623 Le tla luma
le sele**

tsete.

HO CHO NGAKA, e re, e tla nehe-
lla eo e qabaneng le eena, a bola-
oe ke maru a leholuhotsoana. Ha
e rialo, ke hona ha e nyela ma-

2 2 2 2

**624 Lefatse le
lebisitse 'metso
holimo**

KE KA SELEMO seo ho nang le
likengkeng tse ngata-ngata, tse
makatsang, tse tšosang, hape tse
seng li qalile ho etsa likotsi har'a
batho.

2 2 2 2

**625 Lefu ha le na
morena, ha le mo
tsebe**

KE MAELE a itlhalositseng; ho-
bane ke ho re, ka nqa ea lefu,
morena le mofoaatse ba ea lekana.
Lefu le ke ke la tšaba ho tšoara
morena kahobane e le morena.

2 2 2 2

**626 Lefu hase
ntho e ncha**

ho nang le maele a reng : "Lefu ha le tloaeloe."

LEHA HO LE JOALO, tšebetso ea
lona e ncha ka mehla, hobane le
ntse le tšosa batho joale ka ntho
e fihlang bocha. Ke ka baka leo

**627 Lefu la
khomo ha le
bolaee motho**

lehlatsipa.

HO NO HO IKHOTHATSOE joalo,
hore ho jeoe lintho tse shoeleng ke
lefu. Ha iloa tse bolailoeng ke
koatsi, empa le tsona li balehe-
loe ho se ho bonoa setopo, kapa

2 2 2 2

**628 Lefu le
mehlahloe
mengata**

E mong a shoe, e mong a thusehe.

MOHLAHLOE ke senohe, mehla-
hloe ke linohe, ke ho re, e mong
o nohuoa ke la mofuta o itseng,
e mong le eena ke la mofuta o
itseng.

2 2 2 2

**629 Lehlanya ho
tsejoa le
hlobotseng likobo**

Ke ho re, ha ebe eba lehlanya hase le hlobotseng
likobo, ekabe eba 'nyeo re re ke lehlanya, leha a sa
hlobola.

HO BOLELOA motho eo bohlang
ba hae bo sa bonahaleng like-
tsong tsa hae tse ngata, athe tse
ling ke tsona tsona liketso tsa le-
hlanya.

2 2 2 2

**630 Lehlohonolo
hase lebelo**

KE HO RE, lijo tse ka beng li je-
loe ke ea fihlileng pele, li nehiloe
ea fihlileng morao.

☪ ☪ ☪ ☪

**631 Lapa l'eno le
ea tlala mamina**

KE HO RE, ke tla u bolaea, 'me
heno ho tla lloa.
'Me ke ho tsejoang, hobane
mahlo a ntša meokho, eba le li-
nko li se li ntša mamina. Joale 'ona, ha a tlosoa li-
nkong, a hlakoletsosa fatše. Ke hona ho lela ho bo-
leloang mona (bona maele a 218).

☪ ☪ ☪ ☪

**632 Leleme le
fihla moo ho
rokoang ntsintsi
letaata**

LETAATA ke kobo. Ha le rōkoa,
ho kopanngoa matlalo a liphoo-
fola tse ngatanyana, hore bohola
ba kobo bo phethehe. Ha ho ka
hlalosoa lebitso la ntsintsi, eka
ho re bongata. Ba-Taung ba re:
bongata ke bontsintsi.

'Me ke ho re: "Leleme le bua tse ngata-ngata"; ha
eba tse builoeng ke lona li ka kopanngoa joale ka ha
ho kopanngoa matlaloana a linyamatsane a etsoang
letaata la lipela kapa liphokojoe etc., e ka ba ntho e
khola-khola; esita e ka ba tsa tsatsi le le leng feela!
Empa eka har'a tse ngata tseo, liphoso le tsona li
ngata.

633 **Leqosa ha le na molato** "KE MOROMUOA, h'a na lonya, lonya le na le khaloli." Ka maele ana ho namoleloa leqosa bohaleng ba eo le romiloeng ho ea na; tseo le li tlisitseng, hase tsa lona, ke tsa ea le romileng. Le hloka phoso eo le ka e tsekisoang ho tsona.

Ha ho le joalo, ke phoso e tšabehang ho otlala, kapa ho bolaea leqosa. Ha ho ka etsoa, eba e se e le ho otlala, kapa ho bolaea ea le romileng.

2 2 2 2

634 **Leraba le tsoasa ea le chehileng** KE MAELE a le mang le a reng : "Bohlale bo ja mong a bona."

2 2 2 2

635 **Leraka la ho fuoa ha le na khono** LINGAKA ha li lumele ho ruta bana ba tsona lihlang. Ha ngaka e tla ruta mora, e ka khona a ntšenthoe eo e leng ea hae, ka ntle le ho eo a e filoeng ke ntat'ae; ho thoe, ke hona li tla mo qhoma (atleha).

E ka ho joalo le mona, ha ho boleloa leraka la ho fuoa. Eka ho re ntho ea ho fuoa ha e atlehe.

2 2 2 2

**636 Lesholu ke
ntja, le lefa ka
hloho ea lona**

NTJA e utsoang ea bolaoa, e katlatsoe holim'a hloho ka mokouloana oa mofeng, kapa oa mohlohlo; 'me leha e sa bolaoe, e khabaoloa joalo holim'a hloho, kapa sehlo-holong; ka ho etsoa joalo he, eba e se e lefile!

Le lesholu le otloang, kapa le bolaoang, eba le se le lefile.

Kahlolo ea masholu e bapisitsoe le ea lintja tse utsoang! Motho ea utsoang, eba o s'a tlotlotse lebitso la botho ba hae, bo nong bo tsoana le joa batho ba bang, o se a sebelisana le lintja.

Ha ho le joalo, kahloho e ahlolang lintja ea mo lokela, baahloli ba e nepile.

Baahloli, ha ba re: "Lesholu e ka ntja", ba hlile ba re, ke ntja ka sebele. Ha ba le ome, ba le otlaphatleng.

2 2 2 2

**637 Molomo o
mosehlanyana ha
o mameloe**

KE HO RE, mofeatse leha a nepile, litaba tsa hae ha li saloe morao, ha li hlokomelehe.

S S S S

**638 Lesholu lea
itsoara**

LE BONALA ka ho thothomela, ho e-s'o ka ho thoe, ke eena ea utsoitseng, le ka ho ikeka ka ho hlapanya, leha a e-s'o hlapantsoe ke motho. Ka boiketsiso ba ho supa bao a ratang baahloli hore ho belaeloe ka bona, o ba potlakisa ka mekhoha e le mengata, a tle a itšepise hore o phonyohile.

Ō sebetsa joalo ka eona ntja, hobane ha e ntse e bohola ka linako tsohle tsa bosiu, e etsa hore baahlo-
li ba e tšepe hore e hloile likhukhuni, ha e rate ma-
sholu, e a hloile. Ha ho le joalo, lesholu le leholo ke
eona; feela, ka pelong ea eona, eka hojane e ntse e
re: "Ha ho ntja-peli, ntja ke le teng."

2 2 2 2

639 Lesholu le tsoaroa pel'a sefifi . KE HO RE, lesholu le tšoaroa mo-
sehlelong oa lesaka la likhomo,
kapa la linku le lipoli. Joale ha
le botsoa: "U tliil'o batla'ng moo"?
ebe le se le qapa mashano a ma-
ngata-ngata, le be le itšoare ka 'ona. Hape le tšoaroa
pel'a sefifi.

2 2 2 2

640 Lesisitheho le ja khomo HO JOALO, kahobane "lepotla-
potla le ja poli."
Ho potlaka, ke ho tatasela, 'me
motho ea tataselang a ke ke a
nepa ka sethunya sa hae; ho ka nepa ea behehileng
(ea sisithehang). Lesisitheho ke ea eang ka ho tsoafa,
ea buang ka ho tsoafa, ea lumelang ka ho tsoafa,
etc.

2 2 2 2

641 Letsoalo ha
le lule le motho

MOTHO ea letsoalo oa phapha-
thehe, a ee hole. Esita lehlanya,
ke ka hona le sa keng le lula qalo
e le 'ngoe!

2 2 2 2

642 Lia bela, lia
hloeba

NTHO e atisang ho hloeba ha e
bilisoa, ke khatsele; e hlapolohe
(senyehe), etc.

Ke ho re, motho eo, pele, e ne e
se sekhoahlapa se kang kajeno ha le mo bona.

2 2 2 2

643 Li tla fofa li
khotse
(linonyana)

KE HO ITSEPISA hore lira li tla
bolaoa, 'me linonyana tse tla li
ja li tla fofa ka khora.

2 2 2 2

644 Likhala tsa
molapo (nokana)
o le mong ha li
tsoane

LIKHALA ke makhala. Ke ho re,
ba ra'moho ba busoang ke morena
a le mong ha ba tsoane, ba tsoa-
netse ho utloana le ho ratana. Ke
maele a tsoanang le a reng:
'Tsoeu ha li tsoane."

**645 Li nkiloe
(likhomo) ka
thup'a mooana**

MOOANA ke matakokane. Thupa ea oona ha e matla joale ka lithupa tsa thabeng; hape ke thupa e bobebe. 'Me ke ho re, lira li hapile likhomo tse sa kang tsa tsekoa; beng ba likhomo ba hlile ba tšaba bahapi ba tsona. Ke sesomo ha ho thoe: "Li ile ka thup'a mooana." Benghali ba likhomo e bile makoala a sebele.

§ § § §

**646 Lipolelo hase
liketso**

KARABO eo e araba ea ithorisang kamoo a tla etsa kateng ketsong efe le efe, eo a utloang eka pelo ea hae e tla kothahala ho etsa.

Ka ntoea ea Seqiti bahlankana ba bangata ba 'na ba thetsa morena Moshoeshe. E re ha ho le moko-rotlo, ba ithoke, ba hlabe fatše, ba re ba ea lebelelsa (ba nka sekonoto), ba tla bolaea ma-Buru, ba se lefe (sekonoto). Athe ba tla baleha hampe-mpe, ba e-s'o a bolae.

Lipolelo hase liketso. Ho bua ke ntho e 'ngoe, ho etsa ke ntho e 'ngoe esele ho lipuo.

§ § § §

**647 Lira ha li na
moloji**

BA-SOTHO ba khale, ha ba ne ba se ba utloile hobane ho na le morena e mong ea ba futuhelang, ba ne ba etsa ka matla ho ea beha lihlahre tse bolaeang, tseleng eo ho seng pelaelo ea

hore morena eo a ka tsamaea ka thoko ho eona. 'Me sehlare seo se 'nile sa hlōloa ka ho bolaea motho leha a le mong feela, ho mara a ileng a se tloa holimo. Eitse hobane ba lemohē hore ha ho thuso, ba etsa maele a reng: "Lira ha li na moloi"; ha li louoe.

**648 Litaba ke tsa
babeli, oa boraro
o leshano**

HO THOE, lekunutu le lekana batho ba babeli feela; ha ba ka kenya oa boraro mahareng a bona, eba lekunutu le tla senyeha, hobane o tla bolela.

**649 Litabana li
tsoala litaba**

LITABA e ntse e ka ntho tsohle. Molloana o seng mokaenyana. qalehong ea oona, o tsoala o mongata, o chesang hlaha e ngata. Peo e jaloang mobung, e jelo a ka seroto, empa e tla kotuloa e le mekotla e mengata, etc.

Ntho tsohle li simoloha ka bonyenyane ho isa bohlong. Tabana tse nyenyane li phephetsa taba tse kholo.

**650 Likhomo ke
li sala li eme**

HA NTOA e ile ea tšosa benghali ba tsona, ba ee ba balehe, ba li siee masakeng a tsona.

Ho joalo le ho tsona lithaba tsee u hahileng tlas'a tsona, mohl'a u fallang tsona li tla 'ne li sale li eme hona moo; li ke ke tsa u sala morao.

2 2 2 2

**651 Lithaba
ke masirela**

ANA KE MAELE a qapiloeng ke makako a bahlankana le a ba-roetsana, le basali ba lifebe.

Ba re: "Lithaba ke masirela, li siretse bo-'nake." Ke pina ea nyatsi tsa hole-hole, tse fumanoang mohl'a letšolo. Ho boleloa tsona ka maele a reng: "Sehlare sa hole se chekoa mohl'a letšolo."

2 2 2 2

**652 Thota lia
tšoaellana**

HA U TSAMAILE lithota tse peli tse kholo, eba u so u qaloe ke mokhathala; thota ea boraro ke e tšoaellang tse peli tse seng li u

khathalitse, kapa ea bone.

Ke maele a boleloang holim'a boqheku. E ka ho re, lilemo lia tšoaellana; sa qetello se tšoaella tse fetileng. Kapa, tsa morao li tšoaella tsa pele.

Ho tšoaela: ntoeng, ea hlabang oa lireng, 'me mo-tlatsi oa ea mo hlabang pele a mo hlabang le eena,

eba o mo tšoaetse; 'me mohla morena a hlapisang letea-tšoene ka pholo, motšoaeli oa lona o neoa molana (setho); motšaeli oa bobeli ha a le teng, o neho serope.

Liphoofolong tsa tšolong motšoaeli o nehoa letsoho.

2 2 2 2

**653 Lonya ke
la ba bacha**

MAELE ana a etselitsoe boiphetsetso; 'me ke ho re: "Le 'na ke sa le mocha joale ka eena, ke tla mo etsa seo a nkentseng sona."

2 2 2 2

**654 Mabeho a
e mong h'a bonoe**

NTHO e patiloeng ke e mong, u ke ke ua e bona, leha u ka rata ho e bona, ha e se hore u mo botse pele, a u joetse moo a e beileng teng, taong e tsejoang ke eena.

2 2 2 2

**655 Mafutsana a
lhelana letsetse**

KE HO RE, mafutsana a utloelana bohloko, 'me a thusane litsietsing tsa 'ona.

2 2 2 2

656 Maholi a patile maeba HOETLA ha ho tšosoa linonyana masimong, maholi 'ona a lumelloa ho lula holim'a mabele; kahobane h'a je mabele, a ja popane e senyang mabele, a lumelloa ke hona, hobane a tlatsetse mong a tšimo, a loantša lira tseo le eena a li loantšang temong ea hae.

Joale empa mohlomong u tla 'no u tlohele maholi, athe a patile maeba a jang mabele feela, a se nang taba le libōkō. Mohlomong re ka bua masebo, ra hopola eka ke rōna feela, athe ha rea lemoha; bao re ba sebang ba teng har'a baheso. Ho joalo, le ka tse ling tse ngata tsa mofuta oo.

657 Mang o senya motse HO LAUOA eo ereng ha u mo joetsa taba, a re: "Na u no u e utloa ka mang, kapa, u e boleletsoe ke mang"? Hobane ha u ka re: "Ke e boleletsoe ke 'nyeo", o tla ea ka bohalehale, ha a ea mo botsa. Joale le eena ea botsoang ka hlalefo o tla bolela e mong eo le eena a utloileng ka eena. Moo he, joale, mofere-fere o s'o kene ka har'a motse, le eona hloeano.

658 O emaretse matsehong MOO KE HLALOSITSENG ho hlape-la letšehong, ke bile ka hlalosa seo letšeho le leng sona.

Joale, mona, ka maele ana, ho boleloa moroqetsana ea emereng lapeng habo, 'Me e

le ho re, o emere pele ho lenyalo. Baholo ba hae ha ba ea robala, ba mo siile lapeng, mollong oo ho nong ho phehiloe ka oona, a lutse le mohlankana, e se e le moo ba rerang ho etsa bohloa.

2 2 2 2

**659 Matsoho a
morena a malelele**

KE KA HO FEPA BATHO, ke ka ho tšoara motho ea leng hole, le ka ho sebetsa litaba tse hole le ka litona tsa hae, etc.

2 2 2 2

**660 Meropa e Ila
matlere**

MAELE ANA ke sekhobo ho ea tlo-hileng hampe-mpe moo a neng a ahile teng.

Sekhobo ke koli. Maele ana a ea hammoho le a reng: "O tšile a pshatla mahe a likoekoe."

2 2 2 2

**661 Moea le tsona,
'moea natso**

O TLOHILE ho rōna ka pelo bohloko, 'me le moo a ileng, h'a k'a fumana phomolo, o bile o boea a ntse a le joale ka ha a ea!

662 Mofata EO KE MOTHO a le mong le "mo-
Seliba h'a se noe aha moriti." Bala maele a 14.

2 2 2 2

663 Mohau oa MOHLOMONG u amohela moeti
bolaea tlung ea hao ka ho mo hauhela,
athe bosiu o tla tsoa tlung, 'me a
utsoe likhomo tsa hao, a balehe
ka tsona.

Mohlomong ha u mo amohela joalo, o palehong ea
moo a sentseng teng, 'me ba mo setseng morao ba mo
fumana ha hao. 'Me ho beng ba lintho tseo a li utsoi-
tseng, e tla ka hoja u no u e-na le morero le eena bo-
sholong ba hae.

2 2 2 2

664 'Moi ha o je LEHOLA le hlaoloang, ha ho hla-
mabele oleloa lijalo, le atisa ho tsoha;
haholo mehleng eo pula e nang
hangata ka matsatsi. Ke lona le
bitsoang 'moi; 'me ha o atise ho senya mabele, ka
hobane le se le holofetse.

Ho joalo sehle, se ke ke sa bolaea motho ea phe-
lang hantle.

Ba-Tlokoa ba ne ba loantše Moshoesheo halelele,
'me qetellong a ba hlōla, a ba bolaea. Joale kajeno,
ha bara ba Sekonyela ba ne ba ka boela ba e-ba le
khopolo ho loantša bara ba Moshoesheo, re ka kho-
thatsana ra re: "Le se ke la ba tšoha, e se e le 'moi,
'me 'moi ha o senye mabele."

Ho joalo le ho rōna, ha re ne re ka ba le khopolo e joalo ho ma-Buru, ba ka khotathsana ba re: "Ba-Sotho e se e le 'moi, re ke ke ra ba ra tšoha hakakang."

2 2 2 2

665 Moiketsi h'a hase batho ba babeli, ke motho a lleloe, ho lleloa le mong.
moetsuoa

Mona le-Sotho, ho ee ho be le baroetsana ba eeng ba rate mohlankana eo baholo ba sa lumeleng hore ba nyaloe ke eena; hobane baholo ba tseba mekhoe e mebe ea mohlankana. Leha ho le joalo, moroetsana o behile hloho letlapeng; o hana ho mamela baholo, ho fihlela ba mo lumella thatong ea hae.

Mekhoe ea mohlankana e tšajoang ke baholo ba moroetsana, ke ka moo pelo ea hae e bōpehileng kateng. Ha e se e le mosali oa hae, moroetsana o tlahela baholo kamoo monna oa hae a mo hlorisang. Baholo ba re ho eena: "Ho ikentse uena, 'me moiketsi h'a lleloe." Maele ana a kena tabeng tse ngata tsa mahana-ho-joetsoa.

Moetsuoa oa lleloa, 'me o lleloa ka sello sa 'moko-tsane (mahlomola), hobane o entsoe hampe a sa rera, a sa nahana hore o tla kena har'a tse utsoang bophelo ba hae, kapa mali a hae.

S S S S

666 Moila khaka, ba eeng ba re, ha ba li je, athe monoa moro oa hlakore le leng la tsona ba ea le eona ja!

Maila khaka, le motsiri ea neng a re, eena h'a je namane, athe lifolotsana tsona oa li ja, ke motho a le mong, hase batho ba babeli.

**667 Mocket'a
khomo o nonela
tlhakong** LEHA KHOMO e otile, tlhakong ho
'no ho tšoehla-tšoehle. Mona ke
maele a tšehetsang monna ea ra-
tang ho nyala lephoma-ntlo la
mosali ea seng a holile. Ho fo-
kotsoa ho hola ha hae ka maele ana. 'Me ke ho re,
monna ea mo nyalang o sa tla k'a 'ne a ko-ko-kokone,
boribelonyana bo sa le teng ho eena.

2 2 2 2

**668 Mokhosi oa
khomo o molelele** LIKHOMO ha li hapiloe banna ba
ee ba phalle kaofela. Hape ha e
hlabiloe, banna ba ee ba phalle
ka bongata ho ea e kōpa. 'Me
hona hoo ke ketso ea ka mehla-mehla.

2 2 2 2

**669 Molato ha
o bole** KE HO RE, leha e le molato oa
khale-khale, ha oa bola, e ka kho-
na o lefuoe, hobane ha ho e-s'o
senyehle letho; 'me leha ea neng
a o etse, a se a shoele, bana ba hae e ka khona ba
lefe molato oa ntat'a bona.

2 2 2 2

670 Moloi ke ea tsoeroeng KE MAELE a bolelang ntho e le 'ngoe le a reng: "Sefebe ke se tšoeroeng." Ke ho re, ho se ke ha apesoa motho ka lebitso la bofebe, kapa la boloi, a e-s'o tšoaroa a loea, kapa a feba, 'me e be ho re ho boleloe 'nete, e seng ketselletso, kapa ho hakanya. Motho o tšoaneloa ke lebitso la moloi, mohla a tšoeroeng a loea; o tšoaneloa ke lebitso la sefebe, mohla a tšoeroeng a feba.

§ § § §

671 Molomo ha o e-ja o rohaka o mong MONA ho boleloa ho apoha le ho kopana ha molomo o tlas'a nko le o ka holim'a seletu, ha motho a hlafuna.

§ § § §

672 Molomo oa mofu ha o tloloe HO THOE, puo ea mofu e hlokomeloe, e se ke ea etsoa lefeela, hobane ha e sa tla hlaha la bobeli.

§ § § §

673 Molomo o le mong o ke ke oa hlola e mengata KE TABA e isang 'moho le e reng, lipaki tse peli li ka tšepuo ho feta paki ha e le 'ngoe.

674 Mong a se-
felo o ee a
bonahale

BOHOLO ba ntho bo ea le eena,
le ba molato bo lefuo a ke eena.

2 2 2 2

675 Moqeli o ja
nama ka lemeko

HOA UTLOAHALA, hobane bohologo,
hola, ha thipa li e-s'o lemohuoe,
nama e ne e sehoa ka lehlaka la
nōka le patsotsoeng, le joale ka
lemeko la ntšoe; 'me ha thipa, kapa ntho e kang thi-
pa, e ne e ka ba teng, e ne e lekana mong a nama
feela. Moqelisi a se ke a lakatsa ho lekana le mong
a sefelo. Lesholu ha le je hantle joale ka mong a
ntho.

2 2 2 2

676 Moqoli ke
ea shoeleng

HA MOTHO a sa phela ha ba ati-
se ho mo rorisetsa liketso tsa hae
tse ntle (bala maele a 74). Ho
qola ke ho etsa motho hantle, ka-
pa paballo. Le ea matla, ha ba atise ho mo bolela ha
a sa phela, ba mpa ba mo roka h'a shoele.

2 2 2 2

**677 Morena h'a
tsoaele, oa bolaea**

HA u tšoeletsoe ke morena, eba
motho eo u mo bolaileng ha e sa
le oa hao, e se e le oa morena.

2 2 2 2

**678 Mosala le
likhutsana h'a
hloname**

HO THOE, ha mosala le likhutsa-
na a ka hlonama, li tla lapa. E ka
khona a be sebete tabeng tsa tsona

2 2 2 2

**679 Mosali h'a na
morena**

KE HO RE, melao ea morena ha
ea tsotellana le basali; ke ho re,
melao ea mesebetsi ea marena.
Empa e talimane le banna feela.

Athe ha e le melao e kang ea manyalo, eona e ta-
limane le ntlo efe le efe, e nang le monna le mosali;
hore mosali a utloe monna oa hae, a mo hlonephe, a
mo tšabe, 'me a se ke a feba le banna ba bang. Ha-
pe, ho re: "Mosali h'a na morena," ke hobane h'a
tšabe ho omana, le ho loana le monna oa hae, leha e
ka ba morena e moholo, le ho mo loma monoana ka
meno, kapa ho mo tabolela likobo ha ba loana; 'me
ntoa e ka 'na ea mo hlōla, ka hobane e fela e le mo-
sali, e seng ka tšabo ea borena.

Athe ho banna, ha ho monna leha a le mong, har'a
sechaba sa morena, ea ka itenang ho loana le morena,
ekasita a ka tahoa joale ka Khaeeane, a ke ke a ba a
ba a ho etsa hoo.

**680 Mosali ke
morena**

KE HO RE, ke motho ea hlone-
phehang. esita morena o hlone-
pha mosali, leha e ka ba oa mo-
foatse oa hae; morena a ke ke a
mo shapa leha a ka halefisa morena.

8 8 8 8

**681 Molemo ha
o buseletsoe ka
molemo o mong**

HONA ho so ho no ho bonoe halele-
le hore, ea entseng molemo, h'a
atise ho buseletsoa oona. O 'n'a
buseletsoe bobbe bakeng sa mole-
mo oa hae. Ke maele a entsoeng
ka masoabi.

E hlile e ka maele a reng: "Mohlola letlotlo h'a le
je!" kapa: "Moaha moriti h'a o lule".

2 2 2 2

**682 Mollo o chesa
ea o orileng**

MAELE ana a hlalosa a reng: "U
orelletse le mashala, 'me qete-
llong a u chesa."
Ke ho re, ha u lemoha hore u
hahile moo kotsi e 'neng e khutle pel'a hao hangata,
u falle kapele, u tlohe, u balehe.

2 2 2 2

**683 Mosimana
oa seolla lichaba**

HO BOLELOA lebitla; ke oona mosima (mokoti) oo ho thoeng, ha o tlale (bala maele a 501).

§ § § §

**684 Mosi 'mitsa
li hole**

KHALE ba-Sotho ba ne ba etsa lipontšo ka mosi; ba ne ba lae-lana ba re ho ba bang: "E tle ere ha le bona mosi, le tsebe hore ke nako eo re hapang makhomo ka eona; joale he le lōna le tle le tiee matla ho tlatsetsa ho rōna; kapa le gale ho a hapa ka thekong eo le laletseng ka ho eona".

§ § § §

**685 Motau moholo
o shoele, rea ja,
rea iketla-ketla**

BA RIALO ba thabelang lefu la motšoenyi oa bona. Haholo ho cho ba thabelang lefu la monna ea neng a hana le mosali oa hae ka poulelo ea hae, etc.

§ § § §

**686 Motho a
mosa ha a hole**

MOTHO ea molemo ho ba bang ha a phele halelele.
Athe e mobe o phela a b'a kho-khobe. Ke ka hona ba reng: "Sejana se setle ha a se jele;" hobane se phakisa ho shoa matsohong a mong a sona.

**687 Motho ea
khutsitseng o
patile bohale**

HO THOE, motho ea sa tloaelang ho buela ruri, o patile bohale kapa lonya. Hobane ha a batle bosa-oana, hase sesoasoi, hase lehehle.

§ § § §

**683 Motho h'a
lauoe pelo**

MOTHO a ka lauo a hore a se ke a utsoa; empa ha pelo ea hae e le ea lesholu, o tla 'ne a utsoe, leha a lailoe haholo-holo.

A ka lauo a hore a se ke a taho a ke joala, empa bo tla 'ne bo mo tahe, ha pelo ea hae e le ea letahoa, etc. Ke ka baka leo ba reng: "Pelo ha e bolle, ke mongala"; hobane ha e boloke melao.

§ § § §

**689 Motho h'a
tholoe pelo**

LEHA khotsong ea hae a ka iketla, a ja tse monate, ea e-ba morui e moholo, empa pelo ea hae ha e lebale ha habo.

§ § § §

690 Motho o oa le seriti sa hae HA MOTHO a e-oa, a oela fatše, eba le seriti sa hae sea oa le sona ; ha a e-shoa, seriti sa hae sea shoa le sona. Hape motho ea nang le seriti sa hlompheho, ha a e-oa, eba le seriti sela sa hae se se se oele.

2 2 2 2

691 Motho o retloa maleo a sa phela KE KA MOLEMO oo a o etsetsang mang le mang, o tsoang pelong ea hae, le matsohong a hae. Ke 'ona maleo a retloang ke metsoalle.

2 2 2 2

692 Motšeara ke sehla MAELE ana a qapiloe ka baka la mafu a totang bosiu, ere motšeara a sebetse butle. Ke ka hoo ha ba tla re: "Motšeara ke sehla".

2 2 2 2

693 Motšeha bosehla oa ipiletsa HO THOE, ha u tšeha mofutsana, ka metsotso e meng Molimo o tla mo nyollela qalong eo u phahameng ho eona, 'me o u theolele qalong eo a neng a kokobetse, a kokometse ho eona.

Maele ana a qapiloe ho se ho lekotsoe, 'me ho bile ho fumanoe hore ho ee ho be joalo.

§ § § §

**694 Motse ke
khetsi ea masepa**

KHETSI ke ho bolela mokotla ; 'me ke ho re, litaba tse mpe li ngata har'a motse ; 'me e ka khona li 'ne li hatoe, li luloe holimo, li koahetsoe ka likobo, li patiloe, hore mofeta-ka-tsela a tle a se ke a li bona, a li utloa, 'me a tle a se ke a senya lebitso la motse oo har'a metse e meng. Ha ho motho ea ka lulang pel'a lethete, ha le ne le ka ntšoa moo le patiloeng, eaba le behoa pel'a hae ; a ka sutha pel'a lona a baleha. Ho joalo, litaba tse mpe tsa motse ha li ka tlišoa pel'a litsebe tsa batho, ba ka sutha motseng, ba li balehela.

Hobane li tla ba nkhela ka bobbe ba tsona.

§ § § §

**695 Motse o
motle liotloana
feela**

E, KA 'NETE, ponahalo ea motse eona, e ee e be ntle, e be e hape mahlo a mofeta-ka-tsela ; athe ka har'a oona ho na le litaba tse ngata tse mpe, tse hlabisang lihlong.

§ § § §

**696 Moutla o
fula motšeara** KE KA BOIKETLO ba ho shoa ha motau-moholo. Moutloa o fula motšeara naheng eo ho seng batho. Ha e le moo ba leng teng, o fula ka linako tsa bosiu, ha ba robotse.

2 2 2 2

**697 Namane ea
kanyesetsa e
bonala ka ho ota** NAMANE e shoetsoeng ke 'm'a eona e anyesoa khomong e 'ngoe e nang le namane ea eona, khomo eo e ntse e e raha ka leoto, 'me mohlomong e e rahe habohloko-hloko; lebese ha le theohele ka khotso maleng a eona; le hona, ha e le khore joale ka la 'm'a eona.

Ho hlile ho joalo le ho batho; ngoana ea shoetsoeng ke 'm'a hae h'a ke a baballeha hantle-ntle moo a bolokiloeng teng, tsietsi ea hae e tšoana le ho kula; ke ka baka leo e ka khonang a ote haholo. Hobane lijo tsee a li jang li noko a ka mahlapa a behoang holim'a hae ka mehla eohle-eohle.

2 2 2 2

**698 Ngaka e
khethela khetsing** KHETSI ke mokotla oa ngaka; 'me seo a se fumanang ka bongaka ba hae o se nokela ho eona. E bile ke ho re, a se ke a nyefola ntho efe le efe, eo a e neoang ka ho phekola ha hae. Leha a nehoa leqhekuhali la khomo, a le amohele, kapa namanyane, a hle a re: "Ha e fuleloe." Leha a

ka nehoa moqolo oa koe, kapa oa matokoane, a o jare, a tsamae. Leha a ka nehoa mokotla oa mabele, a o belese, a ee ka oona.

§ § § §

**699 Ngata
e tlangoa ke
mong a eona**

KE HO RE, bana ba bolokoa ke mong a bona, le motse o bolokoa ke mong a oona.

§ § § §

**700 Ngaka ha e
Iphekole**

HO THOE, ngaka mohla e kulang, e ka khona e phekoloe ke lingaka tse ling.

Ho joalo le morena, leha e le moahloli, empa mohla le eena a oetseng phosong, kapa bana ba hae, e tla khona a ahloloe ke marena a mang.

§ § § §

**701 Ngoana ea
cheleng o tsaba
leifo**

MOTHO ea batlileng a hlaheloa ke kotsi, a ke ke a boela a 'na a atamela pel'a kotsi ea hae.

§ § § §

**702 Ngoan'a
lekhala o tsamaea
ka lekeke**

NGOANA oa motho o tšoana le ba-
tsoali ba hae.

§ § § §

**703 Noka e tlala
ka linokana**

LINOKANA tse kenang nōkeng li
ngata, 'me ke tsona tse atisang
metsi a eona.

Ho joalo le lekhotla la morena,
le nolisoa ke makhosana. Morena ea hlokang ma-
khosana a ke ke a ba le makhotla a mangata.

§ § § §

**704 Ntho ena
e lekokometse**

KE HO RE, molato ona o re lutse
holimo, ha ho kamoo re ka pho-
nyohang kateng.

§ § § §

**705 Ntja e ingoaile
ka leoto la pele**

LINTJA li ingoaea ka leoto la mo-
rao; ha li ke li ingoaea ka le ka-
pele. Empa ha e ka etsa joalo,
e tla ka e etsa mohlolo.

Ka nqa ho batho, ke ho re, litaba li se li senyehile,
tsietsi e kholo, kapa eba mohatsela o mongata.

Ntja e entse mohlolo, naha e senyehile.

**706 Ntloana
kumu kaofejana**

KE HO RE, ba ntlo eo ba faletse
kaofela ha bona, ha ho ea setseng
le a mong feela.

2 2 2 2

**707 Ntlo ea
motho ke lebitla-
na la hae**

MO-SOTHO ea hahang ntlo mo-
tsotsong oo a seng a le lilemong
tse telele tsa ho phela ha hae, o
ee a re, o ikahela lebitla; 'me ke
ho re, ntlo eo a tla shoela ka ha-
re ho eona; hape, ntlo eo setopo sa hae se tlang ho
ntšoa ka hare ho eona.

Ke ka hona hoo feela ntlo ea hae a e bitsang le-
bitla.

2 2 2 2

**708 Ntoa ha e
etsetsoe likhoka**

MONA, HO THOE, ntoa ha e loa-
noe ke linatla feela, le ba base-
sanyane ba ea e loana. Ba ka
bolaea senatla.

2 2 2 2

709 O e nketse

NONYANA e teng e bitsoang mo-
khoroaana, e latellang halelele
motho ea ileng a e amoha bana
ba eona. Ka baha leo e bitsoa "nonyana e leqoophe".

Le moo ke ho re, e qophellang, kapa e phehellang.

'Me ha ho bonoa motho ea tsetseletseng (qopheletseng) e mong, ba ee ba re ho ea qopheletsoeng: "U e nketse ho 'nyeo". Ke ho bolela hore 'nyeo ke motho ea leqhoophe joale ka mokhoroana o nketsoeng bana. O'a qophelle, ho bo ho hlahe phapang ka leqhoophe la hae.

710 O entse monna shoa-peli

MASHOLU a atisa ho utsoa a le mabeli; 'me la bobeli le be bohlasoa ho tsa kutso ea lona, 'me le be le tšoaroe ke hona. Joale ha le se le tšoeroe, ebe le re: "Ke ne ke se mong ha re utsoa tseo re li utsoitseng, ke ne ke e-na le 'nyeo". Beng ba lintho tse utsoitsoeng, kapa bahabo lesholu, ba mo botse: "Na u bolela 'nete, kapa u etsa monna shoa-peli"? A tiise: "Ha ke etse monna shoa-peli, ke bolela 'nete, ke ne ke e-na le eena." Mohlomong shoa-peli e etsoa ke e mong oa ba ileng ba seloa har'a naha; eaba ba se ba ipata. Joale eena a fumanoa moo a ipatileng. O re: "Baheso ke bano, le bona moo ba ipatileng teng". Joalo joalo, ka tse ngata tse joalo. Ea tšoeroeng ha a rate ho shoa a le mong. Ka mokhoa oo, ba bang ba ee ba nete le ba se nang molato ka lenafa.

711 O hlabile ka litsetsekoane

KE HO RE, h'a lula, o se a tla falla, hobane o phela har'a lihloriso.

Motho ea joalo, ho ee ho thoe: "Ba mo emisitse ka maoto," ke ho re, bahlorisi ba hae.

712 O hlotsoe ke lenaka METSENG ea ba-Sotho kaofela ha eona, o mong le o mong o upeletsoe ke ngaka; le ka har'a motse, ntlo e 'ngoe le e 'ngoe e upeletsoe ke ngaka, e batliloeng ke mong a ntlo; athe ngaka e upellang motse, eona e batloa ke mong a motse, e bile e lefuoa ke eena. Ke ho re, ha ho ka ba ngaka e 'ngoe, e ratang ho hlahisa kotsi motseng ka lihlare tsa eona, e tle e hlōlehe, e fumane motse o le thata. Mohlomong ea tlisitseng lihlare tse mpe motseng, a hlaheloe ke kotsi, kapa a ithome feela khotla, kapa ka lapeng. Ke eena he ea boleloang, ha ho thoe: "O hlotsoe ke lenaka."

Ho upelloa joalo le mephatong ea ba batona, le ho ea ba batšehali. Mophato o hlokomeloa joalo haholo le ho feta motse. 'Me ke kahobane likotsi li atisitse ho 'na li hlaha mephatong. Lihlare tsa lingaka tsa moupello li bolokoa manakeng.

R S S S

713 O ikentse lerapo molaleng KE MOTHO ea itlamang ka molato oo e seng oa hae, kapa ea kukileng molato oo ho bonahalang hore o tla sitoa ho o phetha. Baahloli ba tla mo ahlola, ba mo tlame, a isoe matsoho ka morao joale ka lesholu, kahobane o hlokile seo a ka buseletsang eo a neng a kuke molato ho eena.

Ho joalo le ho ea kukang moroetsana, 'me athe h'a na seo a tla mo nyala ka sona; ka ho hloka hoo, beng ba ngoana ba se ba mo qosa ka khotla.

**714 O inketse
mokhoka khoale**

BAHOLO ba moroetsana ba fihla
ka lefe le lefe, ha ba ntse ba bo-
tisa likhomo tsa morali oa bona.
Bala maele a 708.

§ § § §

**715 O khutsitse,
h'a sa e hoaea**

KE HOBANE, mohla a kukang mo-
roetsana, o n'a re, o na le likho-
mo, kajeno ha ba mo botsa tsona,
h'a sa li bolela joale ka mohla
monene. "H'a sa e hoaea." Hangata, maele ana a
hlahisoa holim'a ea bileng mafolo-folo ho ea loana;
empa o khutla ntoa e mo entse hampe-mpe, e mo fe-
lisitse lehala; h'a sa e heha.

Motho ea mafolo-folo ho lema mabele, o bitsoa se-
hoai, se hoaeang mabele. Ea boleloang mona, eena
ke sehoai sa ntoa.

§ § § §

**716 O latoletse
thota**

KE HO RE, o ile a bokolla, h'a
hlajoa ka lerumo ke lira tsa hae,
koana ntoeng, har'a naha, naha
e hle e tsebe ka seboko sa hae,
'me e tele. Tsatsing leo o ile; seriti sa hae ha se sa
tla bonoa holim'a litlhokoa tsa naha.

§ § § §

**717 O metsitse
khoele**

MOTHO ea kukang ntho ea e mong molato, ho thoe: "O metsitse (koentse) khoele." Ke ho re, ha u metsa khoele e telele, e ka lumela, ea theohela maleng, ho se lebote; empa hamorao, ha e huloa hore e tl'o tsoa, mokoenyi oa eona o tla tšoanela ho utloa bohloko.

Joale he ho thoe, ho bonolo ho kuka molato, empa ho thata, ho bile ho bohloko ho o ntšā.

§ § § §

**718 O mo chaela
monoana**

HOO ke pontšo ea hore o lumela tse boleloang. Ha a fokotse letho ho tsona, h'a eketse le ka letho. Ho boletsoe 'nete e mo kholisitseng.

Ke ntho e le 'ngoe le ho re: "Ra mo teela liphala".

§ § § §

**719 O na le
sehlohlohlo**

HO THOE, o malimabe. Batho ba bang ba tloetse ho mo etselletsa, leha a hloka molato; ba tloetse ho mo omanya, leha a hloka phoso, etc., etc.

§ § § §

720 O ntomile tsebe O 'NYENYELELITSE tsebeng, a ntsebisa tseo ke neng ke sa li tsebe. Ha ke re: "O ntomile tsebe," ke hobane o ile a tlisa molomo oa hae tsebeng ea ka, joale ka ha eka o tla e loma.

2 2 2 2

721 O qhometsoe ke mala a moketa KE MOKHOA oa mala ha a besitsoe: a bululohe ha a utloa mollo, a b'a qhome, ha ho phunyeha pulula eo, 'me tjeeketjee e tsoang teng e hasane, 'me e chese ba a besitseng, ba qhalane ifo, ba ntse ba iphofora moo a ba hasitseng teng. Ka maele ana ho khalemeloa ea ntseng a rabaka, ea sa tiisetseng ho lula nqa e le 'ngoe moo ho lutsoeng ke ba bang.

2 2 2 2

722 O ntsitse moroba-tlhaka JOALA ba letsema bo fepuo basebetsi habeli ka lona letsatsi leo la mosebetsi. Bo kenang pele, ke bona boo ho thoeng, ke *maroba-tlhaka*. Ho ba falang kobo, bo bitsoa *manōna-kobo*. Bo bitsoa joalo, le ho ba e suang.

Joala ba qetello bo noang morao, qetellong ea mosebetsi, bona bo bitsoa *lilala*.

Mosali ea kotulisang tšimong ha e mong, qetellong ea mosebetsi oa tsatsi le leng le le leng, mantsiboea, h'a s'a tla nyoloha, e ka khona a pole mabele a bi-

ea bela, a e-s'o sile phofo e lekaneng ho fahuoa.

Athe ha a sila ka ho iketla, o phehella hona pele, a b'a qete, a ntan'o beha pitsa ifo.

2 2 2 2

726 O tla a roetse
hloho ea nku e
ntso

HONA ke ho hlalositse moo ke hlalositse tsa *seroala*. Hobane mohlomong ba ee ba re: "O roetse linaoa".

2 2 2 2

727 O tsamaea
joale ka metsi a
sa khathaleng

HO BOLELOA ea sollang haholo ka matsatsi 'ohle, 'me a sa tenehe ke ho tsamaea.

2 2 2 2

728 O ja ka thipa
a b'a e mone
(nyeke)

HO BOLELOA mofumahali, mohats'a morena, ha a timana nama, eo e reng ha a e tšola batho ba le teng, a e ise tlung a sa k'a ba fa, 'me ha e le ka tlung, a sehe, a je, a b'a hlakole thipa. Ere ha a e-tsoa, a le bale ho hlakola molomo; ba lutseng lapeng, ba mo lemohe hore o il'a e seha, a ja.

2 2 2 2

- 729 O jele khom'a molatelle** MOBALI a lemohe maele a reng: "O e nketse." Empa enoa ke ea hanang ho saloa morao moo a eang teng; o tšaba hore ho ka tla ha bonoa seo a ea se etsa; athe h'a rate ho bonoa. Hantle-ntle maele ana, ke potso. — "Na ke jele khom'a molatelle?"

2 2 2 2

- 730 Pelo e matla, 'mele o bonolo** KE MAELE ao Morena Majara Moshoeshoe a neng a inkele lithoko ho 'ona; a itlhalositse.

2 2 2 2

- 731 Pelo malal'a tseera** KE MOTHO ea eang ho robala ka pelo e bohloko-hloko.

2 2 2 2

- 732 Pere e oa e e-na le maoto a mane** MOTHO EENA o tla oa hakakang, a nang le maoto a mabeli feela!

2 2 2 2

733 Phalafala li fapane

PHALAFALA ke phoofolo e kang e topo se selelele; joale liphafala tse boleloang maeleng ana, ke tsa maoa oa litaola. Tse bitsoang liphafala, ke tsa 'mopo oa khomo e tona le e tšehali, li hle li be peli feela; 'me li ba teletsana ho feta taola tshole tse ling.

Tse ling hape li etsoa ka tlhako ea khomo e tona le e tšehali. Ha ekare ha ho laoloa tsa fapana, eba li bontša hore molaoli o laola phapang, etc.

734 Phalo e eme le lesimela

LESIMELA ke liphalo tsa ho qala tsa lehlono la letlalo. Ka tsona ho boleloa motho ea leshano ea itseng o utloile litaba ho 'nyeo; joale 'nyeo, ha a mo bitsa, a mo botsa, a re: "Ke ne ke u joetsa re le kae le uena?" eba o tsieloa feela, o inamele fatše. Joale he, ke hona moo ho thoeng: "Phalo e eme le lesimela".

735 Pheha nku, e tsoe masapong

HA MOTHO a halefetse e mong, banamoli ba khalefelano eo ba re ho ea halefetsoeng: "U khutse, u se ke ua ba ua araba, u phehe nku e tsoe masapong."

**736 Pharela
banneng ha e
hlole**

KHOMO eo e itseng ha e tsoala namane ea hanella, ho thoe, e faretsoe. Ho na le banna ba bang ba ithutileng ho thusa khomo e faretsoeng ke namane, kapa e fa-

retsoe ke mohlana.

Motho ea isang moli khotla hore banna ba mo thusa, ba mo loise oona, o bua ka maele ana : "Nthuseng baheso, pharela banneng ha e hlole." Ntoa ha e loana motsotso o molelele e sa hlahise hlölo, ho thoe : "E faretse".

Mosebetsi ha o le thata ho phetheha, ho thoe : "Tla-tsang, e faretse".

**737 Phiri e na le
phitsana, kapa,
ha ho phiri e se
nang phitsana**

PHIRI e ja le bana kapa le ngoana oa eona. 'Me ha ekare ha u filoe lijo, ua li ja u sa hopole ngoana oa hao, kapa motsoalle oa hao, eba ba re : "U phiri e se nang phitšana"; kapa, ba re : "U phiri e

joang, e se nang phitšana?"

**738 Monna o pata
sehlotsa**

HO THOE, ha a oetsoe ke kotsi, a n'o leka ho ikhakanya, hore ba mo bonang ba se ke ba mo lemoha, haholo hoo ho etsoa mohl'a ntoa ; hobane ha ba ka mo lemoha, ba tla hle ba tse-

be hobane h'a sa na mosebetsi, joale ba tiise matla ho mo atamela, ba tle ba mo bolae. Ke ka baka leo e ka khonang a 'ne a pate ponahalo ea kotsi ea hae.

Ba-Sotho ba ne ba loana ka lihlobo tse bolaeang, empa li ne li fokola ho roba lesapo; hobane hojane li ne li e-na le matla a ho le roba, ho no ho ka imela ea robiloeng ho pata sehlotso.

Mokhoa o mong oa ho pata sehlotso: e ka khona paleho e se ke ea bonahatsoa ho lira, ha ho suthoa ka baka la bobbe ba sebaka seo ho loanoang ho sona, kapa ka baka la letsatsi ho likela, etc.

2 2 2 2

739 Thamahane e tsoere sekoja PHIRI ha e kukile ntho, e baleha ka eona; ha e lumele ho amohuo. *Sekoja* ke ho re *ntho*, kapa *sesolo*. 'Me esita leha tse ling li ka leka ho ikatametsa pel'a eona, eba e tla li balehela e sa siee sekoja sa eona fatše.

Ho joalo ho mohlankana ea balehang ka moroetsana, kapa ea mo nyetseng hantle, eo e reng mohla moroetsana oa hae a fihlelang ho eena, a intše se-tloaeling ho thaka tsa hae, a tsoe mokhatlong (sehlopheng sa thaka tsa hae, balekane ba hae).

8 8 8 8

740 Phofu ho hola e bohlale E, LIPHOFU li bohlale haholo-holo; ha le li likile (tsomile) e ka khona le li hlahe ka moo moea o isang ka teng, ke ho re ha le li nanyetsa, hore le tle le atamele pel'a tsona; empa ha

le ka li nanarela le le ka nqa ea kamoo moea o isang ho tsona, li tla hle li utloae monko oa lona le sa le hole, li balehe.

Ho thoe, motho a be bohlae ho bona kotsi e sa le hole, a balehe; ea joalo o tla hola.

§ § § §

741 **Pholo ha e
nye bolokoe
kaofela**

HA U ITHOKA, u se ke ua ntša lithoko tsa hao kaofela.

¶ ¶ ¶ ¶

742 **Pina ena e
nkuka kobo**

KE HO RE, e hapile pelo ea ka ka monate oa eona.

¶ ¶ ¶ ¶

743 **Poho ea
motho ha e behoe**

MOTHO ea matla o atametsoa ke mesebetsi ea hae pel'a morena, ho fihlela a etsoa tona e phahamelang ba bang.

§ § § §

**744 Poli e
lekhoekhoe e
senya mohlape**

POLI e joalo e ntšuo a har'a tse ling tse ngata, e tle e se ke ea tšoaetsa tse ling tse phelang.

Motho ea mekhoe e mebe o lelekoa mekhatlong, a tle a se ke a

ruta ntsi.

Mosali ea mekhoe e mebe, basali ba mo leleka mahlabeng a bana ba bona, ba re: "Na o il'o ba laea life?"

§ § § §

**745 Tsoene tona
rota**

KE MAELE ao ho qeloang pula ho morena ka 'ona; ke ka 'ona ho bolaoang litšoele ha ho batloa pula.

§ § § §

**746 Khoba le
rekoa ka ho
bonoa**

LEKHOBA ke mohoma ka se-Tebele. Ntho efe le efe, u ke ke ua e reka u sa ka ua e bona, 'me ea u khahla. E ka khona u e bone, e u khahle, u ntoo e reka. Hase

'nete?

Ka nqa e 'ngoe, maele ana a na le hlaloso e mpe; ha ke rate ho e ngola.

§ § § §

747 **Ra anya
khatsele ea
sethole**

KHATSELE ke lebesa la khomo, kapa la poli e tsoa tsoala haufinyane, le e-song ho hlatsoehe 'mala, le boima joale ka mafi, empa le lefubelu. Le tlohella balisana.

na.

Ke ho re ra loana ntoa e boima, e matla.

§ § § §

748 **Ra sala le
bo-rangoane ba
mosala ; ha e-
shoa batho, ha
sala liesola ; lia
sala li esola bo-
mang ?**

HASE MAELE hakakang, ke pina (koli) ea basali ba ba-Tlokoa ba neng ba bolaeloe banna ba bona Likonyela, thaka tsa Sekonyela, mohla li bolaoang kaofela ke Ramonyaola. Le bona ba bolaoa ba se ba bolaile Monyaola, le thaka tsa hae ; a bolaoa a sa tsoa mophatong, e le lekoloane.

Ka polao eo, basali ba Likonyela ba hana ho keneloa ke baena ba banna ba bona.

Ebile ba qapa pina ea mahlomola a bona.

§ § § §

749 **Rato le tsoa
mosamong**

HO THOE, mosali ho ratoa eo ho robaloang ha hae ke monna oa hae.

**750 Re lutse
tsaeng (leheng)
la mokopjane**

MOKOPJANE ke nonyana e lehla-
soa hampe; e beha mahe feelleng,
ha e a alle haholo; 'me ha le ka
lula le sa tsebe hore ke moo ma-
he a oona a leng teng, eba le tla
o bona o hlaha o nts'o thoena fatše. Ere ha o ata-
mela pel'a lōna, o tšabe, o boele morao; empa o ke
ke oa hlola o ea hole; 'me ha o nts'o etsa joalo ha-
ngata-ngata, le tla lemoha hore le lutse maheng a
oona.

Ho joalo ho motho eo le lutseng lapeng leo a tloa-
etseng ho lona; o boella hangata, a re, ekaba o tla
fumana le tlohile. Le tla lemoha hore eka le lutse
leheng la mokopjane (mokhotsing oa hae).

2 2 2 2

**751 U tla shoa u
fihlile**

EA SOKANG joalo, ke eo u mo-
entseng hampe; o re, o tla u tlo-
hella tsietsi leha u se u le ha hao,
e be e u bolae.

2 2 2 2

**752 Seaka
ngoana ke seaka
'm'ae.**

KE HO RE, ea ratang ngoana, e-
ba o rata 'm'a ngoana. Ea hloi-
leng ngoana, eba o hloile 'm'a
ngoana.

- 753 Se bonoang se bonoa ke bohle** HO THOE, mohlolo o bonoeng ke motho ea mong, ho se ke ha fella ponong ea hae feela; a n'o bolella batho bohle, le bona ba e'o o bona joale ka eena.
Lcha e se mohlolo, ntho efe e nang le ho bohua e bohisano e ke bohle.

§ § § §

- 754 Sehlapu se bolaoa ke noka** HLAISO e 'ngoe le ea maele a basali ao ke a hlalositseng, a reng: "Polesa le shoela mosebetsing oa lona."
Sefebe le sona se bolaeloa nyatsing. Sehloeleli se bolaoa ke selomo.

§ § § §

- 755 Sehoete se chekoa ke pelo** HA HO UTLOAHALE ho nyalisoa moroetsana eo u sa mo rateng, kapa moroetsana ho neoa mohlankana eo a sa mo rateng.

§ § § §

- 756 Sehole se setle ho 'm'a sona** HA HOA ATA ho rata lihole; empa batsoali ba tsona, hase le ka ho li rata.

757 **Selahla-
marungoana**

KE MOTHO ea tlisang lipehi tsa
ntoa hae, kapa ea balehangntoeng.

§ § § §

758 **Linkhoa li
menyane pitseng**

HOLEKANNGOA batho ba morena,
ba qotetsaneng ka liketso tse ntle,
mesebetsing ea borena eo ba tse-
kang ho iphahamisa ka eona, etc.

§ § § §

759 **Sentle ke ho
boea le marumo
le thebe**

HONOHOEE ho be le makoala
ao ereng ha ntoa e le boima, a
lahle marumo le thebe. Hoo ho
no ho soabisa batsoali ba ea
entseng joalo.

Hape, ka maele ana ho bokoa bophelo bo mosa-
letseng, ha a boetse a bonoa hae, hammoho le lihlo-
mo tsa hae.

§ § § §

760 **Sephiri ke
moloji**

MOHLOMONG, motho o itsamaela
a sa bone lira tse tlang le ka se-
phiring, tsee etlare ha a teana le
tsona, li mo amohe bophelo ba
hae hobane la ho shoa ha le tsejoe.

761 Seso se monate ha se ngoauoa ke mong KOLI e ho motho, e ntle ha e ipolletloa ke mong a eona, athe e le bohloko ha e boleloa ke ba bang. Ea botsoa mosebetsing, ho bonolo ha e le eena ea reng: "Na, ke motho ea botsoa". Athe, ho bohloko ha e mong a re: "Uena 'nyeo, u sekhoba (botsoa)," etc.

762 Shokhoe h'a hloko e meilolong PELE, ke e-s'o hlahose moilolo, ke kōpa tšoarello ho basali le ho baroetsena; 'me esita le ho ba sehlopha sa ka, banna.

Tsatsing leo ngoanana a qalang ho ithaleha (khoeling), e ka khona a iloloe, ke ho re, a phatsoe, litlhaka li potiso e letheka la hae, 'me li ntoo sesetsoa ka sehlaire (moilolo). Ha ba qetile ho mo phatsa, le ho mo sesetsa ka moilolo, ebe ba mo tlotsa 'mele kaofela ka letsoku. Ka mor'a tseo ho batloe, har'a basali, mosali ea e-song ho shoeloe, a tšoare nkho ea metsi ka letsoho, 'me ba mathele selibeng le ngoana eo. Ngoanana o hlobotse, ha e se mosana feela, thekeng. Ha ba khutla selibeng, mosali o roetse nkho ka holim'a hloho ea hae; 'me le eena, joale ka ngoanana eo, o hlobotse, 'me o tlotsitsoe haholo ka letsoku. Molilletsane o teng ha ba ea selibeng leha ba boea. Ngoanana o tsoarisitsoe lehlaka la nōka le lelelele.

Moilolo oa bobeli: Mohl'a lebollo la banana, e ka khona ere pele, ba e-s'o ee marallo, ba iloloe ka thupa ke monna, a ba shape haholo. Khale ba ne ba iloloa joalo patlellong la likhomo. Mehlang ea morao ba iloleloa ka lapeng; ha ba se ba ilotsoe, ebe hona ba eang marallo.

Shokhoe : ke motho ea ithatisang litaba tsohle, tse thabisang le tse soabisang, hore li utluoe ka eena. Kapa ha bafe le bafe ba molato, a se ke a hlokoa ka har'a bona.

O etsa joalo, le ka mekhoha e meng e mengata, leha e ka ba ka e metle.

§ § § §

**763 Sethoto se
jeoa ke bothoto
ba sona**

KE 'NETE, sethoto se kena kotsing, kapa litabeng tseo se neng se ke ke sa hlokoa ho tsona, 'me se se se le kahare, ka baka la bothoto ba sona.

Bothoto ba sethoto bo se kenya kotsing ka litsela tse ngata-ngata.

§ § § §

**764 Seja monna
ha se mo qete**

MOTHO ea u sebelelitseng ka lilemo tse ngatanyana, 'me u sa ka ua mo buseletsa ho lekana tšebetso ea hae, o ikhothatsa ka 'ona maele ana, 'me e be ho re, matla a hae h'a fela; o sa tla boela a 'ne a tsoele pele khotsong e 'ngoe ka 'ona, ho fihlela a ka boeloa ke lethonyana.

Esita a hapetsoe leruo la hae kaofela, e ka khona a itšelise joalo.

§ § § §

765 Se jang ha se tlohe HO THOE, sebata se jang tse ling, ha se bolaile, ha se suthe moo se bolaetseng teng; e hle e be hona moo se jelang teng.

Ho joalo ho motho; a ke ke a sutha moo a jang, a khore teng; eba ke khotsong e mo qhomileng (a leng lehlohonolo ho eona), kapa e mo atlehetseng.

§ § § §

766 Supi ha le mele poea KE SE KE NE ke hlalose, ka re, lesupi ke lithako; poea, ke theepe.

Ho boleloa motho ea sa tloaelang ho haha nqa e le 'ngoe halelele. A tlohe kapele, lelala'leo a leng ho lona le e-s'o mele poea, e be kahobane ke ntho e ratang metseng ea khale, kapa lithakong tsa metse ea khale.

§ § § §

767 Taba e boleloa ke lehloko, kapa lekhoaba EA NANG LE keletso e mpe sephiring, moo batho ba bang ba sa mo boneng, e ka khona a bonoe ke lekhoaba, kapa mahlokoa a joang. 'Me ke ho re, eitse ha a etsa, a kholoa hore ha ho motho

ea mo bonang, etsoe o ile a itšeba a eme, a qamaka kahohle-hle, 'me a se ke a bona motho le a mong ea ka mo senolang. Kanthe, pel'a moo a itšebang teng, sebatlali se teng, se ntse se mo bona. 'Me ke sona se tla ea bolella batho tseo se li boneng. Ha ho le joalo lehloko, kapa lekhoaba, ke sona.

768 Taba ke
seroto

E NTS'E LE HO RE lia methoa
(lekangoa), 'me li methoa ka tse
ling; ke ho re, li hlalosa ka tse
ling tse tšoanang le tsona.

§ § § §

769 Taba li
hlabile tlou

SESIU ha se hlabile tlou, ke ha
thapo e entse letsatsa. 'Me ke
ho re, litaba li eme hampe, ho ka
loanoa.

§ § § §

770 Taba li naka
tsa tsephe

KE HO RE, haufinyane ho so ho
tla loanoa, ntoā e tla kopana, ho-
bane e se e atamelane haufi joale
ka naka tsa tšephe.

§ § § §

771 Taba li
phekoloa ke
letsatsi

BA LELEKISOANG ke lira ba ne
ba thusoe mohlomong ke ho
likela ha letsatsi, kapa ba bale-
helang melato ea bona, ba pha-
llisoang, le bona ba thusoe ke

shoalane.

772 Thato ha e thathalletsoe LEHA MOHLANKANA e le thathalasi (tjaka, khabane), a ka hanoa ke moroetsana e mobenyana; kapa moroetsana e motle, tjaka, a nyaloa ke foqokoana ea mohlankana.

Morena e moholo oa ba-Sotho, Moshoeshoe, ha a ithoka, o n'a re: "Ngoana e motšoana oa 'ma-Setenane, 'mopo thathalala." 'Mopo oa hae o n'o le motle.

Baroetsana ba mafetoa, ha ba itelela ka pina ba re:

"Ka batla ke lilietsa,
Kantse khomo lia feta,
Li ea nyala ba batle;
Ba batle bo-thathalasi,
Thathalasi le 'mopo!"

Ke ho re, motho ea 'mopo o motle, o hloekileng; hobane har'a batho ba batšo ho atile ba 'mopo o sephara.

§ § § §

773 Thota ha e jele boea HO THOE, ha lintoa li le teng, e ke naha ea kula, e hloenye, e tša-behe.

§ § § §

774 Thube ha e na tsatsa KE SE KE NE ke hlalose maele ao. Thube ke toeba, tsatsa ke mokoti. Ke ho re, ha e lule nqa e le 'ngoe; athe matoli (mesha) 'ona a phela qalong e le 'ngoe le mokoting o le mong ka lilemo tse ngata.

Ho boleloa "ngoan'a tša ha se mele poea,"

**775 Ticho e tsoala
tadleho**

EA LIEHANG ho sebetsa tse ka
mo thusang, o emetse tse tla mo
bolaea. Ea liehang ho baleha, o
emetse lerumo le tla mo hlaba!

O emetse e marotholi a maholo. Ho joalo, ka me-
khoa e mengata.

2 2 2 2

**776 Tlala e lala
tlas'a sesiu**

E MONG O HLOKA mabele, oa la-
pa; athe uena ha u a hloke, u na
le sesiu se tletseng 'ona; 'me ka
baka leo, ua ja, ua khora.

Athe ka selemo se seng, u tla hloka mabele, 'me u
lape; tlala e u kene u sa ka ua lemoha moo e hla-
hang teng. U mpile u sa e lemohe, e ne e ntse e ko-
kometse tlas'a sesiu sa khora ea hao ea maobane.

2 2 2 2

**777 Tlala ke
mong a motse**

HO ITSOE, ke mong a motse, ho-
bane e teng hangata motseng
har'a batho, joale ka morena ea
busang motse.

2 2 2 2

**778 Tlotlo ho
boko le ka
mpeng**

LETLOTLO (leruo) la hao ke lee u seng u le jele; le tsamaeang, kapa le bokeletsoeng ke la hao le masholu, kapa le lira. U ke ke ua le tšepa hakakang. Ho thoe; "Molomo o sa jeng o behetse o jang." Mohlomong u tla shoa, u le siee.

§ § § §

**779 Tlotlo le oele
Makhoabane**

MAKHOABANE ke thaba e nang le moru oa maoka. Ke plasi ea le-Buru le neng le bitsoa Senekal, le neng le bolaoe Tsikoane ke morena Tsiamé Mokhachane, mohl'a ntoa ea Seqiti.

Ha ke e-so fihlele hore letlotlo le na beng le oele Makhoabane, ea na be e le eng.

Mehleeng ea khale, ke hona moo ma-Kaota a neng a atetse teng, 'me a entse mankoane a mangata, ao a neng a lihela liphoofole ho 'ona. Nka re, eka ka bosiu, kapa ka letsatsi le leng, ho no ho oele liphoofole tse ngata mankoaneng kaofela; joale ha fuma-noa maele ka hona.

'Me he le kajeno, e nts'e le ho bolela letlotlo le oetseng batho ka bongata.

§ § § §

**780 Topo ha se
itatole**

MOTHO ea fenethiloeng ke batho
bao a ba tsebileng, ba mo tsebi-
leng, 'me ha ba botsoa: "Na
motho eo, o fenethiloe ke mang?"

ba hle ba itatole habonolo, ba re, ba ea etselletsoa,
ba tlangoa ka mashano feela.

Hoja setopo se ne se ka bua, sa ba araba, ba ne ba
tla soaba, ba hloke puo, ba inamele fatše.

Hape, motho ha e se e le setopo, leha baetsi ba mo-
lato ba o rolela holim'a hae, 'me e se oa hae, ha ho
boitatolo ho sona.

2 2 2 2

**781 Tsa lona li sa
behetsoe poho**

MOKHOA oa ho qathantša ba ba-
nyenyane, ha ho jeoa lijo. Ke ho
re, le se ke la re jela, hobane
khomo tsa lōna tseo le tla li ja,

re le sieo, re sa li behetse poho, ke hona li tla tsoala
metsotsong e tlang, 'me lōna le tla li ja le le bang.

2 2 2 2

**782 Tsa lona li sa
le morung**

KE HLALOSO e le 'ngoe ea ma-
ele a kaholimo.

2 2 2 2

**783 Tsatsi ha le
chaba, taba lia
boleloa**

KE MAELE a ithalositseng, le ka
'nete ea 'ona.

§ § § §

**784 Tsatsi le
leholo le ntsa
koena bolibeng**

mphehang.

HO BOLELOA ha metsi a felile
bolibeng, hobane e ka khona
koena e tsoe moo e neng e pati-
loe ke 'ona. Tsietsi e tlotlolla
hlonpho, kapa e tlotlolla ea hlo-

§ § § §

**785 Tsietsi e
bonoa e sa le hole**

HO THOE, e ka khona tsietsi e
n'o bonoa e sa le hole. Empa
eka ba-Sotho ha ba ka ba 'na ba
hlokomela hakakang molao oa
maele ana; hobane hangata ke batho ba emelang
tsietsi hore ba be ba sututsoe ke eona, 'me e be hona
ba lekang ho e thiba.

Leha ba ka lemoha hore tla e tla ba teng, eba
ha ba hlokomele ho tsoara mabele ka hloko.

Leha ba bona hore likhomo tsa bona, le linku, le
lipoli, le lipere, li tla hloka makhulo, ke hona ba
tsoelang pele ho felisa makhulo ka metse e qalika-
neng hohle har'a naha, le ka masimo ao motho a le
mong a lemang a mahlano. 'Me etlare mohla tsietsi
ea ho lapa ha liphoofole tsa bona e li oelang, ba qale
ho li hahela litala, moo ba tla hela leholo masimong

a bona, 'me ba hlōphehe ho li fepa tsatsi lohle ka lehola. 'Me ke moo ba tla be ba fokotse maruo a bona ka boomo, hore ho sale a lekaneng matsoho a helang lehola.

Ke tsietsi tse ngata tseo ba li *tsohelang leomeng*, 'me ba li loantše li se li ba kene *maqooti*!

§ § § §

786 Tsola tihako
morong

KE HO RE, baleha, u tlohe moo ho chesang, ke ho re, tšoenyehong, kapa pel'a kotsi. Baleha, u siee kotsi morao.

§ § § §

787 Tsopa le
khojoa le sa
lumela

BAKENG SA PELEHI, basali ba se ba atisa ho sokela. Ho thoe, ha e le metsotsong eo mosali a e-song ho sokele, ho se ke ha lie-hisoa ngoana ho tloha letsoeleng,

a mpe a tlosoe kapele, a suthele ea tla lebelloa.

Ho tšoantšitsoe ka letsopa leo basali ba bōpang lipitsa ka lona; hobane ka motsotso o mong, e ee ere ha ba li besitse li qhome, ebe li shoa kaofela. Athe, ka o mong, lia phonyoha, li tsoe mollong li lokile kaofela.

§ § § §

**788 Tsoele le
faola poho**

KE HO RE, bongata bo na le thuso e kholo.

2 2 2 2

**789 Tsoenyana
ha e khotse, e
khohlopjoe**

ntho e tšabehang!

MEHLENG ea khale, ha ho no ho getoa ho noesa ngoana motoho, e ne e ka khona a khohlopjoe. Ho thoe, e tle ere ha a bohla, o se ke oa tsoa ka linkong. 'Me ke

2 2 2 2

**790 Ua e bitsa,
ua e balehela**

eo hamorao a balehang, a e tšabe.

EKA KE MAELE a ma-Tebele, ba-Sotho ba 'ne ba leke ho a sebelisa.

Ba tlaka motho ea qalileng ntoa,

eo hamorao a balehang, a e tšabe.

2 2 2 2

**791 O itsehela ka
lefureng**

O TLOSA molato oa hae ho eena, o o beha holim'a eo ba neng ba e-na le eena.

792 "U ka
nketsa'ng?" ha e
hahe motse

HO BOLELOA ea tšepang ntoa ho
e-na le litaba; ea reng: "Ke tla
bua, 'me ke tla lebisa moo ke ra-
tang; ke tla etsoa'ng?"

2 2 2 2

793 U k'u hopole
molata lekaba

HA HO NO HO tla hlajoa khomo,
e n'e ka khona e ke e alohe, e tle
ke e noe metsi, e atise bobete;
joale he, e be hona e latoang na-
heng; ea e latileng, ke eena *molata lekaba*, ea tla neoa
sefutši sa khomo eo; empa he sefutši se boleloang,
hase nama, ke lesapo feela la mohatla, leo o tsoang
ho lona.

Ke se ke ne ke hlalose lekala le leng le leholo la
lekaba. Ka re, ke la ntoa, ka likhomo tse peli, kapa
tse tharo. Mohlomong makaba e ne e e-ba a khomo
tse tšoeu.

2 2 2 2

794 U mahlaba
li eang

KE HA U NYATSA motho ea sa
kang a bolaea ntho, eo u nong u
ka rata hore ekabe eba o e bo-
laile; kapa motho eo u nong u
ka rata h'a n'a mo bolaile, etc.

2 2 2 2

**795 U nketsetse
sa ra-metsu** EBA U RE, a u thuse ka sehlopha-
na sa joang, kapa sa moli, kapa
loli, etc.

2 2 2 2

**796 U tsepa
ntsepele a ntsepe** KE HA MOTHO a bua ka sebete
tseo a ka beng a tšaba ho li bua.
Ka hoo, hoa bonahala hore ntho
e 'ngoe e teng eo a e tšepileng;
'me ha le ka mo etsa ho hong, le tla oela kotsing.

2 2 2 2

**797 U tla tsoala
Moliehi** HO BOLELOA eo ereng ha a
rongoa, a liehe ho ema, kapa eo
ereng ha a romiloë a liehe ho
boea.

2 2 2 2

**798 U tla tsoala
mohihi** KE HO RE, sethoto, tlatse-tlatse.

2 2 2 2

799 Tlama thata NTHO e tlamiloeng hathata e
ha e lahle ke ke ea lahleha. Ke ntho e le
'ngoe le ho re: "Lesaka ha le bo-
laee;" kapa, "ha le lahle."

Ntho e hlahletsoeng sakeng e ke ke ea lahleha;
kapa e ke ke ea bolaoa ke hona.

2 2 2 2

800 Tse jang lia LIBATANA tse bolaeang batho,
rora tse jang tse ling, li tšabeha le ka
meroro ea tsona; ha ho motho ea

ka betang pelo, a ea moo li rorang,
leha li rora kahobane li ja khomo ea hae; eba e ka
khona a tele khomo, 'me a balehise bophelo ba hae.
Ho joalo ho motho ea tšepang (rorang) ntoa bakeng
sa litaba; h'a hloke botšabeho.

Hape tse jang li rora kahobane li boulela seo li se
jang. Ha li ke ke tsa rora, li ka tšoelisoa seo li se
jang.

Ho joalo le motho ea sa roreng, o 'n'a fuparolloe ha-
bonolo ke ba bang seo a se fuparetseng letsohong
la hae.

2 2 2 2

801 Ke molala KE HO RE, ke mofumanehi ea se
nang le letho leo a le ruileng, leo
a le jang, le lee a le aparang 'me-
leng oa hae. 'Me e nts'e le ho re, ke sekhoahlapa.

Mabitso a motho ea joalo, a mangata: sekhoahlapa,
mofutsana, mofumanehi, molala, lecheko, leqaqa.

**802 O tsoetse
poeaneng**

KE HO RE, o tsoile hae, har'a
motse; o har'a sebaka, naheng.

§ § § §

**803 O hafa ka
nkatana**

MOO HO BOLELOA morui oa li-
khomo, lipere, linku, lipoli, leha
a ruile lipoli feela haholo, kapa
linku haholo, ntho efe le efe ea
tsona tsena tse boletsoeng ka mabitso.

2 2 2 2

804 Moneketsela

KE MOTHO eo ekang, khale-kha-
le, e ne e le oa habo ka ho tlala,
joale, ka hobane ke lekala le aro-
hileng khale sefateng, e se e ka mo-lichaba; ho setse
tsebonyana, kapa tsebano e seng e batla e fokotse
haholo.

Ke moneketsela le eena, kapa le 'na.

2 § § 2

**805 E s'e le khaba
le ileng**

KE HO RE, o se a tsofetse haholo.
Lekhaba la mabele le ba letle
bocheng ba lona, ka linako tsa
lehlabula; athe ka mariha e se e
ka hase lona, le fetohile ntho e tšehla, e omeletseng,
hape e otileng; kanthe lehlabula le ne le nonne, le
le letalana.

806 Ke motala oa koano HO THOE, hase motho ea fihlang bocha koano le-Sotho, ke moahi oa khale-khale.

2 2 2 2

807 Ngoan'a mal'a ho fela khorula KE NGOANA eo 'm'ae a qenang (qetellang pelehi) ka eena.
Joala, kapa metsi a seng ma-kaenyana, ha a khuoa, ho thoe, a ea horuloa; hobane ke a qetello pitseng eo a horuloang ho eona.

2 2 2 2

808 O ja tsa bafeli HO BOLELOA ea ratang lijo tsa ba bang kammoho, 'me a le thata-thata le tsa hae.
Ho thoe, eka o ja bao a seng a ka sitoa ho ba buseletsa ka hobane ba shoele, ba felile.

2 2 2 2

809 Nkoapo KE NGOANANA ea ratang ntoa, ea loanang ka mehla.

**810 Namane e
thala e boela
mosehlong**

NAMANE e nyenyane e 'ne e ba-
pale ka har'a lesaka; e mathe, e
tsoele thoko ho moo e neng e le
teng; e khutle e matha, e boele e
fihle moo e neng e tloha teng.

Ka namane ena ho boleloa motho ea khutlelang
moo a neng a falle teng.

§ § § §

**811 Phokojoe ho
khora e
liretsenyana**

SERETSE se bonoa maotong a
phokojoe, ha e ntse e tsamaea ho-
hle-hohle har'a naha, ka ho tsoma
tsee e tsoanetseng ho tšehetsa bo-
phelo ba eona ka tsona. Athe,
phokojoe e ipothetseng fatše, qalong e le 'ngoe, tla e
tla e otisa, e be e shoe.

Ho joalo ho motho; loretse li ka bonoa maotong a
ea tsoang mosebetsing oo a tšepileng ho phela ka
oona. Hape-hape li ka bonoa maotong a motsamai,
'me motsamai h'a tsamaee feela ho lelera joale ka le-
hlanya, le sa boeloeng ke letho motsamaong o mo-
ngata oa lona.

Motsamai o tsoma tseo a tla ithusa ka tsona bophe-
long ba hae, tsee a tla fumana khora ho tsona. Ha
motsamai a n'a ka itulela qalong e le 'ngoe feela, a
ka lapa, a ota, a shoa, a fela.

§ § § §

**812 E hlabang ha
e bope**

KHOMO e etsang kotsi ke e sa bopelaneng le eo e rerileng ho e hlahisetsa kotsi; hobane, ha e ka bopa, le e 'ngoe e tla bopa, 'me e 'ngoe ho tsona e tla tšaba, e be e balehe li e-s'o ntšane kotsi, mohlomong li tšabane bobeli.

Khomo e kotsi ea nanara, e tle e hlabe e neng e sa ka ea e lemoha.

Ho joalo motho ea kotsi, ke ea tsometsang ea ike-tlileng. Eka ke ka bohlae bo rutiloeng ke maele ba-Sotho ba khale, ha ba ne ba ea etsa polao ea sehlohō, ba neng ba roba bolelele ba theko ea lerumo, hore le sale le le lekhutšoanyane, 'me le lekane ho likela, le sa bonahale, ka likobong tse aperoeng ke mong a lona; 'me o fihla ho eo a mo rerileng, a hloka ponahalo ea kotsi; athe etlare ha a se a ipapisitse le eena, a mo hlabe, a mo bolae, a shoe.

Ke ana maele a rutileng bohlae ba polao e joalo. "O robile lerumo bokoto". — "O nkenyelitse lerumo ka likobong."

Hangata, mohlomong, motho ea joalo a lemohue a e-s'o etse kotsi, ebe o amohua lerumo la hae. Empa he, hoo ke ngope-a-setšohe.

813 Setha se oele

MOTHO ea khakhathoang ke batho ba bangata, ho thoe: "Ba entse tha-se-oele".

Setha ke pokello ea mabele a kotutsoeng, 'me a bokelloa seotlong, ka ho ahua hantle. Mohla a poloang, e ka khona a poloe ke batho ba bangata, ba heletsang, kapa ba lihang setha ka mapolo a bona. Maele ana a kukiloe moo.

**814 Kajeno
maboli a ja
lithupa**

HO THOE, selemo ha mabele a le sico masimong, hammoho le qo-koa, kapa mohlomo, lesuoane, eba maboli a tla lapa; ebe moo a qalang ho ja lithupa merung. Ma-

boli ke litali kapa litoeba tse kholoanyane ho feta tse ling; a na le 'mala o motšo; a mang a botšo bo bo-sehla. Ke ntho e jeoang ke bashanyana ka linako tsa maria; ka linako tsa lehlabula, a atisa ho ba le lekhoekhoe.

'Me he, ha ho thoe: "Kajeno, a ja lithupa," ke ho re, maoba, kapa maobane, e ne e le khora ea joala, 'me kajeno, ha bo le sico, tlala e kholo, ho jeoa bohobe bo thata feela, eona phate ka sebele.

§ § § §

815 Khalala

MOTHO ea bitsoang khalala o joalo ka nqa tsohle; o bitsoa joalo ka seo a leng sona, ka liketso tsa

hae, kapa tsa tšebetso ea hae ho botle le bobele.

Ha ba re, motho ke khalala, eba ke ea fetang ba bang ho se etsoang e le botle, kapa e le bobele.

§ § § §

816 Oa shabella

HO SHABELLA ke ho tsoakanya ntho tse peli tse sa tšoaneng. Ho na le batho ba jang *shaba*, ke ho

re matakoeane a tsoakiloeng le koae.

Ba-Peli ba shabella bohobe ka moroho, leha e le ka

nama ; empa lijo tsena ha li kopane ka molomong, nama e ka mohlahareng o mong, bohobe bo ka ho o mong ; lero la nama ha e ntse e tlanngoa hanyenyane ka meno, ke lona le tlišoang bohobeng. Ka baka leo, leha nama e le nyenyane, eba ho tla qetoa polokoe ea bohobe.

Motho ea shabellang, ho boleloa ea kopanyang lipuo ha a bua, ea kopanyang se-Sotho le se-Tebele, kapa le se-Buru: "mara, taramo" etc. Ea buang joalo o shabella se-Buru le se-Sotho. O molato puong tsena tsee a li kopanyang, hobane o li senya hore li senyane.

817 Seqila

KE LEKHABUNYANE la moreneng, la lapeng, le letšehali, le sebeletsang monyaluoa, hobane lona ha

lea nyaloa.

Liqila li atisa ho ba malapeng a barali ba marena.

Ere mohla moroetsana a isoang bohali, a isoe hammoho le morali oa lekhabyunyane la moreneng, le ea mo sebeletsa. Liqila haholo ho 'nile ha etsoa tsa batholuo a ba lichaba, kapa ba hapiloeng mohl'a nto a. Morena Jonathane Molapo o na le sona, sa morali oa Lejaha Makhabane, empa e le mo-Roa, 'me ke e motle-motle haholo, leha mehleng ena ho qhoala ha hae ho so ho sohlokile tšobotsi ea hae e ntle.

Lebitso le leng la bobeli, ho la seqila, ke la *lefielo*. Moroetsana ea joalo o n'a bitsoa lefielo (mofieli kapa mosebeletsi); 'me seqila sena sa moroetsana e ne eba morena o se neha monna ea sebeletsang morena mesebetsi ea malapeng, kapa mohale oa morena, ea leng hae moreneng, hore matsoho a sona a 'ne a be haufi ho sebeletsa mofumahali oa morena, eo e leng mong a sona.

'Me he le sona sa morena Jonathane, seo ke pakang ka sona mona, se ile sa nehoa motho e mong oa morena, ea ratoang. Ha ho khethoe e motle feela, leha a ka ba mobe, h'a na taba, hobane ke lefielo feela la ngoan'a morena.

Bana ba tsoaloang ke lefielo lena, e nts'e le bana ba morena le mofumahali oa hae; ba batšehali ba nyalloa bona.

Ha ho hlokeha mo-lichaba ea ka etsoang seqila, eba e ka khona ntat'a moroetsana a ntše likhomo, a nyalloa morali oa hae seqila seo a tla mo isa bohali le sona. Hase molao; ke thato ea ra-moroetsana feela.

Senate, morali oa morena Letsie, o n'a e-na le sona. Morali oa morena Lerotholi ea nyetsoeng ke Masopha, mora oa Josefa Molapo, o na le sona. Morali oa morena Nkoebe Letsie, ea nyetsoeng ke ngoan'a morena, Tau Jonathane, o na le sona, etc.

2 2 2 2

818 Seqhoala KE MOTHO ea kulang khafetsa, eo ho kula ho suthisitseng sebopeho sa hae taong ea sona.

Leha a n'a le motenya, o se a le mosesanyane; leh'a n'a le motle, o bile o mobenyana; leh'a n'a khanya, o bile o fifetse; kapa leha e ne e le e motšo, kapa e motšoana, o bile oa khanya.

2 2 2 2

819 Qaqapa KE KHOMO, kapa likhomo tsa khapiso ea khomo tsa mara.
"Ke fumane liqaqapanyana".

820 Mahepu KE LEBESE la khomo e tlōletsoeng
ke poho kapa lipoho ; tsatsing leo,
le ka le hlahlamang, lebese la
eona e ba la balisana feela.

Beng ba eona ha ba ke ba le rata. 'Me e hlile ea
batla e ka molao hore e be la balisana feela.

2 2 2 2

**821 Ra mo joetsa
sefahla mahlo** HA REA ka ra ba ra pota ka thō-
ko ho taba eo ho nong ho hlokeha
hore a e joetsoe. Ra hla ra tobo-
ketsa feela hare ho eona. Ke
maele a boithoriso.

Hangata a hlahisetsoa likomang.

2 2 2 2

822 Lefetoa KE MOROETSANA eo bahlankana
ba neng ba ntse ba mo feta, ba
nyala baena ba hae, kapa baroe-
tsana ba bang, thaka tsa hae. Eka lebitso la Mafe-
toeng le bile ka baka leo ; leha empa ho se ho thoe
ke Mafeteng.

Moroetsana ea liehileng ho nyaloa, ho thoe : "O na
le sesila". Hape, ho thoe, mohla a nyaloang, o ee a
qhoale hampe, mali a hae a senyehe.

2 2 2 2

823 Pitiki ea
ngoana

KE JOALA bo ratholeloang basali
ba neng ba thusa motsoetse ka
ho mo silela, le ho mo khella me-
tsi, etc.

§ § § §

824 Seqoma

NGOANA oa bobeli ho ea shoeleng,
hase lebitso la hae, ke hore ho 'no
ho tsejoe hobane o hlahlama ea
shoeleng. Hape, ngoana ea joalo h'a lumelloe ho
anya letsoele la m'a hae halelele; 'me h'a tlosoa le-
tsoeleng, ho thoe, a ke ke a le nyanya halelele, hobane
hase la hae, ke la moholoane oa hae ea shoeleng.

Ngoana eo e leng seqoma, o na le tloponyana e
nyenyane ka sekotlong, e sa kang ea kutoa le ka mo-
hla leha o le mong, ha e sa le a hlaha.

Mohla a rerehoang lebollo, e tla khona pele ho lona
a ke a isoe ha malom'ae, a e'o tlosoa seqoma, oona
moririnyana ola e sa leng a hlaha ka oona.

Malom'ae e tla khona a hlabe ntho ha a o tlosa, mo-
chana a ntoo boela ha habo, 'me a kene lebolong.

§ § § §

KE TSEO lipuo tsa maele a'ba-Sotho bohle ba liboko,
ka liboko, har'a le-Sotho.

Leha ho le joalo, ho sa setse a mangata-ngata, ao
re sa kang ra phetha mosebetsi oa ho a hopola; le
ao ke sa phethang oa ho a hlalosa.

Khale-khale, sechabanyana se seng le se seng se ne

se e-na le morena oa sona ea se phahametseng, 'me leha se ne se aroha habeli, le hararo, karolonyana tseo li ne li e-na le batsamaisi ba leloko la morena e moholo oa sona; 'me hape sefe le sefe se ne se e-na le maele a puo ea sona.

Ba-Koena ba ne ba ntse ba sebelisa maele a puo ea bona. 'Me ha ke bolela ba-Koena, ke ba akarelitse kaofela, leha empa ka meetlonyana e meng ba sa sebeletse nqa e le 'ngoe.

Ba-Fokeng le bona ba 'na ba sebelisa maele a bona. Ba-Khatla ba sebelisa a bona. Ba-Tloung ba sebelisa a bona. Ba-Siea le bona ba sebelisa a bona. Ba-Tšoeneng ba sebelisa maele a bona. Ba-Taung ba sebelisa a bona. Ba-Rolong ba sebelisa maele a puo ea bona.

Ma-Tsitsi a kene har'a ba-Sotho ka puo ea 'ona, le ka maele a 'ona, etc, etc.

Nke ke ka bolela ba-Peli ka nane lesele, kahobane ba-Koena ba arohile ho bona, hammoho le maele a neng a se a ntse a sebelisoa ba e-s'o arohe.

'Me he, le hoba ba arohe ho tla koano, ha sala ho ntse ho qapuo a macha, 'me le ba tlohileng ba tla ba ntse ba qapa le bona, ho fihlela kajeno.

Ka kakaretso ke re, etlaba ha ke fose ha ke re, meloko eohle e keneng ho morena Moshoeshoe, 'me eena a e etsa 'muso o le mong oa hae, ho 'niloe ha nkoa maele a eona, ha natlafatsoa se-Sotho ka 'ona.

'Me kajeno, ho so ho le boima ho khetha a nki-loeng ho moloko o mong le o mong.

Athe a mang a ntse a ikutloahatsa ka puo ea baqapi ba 'ona, joale ka ana;

"Litsela boroka li namile (lokile), ho nqa ho tšaba uena mosepeli." — "Khoba (mohoma) le rekoa ka ho bonoa, etc, etc."

Ke ka baka leo ke reng, 'na, hammoho, le bathusi ba ka, ha re fihlele qetellong ea 'ona, ha re ntse re tsofisa ho a bokella. 'Me hape, ha ke ntse ke a hlalosa, a mang a nkimele ho tloisa morero oa 'ona; 'me he, 'ona a joalo, ke a fetile ke sa a hlalosa.

Leha ho le joalo, ke na le tšepo hore, ha re sa filoe matsatsi le matla ke Molimo, re tla 'ne re leke ho a tsoma le ho a hlalosa. Ho a setseng, leha a setse, e nts'e le hantle.

“Khomo ha e nye bolokoe kaofela.”

“Lepotla-potla le ja poli.”

0 1
2 3
4 5

897So77
Se47

